

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

HATAY İLİ SİYASİ COĞRAFYASI

**Hazırlayan
Çetin Furkan USUN**

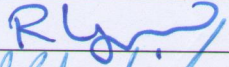
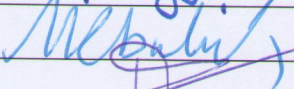
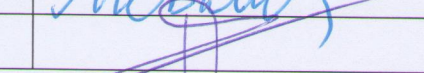
**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Reşat GEÇEN**

**HATAY
MART-2017**

ONAY

Çetin Furkan USUN tarafından hazırlanan “HATAY İLİ SİYASİ COĞRAFYASI” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/oyçokluğu ile coğrafya anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

03.03.2017

Jüri Üyeleri	İmza
Yrd. Doç. Dr. Reşat GEÇEN (Başkan- Danışman)	
Prof. Dr. Murat KARABULUT (Üye)	
Yrd. Doç. Dr. Hulusi KARAGEL (Üye)	

Çetin Furkan USUN tarafından hazırlanan “HATAY İLİ SİYASİ COĞRAFYASI” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini onaylarım.

Enstitü Müdürü

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

HATAY İLİ SİYASİ COĞRAFYASI

Hazırlayan
Çetin Furkan USUN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Reşat GEÇEN

HATAY
MART-2017

ÖZET

Çalışma sahası olan Hatay ili; Türkiye'nin en güneyinde, Akdeniz Bölgesinin Adana Bölümünde, Akdeniz'in kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır.

Tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde (Giriş) çalışma sahasını tanıtmaya yönelik çalışma sahasının yeri ve sınırları, çalışmanın amacı ve yöntemi ile sınırlılıkları açıklanmıştır.

İkinci Bölümde (Hatay İli Jeopolitiği) çalışma sahasının jeopolitik özellikleri irdelenmiş, bu bağlamda Hatay İli jeopolitiğini şekillendiren temel faktörler; konum, alan ve biçim, fiziki yapı, sınır ve siyasi durum ile jeopolitiği oluşturan jeokültür ve jeoekonomi kavramları çalışma sahasında var olan potansiyel ile birlikte ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde (Hatay İli Hidropolitiği) ise çalışma alanının hidropolitik durumu sistematik bir biçimde ele alınmıştır. Çalışma sahasının en önemli üç akarsuyu da olan Asi Nehri, Afrin ve Karasu Çayları sınır oluşturan ve sınır aşan sular olmalarından dolayı havza devletleri tarafından ortak kullanıma tabidir. Bu bağlamda söz konusu sınır oluşturan ve sınır aşan suların hidropolitik durumları ifade edilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde (Sonuç ve Öneriler) ise tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde söz konusu bölüme ait sonuçlar bölüm sonlarında verildiği için, çalışma sonucunda ulaşılan önemli bulgular özet olarak verilmiş ve bu bulgulara dayanan öneriler ifade edilmiştir. Ayrıca bu bölümde tez süresince test edilen hipotezlerin geçerliliği/geçersizliği ortaya konmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Hatay, Jeopolitik, Hidropolitik, Jeokültür, Jeoekonomi, CBS

ABSTRACT

The research field; Hatay is located on the south of Turkey, by the northeastern corner of the Mediterranean, in the Adana part of the Mediterranean Region.

This study consists of four main sections. In the first chapter (Introduction), the research field is introduced with the information on the exact location and its borders, also the aim and the method of the study is provided.

In the second chapter (Geopolitics of Hatay) the geopolitical features of the research field are examined and the concepts of geoculture and geoeconomics that constitute geopolitics are presented depending on the potential of the research field.

In the third section (Hydropolitics of Hatay), the hydropolitic state of the research field is systematically discussed. Asi river, Afrin and Karasu Streams, which are the three most important rivers of the research field, are the common use of watershedstates due to their being transboundary waters. In this context, the hydropolitical conditions of the bordered and transboundary waters are expressed.

At the end of the second and the third section relevant results are presented thus, this section includes an overall look to the significant findings of the research and the concluded suggestions are stated. Last but not least, the validity/invalidity of the hypotheses tested with this research are presented.

KEYWORDS: Hatay, Geopolitic, Hydropolitic, Geoculture, Geoeconomy, GIS

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	XI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ	XVII

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışma Sahasının Yeri ve Sınırları	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve İzlenen Yöntem	2
1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. HATAY İLİ JEOPOLİTİĞİ	6
2.1. Kavramsal Çerçeve	6
2.1.1. Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik Arasındaki İlişki	10
2.1.2. Jeopolitiğin Unsurları	12
2.1.3. Jeopolitiğin Alt Dalları	13
2.1.4. Jeopolitik Teoriler (Hâkimiyet Teorileri)	13
2.1.4.1. Soğuk Savaş Öncesi ve Soğuk Savaş Dönemi Jeopolitik Teorileri	14
2.1.4.1.1. Fiziki Coğrafyaya Dayalı Teoriler	14
2.1.4.1.2. Kuvvete Dayalı Teoriler	18
2.1.4.2. Soğuk Savaş sonrası Jeopolitik Teoriler	20
2.1.4.2.1. Francis Fukayama ve Tarihin Sonu Teorisi	20
2.1.4.2.2. Samuel Hunhington ve Medeniyetler Çatışması Teorisi	21
2.1.4.2.3. Zbigniew Brezinski ve Büyük Satranç Tahtası Teorisi	21
2.1.4.3. Türk Bilim adamlarının Ortaya Koyduğu Jeopolitik Teoriler	22
2.1.4.3.1. Ramazan ÖZEY ve Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi	23
2.1.4.3.2. Suat İLHAN ve Güç Merkezleri Görüşü	24
2.2. Genel Hatlarıyla Türkiye Jeopolitiği	24
2.3. Hatay İli'nin Jeopolitiğini Şekillendiren Temel Faktörler	27

2.3.1. Konum (Lokasyon), Alan ve Biçim (Sit ve Situasyon)	27
2.3.2. Fiziki Yapı.....	38
2.3.3. Sınır	44
2.3.4. Siyasi Durum	73
2.3.4.1. Sancak (Hatay) Meselesi	73
2.3.4.2. Suriye Meselesinin Hatay İline Etkileri	81
2.4. Jeokültürel Açından Hatay	93
2.4.1. Nüfus.....	95
2.4.2. Dil	100
2.4.3. Din	107
2.4.4. Etnik Yapı.....	124
2.5. Jeoekonomik Açından Hatay	136
2.5.1. Sanayi	139
2.5.2. Tarım ve Hayvancılık	140
2.5.3. Dış Ticaret	145
2.5.4. Turizm	151
2.5.5. Ulaşım	157
2.5.6. Enerji ve Doğal Kaynaklar.....	161
2.5.7. Diğer Faktörler	163
2.6. Değerlendirme ve Sonuç.....	166

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HATAY İLİ HİDROPOLİTİĞİ	171
3.1. Kavramsal Çerçeve	172
3.1.1. Su Paylaşımı Konusunda Görüş, Doktrinler ve Su Paylaşımı Sorunu.....	177
3.2. Sınır Aşan Sular Açısından Türkiye	182
3.3. Hidropolitik Açından Hatay	190
3.3.1. Asi Nehri.....	192
3.3.1.1. Asi Nehri Havzası'nın İklimi	195
3.3.1.2. Asi Nehri'nin Rejimi ve Debisi	197
3.3.1.3. Asi Nehri Havzası'nda Nüfus ve Yerleşme.....	197
3.3.1.4. Asi Nehri Havzası'nda Arazi Kullanımı.....	201
3.3.1.5. Asi Nehri Havzası'ndaki Ülkelerin Asi Nehri Üzerindeki Politikaları.....	201
3.3.1.5.1. Lübnan'ın Asi Nehri Üzerindeki Politikası	201
3.3.1.5.2. Suriye'nin Asi Nehri Üzerindeki Politikası	202

3.3.1.5.3. Türkiye'nin Asi Nehri Üzerindeki Politikası	211
3.3.1.6. Asi Nehri'nde Ortaya Çıkan Sorunlar ve Başlıca Nedenleri	213
3.3.2. Afrin Çayı	220
3.3.3. Karasu Çayı	223
3.3.4. Hatay'da Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Diğer Akarsular	224
3.4. Değerlendirme ve Sonuç	224

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER	227
KAYNAKÇA	231

ÖNSÖZ

“Hatay İli Siyasi Coğrafyası” konulu bu yüksek lisans tezine 2014-2015 yılında başlanmış ve 2016-2017 yılında tamamlanmıştır. Ülkemizde coğrafya alanındaki en bakir alanların başında gelen Siyasi Coğrafya alanında hazırlanan bu tez çalışması, çalışma alanı olarak “Hatay İli” seçilmesiyle beraber, bu iki dikkat çeken noktanın (Siyasi Coğrafya ve Hatay) bir araya gelip sentezlenmesi sonucunda ortaya dikkat çekici ve önemli bir çalışma çıkmıştır.

Detaylı bir çalışmanın ürünü olan bu tez çalışmasında şüphesiz en büyük teşekkürü tez danışmanım olan Yrd. Doç. Dr. Reşat GEÇEN’e borçluyum. Tezle ilgili kendisine sunduğum her metni büyük bir özenle inceleyen, her türlü soru ve sorunuma sabırla cevap veren, eksikliklerimi giderirken büyük bir nezaketle yaklaşan, tezin içindekiler kısmından dipnotlara varıncaya kadar her aşamada emeği olan tez danışmanıma harcadığı emeklerinden ve katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tez çalışmamı büyük bir özenle inceleyerek eleştiri ve katkılarını sunan Tez Savunma Jürimdeki Prof. Dr. Murat KARABULUT ve Yrd. Doç. Dr. Hulusi KARAGEL hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim süresince bana katkıları olan Mustafa Kemal Üniversitesi Coğrafya Bölümündeki hocalarıma şükranlarımı sunarım. Arazi çalışmaları sırasında yanımda olan Arş. Gör. Muhammet TOPUZ’a ve diğer öğrenci arkadaşlarıma, kendisinin de hem Hataylı hem de coğrafyacı olması hasebiyle görüşlerine sık sık başvurduğum Arş. Gör. Yücel DİNÇ’e ve her fırsatta desteğini arkamda hissettiğim değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Atilla KARATAŞ’a teşekkür ederim. Yapılan arazi çalışmaları sırasında ve sıcakkanlıkları ve güler yüzleriyle yardımcı olmaya çalışan Hataylılara ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bana öğretmenim ve öğrenmenin kutsallığını küçük yaşlarda aşılaman, kendisi de 30 yıllık öğretmen olan babama, babamla birlikte, tanıdığım en fedakâr iki insandan biri olan anneme kuru bir teşekkürden daha fazlasını borçluyum. Ayrıca kardeşim Milhan’a da desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

Son olarak belki de teşekkürlerin en güzelini, en anlamlısını, en özelini, en içtenini eşim Meltem’e ve bu dünyadaki en kıymetli varlığım, 1 yaşındaki oğlum Eymen’e ayırıyorum. İyi ki varlar...

Ç. Furkan USUN

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1. Hatay İli Lokasyon Haritası	2
Şekil 2.1. Jeopolitiğin Soğuk Savaş Bitimine Kadar Ki Tarihsel Gelişiminde Etkili Olan Bilim Adamları	11
Şekil 2.2. Hakimiyet Teorileri	15
Şekil 2.3. Mackinder'in Dünya Tasnifi	16
Şekil 2.4. Kara Hakimiyet Teorisinde Bölge Sınırları	17
Şekil 2.5. Seversky'in Hava Hâkimiyet Teorisi	20
Şekil 2.6. Brezinski'nin Büyük Satranç Tahtası Teorisindeki Oyuncuların Şeması	22
Şekil 2.8. Hatay İli Topografya Haritası	40
Şekil 2.9. Hatay İli 1950-2015 yılları arası ortalama sıcaklık değerleri	43
Şekil 2.10. Hatay İli 1950-2015 yılları arası ortalama yağış miktarları (kg/m ² .....)	43
Şekil 2.11. Türkiye'nin Akdeniz Sınırı Ve Sınırın Başladığı Yer	50
Şekil 2.12. İllere Göre Türkiye-Suriye Sınırı	52
Şekil 2.13. Türkiye-Suriye Sınırı Ve Sınır Kapıları	54
Şekil 2.14. Hatay İli Sınır Uzunluklarının Oransal Olarak Dağılışı	55
Şekil 2.15. Hatay-Suriye Sınırı	57
Şekil 2.16. Güvenlik Riski Duyarlılık Sınıfları Dağılışı Haritası Ve Duyarlılık Sınıflarının Arazideki Görünümleri	59
Şekil 2.17. Pyd Güvenlik Duvarına Karşı Sınır Nöbeti	62
Şekil 2.18. Hatay-Suriye Sınırındaki Hakim Güçler	65
Şekil 2.19. Hatay'daki Sınır Kapılarında Giriş-Çıkış Yapan Yolcu Sayıları	70
Şekil 2.20. 1999 Yılına Kadar Türkiye-Suriye Sınırında Tel Örgülerin	

Arkasından Gerçekleştirilen Bayramlaşma	71
Şekil 2.21. İki Ülke Arasındaki Vizelerin 16.09.2009 Yılında Kaldırılmasıyla Üç Gün Sonraki Ramazan Bayramında İki Ülke Halkı Sınırın Diğer Tarafındaki Akrabalarıyla Bayramlaşma İmkânı Bulmuştur	72
Şekil 2.22. 2015 Yılı Kaçakçılık Olaylarının İllere Göre Dağılışı	73
Şekil 2.23. A) Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen, B) Hatay Devleti Başbakanı Abdurrahman Melek, C) Hatay Devleti Millet Meclisi Reisi Abdülğani Türkmen, D) Hatay Devleti Bakanları, E) Hatay Devleti Meclisi Milletvekilleri, F) Hatay Devleti Bayrağı, G) Hatay Devleti Resmi Posta Pulu	78
Şekil 2.24. Arap Baharının Yaşandığı Ülkelerin Mekânsal Dağılışı Haritası	82
Şekil 2.25. Hatay İlindeki Geçici Barınma Merkezlerinin Dağılışı	87
Şekil 2.26. İllere Göre Nüfus Dağılışı	96
Şekil 2.27. İllere Göre Nüfus Yoğunluğu Dağılışı	96
Şekil 2.28. Hatay İli İlçelere Göre Nüfus Dağılışı	98
Şekil 2.29. Hatay İli İlçelere Göre Nüfus Yoğunluğu	99
Şekil 2.30. Hatay İli Nüfus Piramidi	100
Şekil 2.31. Hatay Anadil Haritası	105
Şekil 2.32. Hatay Anadil Haritası	106
Şekil 2.33. Birbirlerine Çok Yakın Konumdaki Farklı Dinlere Ait İbadethanelerin Google Earth Görüntüsü	110
Şekil 2.34. Antakya Medeniyetler Korosu	129
Şekil 2.35. İskenderun Sancağının Etnik Haritası	130
Şekil 2.36. İskenderun Sancağı 1931 Yılı Etnik Dağılışı Haritası	131
Şekil 2.37. Hatay İlinin 2010-2015 Yılları İtibariyle Dış Ticaret Hacmi	147
Şekil 2.38. Hatay İli Potansiyel Turizm Değerleri Haritası	154

Şekil 2.39. Hatay İli Yıllara Göre Giriş Yapan Yerli Ve Yabancı Turist Sayıları	155
Şekil 2.40. Hatay İli Yıllara Göre Giriş Yapan Turist Sayıları Çizgisel Değişimi	155
Şekil 2.41. Hatay İli Yıllara Göre Müze Ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı	156
Şekil 2.42. Hatay İli Ulaşım Haritası	160
Şekil 2.43. Hatay İli Maden Haritası	162
Şekil 2.44. Limakport İskenderun'un Özellikleri	164
Şekil 2.45. Limakport İskenderun Konteyner Hizmeti	165
Şekil 2.46. Ahşap İşçiliği	166
Şekil 2.47. El Yapımı Sedef İşlemeli Ürünler	166
Şekil 3.1. Uluslararası ve Sınır Aşan Akarsu Havzaları	175
Şekil 3.2. Dünya Genelindeki Sınır Aşan Su Havzalarının Kıtalara Göre Dağılımı	175
Şekil 3.3. Paylaşılan Nehir Çeşitleri	177
Şekil 3.4. Uluslararası Ve Sınır Aşan Akarsu Havzalarında Yapılan Anlaşmalar	182
Şekil 3.5. Türkiye'nin Sınır Oluşturan Ve Sınır Aşan Ana Akarsuları	184
Şekil 3.6. Türkiye'nin Sınır Aşan Su Havzaları	186
Şekil 3.7. Türkiye Su Potansiyeline Sınır Aşan Ve Ulusal Suların Katkısı	187
Şekil 3.8. Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Suların Havzalara Göre Dağılım	187
Şekil 3.9. Türkiye-Suriye Sınırı ve Sınır Boyunca Akan Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Ana Akarsular	189
Şekil 3.10. Hatay İlindeki Sınır Oluşturan Ve Sınır Aşan Ana Akarsular	191
Şekil 3.11. Asi Nehrinin Tamamen Türkiye Topraklarına Girdiği Noktanın Google Earth Görüntüsü	193
Şekil 3.12. Asi Nehri Havzası	194

Şekil 3.13. Asi Nehri Hidrolojisi Ve Topoğrafyası	196
Şekil 3.14. Asi Nehri Havzasındaki Toplam Nüfusun Havza Ülkelerine Göre Dağılışı	198
Şekil 3.15. Asi Nehri Havzasındaki Göç Eden Nüfus	200
Şekil 3.16. 1992-2009 Suriye’deki Asi Nehri Su Kullanımında Sektörel Dağılımlar	204
Şekil 3.17. Asi Nehri Havzasındaki Önemli Barajlar	207
Şekil 3.18. 1992-2009 Asi Nehri Havzasından Yeraltı Ve Yerüstü Sularına Göre Suriye’de Sulanan Alan	206
Şekil 3.19. Afrin Ve Karasu Çayları Lokasyon Haritası	222

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Jeopolitiğin Değişen ve Değişmeyen Unsurları	12
Tablo 2.2. Hatay İli 1950-2015 Yılları Arası Ortalama Sıcaklık Ve Yağış Miktarı	43
Tablo 2.3. İllere Göre Türkiye-Suriye Sınırı	51
Tablo 2.4. Türkiye-Suriye Sınırındaki Sınır Kapıları	53
Tablo 2.5. Hatay İli Sınır Uzunlukları	55
Tablo 2.6. Hatay-Suriye Sınırının Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılışı	58
Tablo 2.7. Hatay İli Sınır İlçeleri 2015 Yılı Nüfus Dağılımı	58
Tablo 2.8. Hatay'daki Sınır Kapılarında Giriş-Çıkış Yapan Yolcu Sayıları	69
Tablo 2.9. Sancak (Hatay) Meselesi'nde Meydana Gelen Bazı Önemli Olaylar	79
Tablo 2.10. Arap Baharından Etkilenen Ülkeler	83
Tablo 2.11. Hatay'daki Geçici Barınma Merkezleri	86
Tablo 2.12. Hatay İli İlçelere Göre Nüfus Dağılışı	97
Tablo 2.13. Hatay'daki Belli Başlı Bazı Gruplar ve Kullandıkları Diller	101
Tablo 2.14. Antakya Ve Çevresindeki Hristiyanlık Tarafından Kutsal Mekanlar	111
Tablo 2.15. St Pierre Kilisesi Ziyaretçi Sayısı	113
Tablo 2.16. Hatay'da İnanç Turizmi Açısından İslam'la İlgili Potansiyel Kutsal Mekanlar	120
Tablo 2.17. Fransız Verilerine Göre 1936'da Sancak Nüfusu	125
Tablo 2.18. 22 Haziran 1938 İtibariyle Kayıt Edilen Seçmenlerin Cemaatlere Dağılımı	126
Tablo 2.19. Seçim Sonuçları	126
Tablo 2.20. Antakya İlçesi 2003 Yılı Etnik-Dinsel Kimliğe Göre Nüfus Sayıları	128
Tablo 2.21. Ovakent Mahallesi Etnik Yapısı	133
Tablo 2.22. Farklı Gruplar Tarafından Ortak Kutlanan Bayramlar	134
Tablo 2.23. Hatay İlindeki Organize Sanayi Bölgeleri	139
Tablo 2.24. Hatay'daki Sanayi Firmalarının Sektörlere Göre Dağılışı ve İstihdam Sayısı	140
Tablo 2.25. 2015 Yılı Tarla Bitkileri, Sebze ve Meyve Üretimi	143
Tablo 2.26. Tarım Arazilerinin Dağılımı	143
Tablo 2.27. 2013 Yılı Hatay'daki Bazı Tarımsal Ürün Üretiminde Türkiye İçindeki Yeri	144
Tablo 2.28. 2015 Yılı Hatay İlindeki Hayvan Varlığı	145
Tablo 2.29. Hatay'da Arıcılık Faaliyetiyle İlgili İstatistik Rakamlar	145

Tablo 2.30. Türkiye ve Hatay İhracat Rakamları	146
Tablo 2.31. Türkiye ve Hatay İthalat Rakamları	146
Tablo 2.32. Hatay İlinin En Çok İhracat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke	147
Tablo 2.33. Hatay İlinin En Çok İthalat Gerçekleştirdiği İlk 10 Ülke	148
Tablo 2.34. Hatay İli En Çok İhracatı Gerçekleştirilen İlk 10 Ürün	149
Tablo 2.35. Hatay İli En Çok İthalatı Gerçekleştirilen İlk 10 Ürün	150
Tablo 2.36. Hatay İli Gümrük Müdürlüklerine Göre Dış Ticaret Rakamları	150
Tablo 2.37. Hatay İlindeki Potansiyel Turizm Lokasyonları	152
Tablo 2.38. Hatay İli Yıllara Göre Giriş Yapan Yerli Ve Yabancı Turist Sayısı	153
Tablo 2.39. Hatay İli Yıllara Göre Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı	154
Tablo 2.40. Hatay İli ve İlçelerinin Öne Çıkan Doğa Turizmi Değerleri Matrisi	156
Tablo 2.41. Hatay İlindeki Toplam Yolun Cinslerine Göre Uzunlukları	158
Tablo 2.42. İskenderun Limanı Teknik Özellikleri	164
Tablo 2.43. Hatay İlinin Güç Kaynakları	167
Tablo 3.1. Asi Nehri Nehri, Afrin ve Karasu Çaylarının Havza Ülkelerine Göre Durumu ve Havza Ülkelerinin Konumu	176
Tablo 3.2. Türkiye'nin Sınır Oluşturan Akarsuları	185
Tablo 3.3. Türkiye'nin Sınır Aşan Akarsuları	185
Tablo 3.4. Türkiye'nin Sınır Aşan Su Potansiyeli	188
Tablo 3.5. Çalışma Alanındaki Sınır Aşan ve Sınır Oluşturan Akarsular	190
Tablo 3.6. Asi Nehri Künyesi	192
Tablo 3.7. Asi Nehri Havzasındaki Toplam Nüfus ve Havza Ülkelerine Göre Dağılışı	198
Tablo 3.8. Asi Nehri Havzasındaki Belli Başlı Önemli Barajlar	204
Tablo 3.9. Fallenmark İndeksi	211
Tablo 3.10. Asi Nehri Havza Ülkelerinin Yıllık Kişi Başına Kullanabilir Su Miktarı	212
Tablo 3.11. Literatürdeki Çeşitli Kaynaklarda İfade Edilen Asi Nehri Toplam Uzunluğu Ve Alanı	215
Tablo 3.12. Asi Nehri Havzası Üzerinde Meydana Gelen Belli Başlı Önemli Olayların Kronolojisi	216
Tablo 3.13. Asi Nehri Su Kalitesi Analiz Sonuçları	218
Tablo 3.14. Afrin Çayı Künyesi	221

Tablo 3.15. Karasu ayı Künyesi	223
Tablo 3.16. Hatay İlindeki Diğer Sınır Oluşturan Ve Sınır Aşan Akarsular	224
Tablo 4.1. Tez çalışmasına başlarken ortaya konulan hipotezler ve bu Hipotezlerin sonuçları	227

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Foto 2.1. Hatay Arkeoloji Müzesinden Bir Görüntü	32
Foto 2.2. Belen Geçidi	37
Foto 2.3. Hatay-Suriye Sınırındaki Örülen Güvenlik Duvarı, Reyhanlı- Cilvegözü Yolu	60
Foto 2.4. Hatay-Suriye Sınırındaki Örülen Güvenlik Duvarı, Reyhanlı- Cilvegözü Yolu	61
Foto 2.5. Türkiye-Suriye Sınırındaki Örülen Güvenlik Duvarı Ve Akıllı Kuleler	62
Foto 2.6. Hatay-Suriye Sınırına Örülen Güvenlik Duvarları	63
Foto 2.7. Yapımı Devam Eden Güvenlik Duvarları	63
Foto 2.8. Cilvegözü Sınır Kapısı	67
Foto 2.9. Sınır Kapısından Geçiş İçin Sırada Bekleyen Tırlar	68
Foto 2.10. Yayladağı Sınır Kapısı	69
Foto 2.11. Yayladağı Sınır Kapısının Hemen Önü	70
Foto 2.12. Hatay İlindeki Geçici Barınma Merkezleri; A. Yayladağı I Çadıkenti, B. Yayladağı II Konteynerkenti, C. Altınözü (Boynuyoğun) Konteynerkenti, D. Apaydın Konteynerkenti, E. Güveççi Çadırkenti	88
Foto 2.13. Narlıca Kavşağında Gün Boyu İş İçin Kendilerinin Alınmasını Bekleyen Suriyeliler	90
Foto 2.14. Reyhanlı Patlamasının Gerçekleştiği Meydan	91
Foto 2.15. Antakya Katolik Kilisesi Ve Sarımiye Camii	109
Foto 2.16. Çalışma Sahasında Müslüman Hacı Bir Vatandaşa Ait Ev İle Kilisenin Yan Yana Bulunmasına Örnek Bir Görünüm	110
Foto 2.17. St. Pierre Kilisesi	112
Foto 2.18. St. Pierre Kilisesi İç Görünümü	112

Foto 2.19. 29.06.2010 Tarihinde Valilik İzni İle Düzenlenen Ayin Töreni	113
Foto 2.20. Ortodoks Kilisesi	114
Foto 2.21. Protestan Kilisesi	115
Foto 2.22. Katolik Kilisesi	115
Foto 2.23. Antakya Katolik Kilisesi İç Duvarından Çekilen Fotoğraf, Kilise Ruhani Reisinin Türk Olmadığı Görülmektedir	116
Foto 2.24. Antakya Protestan Kilisesi	117
Foto 2.25. Habib-İ Neccar Camisi	119
Foto 2.26. Habib-İ Neccar Camisi İçerisinde Bulunan Yahya Ve Yunus Hazretlerinin Türbesi	120
Foto 2.27. Antakya Musevi Havrası	122
Foto 2.28. Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı Ve Antakya Belediye Başkanlarının Noel Bayramı Tebrik Mesajları	123
Foto 2.29. Çalışma Alanındaki Çırçır Fabrikalarının Birinden Görünüm	139
Foto 2.30. Hatay Arkeoloji Müzesindeki Mevsimler Mozaigi Afişi	141
Foto 2.31. Hatay'daki Amik Ovasında Ve Kıyı Ovalarında Yetiştirilen Belli Başlı Ürünler	142
Foto 2.32. E-91 Karayolu	158
Foto 2.33. İskenderun Limanı	159
Foto 2.34. Hatay Havalimanı	161
Foto 3.1. Asi Nehri	195
Foto 3.2. Asi Nehrinden Bir Görünüm	220
Foto 3.3. Afrin Çayı	221
Foto 3.4. Kaletepe Kuzeydoğusunda Karasu Çayının Türkiye-Suriye Sınırını Oluşturduğu Bölgenin Görünümü	223

Foto 3.5. Güre Deresinin Türkiye-Suriye Sınırını Oluşturduğu Bölgeden Bir Görünüm

224

KISALTMALAR LİSTESİ

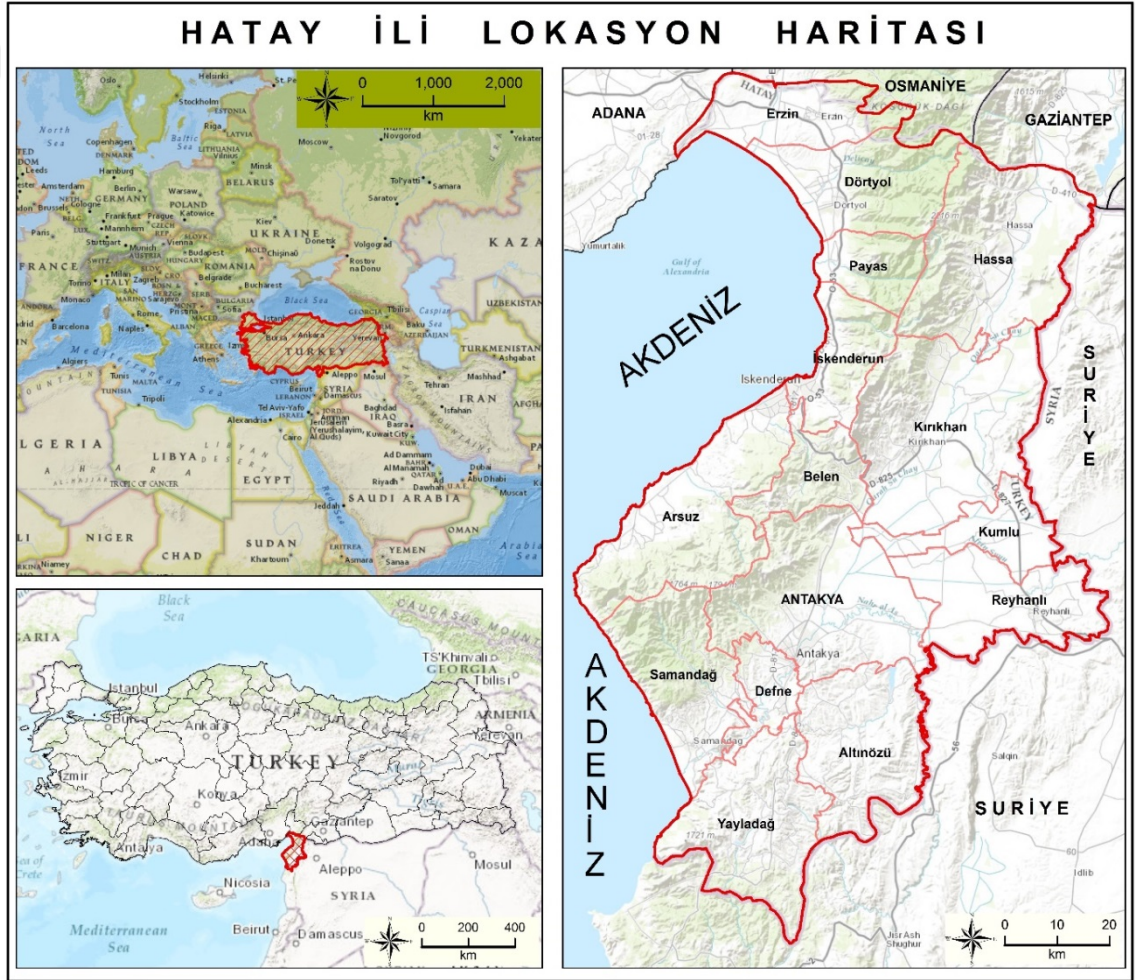
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APEC	Asia-Pasific Economic Cooperation (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BKZ	Bakınız
HATSU	Hatay Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğu
KOM	Kaçakçılık Organize Müdürlüğu
KEİB	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi
M.Ö.	Milattan Önce
MTA	Maden Teknik Arama
M.S.	Milattan Sonra
NAFTA	North America Free Trade Agreement (K. Amerika Serbest Ticaret Antlaşması)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PKK	Partiya Karkeren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
RES	Rüzgar Enerji Santrali
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TEU	Twenty Foot Equivalant Unit (20 Feetlik Konteyner)
YPG	Yekineyen Paristane Gel (Halkçı Koruma Birlikleri)
YY	Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Çalışma Sahasının Yeri ve Sınırları

Hatay ili, Türkiye'nin en güneyindeki il olup Akdeniz bölgesinin Adana bölümünde yer almaktadır. Hatay ili, 35°48'-37°01' kuzey enlemleri ile 35°46'-36°41' doğu boylamları arasında yer alır. Batıdan Akdeniz, güneyden ve doğudan Suriye, kuzeybatıdan Adana, kuzeyden Osmaniye ve kuzeydoğudan Gaziantep illeriyle çevrilidir.(Şekil 1.1.)

Şekil 1.1. Hatay İli Lokasyon Haritası

Araştırma sahası olan Hatay ili merkez ilçeler Antakya ve Defne ile beraber; Erzin, Payas, Dörtiyol, İskenderun, Arsuz, Belen, Kırıkhan, Hassa, Kumlu, Reyhanlı, Altınözü, Samandağ, Yayladağı olmak üzere toplam 15 ilçeden oluşmaktadır. Bu

ilçelerden Arsuz, Defne ve Payas 2014 yılında 6360 sayılı yasa ile Hatay ili büyükşehir belediyesi olunca idari anlamda ilçe olmuştur.

Çalışma sahasının sınırları Hatay ili idari sınırları olarak belirlenmiştir. Çalışma alanının çevresi 551,2 km, alanı ise 5566 km²'dir.

1.2. Çalışmanın Amacı ve İzlenen Yöntem

Bu tez çalışmasının temel amacı Hatay ilinin siyasi coğrafya özelliklerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda bölgedeki jeopolitik ve hidropolitik potansiyel tespit edilerek, Hatay ili Siyasi Coğrafyası aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışma sahası olan Hatay ili, kendine has özellikleriyle hem ulusal, hem de uluslararası alanda dikkat çekmektedir. Coğrafi özellikleri açısından kendine özgü bu yapısı itibariyle pek çok çalışmaya konu olan Hatay ili ile alakalı siyasi coğrafya özelliklerini bütünüyle ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Tez çalışmasına başlanmadan önce bu durumlar dikkate alınarak tez sahası ve tez konusu seçilmiştir.

Tezin bir diğer amacı ise daha önce bütünüyle bir siyasi coğrafya çalışması yapılmayan Hatay ilinin siyasi coğrafya özelliklerini inceleyerek, bu konuda daha sonra yapılacak olan çalışmalara bilimsel bir kaynak oluşturmaktır. Bununla beraber bu tez çalışması sadece coğrafya bilimiyle ilgilenenlerin değil, konunun multi-disipliner veya disiplinler arası bir konu olması özelliğinden dolayı, diğer bilim dallarına da kaynak olması düşüncesiyle hazırlanmıştır. Multi-disipliner bir alan olması nedeniyle tez konusu, farklı perspektifteki bilim dalları tarafından da etüt edilmiştir. Bu multi-disipliner ve disiplinler arası konu, mekân boyutuyla ve coğrafi bakış açısıyla işlenmiştir. Tez konusunun multi-disipliner bir konu olması hasebiyle, çalışma süresince her ne kadar diğer disiplinlerden yararlanıldıysa da bu tez, beşeri ve iktisadi coğrafyanın alt dallarından biri olan siyasi coğrafyanın konusudur.

Tez çalışmasının konusu Beşeri ve İktisadi Coğrafyanın alt dallarından birisi olan Siyasi Coğrafyanın kapsamında yer almasından dolayı tez çalışması, beşeri coğrafya araştırma prensipleri çerçevesinde, ağırlıklı olarak nitel araştırma yöntemleri uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla teze başlamadan önceki dayanak noktalarımızı oluşturan araştırma soruları ve hipotezler, konuyla ilgili sosyal ve beşeri yönlerden çok farklı bakış açıları dikkate alınarak ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak cevaplanıp test

edilmiştir. Teze başlarken ortaya konan araştırma soruları ve çalışma süresince test edilen hipotezler aşağıda listelenmektedir:

Araştırma Soruları

S.1. Hatay ili siyasi coğrafyasını şekillendiren, jeopolitik ve hidropolitik ile Hatay ilindeki coğrafi unsurlar ve bu unsurların meydana getirdiği coğrafya arasında nasıl bir ilişki vardır?

S.2. Hatay ili jeopolitiğinin ve hidropolitikliğinin önemi zaman içerisinde nasıl bir değişim göstermiştir?

S.3. Hatay ilindeki fiziki ve beşeri unsurların bölge bölge jeopolitiği ve hidropolitikliği üzerindeki etkileri nelerdir?

S.4. Hatay ilindeki sınır oluşturan ve sınır aşan sularda Türkiye ve diğer paydaş ülkelerin konu ile ilgili olarak güttüğü politikalar ya da yaklaşımları nasıldır?

S.5. Jeoekonomik açıdan Hatay'da nasıl bir potansiyel bulunmaktadır ve bu potansiyelin jeopolitik açıdan değeri nedir?

Hipotezler

H.1. Hatay ili siyasi coğrafya açısından stratejik ve hassas bir değere sahiptir ve bu değer özellikle bölgedeki son yıllarda yaşanan gelişmeler neticesinde artmıştır.

H.2. Hatay ilindeki var olan fiziki ve beşeri çeşitlilik bölgeye çok sayıda avantajı beraberinde getirmektedir. Bununla beraber Hatay ilinin, zaman içerisinde değişmekle beraber bazı dezavantajları da bulunmaktadır.

H.3. Hatay ili, Suriye sınırındaki illerimizin biri ve en güneydeki ilimiz olması sebebiyle bölgede yaşanan olumlu-olumsuz her türlü gelişmeden ciddi şekilde etkilenmekte ve bu etki hem erken zamanda başlayıp hem de uzun sürmektedir.

H.4. Jeokültürel açıdan Hatay ili, çok farklı kesimden insanı bir arada barış içinde barındırmasıyla dünya üzerindeki en önemli mekanlardan biridir.

H.5. Hatay ilinde görülen farklı topluluklar arasındaki hoşgörünün, başta devlet politikası vb. nedenlerden ileri gelmesinden dolayı hiçbir zaman kaybolma tehlikesi bulunmamaktadır.

Tez çalışmasının ilk aşaması, çalışma sahası ile yakın çevresindeki ve tez konusundaki çalışmaların araştırılmasıyla başlanmıştır. Bu bağlamda hem ulusal hem de uluslararası literatür detaylı bir şekilde; konuyla ilgili bibliyografya listesi oluşturularak ve bu çalışmalar farklı başlıktaki klasörlere ayrılarak irdelenmiştir. Konunun multi-disipliner bir konu olması hasebiyle coğrafya literatürünün yanında başta uluslararası ilişkiler, siyasal bilgiler, tarih, vb. birçok alandaki bilimsel çalışmalar (kitap, makale, bildiri, tez vb.) raporlar, arşiv belgeleri vb. süreli ve süresiz yayınlar da incelenmiştir.

Çalışma boyunca gerekli olan veriler çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde edilmiştir. Tezin temel altyapısını oluşturan 1/25000 ölçekli sayısal topoğrafya paftaları Harita Genel Komutanlığı'ndan (HGK) temin edilmiştir. Nüfus, demografi, sınır istatistikleri ile ilgili veriler Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK); ekonomi ile ilgili veriler Antakya Ticaret ve Sanayi Odası (ATSO), Ekonomi Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'dan (DOĞAKA); hidroğrafya ile ilgili veriler Devlet Su İşleri Müdürlüğü'nden (DSİ) elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan diğer bazı veriler Türk Asya Strateji Merkezi (TASAM), Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ortadoğu Arap Halkları Araştırma Enstitüsü vb. kurumlardan temin edilmiştir.

Elde edilen veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamına aktarılmış ve çeşitli paket programlar kullanılarak analizler yürütülmüştür. Bu analizler sonucunda çeşitli yeni harita ve veriler üretilmiştir.

Konuyla ilgili arazi çalışmaları farklı zamanlarda fotoğraf çekilerek, not tutularak ve görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları sırasında çekilen fotoğraflar açıklayıcı olması hasebiyle metin içerisinde ilgili yerlere eklenmiştir. Elde edilen veriler tablo, grafik ve haritalarla görselleştirilmiştir. Daha sonra bu veriler analiz edilerek ve yorumlanarak sentezlenmiştir.

Tez metni; dağılım, ilişki kurma, karşılaştırma ve sebep-sonuç gibi coğrafyanın temel prensipleri kullanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca çalışma süresince çeşitli analizler, ölçümler, vb. bilimsel yöntemler kullanılmıştır.

1.3. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma konusu ülkemizde coğrafyadaki bakir alanların başında geldiği için literatür taramasında coğrafya alanındaki kaynakların sınırlı sayıda olması, çalışmada

karşılaşılan en temel güçlük olmuştur. Bu durum da bizi özellikle uluslararası literatürde detaylı bir araştırma yapmaya sevk etmiştir. Hatay ilinin sınır ili olması hasebiyle sınır ötesindeki durumlar tezin birçok yerinde de bahsedildiği üzere bölgeyi etkilemektedir. Bu bağlamda özellikle içerisinde bulunduğumuz süreçte sınır ötesindeki verileri elde etme konusunda birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Tez çalışmasına başlanmadan elde edilmesi planlanan sınır aşan su havzalarında diğer havza ülkelerindeki veri vb. bir takım verilere ulaşılamamıştır. Ayrıca Hatay-Suriye sınırı çevresindeki arazi çalışmalarında kimi zaman can güvenliğinin tehdit altında olması gibi sıkıntılar yaşanmıştır. Zaten gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında söz konusu sıkıntılı bölgelere girişler de güvenlik güçleri tarafından engellenmiştir.

Siyasi coğrafya çalışmalarında ele alınan sahayla ilgili en önemli sorun veri ve kaynak bulunmasıdır. Çalışma sahasını oluşturan Hatay ilini, siyasi coğrafya açısından etkileyen birçok faktörün yurtdışı kaynaklı olmasından dolayı bu faktörler ile ilgili veri ve kaynakların temin edilmesi sınırlı olmuştur. Elde edilebilen veriler ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Konunun içeriği bakımından tez kapsamında işlenen jeopolitik, hidropolitik, jeokültür, jeoekonomi gibi alanları içerse de her bir alanla ilgili salt o konu üzerinde yapılan çalışmalar kadar ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HATAY İLİ JEOPOLİTİĞİ

2.1. Kavramsal Çerçeve

Jeopolitik kavramı, etimolojik olarak Yunanca geo ve politeia kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir (Kaegi ve Benseler, 1959). Yunancada geo “yer” anlamında kullanılırken, politeia ise “yönetim sanatı” anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla jeopolitik “yer politikası” anlamına gelmektedir.

Göney (1993)’e göre jeopolitiğin tanımını yapmak iki açıdan güçtür. Birincisi jeopolitiğin ilim olarak olgunlaşma devresini idrak etmemesinden, ikincisi ise bu terimin bütün dünya için geçerli bir tarifinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Göney (1993)’inde belirttiği üzere jeopolitik kelimesinin henüz evrensel olarak kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur. Fakat farklı bilim adamlarının yaptıkları tanımlar incelediğinde hepsinin üzerinde durduğu bazı ortak kavramlar vardır. Bunlar; **mekân** (bölge, devlet, devletler topluluğu), **coğrafya** ve **politikadır**. Konuyla ilgili alanında uzman kişilerin yapmış olduğu jeopolitik ile ilgili farklı tanımlardan bir bölümünü vermek, hem konunun komplike yapısını ortaya koymak, hem de fikir zenginliği olması açısından yerinde olacaktır.

Modern anlamdaki siyasi coğrafyanın kurucusu olarak kabul edilen Friedrich Ratzel jeopolitiği jeopolitik ismini kullanmadan, devletlerin coğrafi özellikleriyle siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim şeklinde tanımlarken; Kjellen jeopolitiği, coğrafi oluşum veya mekân içinde bilimsel olarak devletin incelenmesi şeklinde tanımlamıştır (Yılmaz, 2009). Kjellen’e göre jeopolitik devlet varlığının doğa koşulları ve insanların davranışları açısından incelenmesi ve değerlendirilmesidir (Yılmaz, 2009). Jeopolitik teorilerden Kenar Kuşak Teorisini ortaya atan Spykman’ e göre jeopolitik, bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafi unsurlara ve olaylara göre planlaması (Cömert, 2001) iken; Haushofer’e göre ise jeopolitik, yeryüzündeki ilişkilerin siyasal gelişmelerle olan bağlantısının araştırıldığı bir bilimdir (Gürkaş, 2007). Haushofer jeopolitiği “içinde yaşadığı coğrafi bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasal hayat şekli olan devletin, üzerinde yaşadığı yer” (Haushofer, 1941) olarak tanımlar. Haushofer (1941) aynı çalışmasında jeopolitiği devletin coğrafi bilinci olarak da ifade etmektedir.

Jeopolitik teorileri ortaya koyan teorisyenlerin ve modern anlamda siyasi coğrafyanın kurucusu Ratzel'in haricinde de söz konusu kavram ile ilgili olarak uluslararası literatürde konuya ciddi kafa yormuş ve alanında söz sahibi bilim adamlarının da jeopolitiğin tanımıyla ilgili ince detaylar haricinde birbirine benzer tanımları bulunmaktadır. Bunlardan Dugin (2003)'e göre jeopolitik, insan mekân faktörünü karşılıklı ilişki içerisinde inceleyen bilim iken; Padelford'a göre jeopolitik, devletin politikasını coğrafya görüşleri ile açıklamaktır (Bilge, 1966). Yine Gray (2003)'e göre jeopolitik, uluslararası ilişkilerin uzamsal incelenmesi ve uygulaması, Wright'a göre coğrafi muhiti dünya üzerinde kullanma sanatı (Bilge, 1966) Evans ve Newnham (1998)'e göre ise yerel ya da uluslararası seviyede politika ve coğrafya arasındaki ilişki şeklinde yalın bir biçimde tanımlanmıştır.

Yabancı literatürün haricinde ulusal literatürümüzde de jeopolitik kavramının tanımı ile ilgili alanında uzman bilim adamlarının tanımları bulunmaktadır. Bunlardan Bilge (1958)'ye göre jeopolitik; geniş anlamda hükümet politikasının, dar anlamda ise dış politikanın tayininde coğrafi vakaları esas unsur olarak sistematik bir şekilde tetkik eden bilgi koludur.

Siyasi Coğrafya alanında temel kaynaklardan birini yazmış olan Günel (1994), jeopolitiği siyasal gelişmelerde yerle ilişkilerin bir doktrini olarak tanımlarken; Atalay (2004)' a göre jeopolitik, jeo (yer) ve politika sözcüklerinden oluşan bir terim olup, coğrafi konuma göre devlet idare etme sanatı, siyaseti anlamına gelir.

Konuyla ilgili değerli çalışmaları bulunan İlhan (1989)'a göre jeopolitik, politika belirlenmesi amacıyla bir ulusun, uluslar topluluğunun veya bölgenin jeopolitiğinin değişen veya değişmeyen unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesi yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen ve değerlendiren bir bilimdir. Yine İlhan (1989) aynı çalışmasında jeopolitiği coğrafyanın bütün türleri ve verileriyle aktifleşmesi, İlhan (1971), bir başka çalışmasında ise jeopolitiği; politik düzeyde bugün ve gelecekteki güç ve amaç ilişkisini fiziki ve siyasi coğrafyayı esas alarak inceleyen bilim dalı şeklinde ifade etmiştir

Siyasi Coğrafya konusunda temel kaynak statüsünde pek çok çalışması bulunan ve ayrıca kendisi de bir teori üreten Özey (2012)' e göre jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleriyle siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilimdir.

Özellikle son yıllardaki çalışmalarında modern anlamda siyasi coğrafya konusuna değinen Akengin (2015)'e göre jeopolitik, yerel ve uluslararası ilişkilerde takip edilen siyaset üzerinde coğrafi konumun etkisini ifade etmek üzere kullanılan bir kavram olup, bir yere önem kazandıran fiziki coğrafya faktörleri ve beşeri faaliyetlerle ilgilenir.

Yine ulusal literatürde konuyla ilgili mühim çalışmaları bulunan Bayat (1986)' a göre jeopolitik, tabiat ile politika arasında bir sebep sonuç ilişkisi kurarak, saptadığı kurallar ve değer yargıları ile politik çalışmalara yön veren bir bilim dalı iken; Cömert (2000)'e göre jeopolitik, devletlerin politikası ve coğrafyasının doğal verileri arasındaki ilişkilerinin incelenmesi, Tarakçı (2013)'ya göre ise, bir devletin, devletler topluluğunun veya bir bölgenin, mevcut coğrafi platform üzerinde sabit ve değişen coğrafi unsurların dikkate alınarak, güç değerlendirmesi yapılmasını, küresel ve bölgesel güç merkezlerinin etkilerinin incelenmesini, değerlendirilmesini, buna bağlı olarak hedef ve stratejilerinin belirlenmesini sağlayan bir bilimdir.

Görüldüğü üzere bugüne kadar jeopolitik ile ilgili çok farklı tanımlar yapılmıştır, fakat bütün tanımların ortak yönü içerlerinde **mekân, coğrafya ve politika** sözcüklerinin geçiyor olmasıdır.

Zaman zaman akademik platformlarda, zaman zaman kışlalarda, bazen ise siyasal birimlerde kullanılan ve gelişen bu kavram, farklı bakış açılarının farklı amaçlara ulaşabilmek için kullandığı, bazen bir disiplinin alt dalı olabildiği gibi, bazen disiplinler arası, bazen de disiplinler üstü bir konumda olmuştur. Böylesine önemli bir kavramın herkes tarafından kabul edilir bir tanımının yapılamayışı kendi doğasından ileri gelmektedir.

Jeopolitik, insanlığı mekân faktörüyle karşılıklı ilişkisi içerisinde inceleyen bir disiplindir. Bu mekân yerel bir bölge olabileceği gibi bir veya birkaç ülke, ülkeler topluluğu da olabilir. Çünkü jeopolitik, coğrafi mekân ve evrensel değerleri inceleyerek bölge, ülke ve dünya çapında güç ve politik düzeyde hareket araştırması yapar.

Jeopolitik, coğrafyanın bütün tür, veri ve ögeleriyle aktifleştirilmesi, aktif olarak değerlendirilmesi ve bu değerlendirme neticesinde sonuçlar çıkarılması şeklinde de ifade edilebilir. Jeopolitikte coğrafi şartların politik faaliyetler üzerindeki etkisi dikkate alınmaktadır. Bir başka ifadeyle jeopolitik, devletlerin coğrafi özellikleri ile siyasetleri arasındaki ilişkileri inceler (Özey, 2007). Jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yönü

araştırır ve değerlendirir. Ancak jeopolitik politika üretmez; politika üretecek alanlara veri hazırlar.

Coğrafyanın bütün öğelerinin jeopolitik içerisinde kullanılmasına rağmen jeopolitik, salt coğrafya değildir. Aksine bilgi birikimi, teknoloji ve coğrafyanın birleşimidir. Dolayısıyla jeopolitik sadece coğrafya verilerini değil, aynı zamanda tarih, teknoloji, uluslararası ilişki, siyaset vb. disiplinlerin verilerini de zamanın ruhuna uygun olarak analiz edip, bu unsurların en etkin bir şekilde geliştirilmesini ve kullanılmasını sağlayacak politikaları belirler ve gerek ulusal gerekse uluslararası siyasi coğrafyaya dayalı faaliyetleri yürütür.

Peki, önceki sayfalarda detaylı bir kavramsal çerçevesi çizilen jeopolitiğin ilgilendiği mekân neresidir? Bu sorunun cevabının sınırları kesin sınırlar ile çizilemese de şurası muhakkaktır ki jeopolitik, sadece dış politika için geçerli olmayıp aynı zamanda iç politika için de geçerli bir disiplindir. Bu bağlamda iç mekânın düzenlenmesi ve yapılması da jeopolitiğin ilgi alanıdır.

Önceki sayfalarda kavramsal tanımı yapılan jeopolitiğin belli başlı özelliklerini şu şekilde sıralanabilir:

- Jeopolitik sabit değil, dinamik bir disiplindir.
- Jeopolitiğin özünü coğrafyanın özellikleri oluşturmaktadır.
- Coğrafi mekân üzerinde güç merkezlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirir, politik düzeyde güç ve hedef ilişkisi kurar.
- Olayların mekânla ilişkisini analiz eder
- Jeopolitik geleceğe yöneliktir.

Jeopolitik kavramının ne olduğunu ve neler ile ilgilendiğini ifade ettikten sonra kavramın tarihsel durumu hakkında kısaca bilgi vermekte yarar vardır. Bu bağlamda, jeopolitik ilk kez 1897 yılında Friedrich Ratzel tarafından yayımlanan *Polistische Geographie* de kullanılmış ve Rudolf Kjellen tarafından terim olarak literatüre geçirilmiştir (Akengin, 2015). Ratzel, eserinde jeopolitiği tanımlamış fakat yeni bir kavram ya da terim olarak kullanmamıştır. Jeopolitik kavramını ilk olarak İsveçli bilim adamı Rudolf Kjellen 1899 yılında “*Ymer*” adlı bir dergide İsveç sınırlarını konu alan bir makalesinde (Tezkan ve Taşar, 2002) diplomasinin ve askerliğin ilişkilerini açıklamak

için kullanmıştır. Jeopolitiğin doğuşunu ve gelişmesini etkileyen bilim adamları ve düşünürlerden bazıları; Frederik Ratzel (Alman), Sir Halford Mackinder (İngiliz), Vidal de la Blanche (Fransız), Alfred Thayer Mahan ve Nicholas J. Spykman' (ABDli), Alexander P. De Seversky, Saul B. Cohen'dir. (Şekil 2.1.)

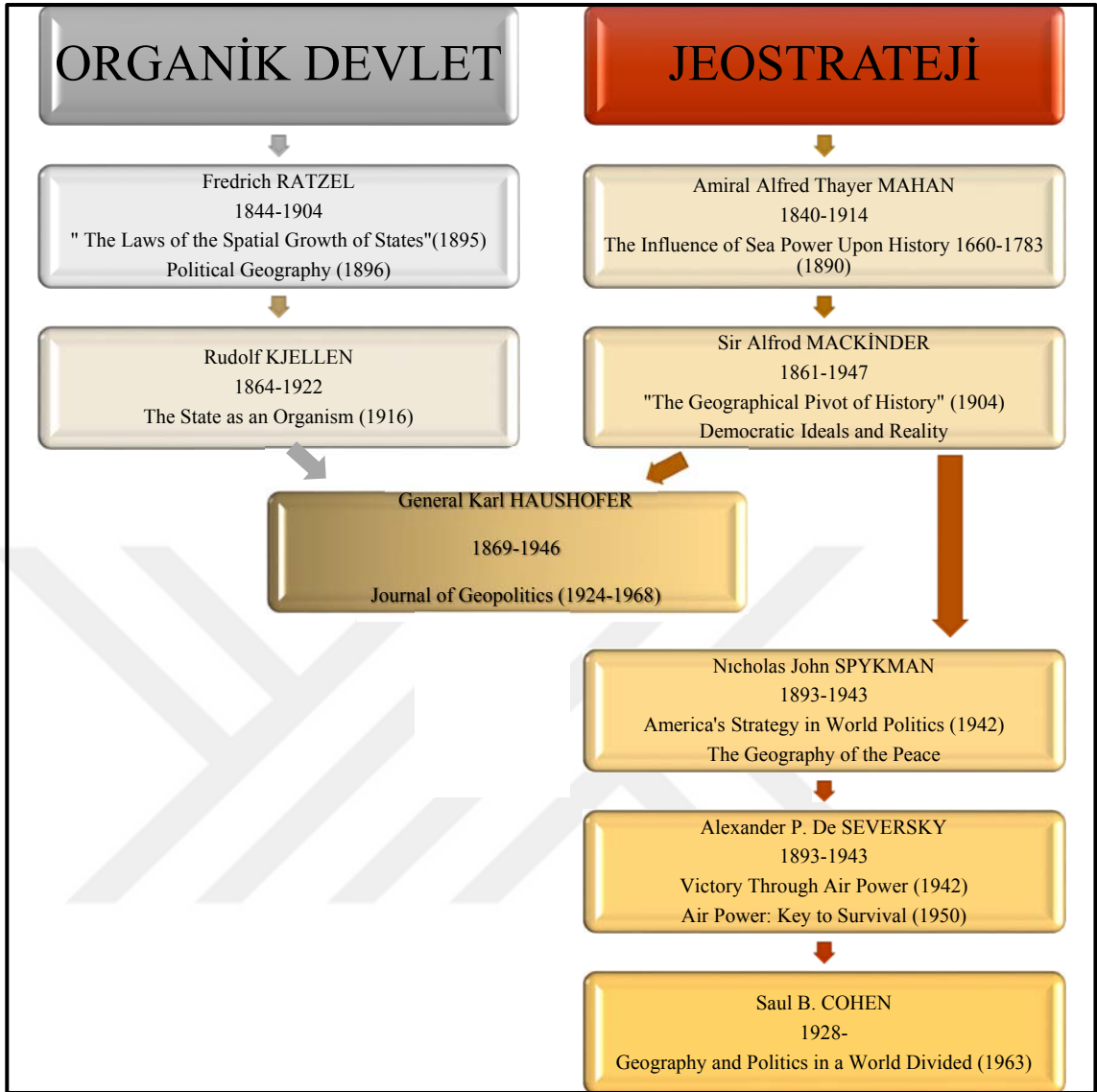
2.1.1. Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik Arasındaki İlişki

Jeopolitiğin kavramsal çerçevesi çizildikten sonra ifade ettikleri ve sınırları her daim karıştırılan siyasi coğrafya ve jeopolitik kavramları arasındaki ilişkinin izah edilmesine kanaatimizce yarar vardır. Her şeyden önce konuyla ilgili hemen herkesin yaptığı incelemeler sonucunda farkına varabileceği gibi literatürde bazı kaynaklarda jeopolitik siyasi coğrafyanın alternatifi olarak ele alınır. Bu durum da araştırmacıları jeopolitik ve siyasi coğrafya kavramlarının eş anlamlı olup olmadığı zaman zaman tartışmaya sevk etmektedir. Bu tartışmanın en önemli nedenlerinden birisi de jeopolitik ve siyasi coğrafyayla uğraşan bilim adamlarının çalışmalarında aynı kaynaklardan yararlanmalarındır. Fakat her ne kadar aynı kaynaklardan faydalansalar da siyasi coğrafya ve jeopolitik birebir aynı şey değildir (Günel, 1994; İlhan, 1989; Özey, 2012).

Bir mekânın fiziki (alan, biçim, konum, sınırlar), beşeri (nüfus, ekonomi) ve kültürel (dil, din) faktörleri araştırmak siyasi coğrafyanın alanına girer (Günel, 1994). Jeopolitikte ise ekonomik, sosyal, kültürel ve politik unsurlar siyasi coğrafya üzerinde değerlendirilir.

Jeopolitik devleti canlı bir organizma olarak gördüğünden yalnızca siyasi coğrafya ile ilgilenmez aynı zamanda fiziki coğrafya, beşeri coğrafya ve diğer bilimlerden de istifade ederek, zaman faktörü aracılığı ile geleceğe ait tahminler yürütür. Siyasi coğrafya statiktir, jeopolitik ise dinamiktir. Bu özellikleri bakımından jeopolitik siyasi coğrafyadan ayrılır.

Konuyla ilgili detaylı çalışmalar yapmış Öngör (1963)'e göre jeopolitiği siyasi coğrafyadan ayıran en önemli özellik tatbik gayesine yönelmiş olmasıdır.

Şekil 2.1. Jeopolitiğin Soğuk Savaş bitimine kadar ki tarihsel gelişiminde etkili olan bilim adamları, Glassner ve Fahrer 2004'ten değiştirilerek düzenlenmiştir.

Kendisi de bir siyaset bilimci olan ve konu hakkında temel kayaklardan birisini yazmış Bilge (1958)'ye göre siyasi coğrafya, coğrafi olaylar arasındaki ilişkileri inceler ve bu ilişkilerin özelliklerini ortaya koyar. Jeopolitik ise bu özelliklerden devletlerin dış politikalarının şekillenmesinde yararlanır.

Siyasi coğrafya tarihi süreç içerisindeki macerasına bakıldığında, onun jeopolitikten bağımsız, fakat jeopolitiği de ihtiva eden bir bilim dalı olarak gelişme gösterdiği görülür. Günümüzde ise siyasi coğrafya ve jeopolitik birbirini en çok besleyen, birbirleriyle en çok ilişkili bilim dalları olarak varlıklarını sürdürmektedir (Elmas, 2013).

Sözü edilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere siyasi coğrafya ve jeopolitik salt aynı şeyler değildir. Aksine bu iki kavram arasında çok fark vardır. Fakat hiç şüphesiz birbirleriyle yakın ilişki içerisindeyler. Farklı disiplinlerden farklı bilim adamlarından kimileri, jeopolitiği siyasi coğrafyanın bir parçası olarak görmüş, kimileri jeopolitiği siyasi coğrafyanın devamı olarak değerlendirmiş, kimileri ise de jeopolitiğin siyasi coğrafya kavramı çerçevesinde sınırlandırılmayacağını öne sürmüştür. En nihayet hakikat şudur ki; bu iki kavram geçmişte olduğu gibi günümüzde de sıkı bir ilişki içerisindeydir ve özellikle günümüzde bu gibi mekânı anlamlandıran ve mekânın değerini ön plana çıkaran bilimlere büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.2. Jeopolitiğin Unsurları

Literatürdeki kaynaklara bakıldığında esasen jeopolitiğin unsurlarını saymak riskli, bir o kadar da iddialı bir yaklaşım olarak benimsenmiş ve konuyla alakalı farklı bilim dallarından birçok bilim adamı uğraşmasına rağmen jeopolitiğin unsurlarını belirtmekten imtina etmişlerdir. Fakat jeopolitiğin unsurları söz konusu kavramın anlamını ve sınırlarını tam olmasa da ortaya koyması açısından yol göstericidir. Bu nedenle jeopolitiğin unsurları az sayıda olsalar da literatürdeki daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda Ratzel (1987)' e göre jeopolitiğin en önemli iki unsuru devlet ve topraktır. Jeopolitiği tanımlayan başlıca diğer unsurlar ise büyüklük, konum, sınırlar, toprağın verimli olup olmadığı, akarsular, komşularla olan ilişkiler, denizlere olan yakınlık ve ekonomik bölgelerdir.

Belki de jeopolitiğin unsurlarını çalışmalarında en net bir biçimde ifade eden İlhan (1999), jeopolitik unsurları değişen ve değişmeyen ve değişmeyen unsurlar olarak ikiye ayırmıştır. (Tablo 2.1)

Tablo 2.1. Jeopolitiğin Değişen ve Değişmeyen Unsurları, kaynak; İlhan, 1999

Değişen Unsurlar	Değişmeyen Unsurlar
Nüfus Yapısı	Konum
Sosyo-kültürel Değerler ve Kültür Çevresi	Fiziki Yapı
Ekonomik Değerler	Sınırlar ve Coğrafi Bütünlük
Politik Değerler	Sahip Olunan Stratejik Kaynaklar
Askeri Değerler	Alan ve Arazinin Şekli
	Coğrafi Özellik (kıta devleti, ada devleti, iç devlet)

2.1.3. Jeopolitiğin Alt Dalları

Kavramsal çerçevesi ve unsurları ifade edilen jeopolitik kendi içerisinde üç alt birime ayrılır: (İlhan, 1999; Yılmaz, 2009)

J

Jeokültür; yeryüzünde bulunan kültür çevrelerinin oluşturduğu kültür coğrafyalarının değerlendirmelerini, kültür unsurları ve kültür çevrelerinin ilişkilerini araştırır (Yılmaz, 2009).

E

Jeoekonomi; bir bölgenin ekonomik gücüne dayanarak uyguladığı jeopolitik olarak ifade edilebilir. Jeoekonomi; yeryüzünde bulunan bölgelerin ekonomilerini inceleyen ve coğrafyası ile ekonomik gücü arasında bağlantı kuran bir bilimdir. Jeoekonomi, teknolojinin, sermayenin ve doğal kaynakların bölgesel ve giderek küresel ölçekte siyasi yapılar tarafından en verimli ve etkin olarak nasıl bir araya getirileceğini araştırır. Bu anlamda hem ekonomik hem coğrafi, hem de siyasi bir disiplindir. Jeoekonomik değerlendirmelerde coğrafya, ekonomi, teknoloji ve politika ön plana çıkar. Günümüzde uluslararası ilişkilerde ekonomi önemli bir yere sahiptir. (Yılmaz, 2009). Edward Luttwak (1993)'a göre jeoekonomi, coğrafyanın ticari alana taşınmasıdır.

O

P

O

L

i

T

i

K

Jeostrateji; kısaca coğrafi etmenlerin ülkelerin stratejileri üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Jeostrateji, stratejik açıdan coğrafi unsurların incelenerek sonuçlara ulaşılması, politik çıkarların stratejik yönetimi, bir başka deyişle stratejinin coğrafi gerçeklere dayanarak oluşturulması sanatıdır. Jeostrateji; belirli ticaret yolları, stratejik düğüm noktaları, nehirler, adalar ve denizlerdeki çıkarların sağlanmasını hedefler (Yılmaz, 2009). Jeostrateji kavramı ilk defa Frederick L. Schuman tarafından 1942 yılında yayınlanan "*Let Us Learn Our Geopolitics*" başlıklı makalede kullanılmıştır (Fredirick, 1942). Jeostrateji, bir ülkenin dış politikasının coğrafi istikametini, askeri gücünü ve diplomatik faaliyetleri ile nereye odaklanacağını belirler.

2.1.4. Jeopolitik Teoriler (Hâkimiyet Teorileri)

Jeopolitik teori; coğrafi koşullar, strateji ve ekonomiyi entelektüel bir üst çerçevede analiz ederek birleştirmektedir (Owens, 1999). Bu teoriler, açıklandığı zamanki dünya siyasi ortamına göre ortaya konmuş olan ve politikaya yön vermek amacıyla önerilen coğrafyaya dayalı ilkelerdir.

Hâkimiyet teorilerinden kara ve kenar kuşak teorileri fiziki coğrafyaya dayalı, deniz ve hava hâkimiyet teorileri de kuvvete dayalı teorilerdir (İlhan, 1986; Uçarol, 1978; Acar, 1995) Hâkimiyet teorilerini kendi içlerinde sınıflandırmak gerekirse üçe ayrılır:

1. Soğuk Savaş Öncesi ve Soğuk savaş Dönemi Jeopolitik Teorileri;
  - a. Fiziki Coğrafyaya Dayalı Teoriler: Kara Hâkimiyet Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi

- b. Kuvvete Dayalı Teoriler: Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Hava Hâkimiyet Teorisi
2. Soğuk Savaş Sonrası Jeopolitik Teoriler: Tarihin Sonu Teorisi, Medeniyetler Çatışması Teorisi, Büyük Satranç Teorisi
3. Türk Bilim Adamlarının Ortaya Koyduğu Jeopolitik Teoriler: Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi, Güç Merkezleri Görüşü (Şekil 2.2.)

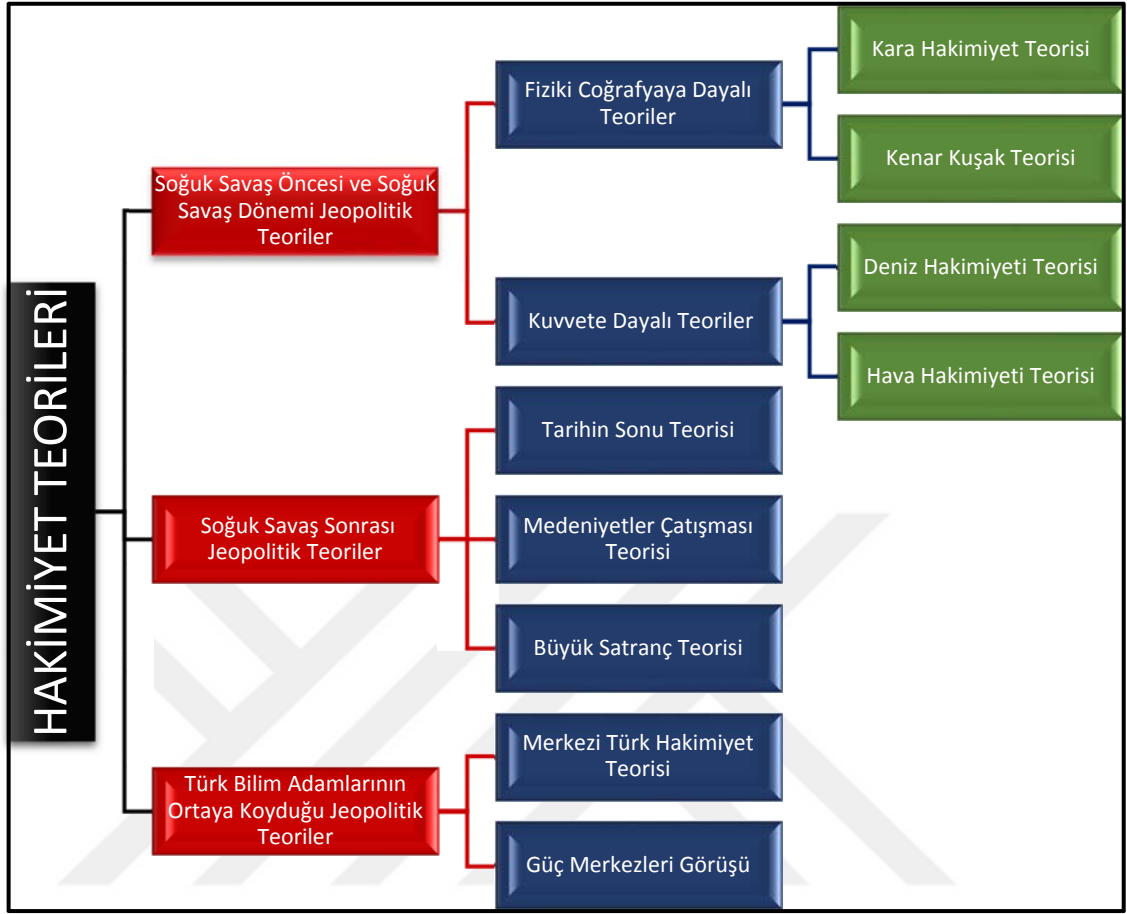
2.1.4.1. Soğuk Savaş Öncesi ve Soğuk Savaş Dönemi Jeopolitik Teorileri

2.1.4.1.1. Fiziki Coğrafyaya Dayalı Teoriler

a) Kara Hâkimiyet Teorisi (Heartland Teorisi)

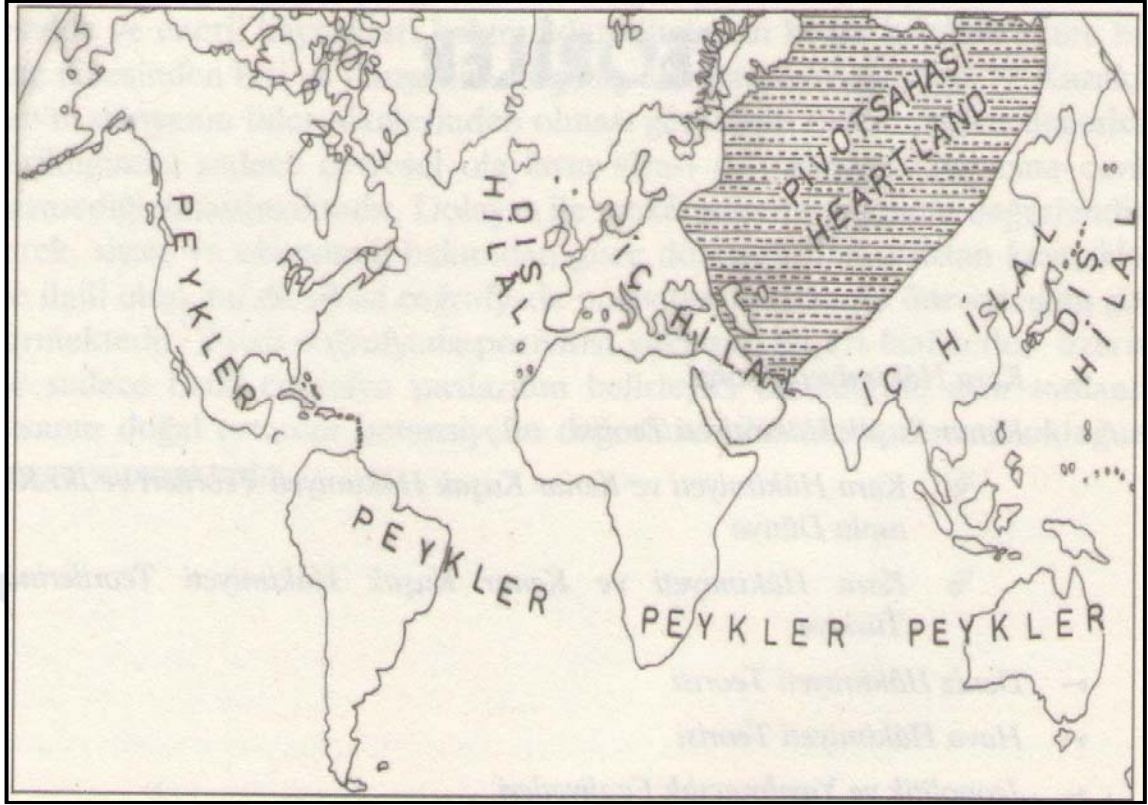
Kara hâkimiyet teorisini ortaya süren İngiliz bilim adamı Halford Mackinder'dir. Mackinder İngiliz jeopolitiğinin kurucusu olarak kabul edilir. Mackinder ayrıca eserlerinde “Avrasya” sözcüğünü kullanan ilk kişidir (Ulaş, 2011). Mackinder'in görüşlerinin temelinde dünya tarihinin deniz (okyanus) ve kara (kıta) devletleri arasında zıtlıkların tarihi olarak değerlendirilmesi vardır. Mackinder, teorisinde dünya üzerinde iki önemli stratejik bölge belirlemiş ve bu bölgelere Kalpgah (Heartland) adı vermiştir. Buna göre ; **I. Kalpgah**: Baltık-Karadeniz-Arktik-Hazar Denizinin içinde kalan bölgeyi, **II. Kalpgah** ise Afrika kıtasının güneyinden oluşmaktadır.

Mackinder, Kalpgahı “dünyanın merkezi” ve “yeryüzünün kalbi” olarak tanımlamıştır. Mackinder Doğu Avrupa ile merkezi Sibiryayı elinde bulunduran devlet veya gücün, dünyaya hâkim olacağını ileri sürerek Heartland adını verdiği teorisiyle, kara hâkimiyetinin çok önemli olduğunu iddia etmiştir. Yine Mackinder'e göre dünya iki bölgeye bölünebilir; I. Bölge; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının oluşturduğu Dünya Adası'dır. II. Bölge ise Britanya ve Japonya'nın oluşturduğu Açık Deniz Adaları'dır. Mackinder Açık Deniz Adaları'nı Dünya Adası'nın uyduları olarak da ifade etmektedir. O'na göre Dünya Adası'nın önemi dünya üzerindeki en büyük kara parçasını oluşturmasından, arazi çeşitliliği ve kaynaklar açısından zengin olmasından ve dünya nüfusunun büyük kısmına ev sahipliği yapmasından ileri gelmektedir.

Şekil 2.2. Hakimiyet Teorileri

Mackinder'in dünya tasnifi ise şu şekildedir; "Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bütünü dünya adasını oluşturur. Bu eski kara kütlelerinin dışında kalan Amerika, Avustralya ve Antartika gibi kıtalar ise, Dünya Adasının uydularını teşkil eder. Dünya Adası içinde kalan Doğu Avrupa ve Sibiryta bölgesi dünyanın Heartland (Kalpgah)'idir. Mackinder, Heartland'ı (Doğu Avrupa ve Sibiryta) merkezi stratejik bölge olarak adlandırarak, buraya uluslar arası politikanın merkez üssü (pivot area) demektedir. Heartland (Kalpgah-Doğu Avrupa ve Sibiryta) Volga Nehrinden Yanghçe'ye, Himalayalardan Arktik kuşağa kadar uzanır. Heartland İç Hilal (inner crescent) Mackinder'in adını verdiği Almanya-Türkiye-Hindistan-Çin hattında, yani Balkanlardan Çin'e kadar uzanan İç Kenar Hilal ya da Rimland kuşağı ile çevrilidir. İç Hilal'in dışında kalan Amerika-Avustralya-Afrika-Japonya hattı ise Dış veya Kenar Hilal ya da Dünya adasının Peykleri olarak tanımlanır (Özey, 2002) ve İç Hilal bu Dış Hilal tarafından çevrilidir. (Şekil 2.3.)

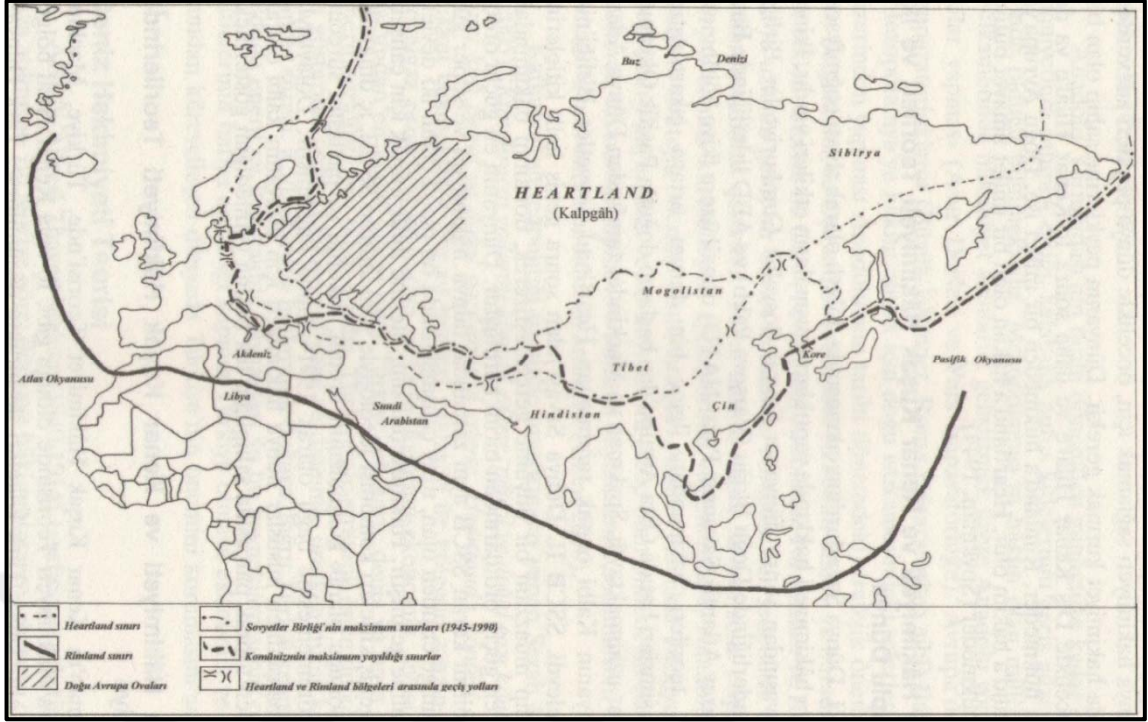
Şekil 2.3. Mackinder'in Dünya Tasnifi, kaynak; Akengin, 2015

Mackinder dünyayı bu şekilde tasnif ettikten sonra teorisini şu sözlerle açıklamıştır:

“Doğu Avrupa’ya hâkim olan Heartland’i yönetir, Heartland’i yöneten Dünya Adasını yönetir, kim Dünya Adasına hâkim olursa Dünyayı yönetir” (Muir, 1997; Taylor, 1993).

Mackinder, Akdeniz çevresinde ortaya çıkan bütün medeniyetlerin öncelikle karada güçlendiğini, ardından da denizler vasıtasıyla genişlediğini, bu sebeple denizcilik teknolojileri ne kadar gelişirse gelişsin gemilerin üs ve limanlara ihtiyaç duydukları için karaya bağımlı olduklarını ifade etmiştir.

Mackinder'e göre Heartland, yeryüzünün en büyük doğal kalesi olup, Sibiryada başlar, Orta Asya ve Volga Havzası'nı kapsar. (Şekil 2.4.) Buranın en önemli özelliği, sert kara iklimine sahip olması ve sıcak denizlerden uzaklığı nedeniyle, deniz gücünün etki alanı dışında kalmasıdır.

Şekil 2.4. Kara Hakimiyet Teorisinde Bölge Sınırları, kaynak; Akengin, 2015

Mackinder'in bu teorisine çeşitli eleştiriler gelmiştir. Öncelikle, kaydedilen hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda dünyanın kalbinin eskisi gibi ulaşılmaz olmadığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, eğer bir gücün Heartland'a girişi zorsa, oraya hâkim olan gücün de dışarı çıkararak, dünyaya hâkim olması aynı derece zor olduğu görüşü hakimdir. Bu düşünceye örnek olarak Heartland üzerinde hâkimiyet kurabilen Sovyetler Birliği, dünyaya hâkim olamaması verilebilir. Teoriye eleştiri getirenlerin bir kısmı da temelde teorinin fikir olarak doğru olduğunu, fakat Mackinder'in Heartland mekânı olarak yanlış yeri seçtiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda, Kuzey Amerika'da yer alan ABD'nin dünya üzerinde daha geniş bir hâkimiyet kurduğunu ve aslında, Mackinder'in Heartland olarak Kuzey Amerika'yı seçmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ancak, günümüzde Avrasya'da yer alan petrol ve doğalgaz rezervleri nedeniyle, Mackinder'in bu bölgeyi Heartland olarak büyük bir isabetle seçtiği hususunda, görüş birliği de oluşmaktadır.

b) Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi (Rimland Teorisi)

Bu teoriyi ortaya atan ABD'li jeopolitik teorisyeni Nicholas J. Spykman'dir. Spykman, teorisini ortaya koyduğu dönemde Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi'ni eski dünya için geçerli olmakla eleştirmekte ve yanlış bulmaktadır. Oysa Spykman'e göre, dünyanın kuzey yarımküresinde yer alan ülkeler tarih boyunca dünya siyasetinde daha etkili olmuşlardır. Bu düşüncelerle Spykman, yeni bir teori ortaya koymuştur ve teorisini

Rimland Teorisi olarak adlandırmıştır. Aslında Spykman'ın dünya tasnifi, Mackinder ile benzer şekildedir. Spykman de Mackinder gibi dünyayı hemen hemen aynı jeopolitik levhalara ayırmış, ancak teorisini, Mackinkder'in Kara Hâkimiyet Teorisi'nin dayandığı temellerin tam zıddı üzerine oturtmuştur. Spykman'e göre de Dünya Adası; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının bütününden oluşur. Amerika, Avustralya ve Antartika gibi kıyılar ise Dünya Adası'nın uydularını oluşturur. Doğu Avrupa ve Sibirya bölgesi dünyanın kalpgahını oluşturur. Heartland'ın çevresindeki Balkanlardan Çin'e uzanan saha İç veya Kenar Hilal (Rimland) kuşağı, Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise Dış veya Kenar Hilal (Dünya Adasının Peykleri) olarak kabul edilir. Bu kısma kadar Spykman de dünyayı Mackinder ile aynı şekilde tasvir etmiştir. Spykman bu tasnifinden sonra teorisini Mackinder'in düşüncelerinin tam zıttı şekilde açıklamıştır:

“Dünya hâkimiyetini sağlamak için, dünya peykleri adı verilen bir bölgede hâkimiyet kurmak gerekir. Dünya peyklerine sahip olan bir millet, öncelikle Dış Kenar Hilal'e ve daha sonra İç Kenar Hilal'e hükmeder. Rimland'a hükmeden bir millet ise Doğu Avrupa'ya ve Heartland'a hâkim olur. Heartland'a hâkim olan bir millet nihayet bütün dünyaya hükmeder”
(Spykman, 1944)

2.1.4.1.2. Kuvvete Dayalı Teoriler

a) Deniz Hakimiyet Teorisi

Deniz Hâkimiyeti Teorisi ya da Deniz Gücü Teorisi Alfred Mahan tarafından ortaya atılmıştır. Kronolojik olarak bakıldığında ilk jeopolitik teori olması ve diğer teorilerin öncüsü ve yol göstericisi olması açısından ehemmiyeti fazladır. Amerikalı bir amiral ve tarihçi olan Alfred Thayer Mahan (1841-1914), bu ilk jeopolitik teorinin sahibi olarak kabul edilmektedir (Yılmaz, 2009). Bu teorinin özü “*Denizlere hâkim olan bir devlet, dünyaya hâkim olur*” görüşüne dayanır (Özey,2012). Mahan, Denizlere hükmetmek için de ülkelerin en güçlü gemilerden muharip donanmaları bulunması gerektiğine inanırdı (Connery, 2001). Mahan'a göre, bir devletin okyanuslarla çevrili olması onun savunma olanaklarını kolaylaştırır ve diğer devletlerle ilişkisinde daha geniş hareket serbestliği sağlar, öte yandan karalara hapsedilmiş ya da yarı kara, yarı denizlerle çevrili olan devletler ise ister istemez savunma yeteneklerini bölmek ve daha çok harcama yapmak zorundadır. Mahan, bir devletin kıyılarının uzunluğuna ve önemli limanlara sahip olup/olmamasına büyük önem vermektedir.

Mahan, 1890 yılında yayınladığı “*Deniz Kuvvetinin Tarihe Etkisi (1660-1783)*” adlı eserinde, deniz hâkimiyetinin önemini açıkça vurgulamıştır (Özey, 2012).

Mahan' a göre denizlere hâkim olan devletlerin belli başlı avantajları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Denizler karalara göre çok daha iyi hareket kabiliyeti ve ulaşım sağlamaktadır.
- Denizlere sahip olan ülkeler dünya rezervlerinin daha büyük bir bölümü ile irtibatlıdır.
- Denizcilik gücü, askeri kuvvetler kadar ekonomik ve politik etkinlikleri de daha kolay ve ekonomik bir biçimde, dağıtabilir, yayabilir.
- Denizlere hâkim olan ülkeler, Süveyş Kanalı, Cebelitarık, Seylan, Singapur, Babülmendep Boğazı, Türk Boğazları, Seylan Kanalı, Tayvan Kanalı, Kore Kanalı, Hürmüz Boğazı, Florida Boğazı ve Yukaton Boğazı gibi kritik noktaları kontrol altında tutarak dünya ticaretine hâkim olabilir (Tarakçı, 2013).

Mahan’a göre deniz gücü ülkelerin ve halkların tarihi kaderi üstünde önemli ölçüde etkili olmuştur (Hasanov, 2012). Mahan, 19.yyda Britanya İmparatorluğunun dünyada söz sahibi ülkelere birisi olmasını teorisini destekleyici bir örnek olarak gösterir. Mahan’a göre Anglo-Amerika deniz hâkimiyetinin avantajları ile İngiltere, Almanya ve Japonya ile birlikte hareket ederek Avrasya’yı denizden kuşatabilir, dolayısıyla Sovyet Rusya ve Çin’i kontrol edebilir (Özey, 2012).

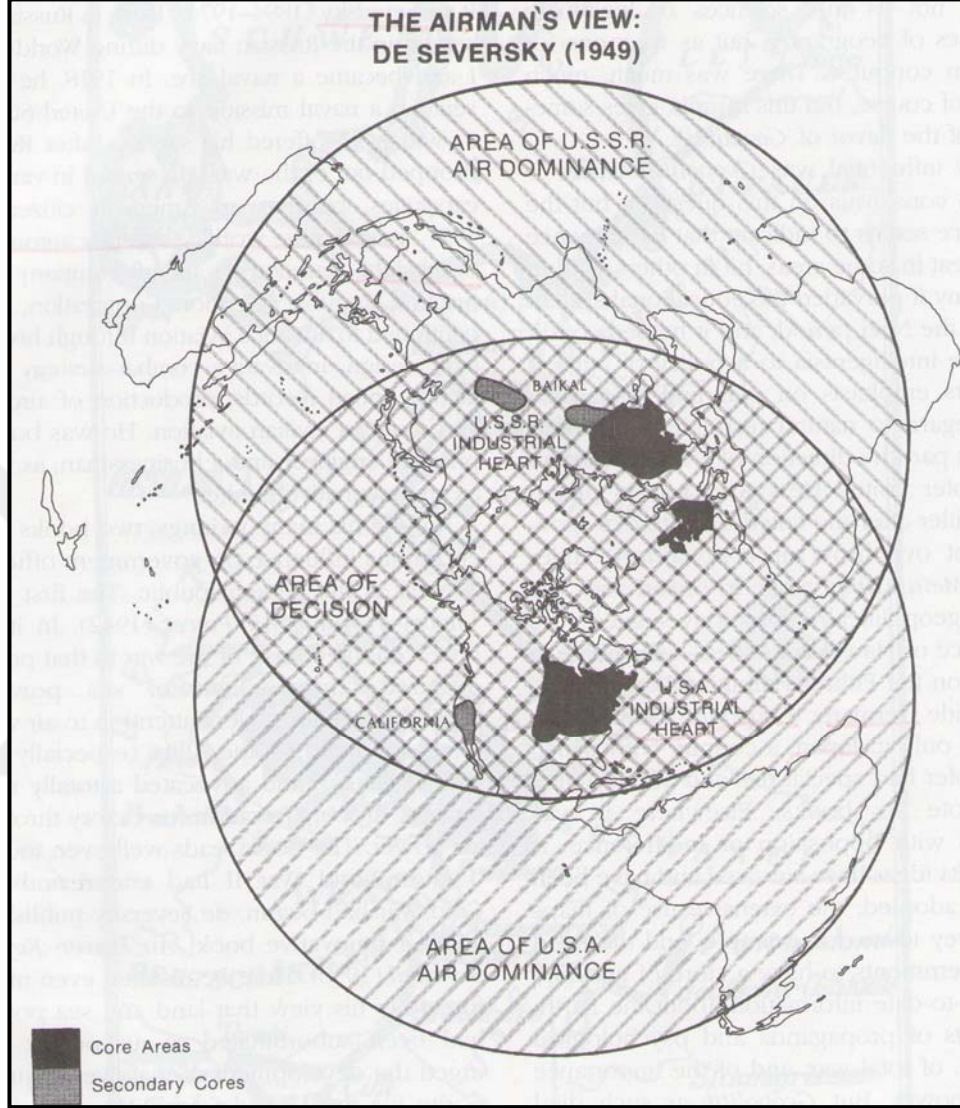
Ayrıca Mahan eserlerinde “*Ortadoğu*” kavramını kullanan ilk kişi olarak tarihe geçmiştir (Ulaş, 2011) .

b) Hava Hakimiyyet Teorisi

Hava Hâkimiyet teorisi ABD’li havacılar tarafından benimsenmiştir. Teorinin temelleri Hausy Scitaklian tarafından ortaya atılmıştır (Özey, 2012). Teorinin özünü “*Havaya hükmeden bir millet, tüm dünyaya hâkim olur. Bu sebeple havacılıkta daima üstün olmak gerekir*” görüşü vardır.

Hava hâkimiyetine dayanan başka bir görüş de Seversky tarafından ileri sürülmüştür. Seversky dünyaya kuzey kutup bölgesinden bakmıştır. Dolayısıyla bu bölgeye en yakın bölgeler ABD ve Sovyetler Birliğidir. Seversky teorisinde ABD ve Sovyetler Birliği’nin arasındaki yakın mesafeyi açıkça göstermek için kuzey kutup merkezli bir harita kullanmıştır. Aynı zamanda Sversky bu harita üzerinde ABD’nin ve

Sovyetler Birliği'nin hava hâkimiyetinin nasıl çakıştığını göstermiştir. İki ülkenin de hâkimiyetlerinin çakıştığı bu bölgeye Seversky “Karar Alanı” olarak adlandırmıştır. (şekil 2.5)

şekil 2.5. Seversky'in Hava Hâkimiyet Teorisi, kaynak; Glassner ve Fahrer 2004

2.1.4.2. Soğuk Savaş sonrası Jeopolitik Teoriler

2.1.4.2.1. Francis Fukayama ve Tarihin Sonu Teorisi

Tarihin sonu teorisi Japon asıllı Francis Fukuyama tarafından öne sürülmüştür. Fukuyama teorisinde dünya üzerindeki siyasi gelişmelerin tarihi bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Sovyetleri Birliği'nin okşnn ardından dünyanın tek kutuplu bir sisteme doğru gittiğini belirtmiştir. Fukuyama'ya göre bu sistem, serbest piyasa mekanizmasına dayalı liberal, kapitalist batı demokrasisidir (zey, 2012). Bu sisteme alternatif diğer bütün sistemler batı medeniyetinin değer yargılarına

teslim olmuştur. Fukuyama, insanlığın artık en ideal sistemi bulduğuna göre tarihinde sona erdiğini savunmuştur (Özey, 2012).

2.1.4.2.2. Samuel Hunhington ve Medeniyetler Çatışması Teorisi

Teoriyi iddia eden Hunhington, ABD’li bir siyaset bilimcidir. Hunhington teorisinde 21. yy.da medeniyetler ve dinler çatışması olacağını savunmuştur. Bu bağlamda Hunhington Batı’yı kendi evrenselliğine dayalı hayallerden kurtulması konusunda uyarır. ABD’li teorisyene göre İslam ve Çin medeniyetleri dünya için tehlikelidir. Hunhington Batı’nın Rusya ile birlikte hareket etmesi gerektiğine inanır. 3. Dünya Savaşının medeniyetler arası bir çatışmadan kaynaklanacağını iddia eder.

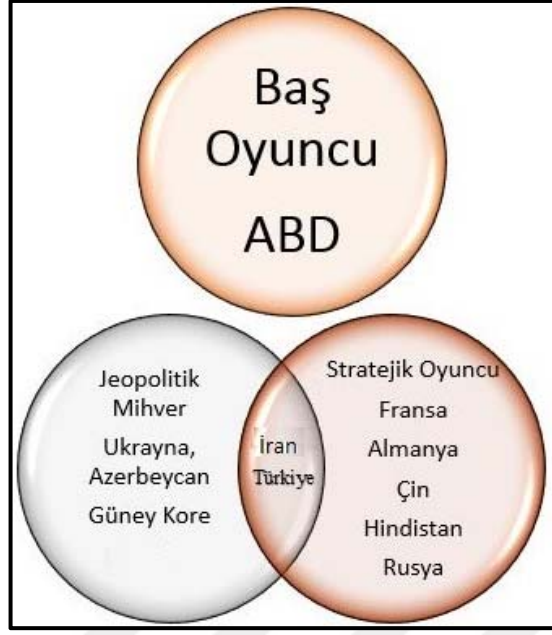
Hunhington 1996 yılında ortaya koyduğu “*Medeniyetler Çatışması*” teorisiyle ABD dış politikasında çok etkili olmuş, nitekim Özey (2012)’e göre ABD, Afganistan ve Irak’ı Hunhington’un gösterdiği hedefler doğrultusunda işgal etmiştir.

2.1.4.2.3. Zbigniew Brezinski ve Büyük Satranç Tahtası Teorisi

Brezinski 1997 yılında yeni bir hâkimiyet teorisi ortaya atmıştır. Teorisinde dünyayı büyük bir satranç tahtasına benzetmiştir. Brezinski’ye göre bu satranç tahtasının en verimli oyun alanı Avrasya’dır. Brezinski’ye göre bu oyun alanında bir başoyuncu (ABD), en az beş jeostarejik oyuncu (Rusya, Fransa, Almanya, Çin ve Hindistan) ve beş jeopolitik mihver (Ukrayna, Azerbeycan, G.Kore, Türkiye ve İran) vardır. Brezinski’ye göre Türkiye ve İran aynı zamanda jeostarejik oyuncu olarak görülebilirler (Özey, 2012). (Şekil 2.6)

Brezinski ABD’nin süper güç olmaya devam edebilmesi için önerilerinin de bulunduğu teorisini şöyle bitirmiştir;

“ABD tek süper güçtür ve Avrasya Dünyanın merkezi sahasıdır. Dolayısıyla ABD Avrasya’nın hakemidir ve ABD olmadan hiçbir Avrasya sorunu çözülemez” (Özey, 2012).

Şekil 2.6. Brezinski'nin Büyük Satranç Tahtası Teorisindeki Oyuncuların Şeması

2.1.4.3. Türk Bilim adamlarının Ortaya Koyduğu Jeopolitik Teoriler

Jeopolitik teori ortaya koyma konusunda Türk bilim adamlarının pek de başarılı olmadığını görülmektedir. Karabulut (2004)' e göre bu durumun ortaya çıkmasında iki ana sebep vardır:

“Bunlardan ilki Jeopolitik teoriler genelde hegemonluk iddiası güden devletlerde ortaya çıkmıştır, Türkiye gibi “Yurtta sulh, Cihanda sulh” anlayışına sahip bir ülke dünyaya egemen olma gibi bir amaç edinmemiştir.” İkincisi ise “Ülkemizin jeopolitik konumunun gereği olarak bu konumunun önemi ve korunması üzerinde daha çok durulduğu için, Türkiye'nin düşüncesi topraklarımızı nasıl genişletiriz değil, başka devletlerin yayılmalarını nasıl önleyebiliriz üzerine olmuştur. Bu durum da ister istemez jeopolitik teori geliştirme konusunda yetersiz kalmıştır” (Karabulut, 2004).

Türkiye'nin devlet adamları ve politikacıları arasında jeopolitik terimini ilk kullanan ve kendi jeopolitik görüşlerini açıkça dile getiren kişi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'tür (Hasanov, 2012).

Ülkemizde sadece iki bilim adamı (Özey ve İlhan) jeopolitik teori geliştirme konusunda çalışma yapmıştır.

2.1.4.3.1. Ramazan ÖZEY ve Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi

Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi Özey tarafından 1994 yılında ortaya atılmıştır. Özey teorisinde dünyayı şöyle tasnif etmiştir:

“Asya, Afrika ve Avrupa eski kara kütlelerinin bitişme noktasında yer alan Anadolu yarımadası, dünya kalesini, aynı zamanda dünya kalbini oluşturmaktadır. Çünkü Anadolu Yarımadası denizlerle çevrilidir. Yükselti bakımından kıtaların en yücesi Asya (1010 m) bile hayli yüksek (Türkiye'nin ortalama yükseltisi 1132 m.) bir kara parçasını teşkil eder. Anadolu yarımadasının Asya ve Afrika'ya bitişik olduğu kesimlerde aşılması zor sıradağlar yer almaktadır. Bütün bu genel özellikleriyle, Anadolu tam bir kaleyi andırmaktadır. Anadolu yarımadasında iç kale görevini Ankara ile bölge içindeki Konya, Sivas ve Kayseri şehirleri üstlenmiştir. Ankara ve çevresi Etilerin, Frikyalıların, Lidyalıların, Romalıların, Bizanslıların, Selçukluların ve Osmanlıların sığınma yeri ve çevreye yayılma bölgesi olmuştur. En son olarak Yüce Osmanlı Devletinin yıkılışı ile birlikte Müslüman Türk'ün şahlanması yine bu bölgeden olmuştur. Kalenin Asya'ya açılan burcu Malazgirt, Avrupa'ya açılan burcu ise İstanbul'dur. Anadolu yarımadasını çevreleyen Balkan yarımadası, Kafkaslar, İran ve Arabistan ve Kuzeydoğu Afrika, kısacası Ortadoğu, Dünya kalesini çevreleyen İç Çemberi meydana getirir. Bunun dışındaki Kara Parçaları ise, Dış Çemberi ya da Dünya Adasını oluşturmaktadır” (Özey, 2012).

Özey (2012), dünyayı bu şekilde tasnif ettikten sonra teorisini şöyle oluşturmuştur:

“Dünya Kalesini (Anadoluyu) elinde bulunduran millet, İç Çembere (Balkanlar ve Ortadoğu'ya) hükmeder. İç Çembere hükmeden bir millet ise, Dış Çembere yani Dünyaya hakim olur” (Özey ,2012)

Özey (2012)'e göre Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi diğer teorilerde olduğu gibi tek bir güce dayanmaz. Bu teorinin gerçekleşebilmesi için kara, deniz ve hava gücünün birlikte hareket etmesi gerekir. Aynı zamanda günümüz koşulları gereği zaman ve mekân çerçevesi dâhilinde bilgi ve teknolojinin tüm imkânları kullanılmalıdır.

Özey (2012), teorisinde özellikle ülkemizin jeopolitik ve coğrafi konumunun

avantajlarının üzerinde durmuştur. Teori geliştirme konusunda pek bir gelişme gösterilememiş ülkemiz açısından Özey (2012)'in bu teorisi hiç şüphesiz çok önemlidir. Ayrıca kendisinin de bir coğrafyacı olması ve bu bilim dalında pek çok üniversitede okutulan temel eserleri yazan bir coğrafyacı tarafından böyle bir teorinin ortaya konması, özellikle “Coğrafya Ailesi” için oldukça değerlidir.

2.1.4.3.2. Suat İLHAN ve Güç Merkezleri Görüşü

Türkiye’de jeopolitik teori geliştirme konusundaki iki bilim adamımızdan birisi olan İlhan (1999) teorisini şu şekilde özetlemektedir:

“Coğrafyaya dayalı teorilerde, dünyanın en önemli merkezi belirtilmiş ve Dünya Adasına ulaşılabilceği değerlendirilmiştir. Teoriler, bölgelere önemli güçte bir ülkenin hâkim olması varsayımına dayanır. Bu bölgelerdeki güç yetersizse teori geçersizleşir. Güç merkezleri yer ve el değiştirebilmektedir. Güç merkezleri yer ve el değiştirdiği zaman teorilerin geçerlilikleri zayıflıyorsa, hâkim unsuru güç merkezleri olarak kabul etmek gerekmektedir” (İlhan,1999).

Bu bölümde izah edilen hâkimiyet teorileri, geçmişte o günkü durum şartlarına göre etkili olabilmekteydi. Fakat günümüz dünyasında küreselleşen ve her türlü teknolojinin arttığı bu çağda söz konusu teorilerin herhangi birinin geçerliliğinden bahsetmek pek mümkün değildir. Bunun yerine ülkeler günümüz dünyasında etkin rol almak istiyorlarsa, her bir teoride bahsi geçen alanlarda ayrı ayrı güçlü olmaları gerekmektedir. Ayrıca bu durum da yeterli olamayabilir. Çünkü bugün yaşanan gelişmeler neticesinde dünya üzerinde ne gibi hadiselerin cereyan edeceğini, hangi hususların daha etkili olacağını kestirebilmek pek mümkün değildir.

2.2. Genel Hatlarıyla Türkiye Jeopolitiği

Türkiye’nin jeopolitik açıdan ne kadar önemli bir konumda olduğunu anlamak için, konuya Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk’ün şu sözlerine yer vererek başlamak kanaatimizce yerinde bir yaklaşım olacaktır:

“Ekonomik kalkınma Türkiye’nin hür, bağımsız, daima kuvvetli, daima daha ileri Türkiye idealinin belkemiğidir. Türkiye bu kalkınmada iki büyük kuvvete dayanmaktadır:

Birincisi; Toprağının iklimleri, zenginlikleri ve başlı başına bir servet değerinde olan coğrafi vaziyeti. İkinci olarak, Türk Milletinin, silah

kadar makine tutmaya da yaraşan kudretli eli ve milli olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda tarihinin akışını değiştirecek kahramanlıkta ortaya çıkan yüksek benliği” (Özey, 2002).

Elbette Türkiye jeopolitiğini tüm detaylarıyla anlatmak burada mümkün değildir. Çünkü salt Türkiye Jeopolitiği üzerine yazılmış onlarca kitap, yüzlerce yüksek lisans ve doktora tezleri, çok sayıda düzenlenmiş panel ve kongre bulunmaktadır. Dolayısıyla konu geniş çerçevede olduğu kadar detaylı bir incelemeye de ihtiyaç duymaktadır. Tezin bu bölümünde genel hatlarıyla Türkiye Jeopolitiğinden bahsetmekteki amaç ise sistematik düzeni sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin jeopolitik açıdan önemi kısaca özetlenmiştir.

Türkiye, Asya ile Avrupa'yı birleştiren, Avrupa'dan İran ve Ortadoğu'ya giden karayollarının, Akdeniz'le Karadeniz'i birleştiren deniz yollarının üzerinde bulunması nedeniyle jeopolitik önemi bir hayli fazla olan bir konuma sahiptir. Türkiye; Kuzeyi Güneye, Güneyi Kuzeye, Doğuyu Batıya, Batıyı Doğuya açar ve kapatır (İlhan, 1999). Aynı zamanda Türkiye bulunduğu coğrafi bölgede dünya güç merkezleri arasındaki dengeyi etkileyecek şekilde, sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarının yaşandığı, kritik bir öneme de sahiptir. Türkiye; Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'yu birleştiren, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının keşiştiği bir köprü durumundadır. Diğer bir değişle Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının menteşesi görevindedir. Bu kıtaların fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri Türkiye üzerinde birleşmektedir.

Türkiye, dünyanın en büyük petrol rezervlerinin bulunduğu Orta Doğu'ya çok yakındır. Ayrıca stratejik maddelere sahip Orta Asya'ya da çok yakındır. Bu durum, Türkiye'yi dünyadaki dengeler açısından çok önemli bir konuma getirmektedir (www.usam.aydin.edu.tr).

Türkiye'nin üzerinde bulunduğu Anadolu yarım adası, kara, deniz ve hava sahası, Asya, Avrupa ve Afrika'dan stratejik düzeyde kuvvet intikali için lüzumlu bir bölgedir (www.usam.aydin.edu.tr). Bütün bu avantajlı konumuyla Türkiye, dünya hâkimiyetini amaçlayan güçlerin, mutlak kontrol altında tutmak ve elde etmek istedikleri bir hedef niteliğindedir. Bu bağlamda hâkimiyet teorileri incelendiğinde Türkiye'nin çok önemli ve değerli bir konumda olduğu görülmektedir. Mackinder Kara Hâkimiyet teorisinde Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkelerin önemi üzerinde ısrarla durmaktadır. Mackinder'in teorisine göre Türkiye'nin jeopolitik değeri büyüktür. Mackinder,

İstanbul'un Doğu ve Batı'nın birleştirici potansiyele sahip olduğunu ve kalpgâha geçiş için kullanılabilir en uygun bölge olduğunu ileri sürmüştür (Ulaş, 2011).

Brezinski, Büyük Satranç tahtası teorisinde Türkiye'yi beş jeopolitik mihverden birisi olarak görmüş, aynı zamanda Türkiye'nin konumu itibariyle beş jeostratejik oyuncudan birisi olabileceğini belirtmiştir.

Türkiye'nin jeopolitik konumu ABD, BDT, AB ve Ortadoğu'nun güç merkezinin birleşme noktasında bulunuşu, NATO üyesi olarak güney kanat üzerinde oluşu (İlhan, 1999), AB ile İslam dünyasının temas noktası üzerinde bulunuşu nedeniyle büyük bir değer taşır.

Türkiye konumu itibariyle aynı zamanda bir sınırlar ülkesidir. Asya ile Avrupa sınırı, İslamiyet ile Hristiyanlığın sınırı, çok partili sistemlerle tek partili sistemlerin, doğu kültürü ile batı kültürünün sınırları (İlhan, 1999) Türkiye'de oluşmaktadır. Ayrıca ülkemiz uzun deniz sınırlarına rağmen sekiz farklı ülkeye sınırı bulunmasından dolayı coğrafi bütünlüğü olmayan bir ülkedir (Karabulut, 2004). Görünüşte Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir kenar devletidir. Üç tarafı denizlerle kaplı olmasından ötürü yarımadalar (Anadolu ve Trakya yarımadaları) ülkesi olan Türkiye, İstanbul ve Çanakkale boğazları ile büyük bir öneme sahiptir. Fakat gelişen şartlar Türkiye'yi bir iç devleti durumuna getirmiştir. Nitekim bir kenar devleti olan İspanya'nın iki, İtalya'nın ise üç, bir iç devlet olan Almanya'nın ise dokuz ülkeye sınırı vardır. Ülkemiz bu kadar çok devletle sınır komşusu olmasının yanında sınırları bakımından çok güvenli sınırlara da sahip değildir. Bu güvensizliğin ortaya çıkmasında Suriye, İran ve Irak sınırlarının uzun ve düz şekle sahip olması, düz ve küçük Trakya Ovası, çok yakın mesafedeki Ege adaları neden olmuştur. Görüldüğü gibi, sınırlar konusundaki zayıflıklar büyük ölçüde Türkiye'nin kara sınırlarından kaynaklanmaktadır (Onay, 2002).

Ayrıca Türkiye'nin, ılıman iklim kuşağında yer alması nedeni ile dört mevsim birden yaşanabilmesi jeopolitik önemini artırmıştır.

Öte yandan Türkiye, genç ve dinamik nüfus potansiyeline, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip, dünyada besin ihtiyaçlarını karşılayabilen ve ihtiyaç fazlası ürün sağlayan gelişmekte olan bir ülkedir. Geleceğin madeni olarak adlandırılan bor madeninin dünyada en büyük rezervi Türkiye'de bulunmaktadır. Görüldüğü üzere fiziki ve beşeri yönleriyle Türkiye, jeopolitik açıdan son derece değerlidir. Pek tabii ülkemizi jeopolitik açıdan tüm yönleriyle değerlendirmek buradaki gibi birkaç sayfa ile mümkün

değildir. Fakat kısaca Türkiye'nin jeopolitik önemi izah edildikten sonra Hatay ili jeopolitiğini irdelemek yerinde olacaktır.

2.3. Hatay İli'nin Jeopolitiğini Şekillendiren Temel Faktörler

Bir bölgenin dünya üzerinde bulunduğu yeri, arazisinin fiziki özellikleri, yer altı ve yer üstü kaynakları, büyüklüğü, iklimi, denizlere olan konumu önemli su ve kara yollarına sahipliği gibi coğrafi özellikleri, mutlaka gelişmesini ve politikasını etkilemektedir (Demirci, 2005). Dolayısıyla bir bölgenin siyasi yapısı o bölgenin coğrafyasından soyutlanamaz.

Koçak ve Şahin (2010)' e göre bir mekânın jeopolitik durumunu değerlendirmede belli başlı etkenler şunlardır: jeolojik-jeomorfolojik yapı, lokasyon, siyasi durum, iklim, flora, fauna, yerüstü ve yeraltı kaynakları. Literatürde belirtilen bu faktörler tezin bu bölümünde, Hatay ili jeopolitiğindeki etkileri bakımından incelenecektir.

2.3.1. Konum (Lokasyon), Alan ve Biçim (Sit ve Situasyon)

“Nerde?” sorusuna cevap veren konumun coğrafyada özel bir anlamı vardır (Tümertekin ve Özgüç, 2004). Coğrafyanın ana araştırma alanlarından bir olan konum, bir bölgeyi siyasi coğrafya açısından incelemede veya o bölgenin jeopolitik önemini ortaya koymada oldukça ehemmiyetlidir. Çünkü çalışma yapılan inceleme alanının iyi bilinmesi gerekmektedir.

Coğrafi çalışmalarda konum incelenirken, özel konum, matematik konum, coğrafi konum, jeopolitik konum gibi sınıflandırmalar yapılır (Akengin, 2015). Bu konum sınıflandırmalarına kısaca değinmek gerekirse;

Matematik konum (mutlak konum); bir mekânın kesin ve kabul edilmiş koordinatlarla tanımlanmasıdır (Getis ve ark., 2009). Matematik konumda dünya üzerindeki herhangi bir nokta, derece, dakika, saniye cinsinden paralel ve meridyen olarak ifade edilir.

Özel konum (Görelî veya göreceli konum); herhangi bir mekanın diğer mekanlara göre olan konumudur (Getis ve ark., 2009). Özel konum mekânsal bağımlılığı ifade eder. Örneğin üniversitedeki bir laboratuvarın yerini tarif ederken, sokak numarasını, caddeyi ya da mahalleye göre anlatılmaz, bunun yerine bina içerisindeki herhangi bir sınıfa, kafeteryaya ya da herhangi bir referans noktasına göre tarif edilir.

Coğrafi konum; hem özel konumu hem de matematik konumu kapsar. Bir bölgenin coğrafi konumu denildiğinde, onun hangi iklim kuşağında bulunduğu, deniz ve okyanuslara çıkış imkânları, ana ulaşım güzergâhları ve önemli kavşak noktalarına uzaklığı, dünya siyasetinde önemli güç merkezlerine olan uzaklığı ve önemli çatışma bölgelerine olan uzaklığı anlaşılmalıdır.

Jeopolitik konum; Dünya üzerindeki bir yer kültürler, ülkeler, yönetim biçimleri, siyasi ve askeri güçlere göre konumlandırılıyorsa buna jeopolitik konum denir (Akengin, 2015). Jeopolitik konum coğrafi konumu da içererek, coğrafi konumun değeri ile birlikte dünya ve bölge güç merkezlerine göre bir bölgenin bulunduğu yeri açıklamaktadır (İşcan, 2004). Jeopolitik konum, bir bölgenin iç ve dış güvenliği, komşularıyla ilişkileri, bölgesel işbirliği veya tehditlere maruz kalıp kalmaması bakımından bir takım ipuçları verdiği için önemlidir (Akengin, 2015).

Jeopolitik, devletler veya bölgeler arasındaki stratejik ilişkiler üzerinde konumun etkisini inceler. Bugünkü ve gelecekteki politik güç ve hedef ilişkisini konumun gücünü esas alarak araştırır. Dolayısıyla konumun her türlü potansiyelini ortaya koyarken, hem avantajları hem de dezavantajlarını değerlendirir. Bu değerlendirme, kendisini oluşturan unsurların doğası gereği durağan değil, değişkendir. Jeopolitikte konum, en büyük kuvvet unsurudur (Günel, 1993).

Konum ve çeşitleri ile ilgili kısaca bilgi verildikten sonra Hatay ili, konum açısından değerlendirilecektir.

Hatay ili, konumu itibariyle 35°48`-37°01` kuzey enlemleri ile 35°46`-36°41` doğu boylamları arasında yer alır. Akdeniz'in kuzeydoğu köşesini oluştururken, ülkemiz toprakları açısından bu denizin en doğusunu oluşturmaktadır. Batı kenarından tamamıyla Akdeniz, güneyden ve doğudan ise Suriye topraklarıyla çevrilmiştir. Hatay ili kuzeybatıdan Adana, kuzeyden Osmaniye ve kuzeydoğudan Gaziantep illeriyle komşudur.(Şekil 1.1)

Hatay ili, jeopolitik konumu itibariyle kritik bir mevkie sahiptir. Yeryüzünün en eski yerleşim mekânlarından olan Hatay bölgesi, sürekli olarak önemini koruduğu için binlerce yıl öncesinden beri pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İlk yerleşmelerin tarih öncesi devirlerde başladığı bölge, sırasıyla Persler, Büyük İskender, Roma, Bizans, Dört Halife, Emevi, Abbasi, Memlük ve Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır. Hatay'ın

eski çağlardan beri pek çok devletin dikkatini çekmesi ve pek çok el değiştirmesinde konumunun önemli bir etkisi olmuştur. Çünkü Hatay, konumu itibari ile Mezopotamya, Suriye ve Mısır'ın Anadolu kıtası ile Avrupa kıtasına bağlantısını sağlayan anayol üzerinde önemli bir mevki işgal eder. Anadolu'yu, Çukurova yoluyla Suriye ve Filistin'e bağlayan yolların kavşak noktasında bulunması ve Mezopotamya'dan Akdeniz'e çıkmak için kullanılacak en uygun limanın burada olması bölgenin jeopolitik önemini bir kat daha artırmıştır. Bu nedenle bu bölge tarihin her döneminde cazip bir yerleşim yeri olarak görülmüştür (Savcı, 2007).

Önceki sayfalarda ifade edilenlerin haricinde de Hatay bölgesi, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerinin güvenliği açısından da önemli bir konuma sahiptir. Bu bölge yüzyıllardır "*Suriye'nin kapısı*" olarak bilinir (Tüzün, 1989). Ayrıca Hatay, Anadolu ile Ortadoğu arasında bir köprü konumundadır. Alagöz (1944)'e göre ise beşeri coğrafya bakımından Hatay, kuzey ve doğu etkilerini güneye nakleden bir köprübaşı demektir (Alagöz, 1944).

Hatay'ın da içinde bulunduğu Ortadoğu, çeşitli nedenlerle tarih boyunca sürekli ilgi odağı olmuş, olmaya da devam etmektedir. Bu bölge tarihi İpek ve Baharat yollarının geçtiği, önemli boğaz ve suyollarının geçtiği stratejik bir bölgedir. Anadolu ise kıtaların birleştiği önemli bir bölgedir. Dolayısıyla Anadolu'nun güneye açılan kapısı konumunda olan Hatay'ın jeopolitik öneminin bir başka nedeni de buradan gelmektedir. Şurası muhakkak ki, Anadolu'da bulunan devletin doğu batı ilişkilerini kontrol altında tutabilmesi için Hatay'ı elinde bulundurması şarttır.

Daha önce de ifade edildiği üzere Hatay'ın kuzeybatı yönünde Kilikya, doğu ve güneyinde ise Suriye yer almaktadır. Hatay, Irak gibi petrol açısından son derece verimli topraklardan oluşan bir bölgeye de oldukça yakındır. Bir tarafta Kilikya, diğer tarafta Irak, Suriye gibi geniş ve verimli topraklar arasında kalan bölge doğrudan doğruya ele geçirilmesi gereken bir toprak parçası değil, aynı zamanda başka bölgeleri elde etmek, kontrol altına almak, ticari ve askeri açıdan coğrafi konumundan faydalanmak için elde edilmesi gereken stratejik öneme sahip bir bölgedir. Bu zengin bölgelerin ortasında bulunan Hatay'ın jeopolitik önemi bir kat daha artmaktadır.

Ayrıca Hatay'ın dünya adasının iki iç denizinden biri olan Akdeniz'in kenarında olması sebebiyle de jeopolitik konumu önemlidir. Aynı zamanda Hatay, bu jeopolitik ve jeostratejik önemini Akdeniz'in köşesi olarak görülmesi ve bu sayede buradan (Kıbrıs ile

birlikte) Doğu Akdeniz'in rahatça kontrol edilebilme imkânının bulunmasıyla tarihin ilk devirlerinden itibaren muhafaza etmiştir. Deniz stratejisi açısından düşünüldüğünde Doğu Akdeniz'in güvenliği için de bölgenin önemli olduğu ve burayı elinde bulunduran önemli bir stratejik üstünlüğe sahip olduğu söylenebilir. Deniz Hâkimiyet Teorisini ortaya atan A. Mahan'a göre Akdeniz'e kıyısı olan ve Ortadoğu'daki en önemli birkaç limandan birine sahip olan (İskenderun Limanı) Hatay'ın önemi büyüktür. Özellikle Doğu Akdeniz kıyılarına hâkim olması, konum olarak bölgenin önemini artırmıştır.

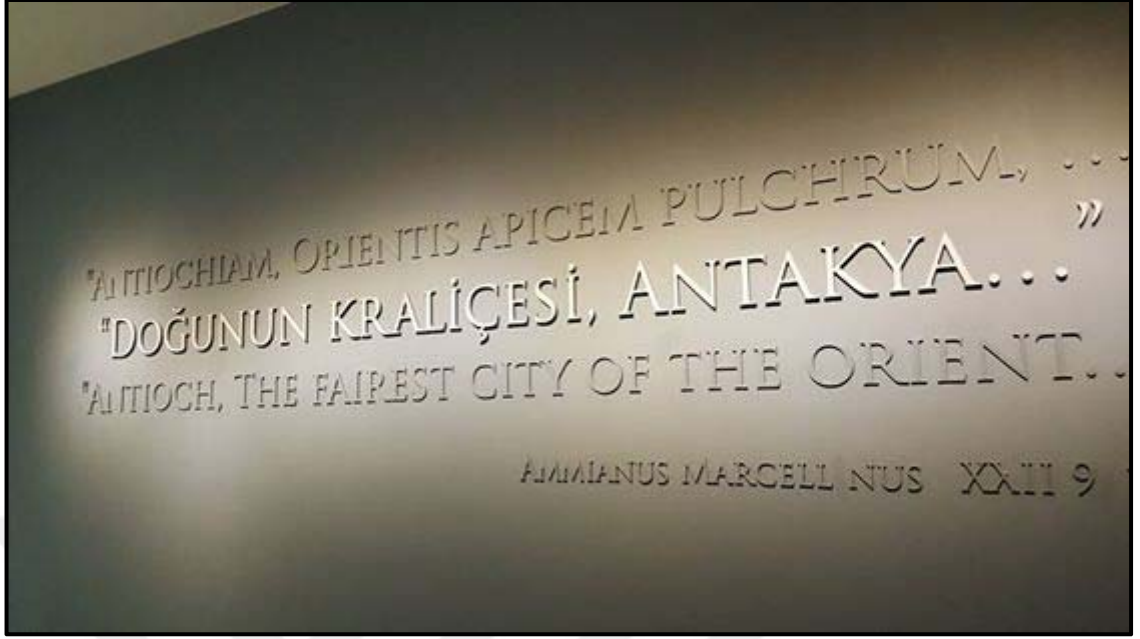
Hatay ili, Anadolu'yu Ortadoğu'ya bağlayan ve Belen boğazından Güneydoğu Torosları aşan büyük yolun zorunlu olarak geçtiği ve Akdeniz ile Çöl arasında İskenderun Limanı bağlantısıyla yapılan büyük doğu ticaretinin mal yükleme merkezidir.

Hatay'ın tarihi göç yolları ve ticaret yolları üzerinde bulunması, Türkiye-Suriye sınırında olması Hatay'a ayrı bir önem kazandırmaktadır.

Hatay'ın merkez ilçesi Antakya salt tek başına dahi konumu itibariyle birçok büyük devletin sahip olamadığı ayrıcalıklı bir mevkie sahiptir. Nitekim tarihte Slevkos İmparatorluğu'na sebepsiz yere Antakya'yı başkent olarak seçmemiştir. Çünkü Antakya Fenike Limanları, İskenderun Körfezi ve Fırat köprüleri vasıtası ile Akdeniz ile İç Asya ve Hint kervanlarının karşılaşma bölgesi konumunda olmasından dolayı imparatorluğa başkent olmak için en elverişli bir mevkide bulunmaktaydı (Tutar, 1997). Antakya doğudan, İran'dan gelen Pers tehlikesine karşı Roma imparatorluğunun doğu sınırlarını koruyan bir merkez olmuştur. Ayrıca, Anadolu ile Mısır arasında işleyen ticaret kervanları, Kilikya boğazları ve Lübnan geçitleri yoluyla Antakya'dan geçmekteydi (Tutar, 1997). O dönemde Ön Asya'yı diğer bölgelere bağlayan üç önemli yol bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Sardes-Konya-Kilikya-Tarsus-Lübnan geçitleri yoluyla Gazze üzerinden Mısır'a; ikincisi Fırat'tan Tapsak ve Babil üzerinden Basra körfezine; üçüncüsü ise Urfa-Nizip üzerinden Doğu İran'a ve buradan da Hindistan ve Çin'e giden kervan yoluyla. Hatay ili şehir merkezi Antakya, bu üç önemli yolun kavşak noktasında bulunmaktaydı. Antakya bu jeopolitik öneminden dolayı tarih boyunca hem ticaret, hem de bir eğlence merkezi konumunda olmuştur (Günaltay, 1987).

Antakya için ünlü tarihçi Ammanius Marcellinus “ *Dünyada hiçbir kent, ne topraklarının bereketi ne de ticaretteki zenginliği bakımından bu kenti geçemezdi.*” demiştir (Kaypak, 2010). Antakya, Antikçağ'da Roma ve İskenderiye'den sonra Dünya'nın üçüncü büyük kenti olmuş ve “*Doğunun Kraliçesi*” unvanını almıştır (Demir,

1996). (Foto 2.1.)

Foto 2.1. Hatay Arkeoloji Müzesinden bir görüntü

Antakya'nın ehemmiyeti, tarih boyunca üzerinde farklı medeniyetler hâkim olmasına rağmen hiç eksilmeden, sürekli olarak devam etmiştir. Zaten bu önemi neticesinde bölge sürekli güç mücadelelerine sahne olmuş ve farklı devletler tarafından bir cazibe merkezi olmuştur. Bizanslılar Antakya'yı 4. yy'den itibaren İran seferleri için bir üs olarak kullanmışlardır (Pehlivanlı, 2001).

Antakya, İslam hâkimiyetinde bir serhat (komşu ülkeler arasındaki hudut bölgesi (Karagel, 2012)) şehri hüviyetine bürünmüş (Pehlivanlı, 2001) askeri bir üs ve meydana gelebilecek saldırıları engelleyecek savunma noktası haline gelmiştir.

Antakya şehri, Abbasiler döneminde ise Kilikya'nın merkezi olmuştur (Pehlivanlı, 2001). Haçlılar 2 Haziran 1098'de Antakya'yı ele geçirince şehir, bu tarihten itibaren 170 sene dukalık (bir dükânın yönetimindeki ülke) merkezi olmuştur (Pehlivanlı, 2001). Antakya o tarihte Batı dünyasının doğudaki önemli bir siyasi ve iktisadi merkezi ve Hristiyanlığın yayıldığı yer konumundadır.

Antakya, Bizans-İslam ticari ilişkilerinde de en önemli alış-veriş merkezi ve bugünkü Suriye sınırındaki en önemli mevki konumundaydı. O dönemde Bizans'ın ham ipeği, ipekli kumaşları, diba, keten bezleri, ehil hayvanları Halep'e gönderilmekteydi. Uzakdoğu malları da Basra ve Fırat üzerinden Antakya'ya gelmekteydi. Halep ve El-Cezire'den gelen kervanlar şehrin kapıları arasından geçmekteydi (Pehlivanlı, 2001).

Pehlivan (2001)'a göre, Osmanlı döneminde Antakya' da ekonomik olarak ciddi

boyutlara varan bir hareketlilik söz konusuydu. Çünkü Antakya o zaman da önemli bir geçit mevki durumundaydı. Bu duruma örnek olarak köprübaşına giriş-çıkış yapan mallardan bağ vergisi (pazarlarda, panayırlarda alınıp satılan her türlü maldan, ithal edilen ve Osmanlı topraklarından transit geçilen mallardan alınan vergi) alınmaktaydı (Pehlivanlı, 2001).

Antakya ve yakın çevresinde bulunan Amik Ovası Osmanlı döneminde Türkmen aşiretlerinin sürülerini göttükleri ve kışlak olarak kullandıkları bir yer olmuştur (Yerasimos, 1995).

Süveyş kanalının açılmasına kadar Antakya Mezopotamya'dan Akdeniz'e gelen yollarla, Mısır'dan kuzeye çıkan yolların kesişme noktasında bulunmaktaydı. Fakat bölge Süveyş kanalının açılmasıyla da önemini kaybetmemiştir. İlerleyen bölümlerde de değinileceği üzere Süveyş kanalı açıldıktan sonra da bölge, bu defa kanalın korunması açısından önemli bir mevkie sahip olmuştur.

Piri Reis Kitab-ı Bahriye'sinde "*alçak burun üzerinde harap bir kale*" olarak tasvir ettiği İskenderun ise Antakya'dan farklı özelliklere sahip, fakat benzer öneme halistir. İskenderun, tarih boyunca limanının geniş bir hinterlanda sahip olması nedeniyle önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Bununla beraber bölge, Belen geçidi üzerinden gelen Halep yolunun sonu konumundadır. Anadolu ile Suriye arasında geçişi sağlayabilen tek yol olarak bilinen Suriye kapısının İskenderun Bölgesi'nde olması ve ayrıca bölgenin Mısır ve Suriye'yi Anadolu'ya bağlayan yolun kavşağında doğu ile batı arasındaki taşıma ve ticaretin önemli bir aracı olması bölgenin önemini artırmıştır (Pehlivanlı, 1998).

İskenderun limanı, jeopolitik açıdan çok önemli bir limandır. Bölgenin jeopolitik önemi; tarihi, ekonomisi, çevresiyle sıkı sıkıya bağlıdır. İskenderun Limanı konum olarak Doğu Akdeniz bölgesinin en doğu yakasında bulunur. İskenderun limanından Akdeniz vasıtasıyla Ortadoğu, Afrika ve okyanuslara açılabilme imkânı vardır. Zaten gerçekte de tezin ilerleyen bölümlerinde üzerinde durulacak olan "Hatay Meselesi" nin en büyük nedeni bu limana sahip olma isteğidir (Tüzün, 1989). Liman kendi yapısı ve karakteristik özellikleri itibariyle güney rüzgârlarına karşı doğal bir koruma halindedir (Türkmen, 1937).

Konumu itibariyle Osmanlı idari yapılanmasında önemli bir yer tutan İskenderun bölgesinde Osmanlı dönemi, Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Mercidabık zaferinden sonra bu topraklara girişiyle başlamıştır (Pehlivanlı, 2001). İskenderun Osmanlı Devleti

zamanında Halep'in dolayısıyla Kuzey Suriye'nin, Irak'ın, Güneydoğu Anadolu'nun da iskelesi konumundadır. Kâtip Çelebi ise Cihannüma adlı eserinde İskenderun'u Halep'in iskelesi olarak ifade etmiştir (Pehlivanlı, 2001).

Osmanlı döneminde İskenderun Limanı, Halep (Suriye) dolayısıyla Basra Körfezi ile bağlantı kurulmasında en ekonomik ve en kestirme konuma sahip idi (Pehlivanlı, 2001). Dolayısıyla Osmanlı ticari hayatında ve uluslararası ilişkilerinde İskenderun Limanı'nın önemli bir yeri vardır. Özellikle 19. yy'dan itibaren hinterlandı geniş sahil kentleri hızlı bir şekilde gelişmiş, nüfusu hızla artmıştır. Bir liman kenti olan İskenderun'un da önemi Sanayi Devrimi'yle beraber katlanarak artmaya devam etmiştir. Bu durumu destekleyici olması açısından dönemin Osmanlı-İngiliz ticari ilişkilerinde İskenderun Limanı'nın adının sık sık geçtiği ve önemli ölçüde bir ticari faaliyete sahne olduğu görülür.

1890'lı yıllardan sonra Anadolu'da bir kısım Ermeni'nin ayaklanmalar başlatması ve çeteler kurması İskenderun'un önemini bir başka boyuta yükseltmiştir. Çünkü Ermeni çeteciler Güney Anadolu'da çıkarmak istedikleri ihtilal için ikmal noktası olarak İskenderun'u belirlemişlerdi (Ürkmez, 2015). Bunun yanında İskenderun; Halep, Musul, Bağdat ve Diyarbakir, Mamuretulaziz, Sivas vilayetlerinin doğal bir limanı idi. (Ürkmez, 2015). Kısacası İskenderun I. Dünya Savaşı'ndan önce sürekli kontrolde tutulmak istenen bir yer olmuştu. Ayrıca 19. yy da büyük bir sömürge ülkesi olan Hindistan'a giden en kısa yolun buradan geçmesi yine İskenderun'un dolayısıyla Hatay'ın da jeopolitik önemini bir kat daha artırmaktadır. Özellikle, Ümit Burnu denizyolu keşfedilmeden ve Süveyş Kanalı açılmadan önce doğu-batı ticaretinde bölgenin önemi büyüktür (Adamof, 1972). Ticaret yollarındaki bu değişime rağmen 19. yy'dan itibaren dünya politik dengesinde petrolün ağırlığını koyması sonucu bölgenin önemi azalmamış aksine daha da artmıştır.

Görüldüğü üzere İskenderun bölgesi tarih boyunca jeopolitik ve stratejik önemini sürekli olarak muhafaza etmiş bir bölgedir. Ayrıca, İskenderun Sancağı Anadolu'yu Suriye'ye bağlayan ve Belen Boğazı'ndan Güneydoğu Torosları aşan büyük göçün zorunlu olarak geçtiği yerdir. İskenderun limanı ise, tarih boyunca büyük Doğu ticaretinin güvenliği açısından büyük bir önem arz etmiştir. Dolayısıyla 18. yüzyılın başlarından itibaren bölge Fransa'nın yanında İngiltere'nin de göz diktiği bir bölge olmuştur (Pehlivanlı ve ark., 2001). İngilizler açısından da İskenderun, Süveyş kanalının

güvenliğini sağlamak, Doğu Akdeniz hâkimiyetini kurmak ve Anadolu içlerine sokulmak için stratejik bir bölge konumundadır.

Esasen bakıldığı vakit İskenderun'un bu kadar revaçta olmasının temel sebebi oraya hâkim olan gücün, doğal olarak onun hinterlandına hâkim olma şansına da sahip olmasıydı. Anadolu topraklarını işgal eden kuvvetlerin lojistik desteğinin sağlanabileceği yegâne liman İskenderun Limanı'ydı. İngiltere Savaş Bakanı Kitchener'e göre İskenderun Limanı Çanakkale'ye kıyasla az bir kuvvetle zapt edilecek daha önemli bir nokta idi. İskenderun'da sağlam bir mevzi elde edilirse Irak ve Mısır üzerinde hâkimiyet sağlanabilirdi (Hatipoğlu, 2011). Zaten 1. Dünya savaşı döneminde İngiltere'nin İskenderun körfezi üzerindeki amacı, Körfezi ele geçirip, Bağdat'a kadar olan bölgeye ulaşmak ve Musul petrolerini kontrol etmektir (Balbay, 2006).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Doğu Anadolu'da yapılan yeni demir yolları İskenderun'un hinterlandını kuzey ve kuzeybatıya doğru da genişletmiştir. İskenderun, Hatay'ın Anavatan'a katılmasıyla Güneydoğu Anadolu'nun limanı, bunun yanında da Amik ovası ve Antakya'nın iskelesi konumundadır. Ayrıca liman, Çukurova'nın bir kısım faaliyetlerini de çekerek bölgenin yükünü Mersin Limanı ile birlikte çekmektedir.

Günümüzde ise İskenderun Bölgesi'nin, Avrupa'nın Ortadoğu'ya bağlanması noktasında jeopolitik öneme sahip olduğunun altını çizen İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası Başkan Yardımcısı Muhsin Yeter, açıklamasının devamında şu ifadelerle yer vermiştir: *“Cilvegözü ve Yayladağı sınır kapılarının Ortadoğu Ülkelerine açılması, İskenderun Limanı'nın stratejik konumu ve bölgemizin demiryolu ağı bir arada düşünüldüğünde, bölgemizin lojistik sektöründeki potansiyelinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Bölgemizde 10 adet liman ve iskele bulunmaktadır. Doğal liman özelliğine sahip İskenderun Limanı, Akdeniz'in en büyük ve en modern konteynır terminalleri arasında yer almaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun dünyaya açılan kapısı konumunda olan limanımız; son teknoloji makine ve ekipmanlara sahiptir. Limanımızın yıllık yük elleçleme kapasitesi 1 Milyon Teu (1 teu 20 fitlik, 34 metreküplük bir hacme sahip olan konteyner manasına gelmektedir) olmaktadır.”*(www.iskenderunhaber.com)

İskenderun limanı, Türkiye limanları ile deniz aşırı ülkelere çalışan önemli bir kapıdır. Bu kapı sayesinde Türkiye'ye yüklü miktarda döviz girmektedir.

Samandağ'da (tarihteki adıyla Süveydiye) 200 yıl öncesine kadar işlek bir

yükleme ve boşaltma yeri olan önemli bir liman bulunmaktaydı (Pehlivanlı, 2001). Hatta tarihi kaynaklara göre bu liman dünyanın en büyük 3. veya 4. limanını oluşturmaktadır. Günümüzde ise çevreden akan akarsuların getirdiği alüvyonlar limanın doldurmuş ve liman özelliği ortadan kalkmıştır. Ayrıca Samandağ delta kıyısı dünyanın en büyük sahillerinden birisi konumundadır.

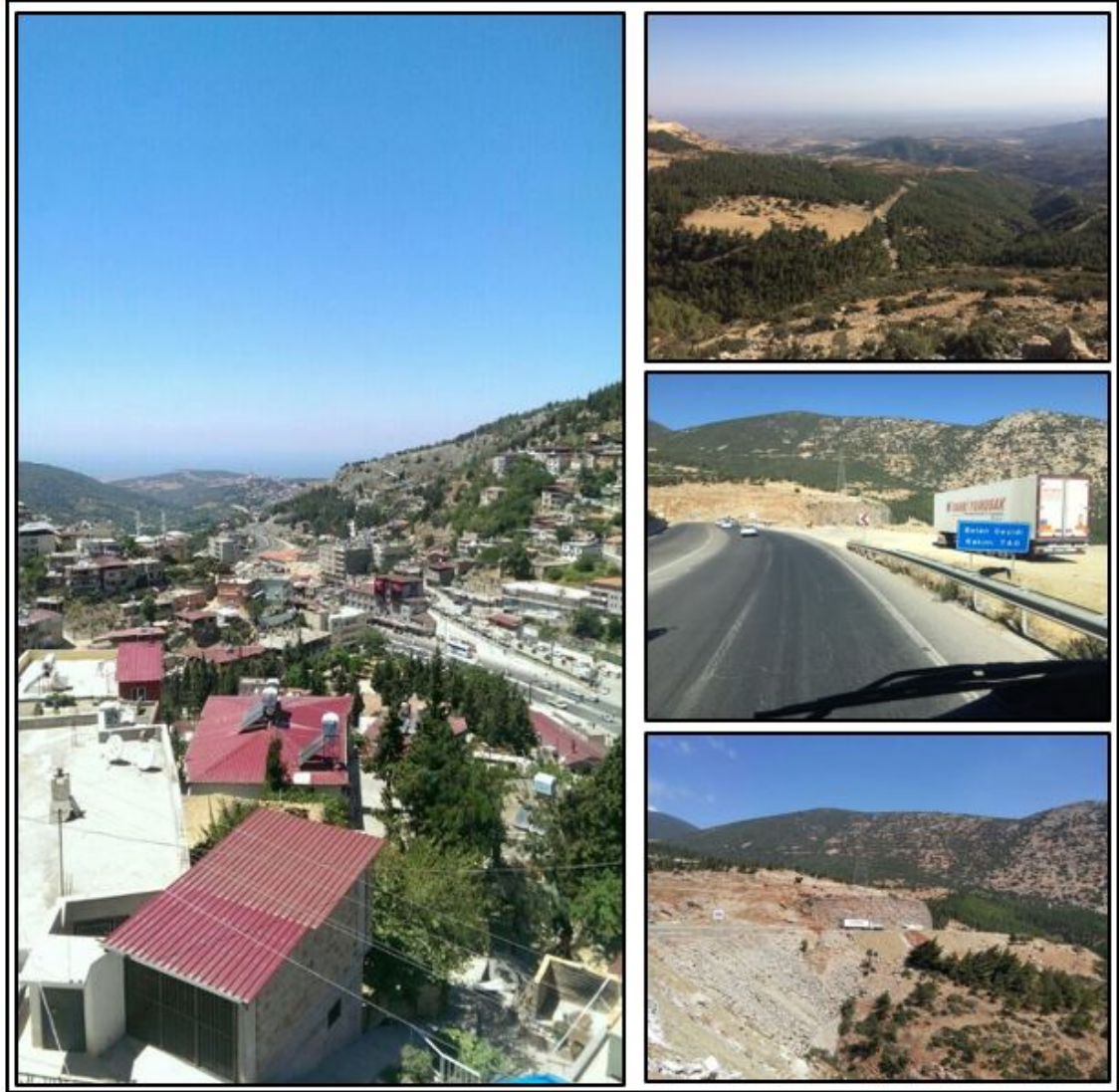
Belen geçidi, Ortadoğu'nun Akdeniz'e, Batı'ya açılan kapısı konumundadır. Belen geçidi doğuda Amik Ovası ile batıda Akdeniz'e açılan İskenderun Limanına uzanan yol üzerindeki konumuyla ve hem en kısa, hem güvenli hem de ucuz olan deniz yoluyla, Mezopotamya, Irak ve Mısır'ı Akdeniz'e bağlayan müstesna bir stratejik değere sahiptir (Mursaloğlu, 2001). Belen geçidi Suriye Kapısı olarak da anılmaktadır. Geçidin Suriye kapısı olarak bilinmesinin temel sebebi şudur ki; eski tarihi yolun Anadolu'yu baştanbaşa geçip Gülek Boğazından Adana Ovasına inmesi daha sonra deniz kıyısını takip ederek İskenderun'dan geçmesi, buradan da doğuya Suriye ve Mezopotamya bölgesine doğru ilerlemesi, Belen Geçidi sayesinde olmaktadır (Pehlivanlı, 2001). (Foto 2.2) Her ne kadar bazı alternatif güzergâhlar bulunsun da araç geçişine uygun tek geçit burası olduğundan ticaret kervanları ve ordular sürekli bu yolu takip etmişlerdir (Pehlivanlı, 2001). Nitekim tarih boyunca, kuzey-güney yönlü bütün seferler ve göçler bu kapıdan geçmiştir.

Bulduğu konum itibarıyla daima jeopolitik bir öneme sahip olan Hatay, günümüzde de bu önemini muhafaza etmektedir. Çünkü bu bölge Ortadoğu ile irtibatın sağlanmasında önemli bir mevkie sahiptir. Bu bölge ile hem kara hem de deniz yoluyla birçok yere ulaşımın sağlanabildiği gibi hava yolu ulaşımı için de önemli bir konumda bulunmaktadır. Türkiye'nin Ortadoğu petrollerine en yakın ve bölgenin en güçlü ülkesi olması (Kocaoğlu, 1995), Hatay'ın jeopolitik açıdan coğrafi mevkiinin önemini bir kat daha artırmıştır.

Önceki sayfalarda bahsedilen Hatay'ın hem özel, hem de jeopolitik konumunun avantajlarının yanında merkezi idareye ya da başkent Ankara'ya olan uzaklık ve Türkiye'nin en güneyinde bulunması, deyim yerindeyse Türkiye'ye aşağıdan bakması, konumunun neden olduğu dezavantajlara örnek olarak verilebilir.

Hatay ilinin toplam alanı 5566 km²'dir. Görüldüğü üzere Hatay ili yüzölçümü olarak çok fazla alana sahip değildir. Fakat daha önceki sayfalarda bahsedilen kapladığı

alanın konum itibariyle değerli bir mevkide bulunması hasebiyle bu bölgenin önemi büyüktür.

Foto 2.2. Belen Geçidi

Konum ve alanın yanında biçim de bir bölgenin jeopolitiğini etkileyen öğelerden birisidir. Siyasi coğrafyada biçim, mekâna güç katması yönüyle önemlidir. Türkiye gibi uzunlamasına (elongated) şekle sahip devletlerde kamu hizmetleri ve siyasal otoriteyi ülkenin merkezden uzak kalmış köşelerine ulaştırmak ve uzun sınırların güvenliğini sağlamak toplu alanlı devletlere göre daha zordur (Günel, 1993). Hatay bölgesi de çok fazla girinti çıkıntı bulunmayan Türkiye'nin güney kesimindeki en önemli, en belirgin ve en sivri (uç) çıkıntısıdır. Alagöz (1944), çalışmasında Hatay'ın bu çıkıntı biçimini şöyle ifade etmiştir;

“ Bir haritada memleketimizin güney sınırlarına bakacak olursak, bu sınırın

doğudan batıya uzandığını ve Akdeniz kıyılarına doğru, güneyde bir çıkıntı yaptığını görürüz. İşte bu çıkıntı Hatay'dır. Doğu Akdeniz kıyılarında, tabiat Hatay'a vücut vermekle Anadolu'yu Suriye içlerine doğru uzatmıştır. Gerçekten bu memleket, yer biçimleri bunların doğrultuları, toprağının yapısı, iklimi ve bitki örtüsüyle, insanların menşei ve dili, yaşayış tarzlarıyla Anadolu'nun güneyinde uzanan bir parçasından ibarettir” (Alagöz, 1944).

İnce uzun şekliyle sadece bir kenarından karaya bağlı olan Anadolu Yarımadası gibi (Korkmaz, Karataş, 2012) Hatay'da çıkıntı biçiminden dolayı Türkiye'ye sadece kuzeyindeki en kısa kesiminden bağlıdır. Geriye kalan batı, güney ve doğu kesimlerinden ya başka bir ülkeyle (Suriye) ya da denizle (Akdeniz) çevrilmiş durumdadır. Diğer bir ifadeyle 551 km uzunluğundaki Hatay sınırlarının sadece 96 km'sinin (yaklaşık 1/6'sı) Türkiye ile bağlantısı bulunmaktadır. Bu özelliği bölgeyi jeostratejik açıdan hem önemli hem de hassas kılmaktadır. Hatay'ın bu biçimi, zaman zaman Türkiye için avantaj, Suriye için dezavantaj ya da zaman zaman Türkiye için dezavantaj, Suriye için avantaj oluşturmaktadır. Hatay, bu biçimiyle özellikle son dönemde yaşanan gelişmelerin de etkisiyle ehemmiyeti gün geçtikçe artan bir nevi Türkiye'nin Suriye içerisindeki karakoludur. Zaten Suriye'de Hatay'ı kendi topraklarından ayrıldığı tarihten itibaren bir tehdit olarak görmüş ve bu bölgeyi sürekli topraklarına katmak istemiştir. Biçimine bağlı olarak Hatay'ın hassaslığının bir önemi de şuradan gelmektedir ki; kültürel olarak Suriye ile benzerlikleri bulunan Hatay, eğer Türkiye tarafından yeterince benimsenmezse (yatırım, alt yapı vb. yönlerden eksik hizmetler sağlanırsa) bu bölgeyi elde tutma olanağı zayıflar. Tabi ki şuan böyle bir durum söz konusu değildir. Hataylılar büyük bir idare göstererek Suriye'den ayrılıp Anavatan'a katılmışlardır. Anavatan'a katılma özlemini ve bu hususta yaşananları en iyi bölge halkı bilir. Fakat böyle bir durum söz konusu olmamasına rağmen, Hatay'ın bu jeostratejik önemi de göz ardı edilmemeli, ülkeyi hangi hükümet yönetirse yönetsin vatanın her karış toprağına olduğu gibi Hatay'a da yeteri önem her daim verilmelidir.

Ayrıca şunu ifade etmek gerekir ki; biçim açısından bir ülkenin çıkıntısı durumunda bulunan yerler homojen değil, büyük oranda heterojen olurlar. İlerleyen bölümlerde de ifade edildiği üzere (bkz. 2.3. Jeokültürel Açından Hatay) Hatay'da kültürel açıdan oldukça heterojen bir yapıya sahiptir.

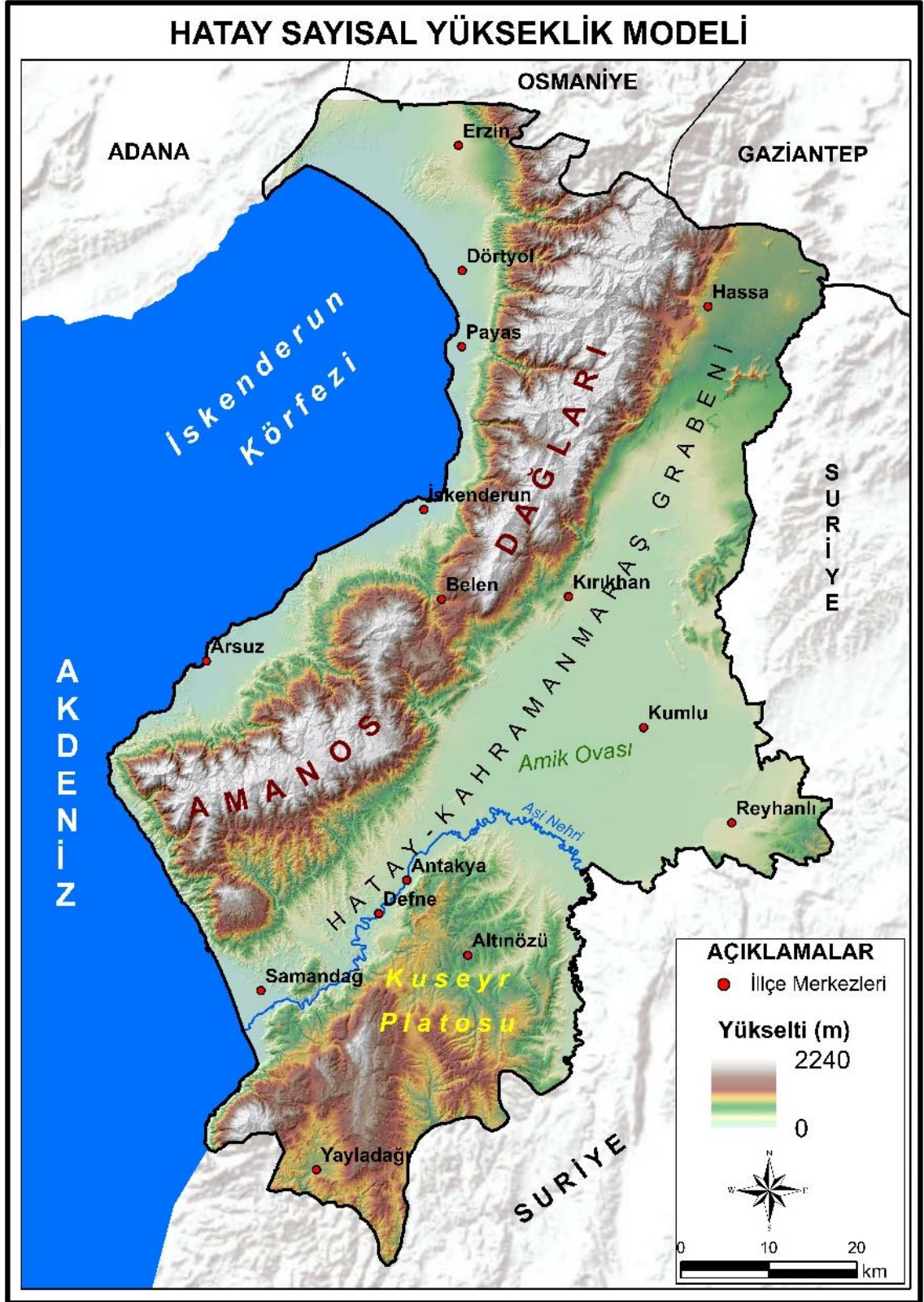
Daha önce de bahsedildiği üzere Hatay, güneyinden ve doğusundan Suriye topraklarıyla çevrelenmiş Türkiye'nin çıkıntısı durumundadır. Dolayısıyla Suriye'de meydana gelen olumlu ya da olumsuz herhangi bir gelişme ilk olarak Hatay'da hissedildiği gibi, bu hissetme belirgin bir şekilde gerçekleşir. (bkz. 2.3.4.2. Suriye Meselesinin Hatay İline Etkileri)

2.3.2. Fiziki Yapı

Jeopolitik önemi belirleyici unsurlardan birisi de mekânın jeolojik ve jeomorfolojik yapı özellikleridir (Göney, 1993). Bu özellikler, coğrafi ve morfolojik yapının temellerini oluşturmaları bakımından önemlidir (Göney, 1993). Hatay jeopolitiğinin en önemli taraflarından birisi de topografyasıdır. Bu topografyanın belli başlı jeomorfolojik birimleri ise:

- Amanos Dağları,
- Kuseyr platosu,
- Amik Ovası ve Kıyı ovaları
- Asi Nehri,
- İskenderun körfezi,
- Hatay-Kahramanmaraş grabenidir. (Şekil 2.8.)

Bölgenin jeolojik ve jeomorfolojik özelliği tüm jeolojik devirlere ait arazileri bünyesinde bulundurması açısından önemlidir (Şengör ve ark., 1983). Prekambriyen arazisinden Kuvaterner/Holosen arazisinin bulunması jeolojik açıdan oldukça önemlidir. Zaten bölgenin morfolojisi de buna bağlı olarak şekillenmiştir. Amanoslar'da dar ve derin vadiler oluşurken, Hassa'da Kuvaterner volkanizması neticesinde leçelikler oluşmuştur. Ayrıca ilin morfolojik özelliklerini kazanmasında şüphesiz faylar da önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda Doğu Anadolu Fay Zonunun yanı sıra genişliği 3 ile 30 km değişen ve Türkiye'deki uzunluğu 180 km olan ölü deniz fayı önemli bir etkidir (Korkmaz, 2008; Karataş ve Korkmaz, 2012). Amanoslar bir horst görünümü kazanırken Amik ovasının da içerisinde bulunduğu saha Antakya-Maraş Grabenini oluşturur (Şekil 2.8.). Amik Ovası üç tektonik hattın kesişim alanında yer almasından ötürü (Ege, 2014) oldukça değerlidir. Hatay ilinin en yüksek noktasını ise Dört Yol ve Hassa ilçeleri arasında yer alan 2240 m yükseltisi ile Mığır tepe oluşturur.

Şekil 2.8. Hatay İli Sayısal Yükseklik Modeli

Bölgenin jeolojik, jeomorfolojik özellikleri açısından zengin olması nedeniyle bu bölge, pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Bir ofiyolitik seride bulunan bütün katman istiflerini koruyan Amanoslar üzerine ciltlerle proje yazılmış (Yılmaz, 1984); Kuvaterner deniz seviyesi değişimlerini en iyi şekilde yansıtan Samandağ kıyıları çeşitli araştırmalara konu olmuş (Doğan ve ark., 2012), hatta çalışmalara görüş farklılığı nedeniyle kritikler yapılmıştır (Bekaroğlu, 2012). Amik ovası (Ege, 2014; Çalışkan, 2002) ve Asi Nehri de gerek geçmiş döneme ait kalıntılar gerekse de jeomorfolojik özellikleri açısından arkeologlar, jeolog ve jeomorfolojlar, coğrafyacılara vb disiplinlerden pek çok bilim insanı tarafından incelenmektedir. Hassa leçeliklerinde yer alan ve Doç. Dr. Ahmet Atasoy tarafından literatüre kazandırılan (Atasoy, 2016) Türkiye'nin en uzun lav tünelleri ve mağaraları da oldukça önemli bir zenginliktir. Jeositlerin gündemde olduğu bir zamanda böyle bir oluşumun literatüre kazandırılması bölgenin değeri açısından da oldukça önemlidir.

Hatay'ın Anavatan'a katılışının ardından bölge ile ilgili yapılmış ilk coğrafi çalışmalardan birisi olan ve aynı zamanda bölgenin jeopolitik önemini de vurgulayan Alagöz (1944)'e göre; Hatay, *“yer biçimleri, bunların doğrultuları, toprağının yapısı, iklimi ve bitki örtüsü ile, insanların menşei ve dili, yaşayış tarzlarıyla Anadolu'nun güneyde uzanan bir parçasından ibarettir”* (Alagöz, 1944). Bölgenin fiziki ve beşeri özelliklerini detaylıca ve birlikte ele alan Alagöz (1944), *“Hatay jeolojik yapısı ile Anadoluludur. Hatay'ın temel yapısını vücuda getiren Keldağ ve Nur Dağları'yla aralarında bulunan çukur alanlar Suriye'nin ait olduğu eski plâtförmün dışında kalırlar. Jeoloji bakımından Suriye Antekambrium'da vücut bulmuş olan, gayet geniş Afrika-Arabistan küntlesinin bir parçasıdır”* diyerek adeta bir nevi Hatay'ın Anavatan'a katılmasını coğrafi olarak destekleyerek teyit etmiştir.

Mekânların yeryüzü şekillerinin savunmaya kolaylık sağlaması ya da zorlaştırması ile morfolojinin ortaya çıkardığı engeller, siyasi bakımdan hâkimiyet alanındaki değişim açısından oldukça önemlidir (Akengin, 2015). Hatay'daki sıradağların kuzeydoğu-güneybatı hattı boyunca kıyıya paralel uzanması iklim, akarsu rejimi, yerleşme, ulaşım ve özellikle savunma açısından bölgeye büyük avantaj sağlar. Çalışma alanı sınırlarında kalan Amanos Dağları, Anadolu ile Suriye arasında geçişe mani olan tek doğal engeldir (Pehlivanlı, 2001). Ayrıca, Hatay Anadolu'nun güneybatısı ve güneydoğusundan gelen ovalık dağlık arazinin kesiştiği yerde, stratejik bir konuma

sahiptir. Daha önce ifade edilen avantajlarının yanında Akdeniz'e dik inen Amanos dağları, bölgede sarp ve zor geçit veren bir özellik oluşturmaları nedeniyle İskenderun Limanının fonksiyonlarını her yönden etkilemiş ve potansiyeli çok fazla olan bu liman kendisinden bekleneni büyük ölçüde bu sebeple verememiştir.

Nasıl ki canlılar fiziksel yapısının gerekliliklerine göre hareket etmek zorundaysa, herhangi bir mekân da coğrafi şartlarının gerekliliklerine göre hareket etmek zorundadır. Mekânların da (ülke, bölge vb.) değiştirebildikleri ve değiştiremedikleri fiziksel koşulları vardır. Günel (1995), mekânların değiştirebildikleri fiziksel koşullarına örnek olarak çalışma alanında yer alan Amik Gölü'nün kurutulması olayını örnek vermiştir. Günel (1995)'e göre *“Dönemin siyasi idarecileri tarafından 1950’li yılların sonlarına doğru Amik gölünün kurutulması ve bu operasyondan sonra elde edilecek toprakların köylüye dağıtılması, aynı zamanda bu alanlara dışardan gelecek muhacirlerin yerleştirilmesi kararlaştırılmıştı. Tamamen siyasal amaçla alınan bu kararın gerçekleştirilmesi bir yandan bazı beşeri etkinliklere imkân vermişse de, öte yandan bölgede ekolojik dengenin bozulmasına, dolayısıyla, buradaki tarımın ve üretimin olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmuştur.”*

Yeryüzü şekilleri, bir bölgenin alanının genişliğini, darlığını, gelişim istikametini, üzerinde yaşayan medeniyetlerin karakterini etkilemektedir (Özey, 2012). Amanos Dağları doğal bir bariyer konumunda bulunduğundan dolayı dağın batısı ve doğusunda farklı medeniyetlerin doğmasına neden olmuştur. Günümüzde de Hatay’da dağın ötesi ve berisi, dağın o tarafı ve bu tarafı şeklinde söylemler sıkça görülmektedir. Bu kavramlar dağın iki yakası arasında çekişmelere neden olmuştur. 2000’li yıllardan itibaren özellikle de Hatay’ın büyükşehir olmasından sonra Valilik, Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve diğer siyasi organların çabalarıyla bu söylemin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda pek çok çalışma yapılmış ve hâlihazırda yapılmaktadır. Konuyla ilgili özellikle son dönemde icra edilen çalışmalara örnek olarak; İskenderun’da Hatay Büyük Şehir Belediye binası ve HATSU binası, ardından da İskenderun İlçesi Adliye-Arsuz Katlı Köprülü Kavşak Projesi hayata geçirilmesi verilebilir. Ayrıca İskenderun’a yönelik kanalizasyon şebekesi, arıtma tesisleri ve içme suyu şebekeleri ile çözümler üretmek için çalışmalara devam edilmektedir. Fakat halk arasındaki dağın ötesi berisi meselesi bir anda ortaya çıkmayıp yılların birikimi olduğu gibi, bu söyleminde hemen ortadan kalkması söz konusu değildir.

Topografya gibi iklim de jeopolitikle sıkı bir ilişki içerisinde. İklim şartları jeopolitik açıdan çok önemlidir. Çünkü tarımsal üretime etki eden başlıca iklimsel faktörler doğal bitki örtüsünü de etkilemektedir (Darkot, 1967; Tümertekin ve Özgüç, 1995; Göney, 1993).

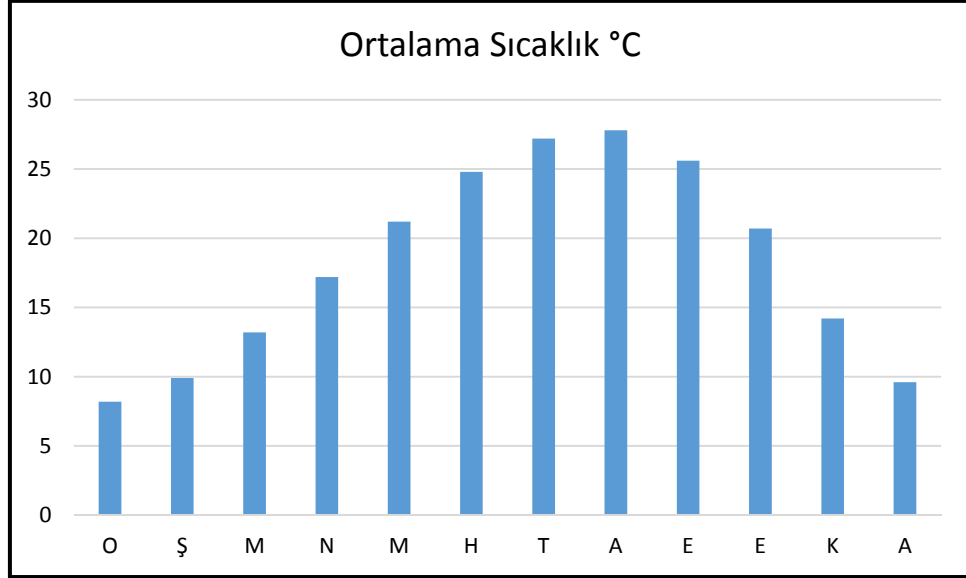
Tarihten günümüze medeniyetlerin gelişim sürecinde incelendiğinde iklimin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Genelde uzun ömürlü medeniyetlerin hep insan yaşamı için uygun iklim şartları taşıyan bölgelerde kurulduğu görülmektedir (Özey, 2007). Yeryüzünde yaşayan insanların siyasi bir teşkilat kurma eğiliminin bazı bölgelerde oldukça geliştiği anlaşılmaktadır. Bunun sebepleri arasında muhit şartları önemlidir. Muhit şartları içinde en kuvvetli etkiyi yapmış olanın iklim olduğu bilinmektedir (Göney, 1993).

İbn-i Haldun Mukaddime adlı eserinde iklimin insan yaşamındaki öneminden sıkça bahsetmiştir. O'na göre medeniyetler çok soğuk ya da sıcak iklimlerde değil, ılıman iklimlerde gelişebilir (www.tasam.org.). (13.05.2016)

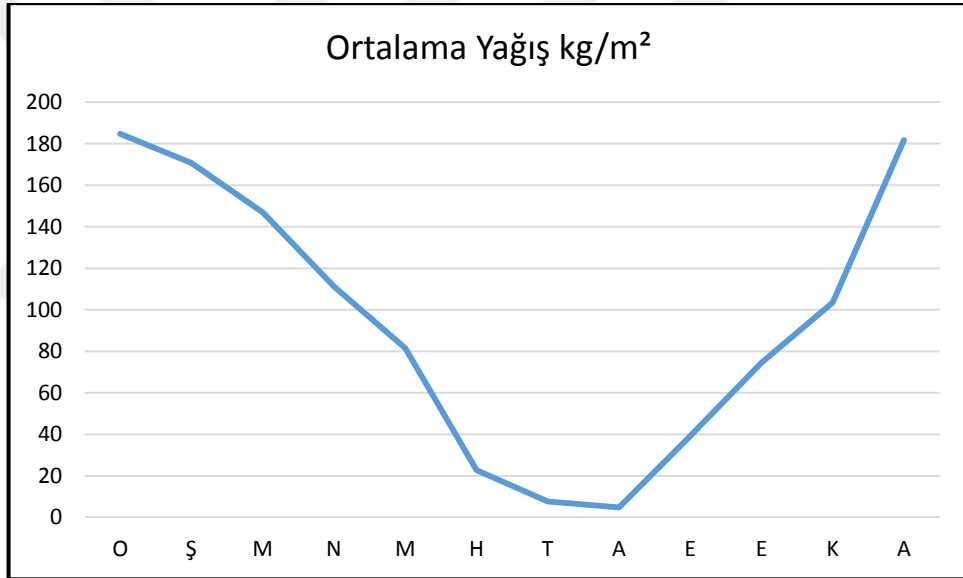
İbn-i Haldun'un Mukaddimesi'nde (www.tasam.org.), Darkot (1967), Göney (1993), Özey (2007), Tümertekin ve Özgüç (2007)' ün de eserlerinde belirttiği gibi bir bölgenin iklim şartları çok önemlidir. Hatay bölgesi de iklim şartları açısından oldukça elverişli bir konumda bulunmaktadır; Hatay genelinde karakteristik Akdeniz iklimi görülür. Ortalama sıcaklık 18,3°C, yıllık ortalama yağış miktarı ise 94,07 kg/m² dir.(Tablo 2.2., Şekil 2,9 ve Şekil 2.10.)

Tablo 2.2. Hatay İli 1950-2015 yılları arası ortalama sıcaklık(°C) ve yağış miktarı(kg/m²)

HATAY	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y. Ort.
Ort. Sıcaklık	8.2	9.9	13.2	17.2	21.2	24.8	27.2	27.8	25.6	20.7	14.2	9.6	18.3
Ort. Yağış miktarı	184.7	170.7	146.9	111.2	81.5	22.8	7.7	4.8	39.2	74.5	103.5	181.7	94.07

Şekil 2.9. Hatay İli 1950-2015 yılları arası ortalama sıcaklık değerleri

Şekil 2.10. Hatay İli 1950-2015 yılları arası ortalama yağış miktarları (kg/m²)

Hatay ilinin iklimiyle alakalı hal böyle iken daha detaya inilirse; bölgedeki istasyonlar arası ölçüm değerleri dikkate alındığında bu değerlerin farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılığın temel sebepleri ise topoğrafik etkenlerdir. Amanos dağları, iç kesimler ve Akdeniz'in ılıman etkisi arasında adeta bir set görevi üstlenirken; uzanış doğrultusu sebebi ile kıyıdaki ilçelere daha fazla yağış düşmesini sağlar. Yıllık sıcaklık ortalamaları, 15,1 °C (Yayladağı) ile 20°C (İskenderun arasında değişirken; yıllık ortalama toplam yağışlar ise 562 mm (Kırıkhan) ile 1216,3 mm (Yayladağı) arasında değişmektedir (Karataş ve Korkmaz, 2012). Yağışlar genellikle kış aylarında yoğunlaşmakta olup; en sıcak aylar ise temmuz ve ağustos aylarıdır. Topuz ve ark.,

(2016)'e göre son dönemlerde (1970-2014) bölge yağışlarında bir artış trendi hakim iken; bu yağışların büyük bir bölümü Kuzey Atlantik Salınımı (NAO) ile ilişkilidir (Topuz ve ark., 2014).

Bölgede hâkim bitki örtüsü Akdeniz iklimini karakterize eden makidir. Flora açısından Hatay'da çok sayıda türü bünyesinde barındıran zengin bir bitki örtüsü görülmektedir. Amanoslar'daki florada, Türkiye'deki bitki türlerinin yarıya yakını görülür (Karataş ve Korkmaz, 2012). Avcı (2005)'e göre; Amanos dağları yaz aylarında düşen yağış miktarının ve nisbi nem oranının fazlalığının yanında, flora tarihi açısından oldukça önemli bir sahadır. Çünkü sadece Amanoslar'da birçoğunun nesli tehlike altında olan 250 civarında endemik tür bulunmaktadır (Avcı, 2005). Özellikle bu bölgenin içerisinde yer alan Hassa ilçesi ve civarında çok sayıda endemik türe rastlanılmaktadır. Bu endemik türlerden bazıları; “*cerrahotu*, *pek geyik göbeği*, *has kangal*, *bozcaboğum*, *has kazgagası*, *eğri cavlak peygamber diken*i (Atasoy, 2016), *Ajuga postii*, *Origanum amanum*, *Helleborus vesicarius* ve *Vulfenia orientalis* gibi çok farklı türlerdir (Avcı, 2005). Ayrıca Avcı (2005), bölgenin endemik türler dışında porsuk (*Taxus baccata*), kayın (*Fagus orientalis*), şimşir (*Buxus sempervirens*), çobanpüskülü (*Ilex aquifolium*), karayemiş (*Laurocerasus officinalis*) ve boylu gıcır (*Smilax excelsa*) gibi birçok Avrupa-Sibirya elemanına sahip olması ile de dikkat çektiğini, Amanos dağlarının relik bitkilerin varlığı ve bitki örtüsünün çeşitliliği nedeniyle, Pleistosen'de bir göç rotası olduğunu da belirtmiştir (Avcı, 2005).

Hatay ili, fauna açısından ise oldukça önemli ve bölgeye özgün türlere ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında; İncirli ve Sucu (Kırıkhan) yerleşmeleri arasında tespit edilen (Özguven, 2012) “*Hatay Dağ Ceylanı (Gazella gazella)*”, IUCN'nun (International Union for Conservation Nation) hazırladığı “Kırmızı Liste” de yer alan ve nesli tükenmekte olan (Elmaz ve Kalay, 2006) “*Cholenia mydas türü kaplumbağalar*” (Kaymaz ve Özşahin 2013), dünyada sadece Amanoslarda yetişen “*Akbez Geyik böceği*” (Atay, 2011), ayrıca bölgedeki bazı mağaralarda görülen “*Afrika meyve yarasası (Rousettus aegyptiacus)*” (Kaymaz ve Özşahin, 2013) sayılabilir.

2.3.3. Sınır

Sınır kelimesi etimolojik olarak Yunanca “sinoron” kelimesinden gelir (Gümüşçü, 2010). Sınır kelimesinin sözlük anlamı; iki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut (Pakalın, 1993); komşu il, ilçe, köy veya kişilerin topraklarını birbirinden

ayırıcı çizgi; bir şeyin yayılabileceği ve genişleyebileceği son çizgi, uç (Türkçe Sözlük, 1998) gibi ifadelerle tanımlanmıştır.

Sınır, bağımsız bir devletin hâkimiyet alanını belirleyen farklı siyasi otoriteleri ayırıcı, harita üzerinde ince hatlarla gösterilen çizgilerdir (Glassner ve Blij, 1989). Diğer bir ifadeyle sınır, çok boyutlu iletişim alanlarının yüksek enerjiye sahip bölgeleri (Hasanov, 2012) olarak da tanımlanabilir.

Ratzel'e göre sınırlar devletin sadece emniyetini değil, aynı zamanda gelişmesini ve saha kazanma istikametini belirleyen unsurlardır (Göney, 1993).

Sınırlar, bir devletin egemenlik haklarını belirleyen ve komşularından ayırıcı hatlardır. Bu hatlar boyunca devletler birbirleriyle fiziksel temas kurup yeri geldiğinde iş birliği gerçekleştirirler. Dolayısıyla sınırlar aynı zamanda tartışma ve çatışmaların yaşandığı ve devletlerin birbirini derinden etkiledikleri alanlardır. Bir devlet diğer devletlerle sınırları aracılığı ile ilişkiindedir ve bu münasebetle, o devletin sınır bölgeleri, topraklarının iç kesimlerinden farklılaşmış durumdadır (Stein, 2007).

Sınırlar, haritaların üzerindeki ince çizgi olarak görünürler fakat esasen sınır bir çizgi değil, hava sahasını, toprağı, toprakaltını kesen dikey düzlemlerdir (Glassner ve Fahrner, 2004). Dolayısıyla sınırlar sadece yer yüzeyinde değil, hava sahasında da yeraltında da etkilidir.

Mekânın sınırlandırılması egemenlik hatları belirlenen alanlarla mümkündür. Bu bağlamda sınır ve sınırla ilgili bölgeler, siyasi coğrafya literatürünün merkezinde yer alır (Minghi, 1963).

Siyasi coğrafyacılar, sınır anlaşmazlıklarından kaynaklanan uluslararası sorunları çözmek amacıyla, sınır tanımlamasını yapmak için, tarih boyu ideal kriterleri araştırmışlardır. Bu kriterler araştırılırken sınırın kendi doğası gereği tek bir tanım ya da sınıflandırılmanın yapılamayacağı ortaya çıkmıştır. Bu durum neticesinde sınırlar kendi içinde özelliklerine göre kategorilere ayrılmışlardır. Bu bağlamda sınırlar morfolojilerine göre, belirlenme zamanlarına göre, hukuki durumlarına göre ve fonksiyonlarına göre sınıflara ayrılabilir (Glassner ve Fahrner, 2004).

Sınırlar morfolojilerine göre üçe ayrılmaktadır:

1. **Geometrik sınırlar;** düz çizgilerden veya yaylardan oluşur. Harita üzerinde en

kolay ve en basit şekilde ayırt edilebilen, fiziki coğrafya şartları dikkate alınmadan oluşturulan sınırlardır (Akengin, 2015).

2. **Fizyografik sınırlar (Doğal Özelliklere göre Belirlenen Sınırlar);** herhangi bir fiziki özelliğe göre çizilen sınırlardır. Bu fiziksel özellik sıradağ, okyanus, deniz, göl, akarsu, orman, çöl vb. olabilir. Tarih boyunca sınır belirlemenin ilk zamanlarında fizyografik sınırlar sıkça kullanılmıştır. Fakat bazen bu tip sınırlar özellikle sınır oluşturan akarsular bağlamında, eğer akarsu yatağında bir değişim olur ise, sınırdaş ülkeler arasında sorunlara neden olabilmektedir. Bu ve bunun gibi nedenlerden dolayı fizyografik sınırlar, problemlili sınırlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada şu hususa dikkat çekmek gerekir. Bazı kaynaklarda sınırlar sınıflandırırken yapay ve doğal sınırlar şeklinde ayrılır. Fakat doğal sınır olmaz (Günel, 1994). Bütün sınırlar yapaydır, beşeridir. Beşerin karar verdiği bir sınır doğal olamaz. Bunun yerine doğal özelliklere göre belirlenen sınırlar vardır (Günel, 1994).
3. **Etnografik sınırlar;** diğer sınır tiplerinde söz edilen sorunlar nedeniyle bazı siyasi coğrafyacılar sınırları kültürel-siyasi olarak çizmişlerdir. Bu tip sınırlarda ortak kültüre (dil, din vb.) sahip insanlar etnoğrafik sınırlarla ayrılmış olup, sınır üzerindeki olası problemler en aza indirgenmek istenmiştir. Fakat dünya nüfusu etnik olarak çok fazla heterojen bir yapıya sahip olduğu için bu sınırların uygulanabilirliği dünya üzerinde pek çok yerde mümkün değildir.

Önceki sayfalarda bahsedildiği üzere sınırları morfolojilerine göre sınıflara ayırmak bazı problemlere yol açmaktadır. Bu durumda sınır sınıflandırmasında bir diğer kriter olan genetik sınır sınıflandırmasından söz edilebilir. Genetik sınır sınıflandırması, belirlenen sınırın insan yerleşimi ile ilgili zamanına odaklanır (Glassner ve Fahrer, 2004).

Sınırlar genetik sınıflandırmaya göre altıya ayrılmaktadır: (Glassner ve Fahrer,2004; Karabağ, 2014)

1. **Öncü (pioneer) Sınır;** boş topraklar üzerine çekilmiş sınırlardır (Karabağ,2014)
2. **İkincil (antecedent) Sınır;** yerleşmelerden ve arazi kullanımından önce belirlenmiş sınırlardır (Glassner ve Fahrer, 2004).
3. **Üçüncül (subsequent) sınır;** yerleşmelerden ve arazi kullanımından sonra belirlenmiş sınırlardır (Glassner ve Fahrer,2004).
4. **Sonuç veya netice (consequent) sınırı;** yerleşimcilerin belirledikleri sınırlardır. Sonuç sınırı olarak adlandırılmasının nedeni farklı dil, din etnik köken vb.

özelliklere sahip insanlar tarafından belirlenmiş olmasıdır. (Glassner ve Fahrer,2004).

5. **Eklenmiş veya çakışan (superimposed) sınır;** mevcut kültür düzenine empoze edilen sınırlardır. Kolonyel dönemde bu tip sınırlara bir hayli fazla rastlamak mümkündür (Jones, 1945).
6. **Kalıntı (relict) sınır;** günümüzde hiçbir fonksiyonu bulunmayan geçerliliğini kaybetmiş sınırlardır (Jones, 1945).

Yasal sınıflandırmaya göre ise sınırlar, uluslararası tanınırlığına dayalı sınırlardır. Bu tip sınırlar ikiye ayrılmaktadır: (Glassner ve Fahrer, 2004; Karabağ, 2014)

1. **Fiili (de facto) sınır;** iki ya da daha fazla sınırdaş ülkenin tanıdığı fakat genelde üzerinde anlaşmazlık bulunan sınırlardır. (Glassner ve Fahrer,2004; Karabağ, 2014)
2. **Hayali (fictitious) sınır;** bazı haritalar üzerinde gösterilen, fakat gerçekte bulunmayan sınırlardır (Glassner ve Fahrer, 2004). Bu tip sınırlara örnek olarak çalışma alanı konusunun içinde yer alan Hatay, hala günümüzde bazı resmi Suriye haritalarında Suriye sınırı içerisinde gösterilmektedir. Fakat pek tabii gerçekte böylesi bir durum söz konusu değildir.

Sınır sınıflandırmasında bir diğer kıstas fonksiyonlarına göre sınırlardır. Sınırların fonksiyonları zaman içinde değişikliğe uğramasına rağmen genel olarak fonksiyonlarına göre sınırlar beşe ayrılmaktadır: (Glassner ve Fahrer, 2004)

1. **Savunma amaçlı (defensive purposes) sınır;** ülkelerin topraklarını diğer ülkelerin saldırılarından vb. aktivitelerden koruma amacıyla almış olduğu önlemler neticesinde oluşan sınırdır (Glassner ve Fahrer, 2004). Dünya üzerinde en güzel örneği Çin Seddi'dir. Günümüzde yapımı hızla devam eden ve Hatay'ın da içinde bulunduğu Türkiye-Suriye sınırına güvenlik duvarı çekilmesi de bu tip sınıra güzel bir örnektir.
2. **Kültür ayırıcı (seperator of cultures) sınır;** bazı sınırlar iki ülke toplulukları arasındaki yakın ve güçlü ilişkiden dolayı o topluluklar arasında yönetim biçimi, refah seviyesi vb. özellikler itibarıyla büyük değişimlere neden olmaz, (ör: ABD-Kanada sınırı) fakat bazen de sınır, sınırdaş ülkelerin kültürleri arasında şiddetli ve belirgin farkların görünmesine neden olur. (ör: Haiti-Dominik Cumhuriyeti arasındaki sınır) (Glassner ve Fahrer, 2004).

3. **Ekonomik faktörlere dayalı sınır;** ülkeler genellikle ithal ettikleri mallara, kendi ülkesinin firmaları ithal edilen ürünler ile yarışabilsin amacıyla vergi koyarlar (Glassner ve Fahrer, 2004). Aksi takdirde sınırın her iki tarafındaki fiyat farkı çeşitli sektörlerdeki firmaları, dolayısıyla ülkenin sanayisini ciddi bir şekilde etkiler. Sınırın iki yakasındaki fiyat farkı dengelenemezse bu durum, özellikle kaçakçılık gibi illegal faaliyetleri de artıracaktır.
4. **Yasal (legal) sınır;** ulusal yasaların hüküm sürdüğü sınır çeşididir. Legal olarak sınırı geçen (ister 1 km geçsin isterse 100 km geçsin) herkesten o ülke vergi alır. Sınırın hemen her iki yakasında çok yakın olarak yaşayan, ortak dile, tarihe, dine, akrabalık ilişkilerine vb. sahip olan insanlar dahi sınırın diğer tarafındaki ülkenin yasalarının gerekliliklerini yerine getirmek zorundadırlar (Glassner ve Fahrer, 2004).
5. **Yönetim amaçlı (administrative purpose) sınır.**

Pek tabii bir sınır, birden fazla sınıfa ait veya onun özelliklerini taşıyor olabilir. Bu duruma dünya üzerinden bir örnek verilirse Kenya-Tanzanya sınırı örnek olarak verilebilir. Çünkü söz konusu sınır, hem geometrik, hem eklenmiş veya çakışan, hem de yasal bir sınırdır (Glassner ve Fahrer, 2004). Çalışma alanının içerisinde kalan Hatay-Suriye Sınırı da benzer şekilde birden fazla sınır çeşidinin özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda Hatay-Suriye sınırını 32,1 km boyunca Karasu Çayı'nın, 52 km boyunca Asi Nehri'nin, 3,6 km boyunca Afrin Çayı'nın oluşturması nedeniyle bir fizyografik sınır; yerleşmeden ve arazi kullanımından sonra belirlenmesi nedeniyle üçüncül sınır; üzerinde yaşayan farklı dil, etnik köken vb. özelliklere sahip insanların belirlenmesi yönüyle sonuç sınırı; 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra 1939 yılında Anavatan'a katılması nedeniyle eklenmiş sınır; daha öncede belirtildiği üzere hiçbir geçerliliği bulunmamasına rağmen hala bazı Suriye kaynaklı haritalarda Hatay'ın Suriye topraklarında gösterilmesi nedeniyle hayali sınır; özellikle Suriye'de son dönemde yaşanan gelişmeler neticesinde Türkiye'nin Hatay'ın da içerisinde yer aldığı Suriye sınırına duvar çekmesi nedeniyle savunma amaçlı sınır ve son olarak da uluslararası yasaların hüküm sürmesi nedeniyle yasal sınırdır.

Bütün bu sınır sınıflandırmalarıyla ilgili açıklamalardan sonra şunu belirtmek gerekir; herhangi bir sınır çeşidi mutlaka diğerlerine göre daha iyidir demek zordur. En iyi sınır, iyi sınırdışlar ve komşu ülkeler arasında kalan sınırdır.

Sınır iki ya da daha fazla devletin buluştuğu, kaynaştığı ve etkileştiği yerdir ve bu etkileşim sınırı bir geçiş kuşağı yapar (Gümüüşçü, 2010). Hatay'da sınır bölgesi olması hasebi ile çeşitli toplumların bir araya geldiği ve bu toplumların zaman zaman kimi bölgelerde kaynaştığı, zaman zaman kimi bölgelerde ise çatıştığı, sınır üzerinde her türlü canlı ve cansız varlıkların birinden diğerine geçebildiği bir bölgedir.

Hatay'ın jeopolitik özelliklerinden bir diğeri de merkezi bir il olmaması, sınır illerinden birisi olmasından gelmektedir. Ayrıca 1923'te kurulan cumhuriyetimizin günümüze kadar geçirdiği süreçteki tek sınır değişikliği, Hatay'ın Anavatana katılmasıyla (Duman, 2016) gerçekleşmesinden ötürü Hatay sınırları oldukça önemlidir. Hatay ilinin sınırları tamamen karalarla çevrili olmadığı (-ki karalarla çevrili olan kısmı da tamamen Türkiye'deki diğeri iller ile değil, Suriye ile sınır oluşturduğundan) Akdeniz'e kıyısının olması ve açık denizlere açılması yönünden büyük avantaj sağlar. Denize kıyısı olması denizlere açılması yönünden büyük avantaj sağlar, aynı zamanda hava kuvvetleri ve hava ulaşımı açısından da son derece önemlidir. 1577 km'lik Akdeniz kıyımız Hatay-Suriye sınırının kıyı noktasından başlar. (Şekil 2.11.)

Özey (2012) ve Atasoy ve ark., (2012), Türkiye-Suriye sınırını 877 km olarak belirtmişlerdir. Fakat tez yazılma aşamasında yapılan detaylı ölçümler sonucunda Türkiye-Suriye sınırı 904,4 km olarak ölçülmüştür. Dolayısıyla tezin ilerleyen bölümlerinde sınır uzunluğundan bahsedilirken kendi ölçümümüz olan 904,4 km dikkate alınacaktır. Türkiye-Suriye sınırı, toplam kara sınırı uzunluğu 2753 km olan (Atalay, 2011) kara sınırlarının 904,4 km ile en uzununu oluşturmaktadır. Türkiye'nin toplam kara sınırlarına (2753 km) oranlandığında, Türkiye-Suriye sınırı (904,4 km) toplam kara sınırlarımızın %32,9'unu oluşturmaktadır.

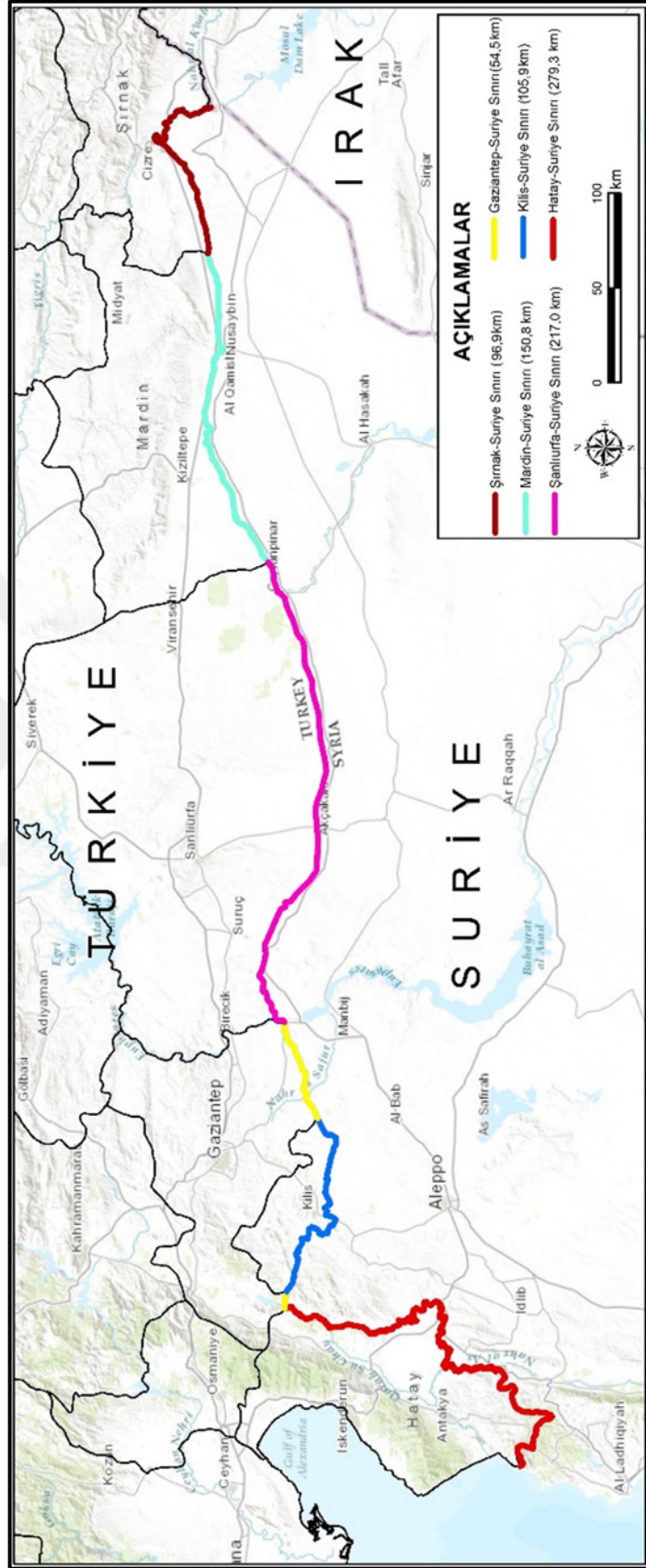
Şekil 2.11. Türkiye'nin Akdeniz Sınırı ve Sınırın Başladığı Yer

904,4 km uzunluğundaki Türkiye-Suriye sınırının illere göre dağılımı ise, Şırnak-96,9 km, Mardin-150,8 km, Şanlıurfa-217 km, Gaziantep 54,5 km (yalnız burada şunu belirtmek gerekir; Gaziantep'in Suriye'ye iki yerden sınırı bulunmaktadır; 46,5+8 toplam 54,5), Kilis-105,9 km (Kilis'inde kendine has şöyle bir durumu söz konusudur; Kilis, doğudan, batıdan ve kuzeyden Gaziantep topraklarıyla çevrili olduğundan dolayı, Türkiye topraklarında sadece Gaziantep'e sınırı bulunur. Bunun haricinde geriye kalan sınırını aynı zamanda ülke sınırı olan Suriye sınırı oluşturmaktadır), Hatay 279,3 km şeklindedir. (Tablo 2.3.) (Şekil 2.12.)

Tablo 2.3. İllere göre Türkiye-Suriye Sınırı

İL	Uzunluk (km)	%
Şırnak	96,9	10,7
Mardin	150,8	16,6
Şanlıurfa	217	24
Gaziantep	54,5	6
Kilis	105,9	11,8
Hatay	279,3	30,9
Toplam	904,4	100

Türkiye-Suriye sınırı, Dicle-Habur kavşağından Meydanı Ekbez kasabasına kadar doğu-batı doğrultusunda sırasıyla Şırnak-Mardin-Şanlıurfa-Gaziantep-Kilis-Gaziantep illerini takip ederek devam eder ve sonra güneye yönelerek Hatay bölgesini Türkiye'de bırakıp, Aşağıpulluyazı yerleşmesinin (eskiden Topraktutan (Beysun) köyüydü fakat sel tehlikesiyle bu köy terk edilmiştir) 1,5 km kadar güneyinden batıya yönelir ve Güvercinkaya Adasınının 4,5 km kadar kuzeyinde Akdeniz'e ulaşır (Doğanay,1986). (Şekil 2.11.)

Şekil 2.12. İllere göre Türkiye-Suriye sınırı

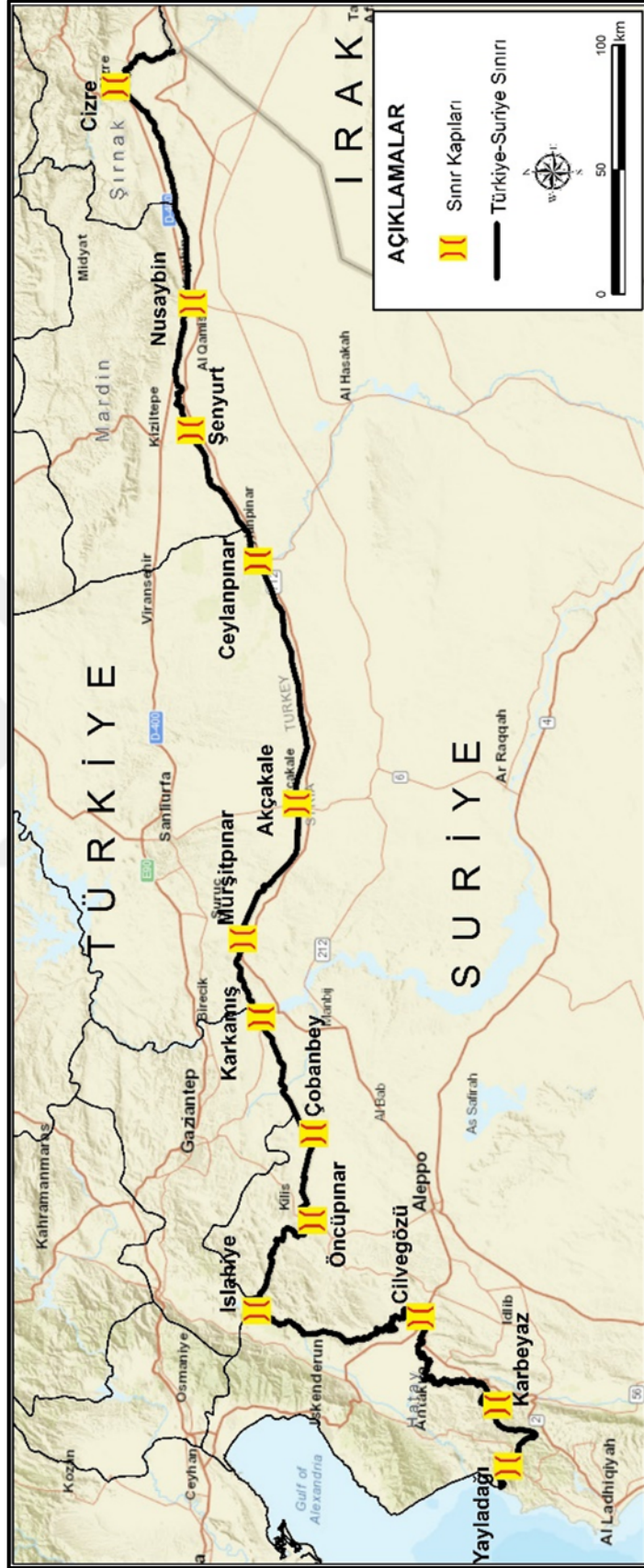
Türkiye-Suriye sınırı 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lausanne Barış Antlaşmasında yer alan güney sınırının 20 Ekim 1920'de imzalanan Ankara Antlaşması hükümlerinde belirlenen sınır olacağı maddesiyle teyit edilmiştir (Duman, 2016). Ancak Türkiye-Suriye sınırı bu hükümlere rağmen, sınırın nihai olarak belirlenmesi Eylül 1925'te bir komisyon kurulmasıyla başlayabildi. 30 Mayıs 1926'da Türkiye-Fransa arasında imzalanan "Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi" ile sınır çizgisi belirlenmiştir (Duman, 2016). Bu anlaşma sonrasında da sınırın tespit edilmesi çalışmaları uzun süre daha devam etti ve nihayet çalışmalar 3 Mayıs 1930'da imzalanan bir protokolle tamamlanabilmiştir (Sofoglu ve Dağıstan, 2008).

904,4 km'lik Türkiye-Suriye sınırı boyunca 13 adet sınır kapısı mevcut olup, bunlardan altısı açık durumdadır.¹ (Şekil 2.13. ve Tablo 2.4.)

Tablo 2.4. Türkiye-Suriye Sınırındaki Sınır Kapıları

Sınır Kapısı	Karşı Kapı	İl	Durum
Yayladağı	Keseb	Hatay	Kapalı
Karbeyaz (Yiğitoğlu)	Azmarin	Hatay	Kapalı
Cilvegözü	Bab el Hawa	Hatay	Açık
Islahiye	Ekbez	Gaziantep	Kapalı
Çobanbey	El Rai	Kilis	Açık
Öncüpınar	Azez	Kilis	Açık
Karkamış	Cerablus	Gaziantep	Açık
Akçakale	Tel abyad	Şanlıurfa	Açık
Ceylanpınar	Resulayn	Şanlıurfa	Kapalı
Mürşitpınar	Ayn el-Arab	Şanlıurfa	Kapalı
Girmeli	Kamışlı	Mardin	Açık
Şenyurt	Derbesiye	Mardin	Kapalı
Cizre	Andivar	Mardin	Kapalı

¹ Suriye'deki devam eden savaş nedeniyle bu kapıların açık-kapalı olma durumları sürekli değişmektedir. Dolayısıyla kapılarla ilgili olarak, tez yazılırken ki güncel durum dikkate alınmıştır.

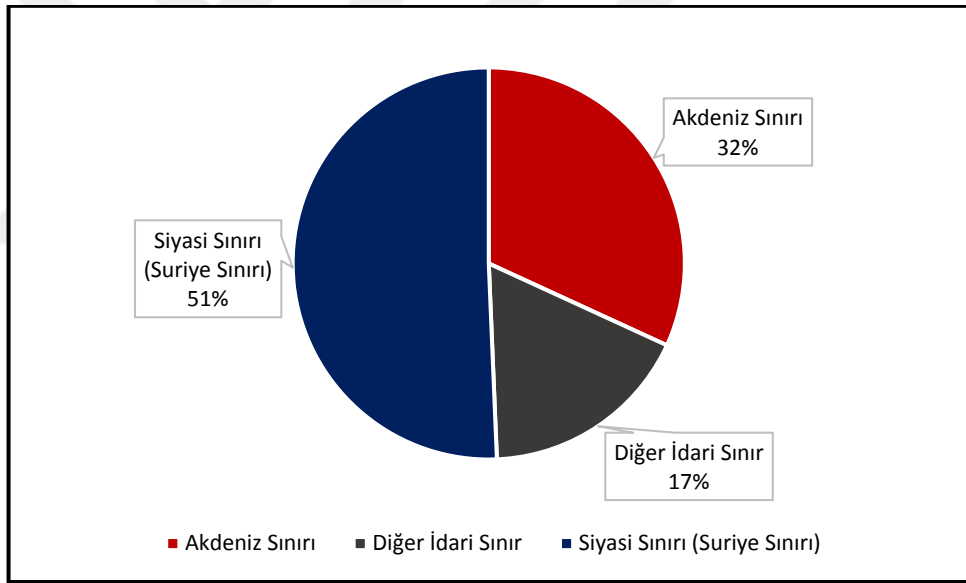

Şekil 2.13. Türkiye-Suriye Sınırı ve Sınır Kapıları

Hatay ili, Türkiye'nin en güney sınırını oluşturmaktadır. Hatay ili, toplam olarak 551,2 km uzunluğunda bir sınıra sahiptir. Bu 551,2 km'nin 175,6 km'sini (% 31,8) Akdeniz, 96,3 km'sini İdari sınır (% 17,5) (19 km'sini Adana, 46,7 km'sini Osmaniye, 30,5 km'sini ise Gaziantep illeri oluşturur) 279,3 km'sini (% 50,7) Siyasi sınır (Suriye sınırı) oluşturur.(Tablo 2.5. ve Şekil 2.14.)

Tablo 2.5. Hatay İli Sınır Uzunlukları

Sınır	Uzunluk (km)	%
Siyasi Sınır (Suriye Sınırı)	279,3	50,7
Diğer İdari Sınır	96,3	17,5
Akdeniz Sınırı	175,6	31,8
Toplam	551,2	100

Şekil 2.14. Hatay İli Sınır Uzunluklarının Oransal Olarak Dağılışı

Hatay-Suriye sınırı ise Meydani Ekbez yerleşmesinin kuzeyinden başlayarak, güneye doğru Karasu Çayı talveg çizgisini takip eder (31,2 km). Daha sonra Kaletepe yerleşmesinin kuzeydoğusunda talveg çizgisinden ayrılarak akarsu vadileri arasındaki sırtları takip ederek girintili çıkıntılı bir şekilde Afrin çayının talveg çizgisine ulaşır. Batıdan doğuya doğru 3,6 km Afrin Çayı'nı takip eden sınır, Deir Balluate batısından güneye yönelerek Bükülmez'i geçip Alakuzu'nun yakınına kadar bu istikamette devam eder. Burada bir müddet batı-doğu istikametinde devam eden sınır, daha sonra Cilvegözü sınır kapısına kadar kuzey-güney istikametinde uzanışını sürdürür. Cilvegözü sınır

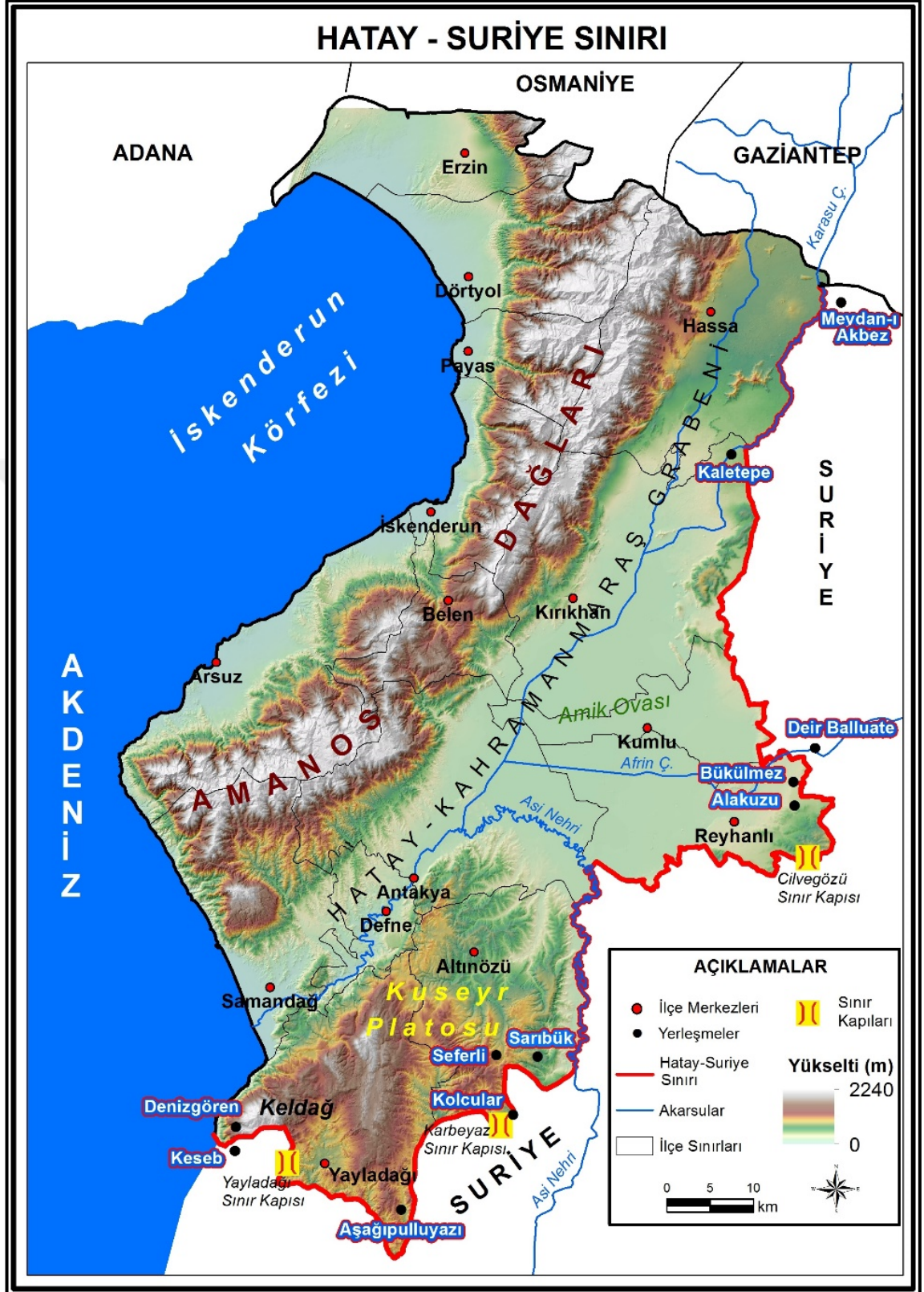
kapısından itibaren doğu-batı doğrultusunda Asi Nehri'nin talveg çizgisine kadar ilerler ve Asi Nehri boyunca güney yönünde uzanış gösterir (52 km). Asi Nehri burada Ölü Deniz fay zonuna yerleştiği için geniş tabanlı bir vadide menderesler çizerek akar. Bu nedenle söz konusu alanda sınır oldukça dalgalı bir görünüme sahiptir. Sınır daha sonra Sarıbük yerleşmesinin doğusundan güneybatıya doğru kısa bir mesafede ilerler, sonra Seferli yerleşmesine doğru kuzeybatıya yönelir. Seferli'nin güneybatısından güneye doğru devam eden sınır Kolcular yerleşmesini Türkiye sınırlarında bırakıp, sırtları takip ederek güneybatı yönünde Türkiye'nin en güneyinde bulunan Aşağıpulluyazı yerleşmesinin güneyine kadar uzanır ve burada bir dirsekle kuzeybatı daha sonra da batı yönünde Keldağ eteklerine doğru sokulur. Yayladağı ilçe merkezinin güneyinde kuzeye doğru yönelir Keseb'i Suriye sınırlarında bırakarak, Denizgören yerleşmesinin yakınında ise Akdeniz'e ulaşır. Burada Hatay-Suriye arasındaki sınır son bulur (Atasoy ve ark., 2012; Özşahin ve Kaymaz, 2015). (Şekil 2.15.)

Hatay-Suriye sınırı cumhuriyet tarihinde en son şekillenen siyasi sınırimızdır (Hatipoğlu, 2010). Ayrıca Hatay Devleti'nin 23 Temmuz 1939'da Türkiye'ye katılmasıyla birlikte Cumhuriyet tarihindeki en önemli sınır değişikliği gerçekleşmiştir (Duman, 2016).

Atasoy ve ark., (2012), Hatay-Suriye sınırını jeomorfolojik birimlere göre inceleyerek; sınırın 87 km'sini akarsu vadileri (Asi Nehri, Karasu Çayı ve Afrin Çayı), 133,4 km'sini platolar, 44,5 km'sini ovalar, 11,9 km'sini ise dağlık alanların oluşturduğunu belirtmişlerdir² (Atasoy ve ark., 2012). (Tablo 2.6.)

---

² Daha önce belirtildiği üzere tez yazılırken Hatay-Suriye sınır uzunluğu incelenirken kendi ölçümümüz olan 279,3 km kullanılmıştır, fakat sadece burada Atasoy ve ark., (2012)'nin belirttiği 276,9 km kullanılmıştır.

Şekil 2.15. Hatay-Suriye Sınırı

Tablo 2.6. Hatay-Suriye Sınırının Jeomorfolojik birimlere Göre Dağılışı, kaynak: Atasoy ve ark., 2012

Jeomorfolojik Birimler		Uzunluk (km)	%
Akarsu Vadisi	Asi Nehri Vadisi	52	18,8
	Karasu Çayı Vadisi	30,1	10,9
	Afrin Çayı Vadisi	4,9	1,8
Plato		133,4	48,2
Ova		44,5	16,1
Dağ		11,9	4,3
Toplam		276,9	100

Hatay ilinin Suriye sınırındaki ilçelerinin nüfusu incelendiğinde, sınırdaki ilçelerin toplam nüfusunun 712.608 olduğu ve nüfusu en fazla olan ilçenin Antakya, en az olan ilçenin ise Kumlu olduğu görülmektedir. (Tablo 2.7.)

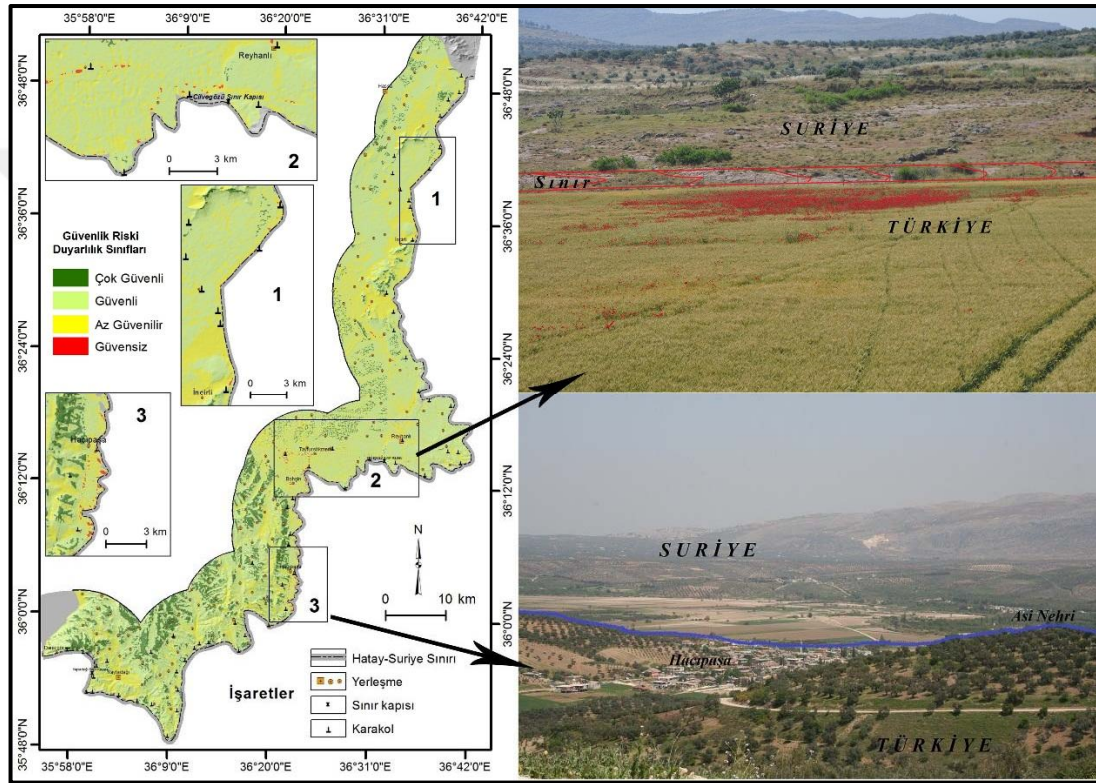
Tablo 2.7. Hatay İli Sınır İlçeleri 2015 Yılı Nüfus Dağılımı, kaynak:TÜİK,2015

Hatay İli Sınır İlçeleri	2015 yılı nüfusu
Altınözü	60.743
Antakya	360. 652
Hassa	54.130
Kırıkhan	108.918
Kumlu	13.060
Reyhanlı	90.758
Yayladağı	24.347
Toplam	712.608

Atasoy ve ark., (2012) yaptıkları çalışmada Hatay-Suriye sınırını idari yapıyı dikkate alarak dört bölüme ayırmışlardır; Hassa-Kırıkhan-Kumlu İlçeleri Suriye Sınırı, Reyhanlı-Antakya İlçeleri Suriye sınırı, Altınözü İlçesi Suriye Sınırı, Yayladağı İlçesi Suriye Sınırı. Özşahin ve Kaymaz (2015), ise yaptıkları çalışmada Hatay-Suriye sınırını doğal özellikleri itibariyle; kuzeydeki Karasu Lav Platosu, orta kesimdeki plato sahası ile Amik Ovası ve güneydeki Kuseyr Platosu ve Keldağ olmak üzere üç bölümde

incelemişlerdir.

Özşahin ve Kaymaz (2015)'e göre, Hatay-Suriye sınırının % 63,7'si az güvenilir, % 25'i güvenilir, % 10,5'i güvensiz, % 0,8'i ise çok güvenilirdir. Karakolların ve sınır kapılarının görülmediği, arazi örtüsünden yoksun, eğim değerlerinin azaldığı akarsuya yakın ova tabanları daha çok güvensiz veya az güvenilir yerlerdir. Bu bağlamda en riskli sahalr İncirli, Reyhanlı, Hacıpaşa yerleşim alanlarının çevresidir (Özşahin ve Kaymaz, 2015). (Şekil 2.16.)

Şekil 2.16. Güvenlik riski duyarlılık sınıfları dağılışı haritası ve duyarlılık sınıflarının arazideki zörünümleri; kaynak: Özşahin ve Kaymaz, 2015

Sınırların fonksiyonları zaman içerisinde sınırdaş ülkelerin içerisinde buldukları duruma göre değişir. Buna en güzel örneklerden birisi ise Hatay-Suriye sınırıdır. 2009 (16.09.2009) yılında vizelerin kalkması ile geçirgenliği oldukça artan sınıra bu günlerde Suriye'nin içinde bulunduğu durum nedeniyle güvelik duvarları çekilmektedir. Türkiye sınırın diğer tarafından yapılacak muhtemel saldırıları, kaçakçılığı ve yasa dışı giriş çıkışları önlemek için Hatay'ın da içinde bulunduğu Türkiye-Suriye sınırının 350 km'sine güvenlik duvarı çekmek zorunda kalmıştır. (Foto 2.3. ve 2.4.) Aslında bu yöntem oldukça pahalı bir yöntemdir. Fakat Türkiye, Suriye sınırında karşı karşıya kaldığı problemlerin üstesinden gelebilmek için böyle bir uygulamaya gitmek

zorunda kalmıştır.

Foto 2.3. Hatay-Suriye sınırındaki örülen güvenlik duvarı, Reyhanlı- Cilvegözü Yolu (12.11.2016)

2 metre genişliğinde 3 metre yüksekliğinde ve 7 ton ağırlığındaki plakalar ile oluşturulan güvenlik duvarının üzerine jiletli tel de çekilmektedir. Kasım 2016'ya kadar 200 km'si tamamlanan güvenlik duvarlarının tamamlanan kesimlerine "akıllı kuleler" de konuşlandırılmaktadır. (Foto 2.5.)

Akıllı kulelerde makineli silah, termal kamera ve anons sistemi bulunması planlanmaktadır. Böylelikle sınır hattına 300 metre yaklaşan şüpheliler termal kameralar ile tespit edilecek, anons sistemiyle 3 farklı dilde (Türkçe, Arapça, İngilizce) uyarılacak, uyarıyı dikkate almayanlara ise kulelerdeki makineli silahlar ile ateş edilecektir. Sınırın Suriye tarafındaki PYD güçleri ise güvenlik duvarının örülmesine karşı çıkmakta, yapılan çalışmaları önlemek amacıyla halkı sınırda nöbet tutmaya zorlamaktadır. (Şekil 2.17.)

Foto 2.4. Hatay-Suriye sınırındaki örülen güvenlik duvarı, Reyhanlı- Cilvegözü Yolu (12.11.2016)

Çalışma alanında Kasım 2016’da gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında güvenlik duvarının Hatay’da kalan bölümünde Reyhanlı ilçesine bağlı Kuşaklı Mahallesi sınırlarında yaklaşık 10 kilometrelik kısmı tamamlandığı tespit edilmiştir. (Foto 2.6.) Bunun yanında bu bölgedeki ve Yayladağı’ndaki Aşağı Pulluyazı Mahallesi tarafındaki yapım çalışmaları ise devam etmektedir. (Foto 2.7.) Yine Yayladağı’na bağlı Görentaş Mahallesi sınırlarından başlayan güvenlik duvarının ise Kasım 2016 itibariyle 500 metrelik kısmı bitirilmiştir. Bölgedeki güvenlik duvarları Altınözü ilçesi sınırlarını da içine alacak şekilde inşa edilmeye devam etmektedir.

Özellikle son dönemlerde Suriye’deki yaşanan gelişmeler neticesinde haklı olarak örülen güvenlik duvarlarına rağmen, tarih boyunca yaşananlar göstermektedir ki; sınırlar ne kadar engellenirse engellensin iki taraftaki toplumların birbirleriyle münasebetleri hiçbir zaman sıfır seviyesine indirgenememiş, mutlaka karşılıklı ticari alışverişler, bağlantılar, sosyal, dini ve kültürel etkileşimler yaşanmıştır. Gümüüşü (2010)’ye göre, sınırları bu özelliğinden dolayı halklar arasında irtibatı sağlayan ve yaşayan bir organizma

olarak tanımlamak mümkündür.

Foto 2.5. Türkiye-Suriye sınırındaki örülen güvenlik duvarı ve akıllı kuleler, (Reyhanlı-Cilvegözü Yolu, 12.11.2016)

Şekil 2.17. PYD'nin güvenlik duvarına karşı sınır nöbeti, kaynak: (www.haberturk.com) (21.01.2017)

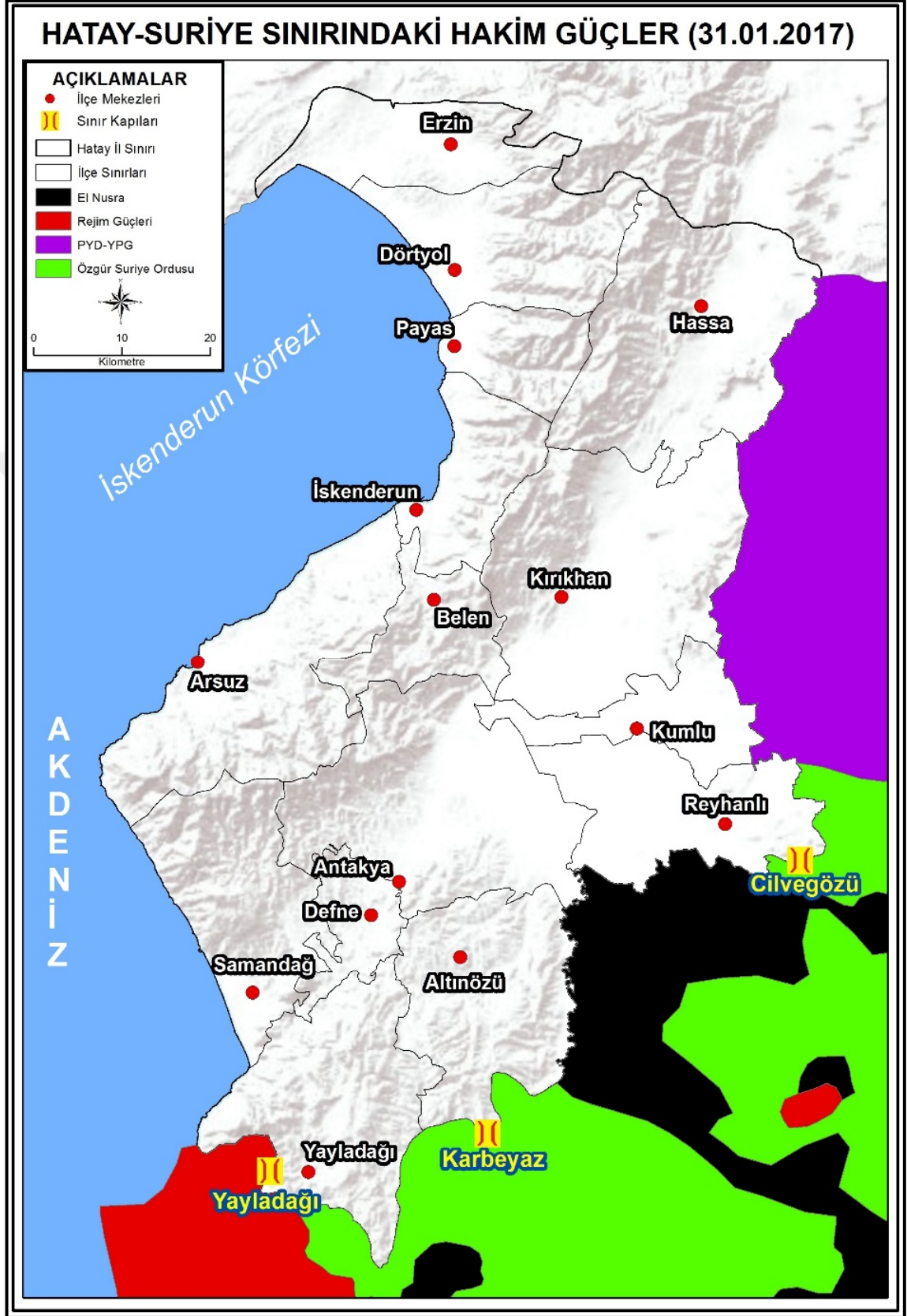
Foto 2.6. Hatay-Suriye sınırına örülen güvenli duvarları, (Reyhanlı ,12.11.2016)

Foto 2.7. Yapımı devam güvenlik duvarları

Sınırlar konusunda bir diğer husus hangi ülkeyle sınırının olduğu meselesidir. Zaten literatürde sınırlar ile ilgili bütün sınıflandırmalar yapıldıktan sonra daha önce de ifade edildiği üzere şöyle bir anlayış benimsenmektedir; *“Herhangi bir sınır çeşidinin diğerine göre çok bariz üstünlüğü yoktur. Dolayısıyla şu sınır bu sınıra göre daha iyi demek oldukça güçtür. Bunun yerine en iyi sınır, iyi sınırdışlarla olan sınırdır demek daha uygundur.”* Hatay ili de daha önce belirtildiği üzere Türkiye’nin en uzun kara sınırına sahip Suriye sınırındadır. Ayrıca bu sınırında iller bazında en uzun sınırına

sahiptir. Fakat son dönemde Suriye’de yaşanan gelişmeler Hatay’ın (Türkiye’nin) kiminle sınır komşusu olduğunu da etkilemektedir. Çünkü 279,3 km’lik Hatay-Suriye sınırında bile, sınırın öbür tarafında El Nusra, PYD-YPG, ÖSO ve Rejim güçleri olmak üzere dört farklı güç hâkimdir (31.01.2017 itibariyle). (Şekil 2.18.) Hatay-Suriye sınırının hemen karşı tarafındaki Akdeniz’den başlayarak Yayladağı şehir merkezine kadar olan, Yayladağı sınır kapısının karşı taraftaki karşılığına gelen Keseb sınır kapısının da içinde bulunduğu alan ve Hatay-Suriye sınırının 21 km’lik kesimi Rejim güçlerinin egemenliği altındadır. Bu noktadan başlayıp, Suriye meselesi başlamasından daha da evvel, uzun süredir faal durumda olmayan Karbeyaz sınır kapısını, Yayladağı ve Altınözü ilçelerinin bir kısmını kapsayan sınırın karşı tarafındaki alanlarda ve Hatay-Suriye sınırının 54 km’sinde ise ÖSO güçleri hâkimdir. Buradan kuzeye doğru Asi Nehri’nin sınırı çizdiği bölgede, Altınözü ve Reyhanlı ilçelerinin bir kısmını kapsayan bölgede ve Hatay-Suriye sınırında 86 km’lik mesafede ise hâkim güç El Nusra’dır. Şekil 2.16.’e bakıldığı vakit El Nusra ile sınırdaş olunan kesim şekil üzerinde ÖSO ile sınırdaş olunan alanlara göre daha az gibi gözükse de; El Nusra’nın hakim olduğu sınır kısmında menderesler çizerek akan Asi Nehri Hatay-Suriye sınırını oluşturduğu için böyle algılanmaktadır. Fakat gerçekte El Nusra ve ÖSO güçleri ile sınırdaş olunan mesafe ikisiyle de 86 km uzunluğunda olmak suretiyle eşittir. Cilvegözü sınır kapısının karşı kapısı Bab el Hawa’nın da içinde bulunduğu, Bükülmez yerleşmesinin karşı tarafındaki Atimah yerleşmesinin bitimine kadar olan kesim ve Hatay-Suriye sınırının 31 km’lik kesimi ÖSO’nun elindedir. Burada şu hususa dikkat çekmekte fayda vardır ki; belirtildiği üzere Türkiye, Hatay-Suriye sınırında ÖSO ile iki farklı kısımda sınırdaştır. ÖSO’nun elinde bulunan alanın bitiminden başlayıp kuzeye doğru Hatay il sınırının bitimine kadarki Reyhanlı’nın bir kısmı ile Kumlu, Kırıkhan ve Hassa ilçelerindeki sınırın karşı alanında ve Hatay-Suriye sınırının 86 km’lik kısmında ise PYD-YPG güçleri hâkimdir. Görüldüğü üzere Hatay-Suriye sınırında, sınırın karşı tarafında egemen olan dört farklı güç, dahası her ne kadar kendi içlerinde aynı amaca hizmet ediyor olsalar da bu güçlerin de kendi aralarında farklı kesimler bulunmaktadır. Dolayısıyla Hatay-Suriye sınırında Türkiye, bu farklı güçlerin hepsiyle sınırdaş olma durumundadır ve bu durum bölgedeki devam eden gelişmeler nedeniyle her an değişebilmektedir.

Şekil 2.18. Hatay-Suriye Sınırındaki Hakim Güçler (31.01.2017),
www.syria.liveaumap.com'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

Hatay ili konumu gereği, Türkiye'nin Suriye sınırının en batı ve en güneyindeki sınır kapılarına sahiptir. Hatay-Suriye sınırında Cilvegözü, Yayladağı ve Karbeyaz (Yiğitoğlu) sınır kapıları olmak üzere 3 adet sınır kapısı bulunur. Ayrıca sınırdaki yaklaşık 64 adet karakolun varlığı da tespit edilmiştir (Özşahin ve Kaymaz, 2015).

Sınır kapılarıyla ilgili bilgi vermeden önce bir hususu belirtmekte fayda vardır. Sınır kapılarının (Cilvegözü ve Yayladağı) Suriye'de devam eden çatışmaların etkisiyle durumları (açık-kapalı, faal olma) ya da sınır kapısının karşı taraftaki karşılığında bulunan kapının hangi gücün elinde bulunma dolayısıyla da açık kapalı olma durumları günlük, hatta saatlik olarak sürekli değişmektedir. Dolayısıyla konuyla ilgili bilgi verirken tezin yazıldığı zaman ki güncel durumlar dikkate alınmıştır. Yalnız Hatay'daki sınır kapılarından (Cilvegözü, Yayladağı, Karbeyaz) Karbeyaz (Yiğitoğlu) sınır kapısı son dönemde Suriye'deki yaşanan gelişmelere bağlı olmadan, Arap Baharından da önce, yıllardır kapalı durumdadır. Sınır kapılarıyla ilgili bu özel durum değinildikten sonra, kapılarla ilgili daha detaylı bilgi verilmesinde fayda vardır.

Cilvegözü sınır kapısı Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde bulunmaktadır. Cilvegözü sınır kapısı 04.09.1953 tarihinde 4/1407 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile açılmıştır (Cilvegözü Gümrük Müdürlüğü, 2014). 64 yıllık bir geçmişi bulunan Cilvegözü sınır kapısı, Türkiye ile Ortadoğu arasında bağlantı sağlayan en önemli kapılardan birisi olup, yük ve yolcu taşımacılığına hizmet etmektedir. (Şekil 2.13 ve Foto 2.8.) Suriye'deki iç karışıklık nedeniyle 24.07.2012 ve 2012/67 sayılı Bakanlık makamı onayı ile Cilvegözü Kara Hudut kapısından giriş ve çıkış gümrük hizmetleri sınırlandırılmış, Suriye Arap Cumhuriyetinden ülkemize ticari giriş gümrük hizmetleri ile Türk Vatandaşları'nın ticari ve yolcu çıkış gümrük hizmetleri durdurulmuştur. 20.09.2012 tarihli 2012/97 sayılı Bakanlık Onayı ile Suriye vatandaşlarının ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik, nihai varış noktası Suriye olan ürünlerin, çıkış gümrük hizmetlerinin sürdürülmesine karar verilmiştir. 02.10.2012 tarihli onay ile de özel şahısların bedelsiz ihracat yapabilmesi durdurulmuştur (Cilvegözü Gümrük Müdürlüğü, 2014). 2016 yılı Kasım ayında gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında Cilvegözü Sınır Kapısı güvenlik görevlilerinden mülakat yoluyla elde edinilen bilgilere göre, Cilvegözü sınır kapısından günlük ortalama 500 civarında tır, 500-600 civarında da insan geçtiği belirtilmiştir. Bunun haricinde Cilvegözü sınır kapısında 150-160 civarında personel çalıştığı da görevlilerle yapılan mülakat sonucunda elde edilen bir bilgidir. Cilvegözü sınır kapısının

Suriye tarafındaki sınır kapısı Bab al Hawa sınır kapısı bulunmaktadır ve Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2015 verilerine göre faal durumdadır (<http://ggm.gtb.gov.tr/>). Sınır kapısından insani yardım için gelen tırlar ve taşımacılık faaliyeti yapanlar, geçiş yapabilirken (Foto 2.9.), seyahat amacıyla gelenler için kapıdan geçişlere izin verilmemektedir. Bab al Hawa sınır kapısı 2016 Nisan ayı itibariyle Özgür Suriye Ordusu ve İslami Cephe'nin de içinde yer aldığı Muhalif gurubun kontrolü altındadır, fakat bölgedeki çatışmaların devam etmesi nedeniyle bu durum her an değişebilir.

Foto 2.8. Cilvegözü Sınır Kapısı

Hatay-Suriye sınırındaki bir diğer sınır kapısı adını bulunduğu ilçeden alan Yayladağı sınır kapısıdır. (Şekil 2.13 ve Foto 2.10.) 1938 yılında kurulmuş, 04.09.1953 tarihli ve 4/1407 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Hudut Kapısı ilan edilmiştir. Bu kapıdan daha çok yolcu giriş çıkışı yapılmaktadır. Yayladağı Sınır kapısının konumu itibariyle Suriye'nin liman şehri Laskiye ve Lübnan'a en yakın sınır kapısı olması nedeniyle ayrı bir önemi vardır.

Foto 2.9. Sınır kapısından geçiş için sırada bekleyen tırlar

Yayladağı sınır kapısından Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini bayramlarda İdari Mektup izni olan 2-10 bin yolcu giriş çıkışı yapılmaktadır (Yayladağı Gümrük Müdürlüğü, 2013). Yayladağı sınır kapısı A sınıfı bir hudut kapı gümrüğüdür. Yayladağı sınır kapısının karşılığındaki Suriye sınır kapısı ise Keseb sınır kapısıdır ve Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2015 verilerine göre faal durumdadır (<http://ggm.gtb.gov.tr/>). Keseb sınır kapısı 2016 Nisan ayı itibariyle Şam rejimi yani Suriye ordusunun elindedir. Dolayısıyla bu sınır kapısında şuan için (Kasım-2016) herhangi bir hareketlilik söz konusu değildir. (Foto 2.11.)

2009 yılında Suriye-Türkiye arasında vizelerin kaldırılmasıyla, 2010 yılına kadar Cilvegözü ve Yayladağı giriş çıkış yapan yolcu sayıları oldukça yüksektir ve küçük değişimler dışında fazla bir dalgalanma görülmez. Fakat 2011 yılı ve sonrasında Suriye'deki savaşın başlamasıyla beraber giriş çıkış sayılarında hem düşüş hem de büyük dalgalanmalar görülmüştür. Bu duruma, geçişlerdeki denetimlerin ciddi şekilde artması, sınır kapılarının Suriye tarafındaki bölgelere hâkim olan güçlerin ve dengelerin sürekli değişmesi neden olmuştur.(Şekil 2.19. ve Tablo 2.8.)

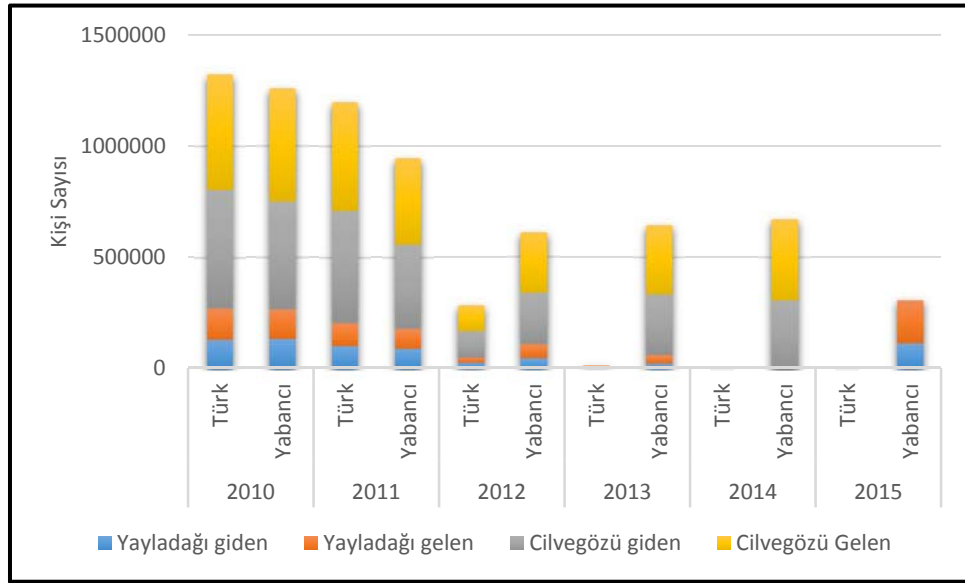
Foto 2.10. Yayladağı Sınır Kapısı

Tablo 2.8. Hatay'daki sınır kapılarında giriş-çıkış yapan yolcu sayıları, kaynak; TÜİK 2016

	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı
 <i>Yayladağı giden</i>	130762	134602	101317	89885	26694	47839	6406	23622	24	283	121	112303
 <i>Yayladağı gelen</i>	140393	132133	103437	88927	24207	61588	6226	37061	78	95	6	193270
 <i>Cilvegözü giden</i>	532410	483457	503399	378597	114934	227946	4	270574	16	305522	156	118
 <i>Cilvegözü Gelen</i>	519811	508214	489466	390567	115415	273460	98	313896	28	365138	49	503

Foto 2.11. Yayladağı Sınır Kapısının hemen önü

Şekil 2.19. Hatay'daki sınır kapılarında giriş-çıkış yapan yolcu sayıları, kaynak; TÜİK, 2016

Son dönemde Suriye'deki iç kaşıklık neticesinde zayıflayan Türkiye-Suriye ilişkilerinden dolayı her iki gümrük kapısının faaliyetleri önceki yıllara nazaran önemli ölçüde azalmış, buralardaki güvenlik önlemleri ise en üst seviyeye çıkarılmıştır.

Sınırın geçişsel mizacından en çok etkilenen sınır bölgesinin halkıdır (Stein, 2007). 1999 yılına kadar Hatay-Suriye sınırındaki sınır ötesi bayramlaşmalar sınırdaki tel örgülerin arkasından gerçekleşmekteydi. (Şekil 2.20)

Şekil 2.20. 1999 yılına kadar Türkiye-Suriye sınırında tel örgülerin arkasından gerçekleştirilen bayramlaşma, kaynak: www.yeniakit.com.tr

İki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi ve 1999 yılında yapılan anlaşma ile tel örgüler arkasındaki bayramlaşma görüntüleri tarihe karışmış, sınırın iki yakasındaki akrabalara idari izin verilerek, sınırlı zaman diliminde (genelde 48 saat) yanlarında gerekli belgeleri (pasaport vb.) bulunan kişilere akrabalarıyla kucaklaşmaları ve ev ziyaretleri gerçekleştirmeleri imkânı sağlanmıştı. Hatta daha önce de bahsedildiği üzere iki ülke arasındaki vizelerin kalkmasıyla bu geçişler daha da kolaylaşmıştır. Dönemin Suriye Dış İşleri Bakanı Velid Muallim “*Suriye’ye gelişleriniz İstanbul’dan Ankara’ya gider gibi olacak. Suriyeliler, Türkiye’ye, Halep’ten Şam’a gider gibi seyahat edecekler*” demiştir. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da kararın alındığı gün itibariyle Ramazan Ayı içinde bulunulması ve yaklaşan Ramazan Bayramı nedeniyle Suriye halkına “*Türkiye sizin ikinci memleketinizdir. Bu bayram hediyesi iki ülke halkına hayırlı olsun*” demiştir (www.milliyet.com.tr). (Şekil 2.21.) Sınırdan bayramlarda ortalama 25 bin kişi geçmektedir (Atasoy ve ark., 2012).

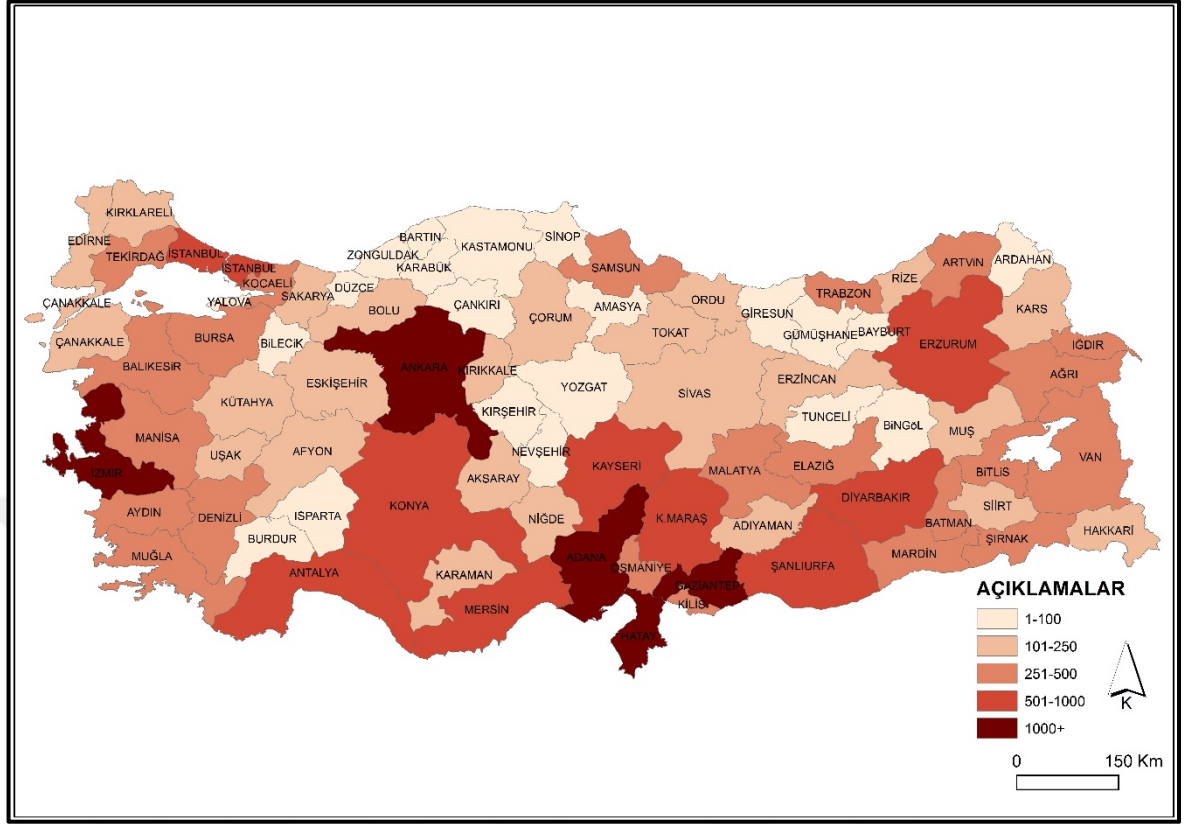

Şekil 2.21. İki ülke arasındaki vizelerin 16.09.2009 yılında kaldırılmasıyla üç gün sonraki Ramazan Bayramında iki ülke halkı sınırın diğer tarafındaki akrabalarıyla bayramlaşma imkanı bulmuştur, kaynak: www.habertürk.com.tr

Fakat günümüzde ise Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle bayramlaşmalar yine 15 yıl önceki gibi tel örgülerin arkasında, insanların sınırın öbür tarafındaki akrabalarını imkânı olanlar telefonla arayıp, geri kalanlar ise yüksek sesle bağırp, onları çağırmalarıyla gerçekleşmektedir. Savaşın sınıra yakın kesimlerinde şiddetli bir şekilde yaşandığı, çatışmaların arttığı dönemlerde ise bu tip bayramlaşmalar dahi yasaklanmıştır.

Sınırlarla ilgili bir diğer husus da kaçakçılık meselesidir. Hatay da sınır ilimiz olması nedeniyle kaçakçılık olaylarının sıkça görüldüğü iller arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Hatay’da mazot, sigara, canlı hayvan, çimento, uyuşturucu gibi çok çeşitli ürünlerin kaçakçılığı yapılmaktadır. Kaçakçılık Organize Müdürlüğü (KOM) 2015 verilerine göre Hatay kaçakçılık olay sıralamasında 1.030 vaka ile İzmir ve Adana’dan sonra 3. sırada yer almıştır. (Şekil 2.22.) Yine KOM 2015 verilerine göre en fazla kaçak alkollü içki ele geçirilen iller arasında 4.610 rakamıyla Türkiye genelinde 9. sırada, en çok silah mühimmat operasyonlarının yapıldığı iller arasında 13 operasyon ile 3. sırada, en fazla kaçak ilaç ele geçirilen iller arasında ise 146.308 paket ile 5. sırada yer almaktadır (Kom, 2016). Ayrıca Suriye menşeli küçükbaş ve büyükbaş hayvanların Hatay sınırından ülkemize getirildiği değerlendirilmektedir. Bunun yanında Suriye’den temin edilen oto yedek parçalarının Hatay üzerinden Türkiye’ye getirildiği görülmektedir. 2015 yılında en çok tarihi eser kaçakçılığı olayının yaşandığı iller arasında Hatay 22 vaka ile 5. sırada, bu vakalarda yakalanan tarihi eser sayısı da 6.148 rakamıyla Türkiye genelinde ilk sırada yer

almaktadır (Kom, 2016).

Şekil 2.22. 2015 yılı kaçakçılık olaylarının illere göre dağılışı, kaynak; KOM,2016'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

2.3.4. Siyasi Durum

2.3.4.1. Sancak (Hatay) Meselesi

Sancak meselesi, 1918-1939 yılları arasında Türkiye-Fransa-Suriye arasında Hatay bölgesinde hâkimiyet sağlamak amacıyla söz konusu ülkelerin hem birbirleriyle, hem de uluslararası alanda yapmış oldukları mücadeleyi, girmiş oldukları ilişkileri ifade etmektedir.

Konuya giriş yaparken daha öncesinde de yapılan bir açıklamayı tekrar hatırlatmakta fayda var. Hatay, hem ulusal hem de uluslararası literatürde (Savcı, 2007; Yorulmaz, 1998; Lör, 2010; Tüzün, 1989,) tarihteki adıyla “İskenderun Sancağı ya da Sancak” olarak geçmektedir. Bölgeye Hatay ismi 1936 yılında bizzat Atatürk tarafından verilmiştir. Atatürk’ün tam da konunun uluslararası kamuoyunda tekrar tartışılmaya başladığı dönemde bu ismi vermesindeki amacı Orta Asya’da kurulmuş olan Hatay Devletinden Eti-Ata-Hatay kelime kökünden türediği belirtilerek Hititlerin Türklüğüne

ve dolayısıyla bu bölgenin Türklüğüne vurgu yapmaktır (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001; Ayrancı, 2006). Zira bu bölümde ele alınan konu, daha çok 1936 yılından öncesini kapsadığı için, belirtilen tarihten önceki zamanlarda yapılan açıklamalarda Sancak ismi kullanılacaktır.

Hatay'ın dünyanın en eski yerleşim mekânlarından birisi olması ve tarih boyunca uluslararası rekabet alanı haline gelmesinde söz konusu toprakların konumunun büyük payı vardır. Konum ile ilgili detaylı açıklamaları “**Konum, Alan ve Biçim**” bölümünde yapmıştık. (bkz.2.3.1.Konum, Alan ve Biçim) Hatay bölgesi bu özellikleri nedeniyle 18. yy'den itibaren İngiltere ve Fransa arasında bir güç çekişmesine sahne olmuş, bu çekişmeye daha sonra Rusya ve Almanya da eklenmiştir. İngiltere ve Fransa bölgeye eğitim, sağlık ve demiryolu alanlarında yatırım yaparak nüfuzunu yerleştirmeye çalışmıştır (Pehlivanlı ve ark., 2001). Sancak'ın büyük devletler tarafından 19. yüzyıldan itibaren ilgi görmesinin bir diğer sebebi de bu yüzyıldan itibaren Avrupa ülkelerindeki sanayileşme ve hammadde ihtiyaçlarının artmasıdır (Akçora, 2000). Çünkü bu hammadde ihtiyacının karşılanmasında bu bölgede bulunan İskenderun Limanının önemli bir yeri vardır.

Osmanlı toprakları içerisinde 1. Dünya Savaşında ilk işgal edilen bölge Hatay'dır. 1916 Sykes-Picot Antlaşmasıyla Suriye, Lübnan ve Çukurova dolayısıyla İskenderun'u içine alan bölge Fransa'ya bırakılmıştır (Pehlivanlı ve ark., 2001). Bunun yanında işgale karşı direnç gösteren, ilk kurşunu atan ise yine Hatay'dır. Milli mücadelenin ilk kurşunu Dört Yol İlçesi Karakese köyünde 19 Aralık 1918 tarihinde atılmıştır (Seyfeli, 1996; Aslan, 1991). 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli kabul edilmiştir ve Hatay son Osmanlı Mebuslar Meclisinde kabul edilen Misak-ı Milli sınırları içerisinde kalmıştır.

20 Ekim 1921 tarihinde Franklin Boillon ile Yusuf Kemal Bey arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmanın 8. Maddesine göre Türkiye'nin güney sınırları çizilirken (Soysal, 2000), Sancak bölgesinin milli sınırlar dışında kalmasına müsaade edilmesi Türkiye'nin menfaatleri bakımından lüzumlu görülmüştür. (Halaçoğlu ve Öztürk, 1995; Gönlübol, 1987). Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması ile Sancak Türklerine muhtariyet ve kültürel bakımdan ayrıcalık kazandırılmıştır (Süslü, 2001). Bu bakımdan Ankara Antlaşması, Hatay meselesi konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ancak Ankara Antlaşması'nın imzalanması birçok Hataylı'yı hayal kırıklığına uğratmıştı. Bunu çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa ise 2 Kasım 1921'de kendisini

ziyarete gelen Tayfur Sökmen'e “ *Şimdilik bir şey yapamadık, ancak orası için özel bir idare tatbik edeceklerini taahhüt altına alabildik. İnşallah ileride sizleri de kurtaracağız*” demiştir (Mursaloğlu, 2001). Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün Hatay'ın Anavatan'a katılması hususunda gösterdiği çaba ve izlediği strateji, Başkomutan'ın her hareketinde olduğu gibi takdire şayandır. Atatürk, Hatay'ın Anavatan'a katılması konusunda, önce Hatay'a bağımsızlık verilip Suriye'den koparılması, daha sonra da Anavatan'a ilhak edilmesi şeklinde iki aşamalı bir strateji izlemiştir. Mustafa Kemal Atatürk meselenin bizzat üzerinde durmuş, jeopolitik değeri ve öneminin doğal bir geleneği olarak Hatay konusuna, daha mütareke ve Milli Mücadele senelerinden beri duyarlılık göstermiş ve her fırsatta onu gündemde canlı tutmuştur (Mursaloğlu, 2001). Atatürk bulunduğu her ortamda, her fırsatta “*Hatay benim şahsi meselemdir*” demiştir (Aydiner, 2001). Konuyu detaylandırmak ve açıklamak gerekirse Atatürk'ün Hatay ile ilgili söz, davranış, tutum ve kararlılığıyla ilgili birkaç örnek vermek yerinde olacaktır; Mustafa Kemal Atatürk 15 Mart 1923 tarihinde Adana'ya yaptığı bir ziyaret esnasında “*Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz. Günü gelecek sizde kurtulacaksınız*” ifadesiyle Hatay meselesi hakkındaki kararlılığını ortaya koymuştur (Sevüg, 1975; Sarımay, 2001). Atatürk bu sözü söylerken bunu basit bir slogan olarak değil inanan ve Türk tarihini iyi bilen bir kişi olarak söylemiştir. Ulu Önder, Hatay konusundaki düşüncesini net bir biçimde ortaya koymuş, aynı zamanda 20 yıl yabancı boyunduruğu altında zor günler geçiren Hataylılar'ın eninde sonunda kurtulacaklarının müjdesini vermiştir. Ayrıca bu konuşma Hatay'ın Anavatan'a katılmasında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Atatürk, 20 Temmuz 1936 günü Montrö Boğazlar sözleşmesinin imzalandığı gün Afet İnan'a “ *Şimdi Antakya, İskenderun, yani Sancak meselemiz var*” demiştir (Afetinan, 1998). Atatürk'ün Samsun'a bir ziyaretinde okullara gittiğinde öğrencilere Türkiye haritasını çizdirdiği ve doğal olarak o günkü sınırlara göre Hatay'ı dışarıda bıraktığında bir öğrenciye “*Niye dışarıda bıraktın?*” diye sorması konuyla ilgili kendisinin hassasiyeti açısından çok önemli işaretlerden bir tanesidir. Yine 1 Kasım 1936'da Meclisin açılış konuşmasında “*Bu sırada milletimizi meşgul eden başlıca büyük mesele, sahibi hakiki öz Türk olan İskenderun ve Antakya havalisinin mukadderatıdır*” deyişi de çok önemlidir (Aydiner, 2001). Atatürk'ün 29 Ekim 1937'deki Cumhuriyet bayramında Romanya Başbakanı'nın yanında Fransız Büyükelçisi'ne söylediği şu sözler Ata'nın mesele üzerinde ne kadar ve hassas olduğunun bir başka göstergesidir; “*Ben toprak büyütme meraklısı değilim. Barış bozma gibi bir alışkanlığım*

da yok. Ancak muahedeye dayanan hukukumuzun isteyicisiyim. Yani Hatay'a ayrı bir varlık hükmü içeren antlaşmayı alamazsam edemem. Meclis kürsüsünden milletime söz verdim. Hatay'ı alacağım. Millet benim sözüme inanır. Sözümlü yerine getiremezsem onların huzuruna çıkamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim. Yenilsem bir dakika yaşayamam. Bunu bilerek sözümlü mutlaka yerine getireceğimi düşünerek benim dostluğumu bildiriniz ve lütfen doğrulayınız” (Aydiner, 2001). Bu mesaj doğrudan Fransız hükümetinedir ve çok nettir. Zaten Atatürk'ün bu mesajı sonrası ilk olarak Cemiyet-i Akvam (Aydiner, 2001), daha sonra da Fransa 1921 antlaşmasıyla Hatay'ın ayrı bir varlık olduğunu, transit geçişlerde ise İskenderun limanından önce Türkiye'nin haklarının korunduğunu, iç işlerinde tamamen bağımsız olduğunu kabul etmiştir. Atatürk, Fransa'yı karşısına almamak için Sancak konusuna her zaman temkinli, fakat aynı zamanda da bir o kadar kararlı bir şekilde yaklaşmıştır. Atatürk'ün konuya ne kadar kararlı yaklaştığını verilen örneklerden anlayabiliriz. Temkinli yaklaşım konusunda ise Atatürk'ün Suriye ve Lübnan'da bulunan başkonsolosluklarımıza görevleri dâhilinde bulunmalarına rağmen Sancak'ı ziyaret etmemeleri hususunda talimat vermesi (Erkin, 1980) örnek olarak verilebilir.

Başta Atatürk olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün yetkililerinin Hatay'ı Anavatan'a katma konusundaki çabaları özellikle Suriye üzerinden Fransız mandasının kaldırılması için Fransa-Suriye arasında 9 Eylül 1936'da yapılan antlaşmadan sonra daha da hızlanmıştır. Çünkü bu antlaşmaya göre Suriye'deki manda rejimi sona ermesiyle beraber Fransa'nın bütün hakları Suriye'ye geçmiştir. Böylece Sancak'ın kaderi de Suriye hükümetine bırakılmıştır. Bu durum hem orada yaşayan Türkler'i hem de Türkiye Cumhuriyeti'ni rahatsız etmiştir. Fakat konu üzerinde daha önceki sayfalarda ifade edilen Atatürk'ün aynı zamanda Hataylılar'ında kararlılıklarıyla İngiltere'nin de arabuluculuğu sayesinde 26 Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti'nde kurulan komisyon ile “Sandler Raporu” şeklinde prensip anlaşmasına varılmıştır. Bu çerçevede Sancak iç işlerinde bağımsız fakat Suriye ile gümrük birliği halinde olan ve Anayasa ile idare edilen ayrı bir statüye sahip olacaktı (Süslü, 2001). 29 Mayıs 1937'de Sancak'ın milli bütünlüğünü garanti eden ve Türkiye-Suriye sınırını çizen bir antlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma Hatay sorununun çözümünde önemli bir aşama olmuştur.

Sancak, ayrı bir varlık olarak kabul edildiğinde, Sancak devletinin yüzölçümü 4.805 km²'dir ve dönemin Fransız istatistiklerine göre nüfusu 219.000'dir. Bunun %

39,7'si Türk, % 28'i Alevi, % 11'i Ermeni, % 10'u Sünni Arap, % 9'u Rum Ortodoks, % 3'ü Kürt, Çerkez, Yahudi, İsmailî, Arnavut vb. unsurlardan meydana gelmektedir (Baykal ve ark.,-; Ada, 2005; Pelivanlı ve ark., 2001). Bu sırada Sancak'ta çeşitli nedenlerle Türkler ile Araplar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Tam da bu dönemde Avrupa'da savaş ihtimali artması üzerine Fransa bölgesinde güçlü bir devlet olan Türkiye'yi yanına almak istemiş ve 3 Temmuz 1938'de Hatay'da çıkan olayları yatıştırmak üzere 6000 kişilik bir askeri kuvvet kurulmuş ve 5 Temmuz 1938'de Türkiye Hatay'a girmiştir (Süslü, 2001). 1 Ağustos 1938 yılında Hatay Cumhuriyeti'n de seçimler sonuçlanmıştır. (Dönemin şartları gereği günümüzdeki gibi seçimler bir günde yapıp sonuçlanamıyordu) Seçim sonuçlarına göre 22 Türk, 9 Arap Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap Sünni, ve 2 Rum-Ortodoks olmak üzere 40 milletvekili seçilmiştir (Ada, 2005; Soysal, 2000). Hatay Millet Meclisi 2 Eylül 1938'de toplanmış ve bu tarihte Tayfur Sökmen Hatay'ın ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Aydiner, 2001; Hatipoğlu, 2002; Sökmen, 1992). (Şekil 2.23.)

Hatay, yaklaşık bir yıllık (326 gün) bağımsızlığından sonra 1939'da Türkiye'ye katılma kararı almıştır (Süslü, 2001). 23 Haziran 1939'da Ankara'da dönemin Dış İşleri Bakanı Saraçoğlu ve Fransa Büyükelçisi Rene Masigli Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını ve meselenin kesin çözüme kavuşmasını sağlayan bir antlaşma imzalamışlardır (Yıldırım, 2001; Sarınay, 2001). Aynı gün Hatay Meclisi de Türkiye ile bütünleşmeyi karar altına alarak kendini fesih etmiştir (Aydiner, 2001). 7 Temmuz 1939'da Türkiye büyük Millet Meclisi de bu katılımı kabul ederek Hatay Vilayeti kuruluş kanununu çıkarmıştır. 07.07.1939 tarihinde 3711 sayılı yasa ile Hatay Türkiye'nin bir ili olmuştur (Erciyes, 2004). 23 Temmuz 1939'da ise Türkiye Büyük Millet Meclisi temsili bir heyet ile Hatay'a gelerek, Hatay'ın ilk kurtuluş bayramı kutlanmış ve konu Türkiye açısından bütün yönleriyle burada kapanmıştır (Aydiner, 2001). Hatay'ın Anavatan'a katılımının tarihi serüveni Tablo 2.9.'da özetle verilmiştir.

Şekil 2.23. a) Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur SÖKMEN, b) Hatay Devleti Başbakanı Abdurrahman MELEK, c) Hatay Devleti Millet Meclisi Reisi Abdülgani TÜRKMEN, d) Hatay Devleti Bakanları, e) Hatay Devleti Meclisi Milletvekilleri, f) Hatay Devleti Bayrağı, g) Hatay Devleti Resmi Posta Pulu, kaynak; Savcı, 2007

Tablo 2.9. Sancak (Hatay) Meselesi'nde Meydana Gelen Bazı Önemli Olaylar

Yıl	Olay	Ülke	Açıklama
1916	Syes Picot antlaşması	İngiltere-Fransa-Rusya	Osmanlı'nın Ortadoğu topraklarının paylaşıldığı bu anlaşma ile Suriye, Lübnan ve Çukurova, dolayısıyla Antakya ve İskenderun'u içine alan bölge Fransa'ya bırakılmıştır
1918	Antakya'da Arap Hükümetinin kurulması	Osmanlı	Faysal yanlıları 27 Ekim 1918'de Antakya'da Arap hükümetinin kurulduğunu ilan ettiler. Ancak kurulan bu hükümet uzun soluklu olmadı. 3 Kasım'da Antakya'ya gelen Türk askerleri Arap Hükümetine son verdiler.
1918	Mondros Mütakeresi	Osmanlı-İngiltere-Fransa	30 Ekim 1918 Mondros mütarekesi sonucunda Suriye ve Kilikya'da Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin işgali başladı.
1918	Antakya, İskenderun ve Beylan (işgali)	Osmanlı-Fransa	Fransızlar 14 Kasım'da İskenderun'u, 15 Kasım'da Beylan'ı 7 Aralıkta Antakya'yı işgal ettiler
1918	İskenderun Sancağı'nın kurulması	Osmanlı-Fransa-İngiltere	27 Kasım 1918'de Antakya, İskenderun, Beylan'ın da içinde yer aldığı İskenderun Sancağı İngiliz ve Fransızların desteğiyle kurulmuştur.
1918	Antakya'da Arap Hükümetinin yeniden kurulması	Osmanlı-İngiltere	3 Aralık 1918'de Antakya'ya giren İngiliz askeri sayesinde Arap Hükümeti yeniden kuruldu
1918	Milli Mücadelede ilk kurşunun atılması	Osmanlı	Milli mücadelede ilk kurşun Hatay'ın Dört Yol İlçesinin Karakese köyünde atılmıştır
1920	Misak-ı Milli'nin kabulü	Osmanlı	Son Osmanlı Mebuslar Meclisinde Misak-ı Milli kabul edilmiş ve Sancak Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almıştır
1921	Bekir Sami Antlaşması	Fransa-Ankara Hükümeti	Sancak Suriye topraklarında kalacak, ancak buradaki Türklere kültürlerini geliştirme imkânı verilmiş, Türkçe Arapça ve Fransızcanın yanında resmi dil olarak kabul edilmiştir.
1921	Ankara Antlaşması	Fransa-Ankara Hükümeti	Antlaşmaya göre Türkiye'nin güney sınırları çizilmiş ve Sancak bu sınırlar dışında kalmıştır
1923	Cumhuriyetin İlanı	Türkiye	Türkiye Cumhuriyeti Kurulmuştur

Tablo 2.9.(Devam) Sancak (Hatay) Meselesi'nde Meydana Gelen Bazı Önemli Olaylar

1923	Atatürk'ün Adana ziyareti	Türkiye	Atatürk Adana'ya yaptığı ziyaret sırasında 40 asırlık Türk yurdu düşman elinde kalamaz demiştir.
1928	Yeni Mecmua Gazetesinin Yayınlanması	Sancak	Arap harfleriyle Türkçe olarak yayımlanmaya başlayan dergi, Türkiye'deki gelişmelerin Sancak'ta duyurulmasında önemli rol oynamıştır
1930	Yenigün Gazetesinin yayınlanması	Sancak	1928 yılında yayımlanmaya başlayan Yeni Mecmuanın yerinin almış ve tamamen Latin harfleriyle yayın yapmaya başlamıştır
1936	Antlaşma	Fransa-Suriye	Anlaşmaya göre Fransa'nın Suriye üzerindeki mandası kalkmış ve Fransa'nın bütün hakları Suriye'nin eline geçmiştir.
1936	Hatay Adının verilmesi	Türkiye-Sancak	Atatürk Sancak ve çevresine Hatay adını koymuştur.
1937	Sandler Raporu ve Antlaşma	Fransa-Türkiye-Sancak	Hatay ayrı bir statüye sahip olmuş, milli bütünlüğü korunmuş ve Türkiye-Suriye sınırı çizilmiştir
1938	Türkiye-Fransa Görüşmesi	Türkiye-Fransa	Avrupa'daki savaş tehlikesinin Fransa'ya çok fazla tercih bırakmadığı ortamda, Türkiye Fransa'dan kurulacak mecliste çoğunluğun Türk cemaatine verilmesinin garantisini almıştır.
1938	Türkiye'nin Hatay'a girişi	Fransa-Türkiye-Sancak	Hatay'da çıkan karışıklığı önlemek için Türkiye' Sancak topraklarına girmiştir.
1938	Hatay Cumhuriyeti Devletinin kurulması	Hatay Cumhuriyeti Devleti	Hatay Cumhuriyeti Devleti 02.09.1938 tarihinde kurulmuş, 23.07.1939 tarihinde ise Türkiye topraklarına katılmıştır. Böylece Hatay Cumhuriyeti Devletinin ömrü 10 ay 26 gün sürmüştür.
1938	Hatay Cumhuriyetinin Seçimler	Hatay Cumhuriyeti Devleti	Seçim sonuçlarına göre toplam 40 milletvekili olan meclisin dağılımı; 22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap, 2 Rum-Ortodoks şeklindedir.
1938	Hatay'da Cumhurbaşkanlığı Seçimi	Hatay Cumhuriyeti Devleti	Hatay Cumhuriyeti'nin ilk ve son cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen olmuştur.
1939	Hatay'ın Anavatana Katılışı	Hatay Cumhuriyeti Devleti-Türkiye	Hatay bir yıllık bir bağımsızlıktan sonra Türkiye'ye katılmış ve Türkiye'nin bir ili olmuştur.

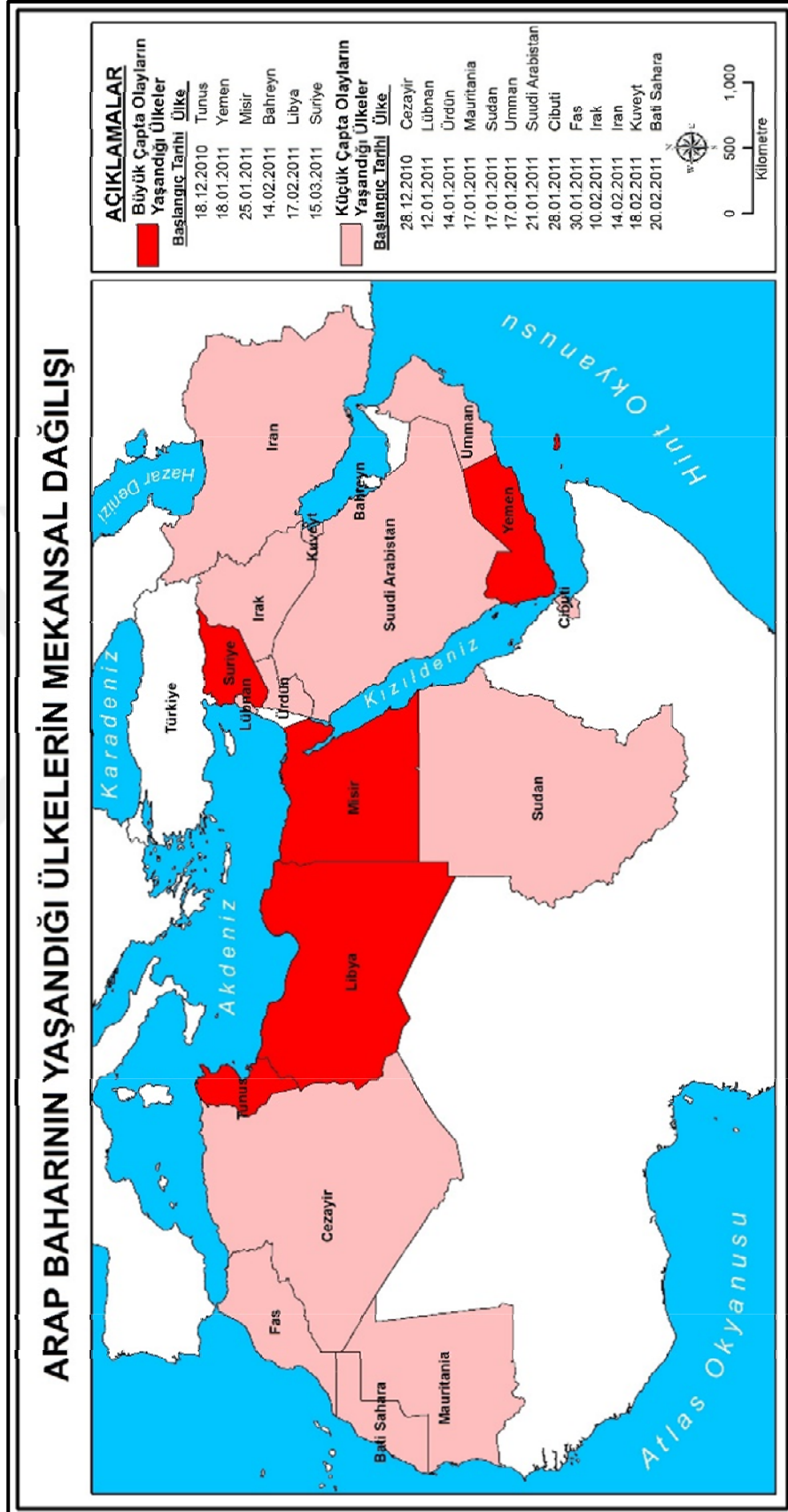
Başta Atatürk olmak üzere Türk devlet adamları II. Dünya Savaşı'nın eşiğinde, Ortadoğu ve Balkanlar'daki güç dengesinde Türkiye'nin taşıdığı ağırlığı, yani jeopolitik konumunu çok iyi değerlendirmesini bilmiş, karşılık vermeden ve herhangi bir savaşa yol açmadan Hatay'ı elde etmeyi başarmışlardır. Hatipoğlu (2001)'na göre Hatay Sorunu Atatürk dönemi dış politikasının en zor meselesidir. Mursaloğlu (2001)'na göre ise Atatürk Hatay Şehidi'dir. Çünkü 1938 yılında hastalığını en şiddetli olduğu dönemlerde dahi Mersin ve Adana'ya gelmiş meseleyi bölgeden takip etmek istemiştir. Buradan bir kez daha başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere bu vatan toprakları uğruna şehit düşmüş ecdadımızı rahmetle anıyoruz.

2.3.4.2. Suriye Meselesinin Hatay İline Etkileri

18 Aralık 2010 tarihinde üniversite mezunu ve uzun süredir işsiz olan Mohammed Bouazizi adlı bir gencin kendini yakması ile Tunus'ta başlayan ve kısa sürede bütün Kuzey Afrika ve bazı Ortadoğu ülkelerini saran ayaklanmalar, devrimci ve yenilikçi otorite karşıtı hareketler ve iç karışıklıklar dünya basını tarafından Arap Baharı olarak anılmaya başlanmıştır.

Arap baharı kısa sürede domino etkisiyle Kuzey Afrika'da Tunus, Fas, Cezayir, Libya, Mısır, Ortadoğu'da ise Bahreyn, Ürdün, Yemen, Suudi Arabistan, kısmen İran ve Suriye'de yayılmıştır (Deniz, 2013). (Şekil 2.22.) Durum öylesine vahim bir hal almıştır ki artık herkes birbirine "Sıra kimde?" sorusunu yöneltmektedir.

Arap Baharı hareketi önce protesto, miting, isyan şeklinde başlamış, daha sonra Suriye'de olduğu gibi çatışmalara ve iç savaşa, zamanla uluslararası güçlerin desteği ve katılımıyla iç savaş olmaktan çıkıp dış ülkeleri de etkileyen bir savaşa dönüşmüştür. Bu olaylardan her ülke farklı şekillerde etkilenmiştir. Bu hareket bazı ülkelerde kısa sürmüş, bazı ülkelerin yönetimlerinde kısmi ya da köklü değişikliklere neden olmuş, bazı ülkelerde ise uzun sürmüş ve görünen o ki -ne yazık ki- sürmeye de devam edecektir. (Şekil 2.24. ve Tablo 2.10.)

Şekil 2.24. Arap Baharının Yaşandığı Ülkelerin Mekânsal Dağılışı Haritası

Tablo 2.10. Arap Baharından etkilenen ülkeler

	Ülke	Devrilen hükümet	Küçük Protesto	Yenilenen Hükümet	Çatışma	İç Savaş	Büyük Protesto
BÜYÜK ÇAPLI OLAY	Tunus	X			X	X	X
	Mısır	X			X	X	X
	Bahreyn				X	X	X
	Libya	X			X	X	X
	Suriye				X	X	X
	Yemen	X				X	X
KÜÇÜK ÇAPLI OLAY	Cezayir		X				
	Lübnan		X		X		
	Ürdün	X	X	X			
	Moritanya		X				
	Sudan		X				
	Umman		X	X			
	S. Arabistan		X				
	Cibuti		X	X	X		
	Fas		X			X	
	Irak				X	X	X
	İran						X
	Kuveyt	X	X			X	
	Batı Sahra			X			

Arap Baharını ortaya çıkaran bazı ana nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- Yabancı ülkelerin demokrasi götürme vaatleri (dış müdahaleler),
- Daha adil ekonomik paylaşım ve refah düzeyi,
- Teknolojinin hızla yaygınlaşması,
- Etnik çeşitlilik,
- Bazı güçlü devletlerin yeni mekânsal düzenleme çalışmaları,
- Rusya, Çin ve İran' a karşı yapılanma,

- İsrail'in güvenlik sorunu,
- Filistin devletinin kurulma çabaları (Deniz, 2013).
- Enerji kaynaklarının bölgedeki potansiyeli,
- Halkların demokratik bir yaşam isteği,
- Küresel ekonomik sistem,
- İşsizlik,
- Gıda Enflasyonu,
- Düşük Yaşam koşulları,
- Usulsüzlükler,
- Jeopolitik nedenler,
- Mezhepçilik,
- Mali ve ahlaki düzeyde yolsuzluk,
- Bölgedeki kargaşa ve istikrarsızlık.

Arap Baharından en fazla etkilenen ülkelerin başında gelen Suriye, Fransa'nın çekilmesiyle 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat bu tarihten sonra ülke istikrarsızlık içinde yaşamıştır. 1963 yılında Baas Partisi askeri darbeyle iktidara gelmiştir (Şen, 2013). Baas Partisi Arap milliyetçiliğini savunan bir partidir. Hafız Esad ülkede otoriter bir rejim yaratarak düzen ve istikrarı sağlamıştır (Şen, 2013). Hafız Esad'ın ölümüyle Temmuz 2000'de oğlu Beşar Esad rejimin başına geçmiştir (Şen, 2013). Beşar Esad'ın ülkenin başına geçmesinde ise şöyle bir nüans vardır; Suriye Anayasası'na göre devletin başına geçmek için en az 40 yaşını doldurmuş olmak gerekiyordu, fakat babasının öldüğü tarihte Beşar Esad'ın yaşı henüz 34'tü. Bu durumda anayasa değiştirildi ve başkanlık yaşı tam da Beşar Esad'ın yaşı olan 34'e düşürülmüştür. Böylece monarşilerde olan yönetimin babadan oğula geçme özelliği Suriye'de de gerçekleşmiş ve Suriye "başkanlık monarşisi" özelliği kazanmıştır (Hinnebusch, 1996).

2010 yılında başlayan Arap Baharı Şam rejimini başlarda endişelendirse de kendilerinde fazla bir etki yaratmayacağı düşüncesindeydiler. Fakat Mart 2011'de Dera şehrinde gösteriler başlamıştır (Şen, 2013; Deniz, 2013). Ayaklanmaların Dera'da başlamalarının en önemli nedenleri; şiddetli kuraklık ve yolsuzlukla beraber, buradaki yaşayanların Lübnan'da çalışma olanaklarını kaybetmeleri sonucu ortaya çıkan işsizliktir (Süer, 2012). Ayaklanmalar daha sonra ülke geneline yayılmış ve rejimin baskıcı

tavrından dolayı bir iç savaşa, günümüzde ise dış ülkelerin karışması ve desteği ile iç savaştan çok aktörlü savaşa dönüşmüştür.

Suriye’yi diğer ülkelerden farklı kılan temel faktörler arasında şüphesiz ki hem Suriye’nin mezhep temelli dini yapısı hem de başta İran olmak üzere İran’ın müttefiki olan bazı ülkelerin Esad rejimi yanında yer almasıdır (Yeler, 2011).

Suriye’deki karışıklığın başladığı günden bugüne yaklaşık 7,65 milyon Suriyeli evini terk etmek zorunda kalmış, 4,8 milyona yakın Suriyeli de kurtuluşu komşu ülkelere sığınmakta bulmuştur. Türkiye, uyguladığı “Açık Kapı Politikası” çerçevesinde giriş yapan hiçbir Suriyeli’yi geri göndermemiş, onlara “Geçici Koruma Statüsü” vermiştir.

Arap Baharı’ndan olumsuz etkilenen ülkelerin başında, bölge devletleriyle tarihi ve coğrafi bağları bulunan Türkiye gelmektedir. Bölge devletleri (özellikle de Suriye) ile siyasi sorunların ortaya çıkması, bölge devletleriyle gerçekleştirilen ticaret hacminin daralması, turizm faaliyetlerinin azalması ve belki de en önemlisi olarak yaklaşık 3 milyon Suriyeli’nin Türkiye’ye sığınması Türkiye açısından yaşanan belli başlı sorunlara örnek olarak verilebilir. Sığınmacılar için gerekli altyapı ve insani yardımların sağlanması, Türkiye için önemli bir maddi yük oluşturmaktadır. Türkiye’nin Suriyeliler’e şuana kadar yaptığı toplam yardım 12 milyar dolar civarındadır (AFAD, 2016).

Türkiye’ye gelen Suriyeliler “Yabancı” ve “Geçici Koruma Altındakiler” olmak üzere iki temel kategori içerisinde kayıt altına alınmaktadır. Yabancı olarak kaydedilenler, pasaportları ile bir gümrük kapısından düzenli giriş yapanlardır, ayrıca bu kişiler oturma izni ve çalışma izni alabilen yabancılardır. Yaklaşık 3 milyon Suriyeli’nin içinde yabancı olarak kaydedilenlerin sayısı 100.000 civarındadır. Geçici Koruma Altındakiler ise, düzensiz giriş yapanlar ve mevzuat gereği kendilerine geçici koruma statüsü verilen Suriyeliler’dir. Türkiye’ye kabul edilen Suriyeliler’e Başbakanlık AFAD tarafından geçici koruma sağlanmaktadır. 2016 AFAD verilerine göre Türkiye’deki çadır ve konteyner kentlerde yaşayan sığınmacıların sayısı 257.818’dir. Bu sayının 5.774’ü Iraklı geriye kalan 252.044’ü Suriyelidir. AFAD barınma merkezlerinde barınma, yiyecek, sağlık, market, ısınma, güvenlik, ibadet, altyapı, haberleşme, itfaiye, tercümanlık, psiko-sosyal destek, bankacılık, çamaşırhane, bulaşıkhanesi, banyo vb. hizmetler verilmektedir. Barınma merkezlerinde insani ihtiyaçların dışında Suriyeli misafirlerin sosyal ihtiyaçlarına yönelik eğitim ve mesleki kurs faaliyetleri de

yürütülmektedir (AFAD, 2016).

Hatay ili genelinde de mevcut 5 adet çadır ve konteyner kenti bulunmaktadır. Bu çadır ve konteyner kentlerde yaşayanların toplam sayısı 19.243 kişidir (AFAD, 2016) (Tablo 2.11.) (Şekil 2.25.) (Foto 2.12.)

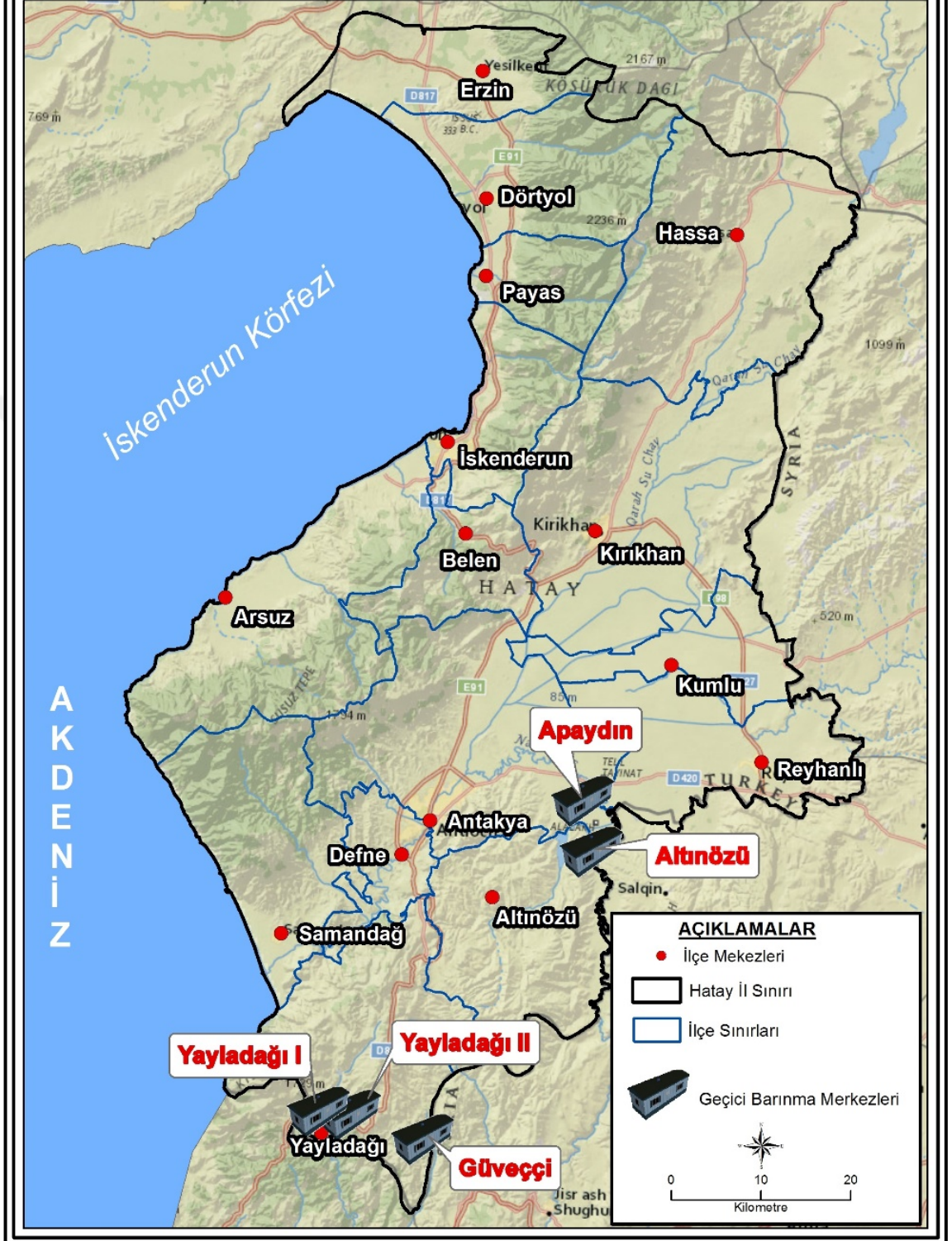
Tablo 2.11. Hatay'daki Geçici Barınma Merkezleri, Kaynak; AFAD 2016

Geçici Barınma Merkezi	Barınma Tipi	Geçici Barınma Merkezi Mevcudu
Altınözü Konteynerkenti	Konteyner	4677
Yayladığı I Çadırkenti	Bölme	2768
	Çadır	
Yayladağı II Konteynerkenti	Konteyner	3661
Apaydın Konteynerkenti	Konteyner	5143
Güveççi Çadırkenti	Çadır	2994
Toplam		19243

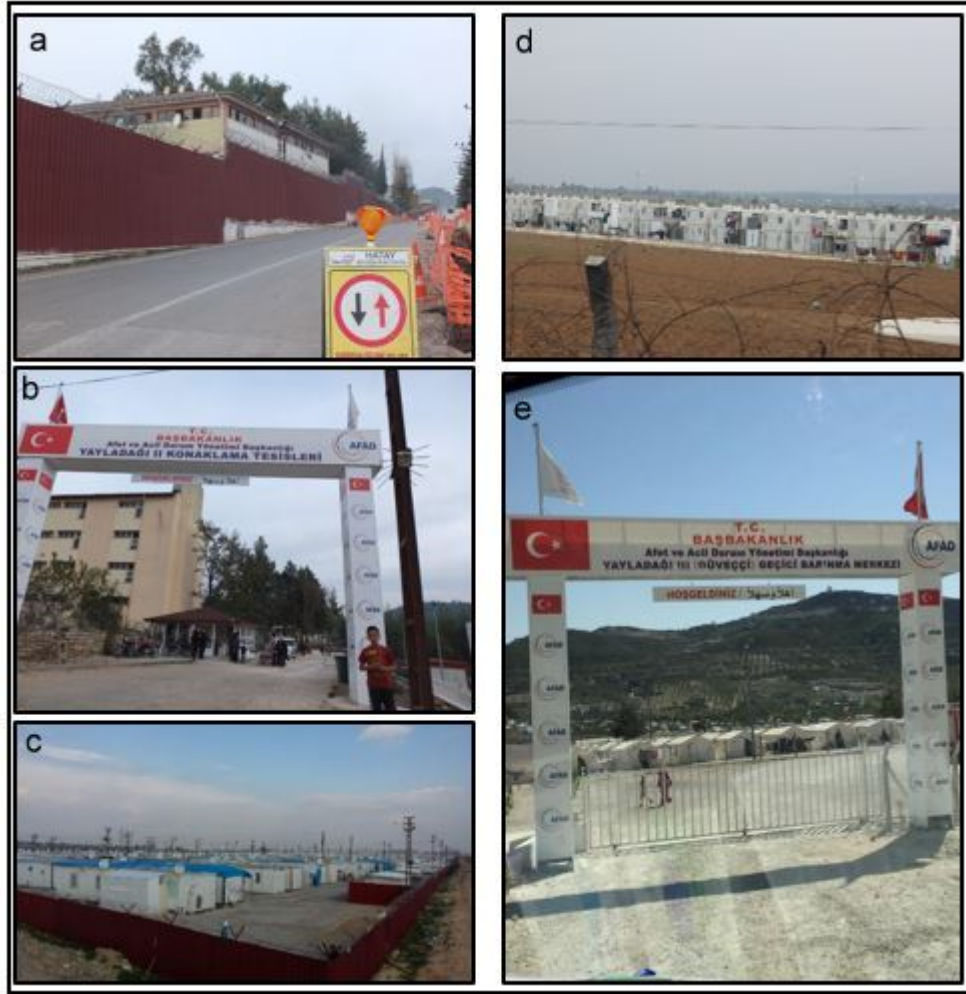
Ayrıca barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyeliler vardır. Resmi rakam olmamakla beraber Hatay Büyük Şehir Belediye Başkanı Doç. Dr. Lütfü Savaş'ın 2016 yılı içerisinde bir röportajında verdiği bilgiye göre Hatay İli genelinde yaklaşık 600.000 civarında Suriyeli yaşamaktadır. Suriyeliler'in Hatay'ı seçmelerindeki belli başlı bazı nedenleri; ulaşım kolaylığı (yakınlık), şartların daha iyi olması, dini sebepler, Hatay'a (Türkiye'ye) güven duymaları, akrabalık ilişkileri, önceden kurmuş oldukları ticari ilişkiler, şehrin azımsanmayacak büyüklükteki kesimiyle aynı dili konuşmaları, şehrin büyük kesimiyle ortak kültüre sahip olmaları vb. şeklinde sıralanabilir.

Türkiye ile Suriye arasında olumlu ya da olumsuz bir gelişme olduğu zaman bunun en çok hissedildiği yer Hatay'dır. Dolayısıyla Suriye meselesinden de en fazla etkilenen illerin başında Hatay gelmektedir.

HATAY İLİNDEKİ GEÇİÇİ BARINMA MERKEZLERİNİN DAĞILIŞI

Şekil 2.25. Hatay İlindeki Geçici Barınma Merkezlerinin Dağılışı

Foto 2.12. Hatay İlindeki Geçici Barınma Merkezleri; a. Yayladağı I Çadırkenti, b. Yayladağı II Konteynerkenti, c. Altınöz (Boynuyoğun) Konteynerkenti, d. Apaydın Konteynerkenti, e. Güveççi Çadırkenti

Hatay, ayrıca konuyla ilgili gelişmeleri yerinde gözlemlemek için ideal bir yerdir. Çünkü Suriye'deki savaş Hatay'ı çok boyutlu ve ciddi şekilde etkilemiştir. Bu etki tarım, sanayi, turizm, ithalat-ihracat, sağlık, eğitim, gayrimenkul fiyatları, hırsızlık, fuhuş, dilencilik, işsizlik, çok eşlilik ve boşanma olaylarının artışı, çocuk işçilerin artışı, demografik yapının değişimi, gibi çok yönlü şekilde kendini göstermiştir. Hatay, Suriye gerçeği ile diğer iller gibi kriz sonrası karşılaşmış değildir. Neredeyse her Hataylı ailenin Suriye'de bir akrabası bulunmaktadır. Dolayısıyla bütün bu etkilerinin yanında Hataylılar için meselenin bir de akrabalık boyutu vardır.

Altı yıl öncesine kadar Hatay, Anadolu'nun yükselen yıldızı olarak görülmekte idi. Fakat Suriye meselesi başlayınca, bölgeye yapılan yatırımlar son derece azalmıştır. Aynı zamanda bölgeye gelen turist sayısında da ciddi şekilde azalmalar olmuştur. Hatay

Büyükşehir Belediye başkanı Doç. Dr. Lütfü Savaş bir radyo söyleşisinde Suriye meselesi başlamadan önce sadece Uzun Çarşıya günlük ortalama 750.000\$ para girdiğini ifade etmiştir.

Hatay ili, İstanbul'dan sonra en fazla tır filosuna sahip olan illerin başında gelmektedir. Fakat Suriye meselesinin başlamasıyla beraber azalan taşımacılık faaliyetleriyle birçok nakliye firması kapanmış, Amik Ovası adeta bir tır çöplüğü haline dönüşmüştür. Hatay genelinde on iki bin civarında tır şoförü işsiz kalmıştır (www.hataygazetesi.com). Bu durum sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal hayatta da bozulmalara yol açmıştır.

Hatay'da sınır ticareti yapan azımsanmayacak sayıda yerel halk vardır. Fakat ilişkilerin kesilmesiyle bu halkın büyük kısmı da işsiz kalmıştır. Öte yandan dağın öbür tarafındaki İskenderun ve çevresindeki iş adamları yatırımlarını Osmaniye bölgesine kaydırmışlardır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi Suriye'deki savaşın özellikle Hatay'ın sınır ilçelerine olan etkisi, diğeri ise kalkınma ve desteklemede Hatay bölgesindeki yatırımcı ve iş adamlarının gerekli desteği alamamasından kaynaklanmaktadır.

T.C. Ekonomi Bakanlığının 2015 verilerine göre Türkiye'de bulunan 2.827 Suriye menşeli firmadan 250 tanesi (% 8.8) Hatay'da bulunmaktadır. 2016 TÜİK verilerine göre ise bu rakam Antakya'da 277, Reyhanlı'da 106, İskenderun'da 40, Kırıkhan'da 9, Dört Yol'da 8, Erzin'de 1 firma olmak üzere 441'e çıkmıştır. (www.ozyurtgazetesi.com) Fakat bu rakamın yanında bir de illegal olarak çalışan Suriyeliler vardır. (Foto 2.13.) Suriyeliler Hatay'da kayıt dışı bir ekonomi oluşturmuşlardır. Bugün Hatay'da birçok Suriyeli başta inşaat, tarım, turizm, gıda, pazarlama, hazır giyim hatta müteahhitlik gibi sektörlerde çalışmaktadır. Suriyeliler normal yevmiyenin üçte bir, dördte bir fiyatına çalıştırdıklarından dolayı birçok işveren Suriyeliler'i çalıştırmaktadır. Bu durum neticesinde özellikle son yıllarda Hatay'da işsizlik önemli derecede artmıştır.

Foto 2.13. Narlıca Kavşağında Gün boyu İş İçin Kendilerinin Alınmasını Bekleyen Suriyeliler

Bütün bu olumsuz durumlar yerli işçi, esnaf, müteahhit, pazarlamacı vb. ile sığınmacılar arasındaki bölüşüm zaman zaman gerilime yol açmaktadır. Gerilimin çatışmaya ya da kavgaya dönüşmesini ise sığınmacılarla Hataylılar arasındaki tarihsel akrabalık bağları engellemektedir. Bu güne kadar resmi kayıtlara geçen Hataylılar ile Suriyeli sığınmacılar arasında ölümle sonuçlanan sadece bir vaka yaşanmıştır. Söz konusu vakada 2013 yılında Antakya köprübaşı mevkiinde 2 Suriyeli 45 yaşındaki bir taksi şoförünü boğazını keserek öldürmüşlerdir. Bunun yanında 11 Şubat 2013'te Cilvegözü sınır kapısında bomba yüklü araç patlatılmış ve 10 kişi hayatını kaybetmiş ve 11 Mayıs 2013'te ise nüfusun tamamına yakını Sünni olan Reyhanlı ilçe merkezinde düzenlenen bombalı saldırılarda 52 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 100'den fazla kişi yaralanmış ve şehirde önemli ölçüde maddi kayıp meydana gelmiştir. (Foto 2.14.) Saldırıların Suriye rejiminin desteklediği gruplar tarafından gerçekleştirildiği yaygın bir biçimde tartışılmıştır. Duman (2016)'ya göre patlamayla ilgili yürütülen soruşturma kapsamında gözaltına alınanların ortak özelliği Arap Alevileri olmalarıdır. Patlama sonucunda bölgede mezhepsel bir çatışma çıkmamasına rağmen meselenin

hassaslığından dolayı valiliğin görüşüyle Reyhanlı davası Hatay'dan Ankara'ya nakledilmiştir. (www.aa.com.tr) Ayrıca resmi kaynaklarca doğrulanmasa da Hatay'ın muhaliflerin üssü konumunda olduğu ve Özgür Suriye Ordusu'nun üst düzey komutanlarının zaman zaman Hatay'da görüldüğü üzere haberler çıkmaktadır.

Foto 2.14. Reyhanlı Patlamasının Gerçekleştiği Meydan

Suriyelilerin etkisiyle sözü edilen bazı ciddi sıkıntılar yaşansa da, Hatay'da, diğer illerde olduğu gibi kitlesel bir tepki, Gezi olayları haricinde olmamıştır (ORSAM, 2015). Fakat Gezi olaylarına en fazla katılımın olduğu illerden biri Hatay'dır. Ayrıca Gezi eylemleri sırasında hayatını kaybeden üç Hataylı; Ali İsmail Korkmaz, Abdullah Cömert ve Ahmet Atakan'ın Arap Alevi'si olması bölgede tepkilerin şiddetli ve kitlesel olmasına yol açmıştır (Duman, 2016).

Suriye meselesinde rejime karşı çıkan grupların mezhepsel kimliklerini ön planda tutması ve özellikle ulusal düzeyde Hatay'ın sahip olduğu toplumsal çeşitliliğin sürekli olarak vurgulanması (Duman, 2016), bölgedeki çeşitli gruptan insanlarda tedirginliğin artmasına ve ötekiler algısının (Duman, 2016) artmasına neden olmuştur.

Önceki sayfalarda bahsedilen Suriye meselesinin Hatay'a etkileri kapsamında genellikle olumsuz durumlardan söz edilmiştir ki zaten gerçekte de böylesi bir durum söz konusudur. Peki, bardağın dolu tarafından bakıldığında meselenin olumlu yönleri yok mudur? Elbette kişiden kişiye göre değişir ama bazı açılardan bakıldığında da olumlu yönler vardır. Örneğin; yerel halk iş fırsatlarının ellerinden alındıklarını düşünmektedir, fakat bazı iş dünyası çevrelerince bu iddianın karşılığı olmadığı düşünülmektedir. Bu kesimin görüşüne göre normal şartlarda işini kaybedecek veya işsiz kişiler bu duruma bahane olarak Suriyeliler'i öne sürmektedirler. Ayrıca sığınmacılar genelde yerel halkın tercih etmediği alanlarda istihdam edilmektedir. Böylece vasıfsız iş gücü gerektiren iş kollarında iş gücü açığı kapanmaktadır. Suriyeliler'in Hatay gibi sınır illerinde iş gücü açığını kapatması bölgedeki yatırım ortamına katkı sağlamaktadır. Ayrıca Suriyeliler'e sağlanan hizmetlerin ve her türlü yardım malzemelerin yerel firmalar tarafından temin edilmesi firmalar için bir fırsat oluşturmaktadır. Ortadoğu ülkeleri ile ticari ilişkileri olan ve o pazarları iyi bilen Suriyeliler, bu ülkeler ile olan ticaret ve yatırım ilişkisine katkı sağlamaktadırlar. Suriyeliler kasap, fırın gibi küçük işletmeler yoluyla üretime katkı sağlamaktadırlar fakat bu işletmelerin çoğunun kaçak olması nedeniyle yerel esnafla haksız rekabet oluşturmaktadırlar (ORSAM, 2015). Görüldüğü üzere meselenin özellikle ekonomik bağlamında bazı kesimlere yeni iş imkanı vb. yönlerden çeşitli olanaklar sunmasına rağmen şurası muhakkak ki, özellikle masum halkın ve sivillerin hedef alındığı her türlü çatışma insanlık suçudur ve açıklanabilecek hiçbir tarafı yoktur.

Şehirleşme açısından değerlendirildiğinde ise Hatay'daki Suriyeliler'le ilgili ilginç olan nokta, gettolaşma eğilimine Hatay'da rastlanılmamasıdır. Buradaki sebep kanaatimizce Suriyeliler ile Hataylılar'ın akrabalık ilişkileri çerçevesinde yayılmaları (Suriyeliler, Narlıca Mahallesi, Şükrü Balcı ve Rüstem Tümer Paşa Caddesi (halk tarafından mezarlık kompleksi civarı olarak bilinen bölge) gibi şehrin bazı kısımlarında kümelenmelerine rağmen, yerli halka belirgin bir ayırım söz konusu değildir), Hatay'ın büyükşehir olmasına rağmen, henüz metropoliten yapıya geçmemiş olması vb. nedenlerdir.

Sonuç olarak bakılacak olursa, Arap Baharı neticesinde Suriye'de çıkan olaylar Hatay'ı birçok yönüyle etkilemekte ve Hatay bu meseleyle alakalı olarak adeta çok zor bir sınavdan geçmektedir. Bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde işlenecek olan farklı toplulukların bir arada yaşaması ise, kanaatimizce bu çetin sınavdaki en hassas konudur.

2.4. Jeokültürel Açıdan Hatay

Jeokültür mekâna dayalı, mekânının şekillendirdiği kültür demektir. Mekânın şartları ve özellikleri o yerin kültürünü de etkiler. Kültür ise, jeopolitiğin en etkili beşeri unsurudur (İlhan, 1999). Jeokültür coğrafya ile kültürün bütünleşmesi olarak da ifade edilebilir (Özder, 2012). Jeokültür, coğrafi konumu inceleyerek, duruma göre değerlendirerek ya da değersizleştirerek jeopolitik konumu meydana getirir (İlhan, 1999).

Jeokültür, bir coğrafi mekânda etkin olan kültür şeklinde değerlendirilmektedir. Bir idari veya siyasi birim kendi jeokültürel yapısını dikkate almazsa, esasen kendisiyle çelişmiş olur. Aslı itibarıyla coğrafya tabanlı olan jeokültür, kültür çevrelerinin oluşturduğu kültür coğrafyalarının değerlendirmelerini ve yorumunu yaparak, bu kültür çevrelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini araştırır (İlhan, 1999).

Wallerstein (2016), çalışmasında jeokültürü “Jeokültür: Jeopolitiğin alt tabakası” olarak belirtmektedir. İlhan (1999)’da çalışmasında jeokültürü, jeopolitiğin alt birimi olarak ifade etmektedir. Görüldüğü üzere jeokültür, jeopolitiğin hem bir alt dalı, hem de bütünleyicisi durumundadır. Dolayısıyla Hatay’ın jeopolitiğini incelerken, konuyu jeokültürel açıdan da değerlendirmek gerekir. Çünkü Hatay jeopolitiğinin önemli özelliklerinden birisi de farklı dinlerin, etnik grupların iç içe olması ve birlikte yaşamasıdır. Bu bağlamda, bu bölümde Hatay jeokültürü kendisini oluşturan yapı taşları (nüfus, dil, din, etnik yapı vb.) ile birlikte ele alınarak incelenmiştir.

Hatay, dinsel, kültürel ve etnik açıdan heterojen bir yapıya sahiptir. Yani Hatay da çokkültürlülük mevcuttur. Peki, nedir bu çok kültürlülük? Hatay’daki var olan bu yapıyı işlemeden önce kavramsal tanımlamayı yapmak kanaatimizce yararlı olacaktır. Çok kültürlülük; dil, din, etnisite, tarih, coğrafya vb. açılardan farklı kökenlere sahip birey ve grupların aynı zaman diliminde, aynı mekânda birlikte yaşamalarıdır (Mahyew, 2004). Çokkültürlülük ifadesi ilk defa 1957 yılında İsviçre’de dört farklı dil konuşulması ve farklı dini inançların bulunması nedeniyle ülke içindeki bu farklı kimlikleri işaret etmek amacı ile kullanılmıştır (Eğinli ve Işık, 2012). Ancak bir kavram olarak çokkültürlülük 1970’li yıllarda Kanada’da tüm vatandaşların kendi kimliklerini koruyabilmeleri, kendi soylarını ve aidiyet duygularını sürdürebilmeleri için bir hükümet politikasını açıklamak amacı ile kullanılmıştır (Eğinli ve Işık, 2012).

Hatay’daki çok kültürlülük temelde din ve mezhep farklılıklarına dayanmaktadır. Hatay’daki topografyanın çeşitliliğinden bahsetmek kadar, insan çeşitliliğinin de en az o

kadar zengin olduğu vurgulanmazsa eksik bilgi verilmiş olur. Çünkü Hatay, yeryüzünde çok kültürlülüğün yaşandığı en önemli merkezlerden birisidir. Bugün dünyanın birçok yerindeki etnik, mezhepsel, dini vb. kaynaklı çok sayıda çatışma olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hele ki söz konusu çatışmalardan en şiddetlilerinden biri Hatay sınırlarının hemen ilerisinde meydana geliyorsa, Hatay'daki çok dinli, çok etnikli, çok kültürlü yapının bir arada barış içinde yaşaması şüphesiz çok önemlidir.

Hatay, bulunduğu konumundan kaynaklanan özellikleriyle tarihsel, kültürel, dini, iktisadi, siyasi ve askeri anlamda bir köprü niteliği taşır. Belirtildiği üzere Hatay sadece coğrafi konumu itibariyle değil, kültürel yapısıyla da bir köprü görevi konumundadır. Ortadoğu ve Türkiye arasında bir köprü vazifesi gören Hatay'daki kimi toplulukların etnik kökenleri, çevre ülkelerdeki topluluklarla ortak kökenlere sahiptir. Ayrıca Hatay tarih boyunca üç kıtayı birbirine bağlayan yolların kavşak noktasında bulunması nedeniyle inançların ve kültürlerin odak noktası olmuştur

Geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Hatay toprakları uğrunda birçok savaş yapılmıştır. Tarih boyunca birçok medeniyet bu coğrafyaya hâkim olmaya çalışmış ve bu uğurda mücadele vermişlerdir. Hatay, pek çok etnik halk topluluğunu bir arada barındırırken, pek çok kültüre de ev sahipliği yapan bir bölge olarak tarih boyunca insanların ilgisini üzerine çekmiştir. Bu durum neticesinde de Hatay kültürel bir mozaığe sahip olmuştur. Bu kültür mozaiği Hatay'ın bütün yerleşmelerinde kendisini hissettirmektedir.

Hatay tarih boyunca Asurlar, Hititler, Persler, Makedonlar, Mısırlılar, Romalılar, Arap Müslümanlar, Selçuklular, Haçlılar, Memlükler, Osmanlıların yerleşim merkezi olmuştur. Dolayısıyla bölgede çok zengin bir kültürel miras bulunmaktadır. Ayrıca bölge, Doğu ile Batı kültürünün kesişim noktasında yer aldığı için sürekli kültürel bir alışveriş söz konusudur. Hatay, bu özellikleriyle birlikte oldukça önem arz eden tarihi ve kültürel dokusuyla da geçmişte olduğu gibi günümüzde de ilgi çeken bir coğrafyada yer almaktadır. Nitekim Balbay (2006), Hatay'ı Anadolu'nun kültür sarkacına benzetmiştir.

Hatay'da on ikiden fazla etnik ya da dini grup üç kutsal dinin şemsiyesi altında barış içerisinde yaşamaktadır. Çeşitli dinden, inançtan ve etnik kökenden insanların bir arada yaşaması kültürel zenginliği beraberinde getirmiştir. Arap Alevi (Nusayri), Sünni Türk, Alevi Türk, Sünni Arap, Ortodoks, Katolik, Protestan Hristiyanlar, Ermeni, Yahudi,

Çerkez, Süryani, Afgan, Özbek, Gurbat (Çingene) vb. gruplar bölgenin çok kültürlü yapısını oluşturur (Başyemez, 2009; Türk, 2009). Dolayısıyla Hatay'da Ramazan, Noel festivalleri gibi farklı kesimlere ait aktiviteler bir arada görülür ve bölge insanı hangi dinden ya da ırktan olursa olsun fark etmeden bu aktivitelerin dilediğine katılmaktadır.

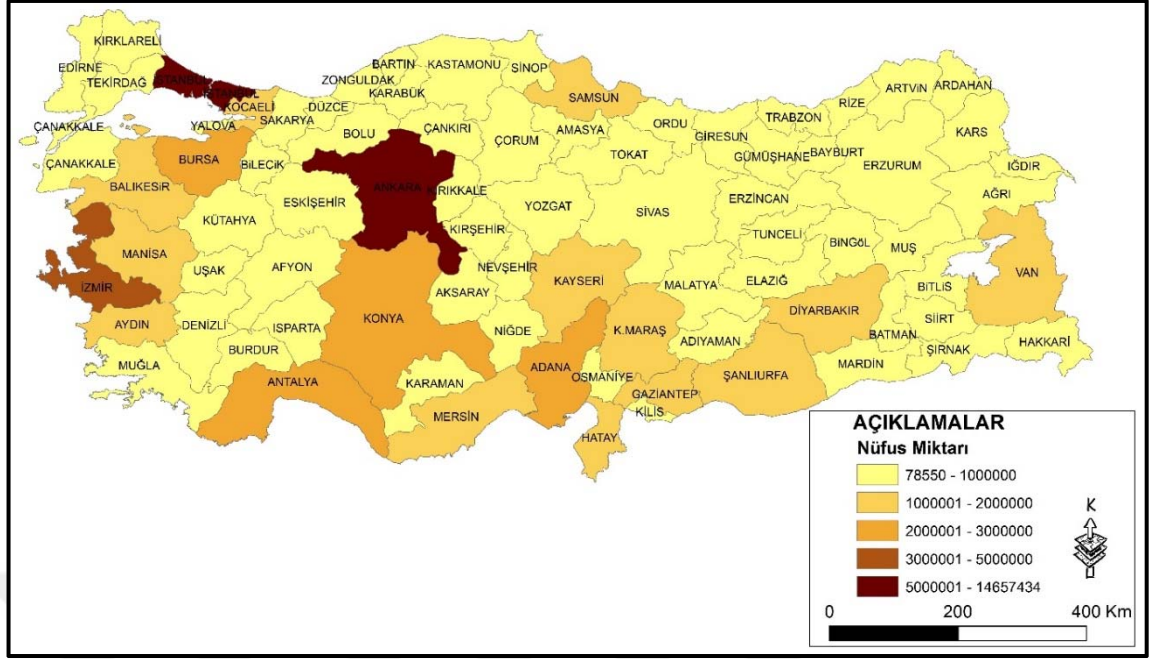
Bu bölümde sözü edilen jeokültürel yapıyı ya da çokkültürlülüğü oluşturan unsurların kısaca üzerinde durulacaktır.

2.4.1.Nüfus

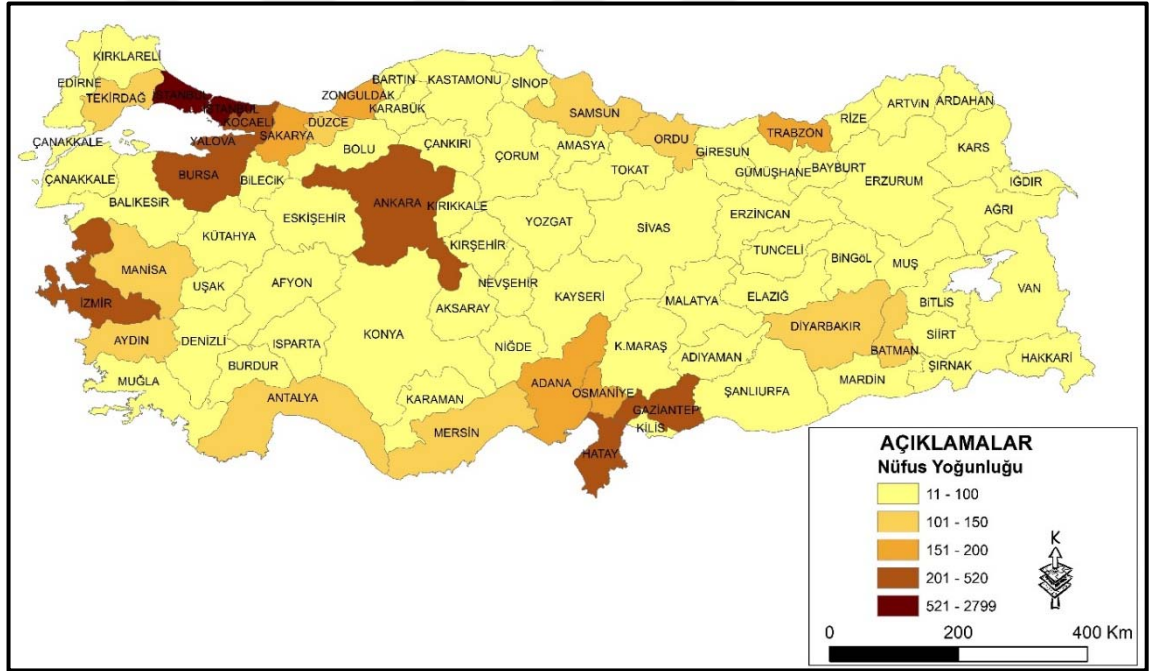
Şüphesiz jeokültürel yapıyı ya da çok kültürlülüğü meydana getiren temel unsur nüfustur. Çünkü kültür, beşer sayesinde varolmuştur. Dolayısıyla Hatay ili nüfus potansiyelini genel hatlarıyla ortaya koymak kanaatimizce yerinde olacaktır.

Hatay bölgesi, Anadolu'da yerleşmeye ilk açılan yerlerden birisidir. Dolayısıyla tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Hatay'ın yerleşme tarihi Cilalı taş devrine kadar uzanır (Kaypak, 2010). Nüfus olarak tarih boyunca belirli zaman aralıklarında dünyadaki en yoğun nüfuslu yerler arasına girmiştir. Bu bağlamda Hatay bölgesi ilk önemli nüfus toplanma sahaları olarak dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Stratejik konumu, limanları, verimli toprakları, zengin su kaynakları vb. nedenlerle insanlar tarih boyunca bu bölgeyi her zaman tercih etmişlerdir.

2015 yılı itibariyle Hatay, 1.533.507 (TÜİK, 2016) kişiyle Türkiye genelinde nüfus miktarı bakımından, nüfusu en fazla olan iller sıralamasında 13. sırada bulunmakta ve Türkiye nüfusunun % 1,95'ini oluşturmaktadır. Akdeniz bölgesinde Adana'dan sonra en fazla nüfusa sahip olan il Hatay'dır. Nüfus yoğunluğu açısından Hatay'da km²'ye 278 kişi düşmektedir. Ayrıca yine 2015 yılı itibariyle nüfus yoğunluğu açısından Hatay, Türkiye genelinde nüfus yoğunluğu en fazla olan iller arasında 6. sırada yer almaktadır. (Şekil 2.26. ve 2.27.)

Şekil 2.26. 2015 yılı İllere Göre Nüfus Dağılışı, kaynak: TÜİK 2015

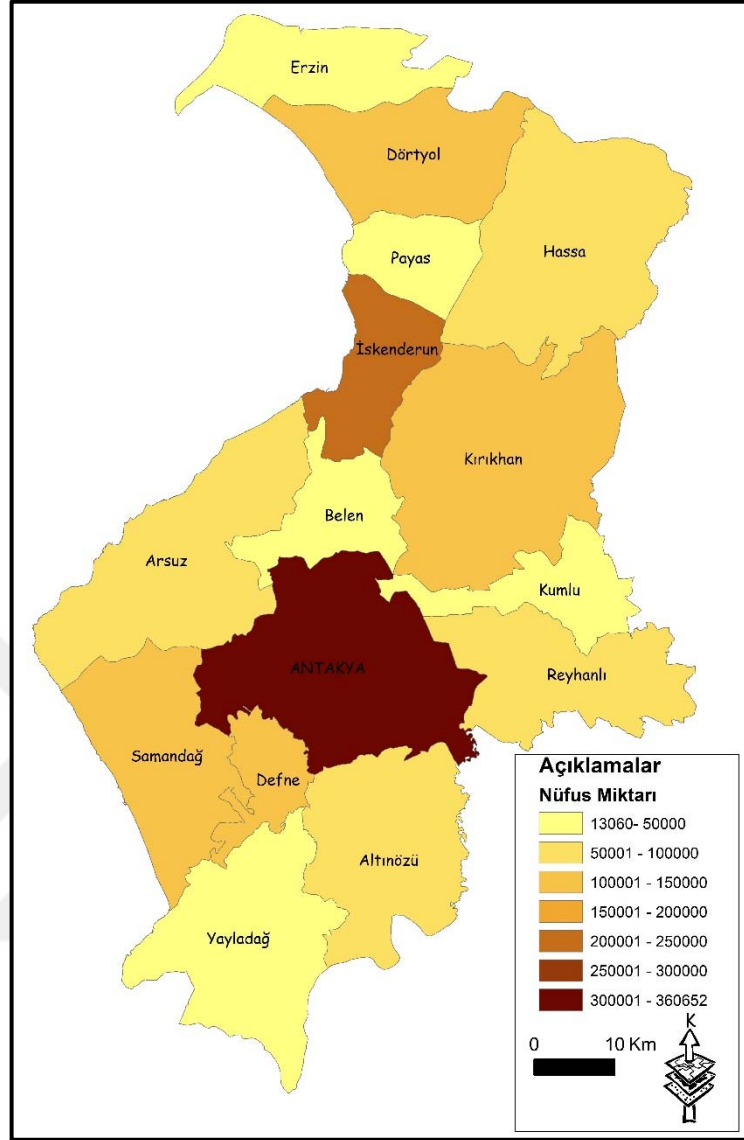
Şekil 2.27. 2015 yılı İllere Göre Nüfus Yoğunluğu Dağılışı

TÜİK (2015), verilerine göre Hatay İli nüfusu 1.533.507 olduğu ifade edilmişti. (Tablo 2.12.) İfade edilen bu nüfusun ise 769.131'ini erkek, 764.376'sını kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2015). Hatay ilindeki toplam nüfusun ilçelere göre dağılışı incelendiği vakit en fazla nüfusun sırasıyla; 360.652 kişi ile Antakya (% 23), 246.207 kişi ile İskenderun (% 16), 140.097 kişi ile Defne'de, (% 9) en az nüfuslu ilçenin ise 13.060

nüfus ile Kumlu 'da (% 0.8') olduğu görülmektedir. (Şekil 2.28.) Hatay ilindeki nüfus yoğunluğu ilçelere göre değerlendirildiğinde ise, nüfusu en yoğun ilçelerin sırasıyla İskenderun, Defne ve Antakya, nüfus yoğunluğu en az olan ilçelerin ise Yayladağı, Kumlu ve Hassa olduğu görülmektedir. (Şekil 2.29.)

Tablo 2.12. Hatay İli ilçelere göre nüfus dağılışı, kaynak: TÜİK,2015

İLÇE	NÜFUS MİKTARI	ORAN (%)
Altınözü	60.743	3,96
Antakya	360.652	23,52
Arsuz	82.498	5,38
Belen	30.842	2,01
Defne	140.097	9,14
Dörtyol	118.761	7,74
Erzin	41.290	2,69
Hassa	54.130	3,53
İskenderun	246.207	16,06
Kırıkhan	108.918	7,10
Kumlu	13.060	0,85
Payas	40.434	2,64
Reyhanlı	90.758	5,92
Samandağ	117.770	7,68
Yayladağı	27.347	1,78
Toplam	1.533.507	100

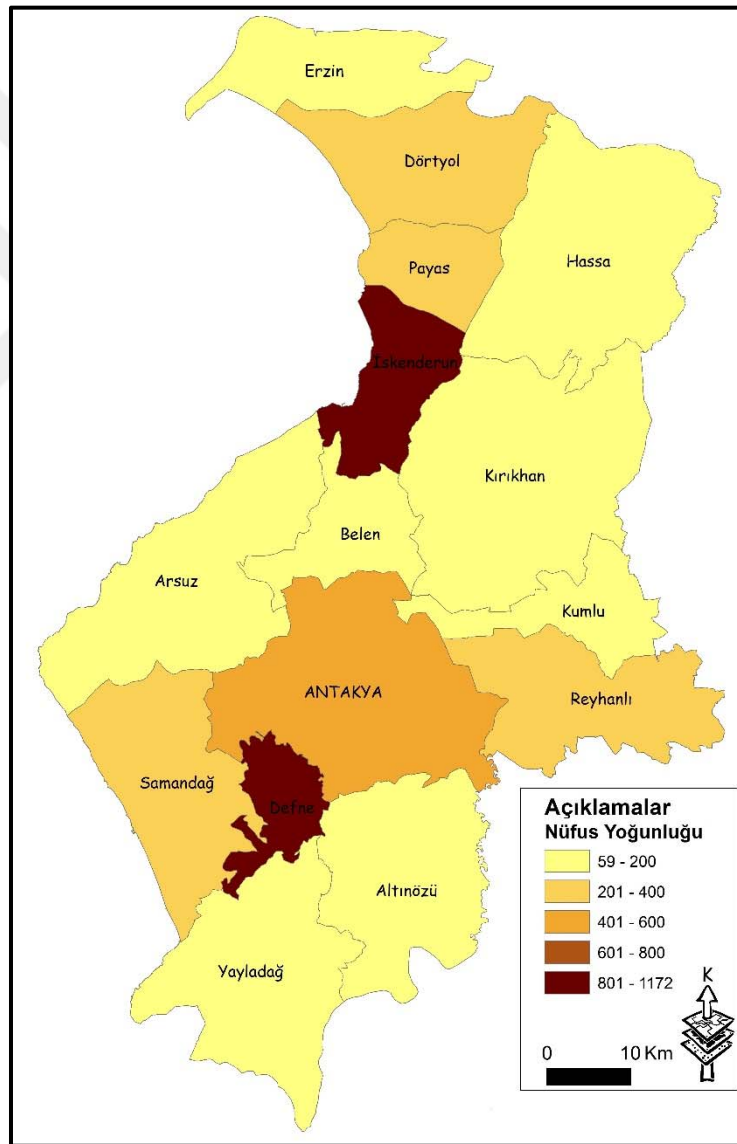

Şekil 2.28. Hatay İli 2015 Yılı İlçelere Göre Nüfus Dağılışı

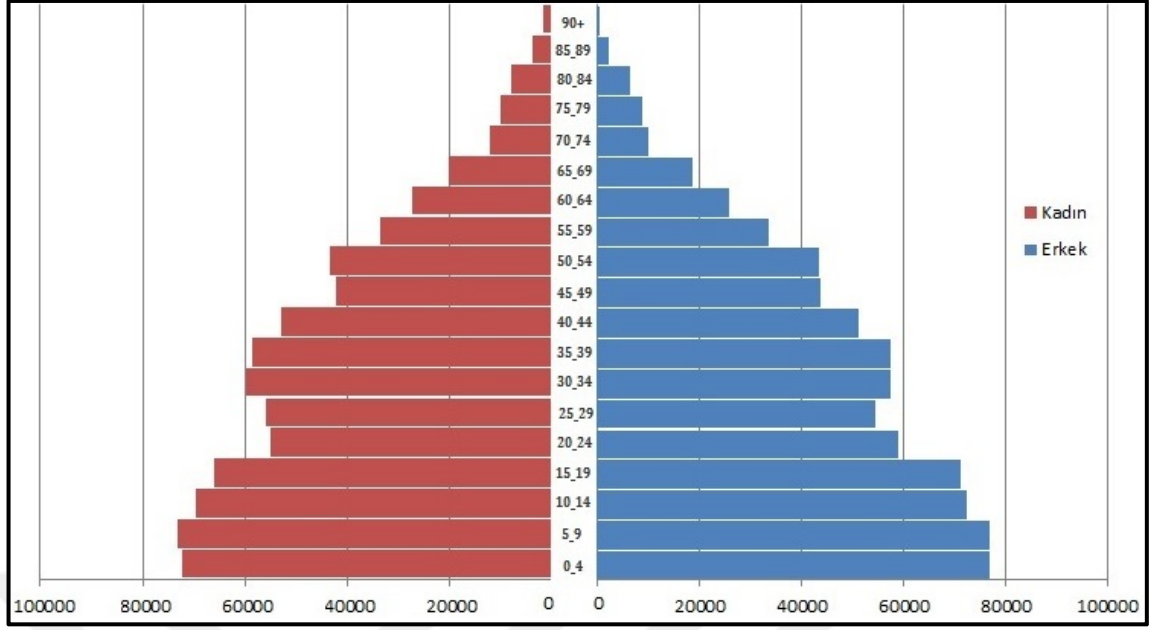
Şekil 2.28. ve Tablo 2.12.'de de görüldüğü üzere nüfusu en fazla olan ilk üç ilçe sırasıyla Antakya, İskenderun ve Defne'dir. Nüfusu en az ilk üç ilçe ise Kumlu, Yayladağı ve Belen'dir. Hatay'da nüfus daha çok düzlük alanlarda (ovalarda) toplanmıştır. Antakya, İskenderun, Defne özellikle iş imkânlarının fazla olması ve diğer şehrsel özelliklerinden dolayı nüfusun kalabalık olduğu yerlerdir. Yükselti ve eğimin arttığı alanlarda ise nüfus miktarı azdır.

Hatay ili nüfus yapısının yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılışı incelendiğinde, nüfusun % 38'lik diliminin 0-19 yaş aralığında olduğu görülür. Burada dikkat çeken konu 20-29 yaş aralığında nüfusun birden azalmasıdır. (Şekil 2.28.) Kanaatimizce bu duruma 20-29 yaş aralığındaki nüfusun eğitim için başka illere gitmesi ve bu yaş aralığındaki

nüfusun iş bulma amacıyla başka illere ya da ülkelere göç etmesi neden olmuştur. Bilindiği üzere Hatay'da azımsanmayacak bir nüfus Arapça bilmenin de avantajını kullanarak Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan gibi ülkelere göç etmektedir. Nüfus piramidinde dikkati çeken bir diğer husus olarak cinsiyet dağılımında yaş gruplarına göre benzer bir durum gösterirken, özellikle 60 yaş ve üzeri nüfusta belirgin bir şekilde kadınların daha baskın olduğu gözlemlenmektedir.(Şekil 2.30.) Bu durum, kadın nüfusun yaşam süresiyle ilgilidir. Nüfus piramidinin geniş bir tabana sahip olması, nüfusun doğal artışı açısından önemlidir.

Şekil 2.29. Hatay İli 2015 Yılı İlçelere Göre Nüfus Yoğunluğu

Şekil 2.30. Hatay ili nüfus piramidi, kaynak; TÜİK, 2015

Hatay nüfusu ile ilgili genel bilgileri kısaca değinildikten sonra bu nüfusun oluşturduğu yapıyı genel hatlarıyla incelemek yararlı olacaktır.

2.4.2. Dil

Dil kültürlerin aynasıdır. Etnisitenin etkilediği en önemli unsur dildir. Dil aynı zamanda insanlar arası en etkin iletişim aracıdır. Dil insanın sadece kendisini ifade etmesini değil, aynı zamanda topluma katılmasını sağlayarak insanı sosyal bir varlık yapar (Ergil, 1995).

Jeokültürel yapıyı oluşturan unsurlardan biri olan dil faktörünü açıklamadan önce dil ile ilgili dünyadaki genel durumu kısaca izah etmede yarar vardır. Bugün dünya genelinde 184 bağımsız ülke, bu ülkelerde konuşulan 600 farklı dil ailesi vardır (Kymlicka, 1998). Bu dil ailelerine de ait 7097 farklı dil konuşulmaktadır (www.ethnologue.com). Pek tabi bu sayı sürekli değişmektedir. Çünkü her geçen gün dünya dilleriyle alakalı daha fazla bilgi edinilmektedir. Bunun yanında dillerin kendileri de değişkendir; bir kısım dillerin (toplam dil sayısının üçte biri kadarı) 1000 ve daha az kullanıyıyla nesli tükenmektedir. Ayrıca dünya nüfusunun yarısından fazlası var olan 7097 farklı dilden sadece 23 tanesini kullanmaktadır. (www.ethnologue.com). Dil ile ilgili dünyadaki genel durumu kısaca izah ettikten sonra jeokültürün temel yapı taşlarından dil faktörü “Hatay jeokültürünü etkileyen yönleriyle” açıklanacaktır.

Hatay’da farklı din ve mezheplere mensup olan insanlar arasında birlik ve

beraberliği sağlayan en temel unsurlardan biri dildir. Dil, Hatay'da yerleşmeler arasında mekânsal ilişkileri dzenlemede önemli bir rol oynamaktadır. Hatay'da toplumsal yapı her ne kadar heterojen olsa da konuşulan dillerin homojen olması yerleşmeleri birbirine bağlamaktadır. Alagöz (1944)'ün belirttiği üzere Blanchard (1929) Arap dilinin kuzey sınırını Antakya'dan geçirmiş, ve Antakya Türkçe hakim olmak üzere Arapça ve Türkçe'nin birbirine karıştığı yer olarak gösterilmiştir. Hatay bölgesinde konuşulan diller incelendiğinde, çok kültürlü yapının bir sonucu olarak bölgede birden fazla dil konuşulmaktadır. Sünni Türkler, Hristiyanların bir bölümü ve Yahudiler Türkçe, Arap Aleviler, Arap Sünniler ve Arap Hristiyanlar ise Arapça Dilini kullanmaktadır. Ermeniler aralarında Ermenice konuşmaktadırlar. Vakıflı Mahallesi'ndeki Ermeniler ibadetlerini yerine getirirken ana dillerini kullanmaktadır. Özbekistan'dan göç eden Ovakent'teki Özbeklerin büyük çoğunluğu Farsça bilmelerine rağmen Özbekçe ve Türkiye Türkçe'si konuşmaktadırlar. Bölgedeki bütün gruplar genelde kendi ana dillerini kullanmalarına karşın, bütün grupların ortak kullandıkları dil Türkçedir.(Tablo 2.13.)

Tablo 2.13. Hatay'daki belli başlı bazı gruplar ve kullandıkları diller

Grup	Kullandığı Dil	Ortak Dil
Sünni Türkler	Türkçe	Türkçe
Hristiyanlar (bir bölümü)	Türkçe	
Yahudiler	Türkçe	
Arap Aleviler (Nusayriler)	Arapça	
Arap Sünniler	Arapça	
Arap Hristiyanlar	Arapça	
Ermeniler	Ermenice	
Özbekler	Özbekçe	
Kürtler	Kürtçe	

Görüldüğü üzere Hatay'da anadil ve Türkçe'nin konuşulduğu iki dillilik yaygındır. Farklı küçük gruplar kendi aralarında ana dillerini konuşmalarına rağmen bölge genelinde iki dil yaygındır; Arapça ve Türkçe. Türkçe zaten Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi dilidir. Arapça ise bölgedeki azımsanmayacak büyüklükte olan Arap nüfusun ana dilidir. Arapça'nın bu denli yaygın kullanılmasında şüphesiz dini ritüellerin bu dilde gerçekleştirilmesinin büyük önemi vardır. Bunun yanında eğer Hatay'ın

Anavatan'a katılması tarihinden itibaren bölgede neler azalmıştır diye bir soru sorarsak, bu soruya verilecek en belirgin cevap Arapça'yı kullanma miktarıdır. Günümüzde özellikle yeni yetişen nesilde Arapça konuşma ve yazma oranı gittikçe azalmaktadır (Türk, 2009). Arapçayı, konuşma ve yazmada kullananlar genelde yaşlı kesimlerdir. Hatay'ın Anavatan'a katıldığı tarihten itibaren Türkçe'nin resmi dil ilan edilmesiyle evde ana, baba ve çocuklar arasında kullanılan ve ana dilleri olan Arapça'nın yerine Türkçe geçmeye başlamıştır. Zaten ailelerde çocuklarının okulda dil açısından problem yaşamalarını istemedikleri için özellikle bu yöntemi benimsemişlerdir. Fakat her ne kadar eskiye nazaran Arapça'yı kullanma oranında bir azalma görülse de günümüzde Arapça kullanımı yaygındır. Bir kısım Hatay halkı da özellikle Arapça öğrenmek ve öğrendiklerini unutmamak için gündelik yaşamda bu dili tercih etmektedirler. Bunun en önemli nedenlerinden birisi Arapça bilen Hataylılar'ın özellikle Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri gibi ülkelerde ekonomik getirisi çok olan iş bulabilme imkânlarıdır. Özellikle kırsal bölgelerdeki köyler ve kentteki yaşlılar arasında Arapça daha yoğun olarak kullanılmaktadır.

Hem Hatay'da hem de Suriye'de yaşayan Nusayriler "Ensari Dağı (Cebel Ansariyye)" aksanını kullanmaktadırlar (Andrews, 1989). Bunun dışında bölgedeki Arapça konuşan halkın büyük bir bölümü, Arapça konuşurken arada Türkçe kelimeler kullanmakta ya da Türkçe konuşurken araya Arapça kelimeler sıkıştırılmaktadır. Örneğin Hatay ilinin birçok kesiminde günlük hayatta şu cümleleri sık sık duymak mümkündür;

- *Günaydın anne şkıfik? (Günyadın anne nasılsın?)*
- *Sağol ınt şkıfik (Sağol sen nasılsın?)*

Ya da;

- *Bes yemek yiyeyim geliyorum. (Sadece yemek yiyeyim hemen geliyorum)*

Başka bir örnek vermek gerekirse;

- *Ciryen efi, buzdolabı çalışmıyor. (Elektrik yok, buzdolabı çalışmıyor)*

Yukarıdaki örneklerin sayısını artırmak mümkündür ve görüldüğü üzere dilde melezleşmiş bir yapı söz konusudur.

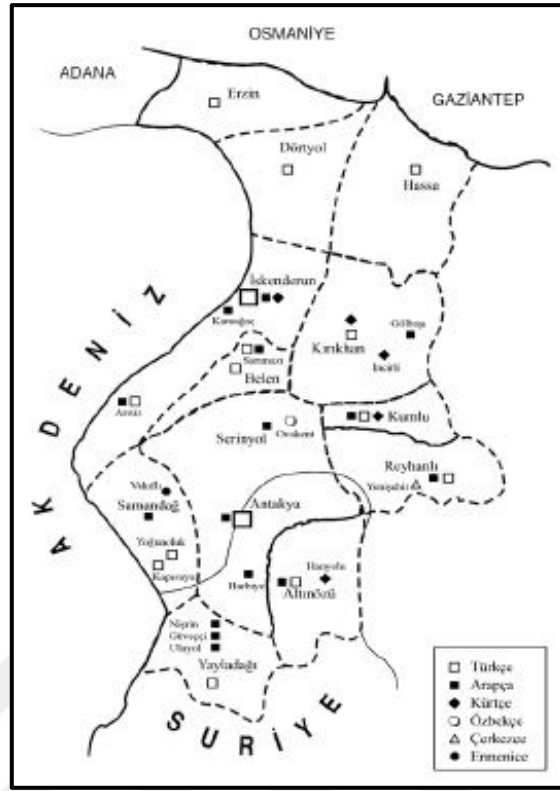
Arapçayı kullanan Hristiyan cemaatin Arapça kullanmaya yönelik kendilerine göre tutumları vardır. Yaşlı nesil akıcı bir şekilde Arapça konuşmalarına rağmen

çocuklarına bu dili öğretme konusunda ısrar etmezler. Bu durumun nedeni ise genç neslin Batı ülkelerine göç etmeleri durumunda, gittikleri yerlerde zorluk çekmek istememeleri, göç etmeseler dahi resmi dili Türkçe olan yaşadıkları yerlerde sıkıntıya düşmek istememeleri vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır. Dil açısından, Arap Sünniler’de Türk Sünniler’de olduğu gibi Arapça’yı camilerde imamlar tarafından verilen Kur-an derslerinde öğrenebildiklerinden dolayı onlar için Arapça öğrenmek problem yaratmaz. Bölgedeki Arap Sünniler Arapça’yı gündelik yaşamda aktif olarak kullanan gruplardandır (Doğruel, 2013). Bununla beraber Arap Sünnilerin de yeni nesli, Arapça’yı kullanmada Aleviler ve Hristiyanlar’ın genç kuşaklarıyla aynı eğilimi gösterirler.

Genel olarak bakıldığında bütün farklı etnik gruplarda özellikle genç nesil arasında Arapça’yı kullanma oranı gittikçe azalmaktadır, diğer bir deyişle genç nesil asimile olmaktadır. Fakat dil, hala ilişkileri sürdürme bakımından önemini korur ve özellikle din tarafından şekillendirilen yaşamda, farklı etnik gruplar arasında farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyma ve ilişkileri düzenleme açısından çok önemlidir.

Cengiz (2006), Hatay ili genelinde yaygın olan dilleri mekânsal açıdan incelemiştir. (Şekil 2.31.) Cengiz, (2006)’in Hatay Anadil haritası bu konuda yapılmış az sayıdaki çalışma içerisinde konuyu coğrafi (mekânsal) bakış açısıyla değerlendirilmesi hasebiyle ehemmiyeti fazla olan bir çalışmadır. Fakat ilgili harita incelendiğinde bazı noktalardaki eksiklikler göze çarpmıştır. Bu eksiklikler gerek literatürdeki diğer çalışmalarla, gerekse yapılan arazi çalışmalarıyla giderilmeye çalışılmış ve Cengiz, (2006)’den de esinlenerek ve büyük oranda Cengiz (2006)’in çalışmasında kullanmış olduğu haritaya benzer (sadece birkaç küçük ekleme yapılmıştır) Şekil 2.32.’deki gibi bir harita oluşturulmuştur. Burada hemen şu hususu ifade etmekte fayda vardır; söz konusu haritada idari birimler arasında bir standart söz konusu değildir. Yani lejantta gösterilen simgelerden bir mahalle ile ilçe merkezinin aynı statüde olduğu anlaşılmalıdır. Ayrıca şüphesiz Şekil 2.32.’daki haritanın da detaylandırılması gereken eksik yönleri vardır. Fakat bu çalışma salt bir dil bilim ya da ağız vb. çalışması olmadığı için, buradaki amaç sadece konunun netleşmesi ve bölgedeki dil ile ilgili mevcut genel durumun ana hatlarıyla ortaya konmasıdır. Bir Özbek mahallesi olan Ovakent mahallesinde Özbekçe konuşulmaktadır. Bunun yanında Hatay’ın büyükşehir olmasıyla birlikte 6530 sayılı yasa ile ilçe statüsüne kavuşan Defne merkezde ve Harbiye civarında Arapça konuşulmaktadır. Hatay’ın her anlamda lokomotif ilçesi olan İskenderun kent merkezinde Sünni Araplar,

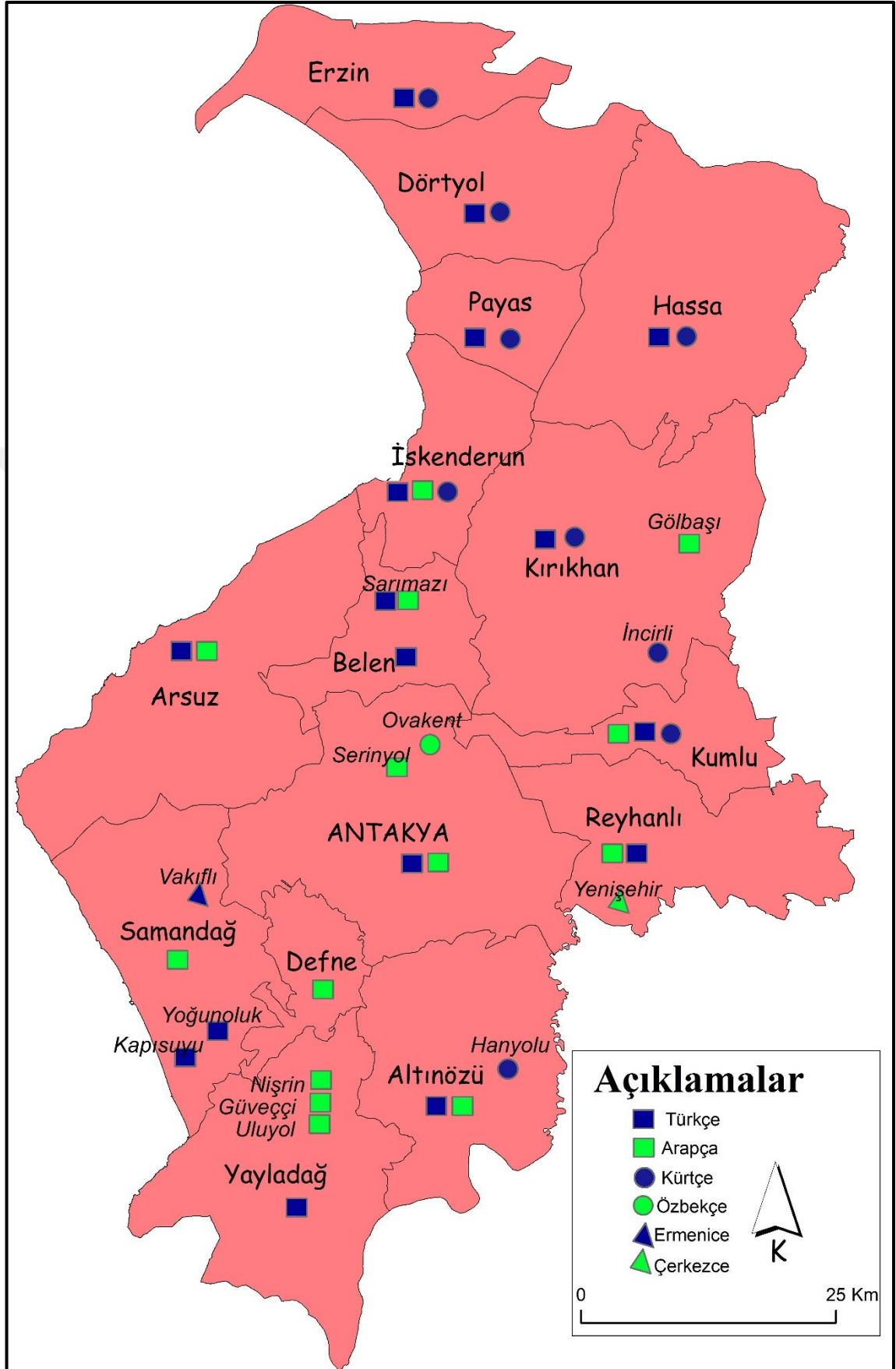
Nusayriler ve Hristiyanlar tarafından Arapça ve Türkçe kullanılmaktadır. Mardin'den göç yoluyla gelenler tarafından az da olsa Kürtçe konuşulmaktadır (Cengiz, 2006). Defne ile birlikte 6530 sayılı yasa ile ilçe statüsüne kavuşan Arsuz'da, genel olarak Arapça konuşulmaktadır (Cengiz, 2006). Fakat Işıklı, Konacık, Kale gibi bazı yerleşmelerde ise Türkçe konuşulmaktadır (Öztürk, 2014). Haymeseki gibi bazı yerleşmelerde ise Türkçe ve Arapça konuşurlar karışık olarak yaşamaktadırlar (Öztürk, 2009). Suriye sınırındaki ilçelerden biri olan ve aynı zamanda da Cilvegözü sınır kapısını bünyesinde barındıran Reyhanlı ilçesinde, Sünni Türkler tarafından Türkçe, Sünni Araplar tarafından Arapça konuşulmaktadır. Yenişehir mahallesinde bulunan Çerkezler günümüzde Türkçe konuşmakla beraber, kendi aralarında Çerkezce konuşmaktadırlar (Cengiz, 2006). Asi nehrinin Akdeniz'e delta yaparak döküldüğü yerde bulunan Samandağ kent merkezinde ve merkeze bağlı köylerde Arapça konuşulmaktadır (Kuşçu, 2008). Vakıflı köyünde yaşayan orta yaş ve üzeri Ermeniler kendi aralarında Ermenice konuşmaktadırlar. Kapısu, Yoğunluk, Çökek, Eriklikuyu, Hıdırbey, Hüseyinli (Öztürk, 2009) ve Seldiren, Tekepınarı, Yerköy, Çubuklu, Çamlıyayla, Büyükoba, Ceylandere Türkçe konuşulması itibariyle tek dilli yerleşim yerleridir (Öztürk, 2014). Altınözü ilçesinde genel olarak Arapça ve Türkçe beraber konuşulmaktadır (Cengiz, 2006). Kozkalesi, Atayurdu, Dokuzdal, Karsu, Büyükburç, Tepehan, Altınkaya, Seferli gibi yerleşmelerde anadili Türkçe olan insanlar yaşamaktadır (Öztürk, 2009). Belen ilçe genelinde Türkçe konuşulmaktadır. Sarımazı mahallesinde Arapça konuşulmaktadır (Cengiz, 2006). Erzin, Dörtüol, Hassa, Payas ilçelerinde Türkçe konuşulmaktadır (Cengiz, 2006). Fakat doğu kökenli vatandaşların artmasıyla beraber bu ilçelerde az da olsa Kürtçede konuşulmaktadır. Hatay'ın aynı zamanda da Türkiye'nin en güneydeki ilçesi konumunda olan Yayladağı'nda Arapça konuşulan Arap Sünni köyleri (Güveççi, Nişrin, Uluyol) dışındaki yerlerde Türkçe konuşulmaktadır (Cengiz, 2006). Kırıkhan ilçe merkezinde Türkçe'nin yanı sıra az da olsa Kürtçe konuşulmaktadır. Gölbaşı köyünde Arapça, İncirli, köyünde Kürtçe konuşulmaktadır (Cengiz, 2006). Kumlu ilçesinde Sünni Araplar tarafından Arapça ve Kürtçe kullanılmaktadır (Cengiz, 2006) (Şekil 2.32.)

Şekil 2.31. Hatay Anadil Haritası, kaynak; Cengiz, 2006

Şekil 2.32.'dan da bir kez daha anlaşılmıştır ki Hatay genelinde iki dillilik yaygındır. Hatay ili içerisinde Arapça ve Türkçe'nin etkin bir şekilde kullanılması da iki farklı kültürün bir arada yaşamasına olanak sağlamaktadır. Pek tabii iki dilliliğin avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunmaktadır. Örneğin; özellikle çocuklar ev ortamında ve dış ortamda farklı diller konuşma zorunda kalmakta, bu durumda bazı sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca kullanılan dilin yapısında bozulmalar meydana gelmekte veya bir dilden diğerine kelimeler girebilmektedir. Türkiye'nin resmi dilinin Türkçe olması, eğitim dilinin Türkçe olması, iş imkânları gibi sebeplerden dolayı Türkçe günümüzde daha çok kullanılan bir dil olup, Arapça kullanımı gün geçtikçe azalmaktadır. Fakat bölge halkının özellikle Kuveyt, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar gibi ülkelerdeki iş imkânları, dini ritüeller, eğlence merasimleri (düğün, nişan, sünnet vb.), sınır ticareti gibi nedenlerden dolayı Arapçanın tam anlamıyla yok olmasını engellemektedir.

Sonuç olarak söylenebilir ki iki dillilik Hatay'da kültürel bir zenginliğe yol açmaktadır. Fakat iki dilliliğin getirmiş olduğu hem avantaj hem de dezavantajları bulunmaktadır.

Şekil 2.32. Hatay Anadil Haritası, Cengiz 2006'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

2.4.3. Din

Din, her zaman kültürün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Tıpkı jeokültürel yapıyı etkileyen diğer unsurlarda olduğu gibi, Hatay'da farklı dinlerden farklı kesimlerin bulunması, üzerinde bulunduğu mekân ve tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapması ile açıklanabilir.

Hatay'da; İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik gibi üç semavi din ve bu semavi dinlere inanan Müslüman (İslamiyet), Hristiyan (Hristiyanlık), Yahudi (Musevilik) topluluklar birlikte yaşamaktadır. Ayrıca İslamiyet'in içindeki Sünni, Şii gruplar, Hristiyanlıktaki Katolik, Protestan ve Ortodoks kiliseleri (grupları) gibi grupların her biri de ayrı ayrı Hatay'daki topluluklar arasında görülmektedir. Bölgede İslam, Musevi ve Hristiyanlık kültürünü yansıtan çok sayıda manastır, cami, kilise ve havra bulunmaktadır. Hatay'ın birçok yerinden minarelerden yükselen ezan sesleri de, kilise çanları da beraber duyulmaktadır. Bu da şehre kendine özgü mistik bir hava katmaktadır.

Hatay, Ortadoğu'daki Şam, Kudüs, Mekke, Medine gibi kutsal mekânların yolları üzerinde bulunan konumuyla dini açıdan çok önemlidir. Hatay şehir merkezi, Antakya, Şam'a 300 km, Kudüs'e 500 km, Mekke'ye 1680 km kuş uçuşu uzaklığındadır (Çetin, 2015).

20. asrın başlarına kadar, Hatay'da yaşayan toplam nüfusun % 90 civarını Müslümanlar, % 10 oranındaki bölümünü de Gayrimüslimler oluşturmaktaydı. Gayrimüslim nüfus; özellikle Rum ve Ermeniler olmak üzere, Hristiyanlar ile Yahudilerden oluşmaktaydı. Müslümanlar ise Alevi ve Sünni olarak ikiye ayrılmıştı. Bu değişik din ve etnik yapıya sahip toplumlar birbirleri ile devamlı ticari ve sosyal ilişkilerde bulunmaktaydılar (Kaypak, 2010).

Hatay'ın özellikle merkez ilçesi Antakya'da eskiden olduğu gibi günümüzde de birçok dinden ve inançtan insan bir arada yaşamaktadır. Antakya bu yönüyle bir tür inanç müzesi (Çetin, 2015) aynı zamanda kültür merkezi konumundadır (Kaypak, 2010). Antakya'da aynı mahallede birbirlerine çok yakın hatta komşu konumunda, neredeyse ortak duvarları bulunan, herhangi birinin avlusundan diğerine seslenildiği zaman rahatça duyulabileceği, farklı dinlere ait kutsal mekânlar bir arada görülmekte ve varlıklarını sürdürmektedirler. (Foto 2.15.) Bu yapılarda gerçekleştirilen dini ibadetlerin sesleri, adeta birbirine karışmaktadır. Şehirde aynı mahallede veya apartmanda oturan halk, ibadetlerini

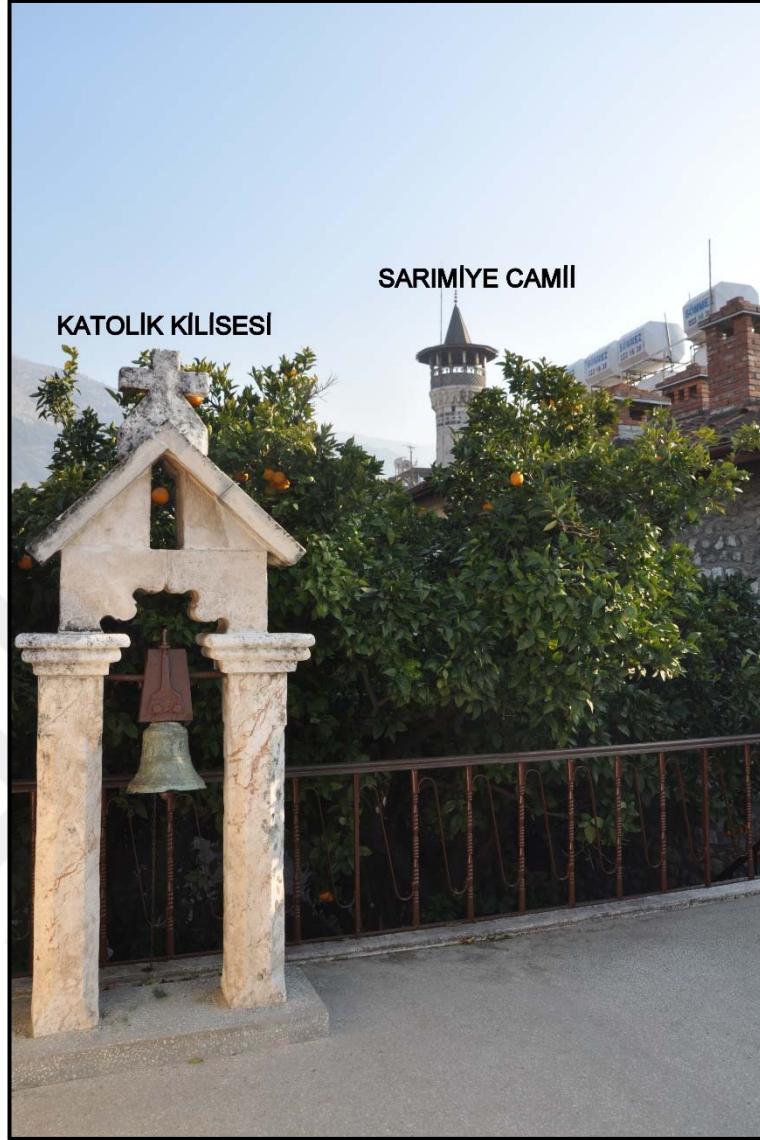
gerçekleştirmek için beraber yola çıkmakta, cami, kilise ya da havranın önüne kadar beraber gelip, daha sonra herkes kendi ibadethanesine geçmektedir. Farklı dinlere ait ibadethaneleri içine alan bir üçgen çizildiğinde Şekil 2.33.'de görüldüğü üzere alanı sadece 2000 m² olan bir üçgenin içerisinde bulunmaktadırlar. Böylesi bir yapıda insanlara bir adres sorulduğunda “*Kilisenin önünden düz devam et, camiyi geçtikten sonra sağa dön, havranın karşısında*” gibi cevaplar alınabilmektedir. Hatta öyle ki, kilise kapısının 5 m. yakınında bir Müslüman evinin giriş kapısı yer almakta ve bu Müslüman evi ile Katolik Kilisesinin ortak duvarları bulunmaktadır. (Foto 2.16.)

Görüldüğü üzere Hatay jeokültürünün önemli unsurlarından olan din, bölgede diğer kültür öğelerine benzer bir şekilde çok çeşitlidir. Bu çeşitlilik sayesinde Hatay'ın mozaikğine birkaç parça daha eklenmiştir.

Pek tabii Hatay'da görülen her dinin bölge için kendine özgü önemi bulunmaktadır. Fakat bugün bölgede en fazla en kalabalık grup Müslümanlar olmasına rağmen, bu dinler arasında özellikle Hristiyanlık açısından bölge oldukça önemlidir.

Hatay'ın özellikle de Antakya'nın Hristiyanlık'ta önemli bir yeri vardır. Çünkü Hristiyanlık Kudüs dışında ilk defa Antakya'da yayılmıştır (Savcı, 2007). MS 34-36 yıllarında Hz. İsa'nın elçilerinden St. Paul, St. Barbas, St. Pierre Antakya sokaklarında vaaz vermişlerdir. Hz. İsa'ya inananlara Hristiyan ismi ilk defa burada verilmiştir (İncil, Elçilerin Eylemleri, 11. Bölüm, 25-26. Ayetler). Söz konusu ayetlerde şöyle denilmektedir: “*Sonra Barnaba, Saul'u aramak için Tarsus'a gitti. Onu bulunca da Antakya'ya getirdi. Böylece Barnaba'yla Saul bütün bir yıl oradaki inananlar topluluğuyla bir araya gelerek büyük bir kitleyi eğittiler. Öğrencilere ilk kez Antakya'da Mesihçiler adı verildi*” (İncil, Elçilerin Eylemleri, 11. Bölüm, 25-26. Ayetler). Ayrıca MS 70 yıllarında Titüs'ün Kudüs'ü zapt edip katliam yapmasından ve Hristiyan cemaatinin dağılmasından sonra Kudüs'ten kaçan Hristiyanlar Antakya'da toplanmıştır (Köker, 2014). Böylece Antakya Hristiyan âleminin merkezi olmuştur. 7. yüzyılda Antakya, Hristiyan âleminin Roma, İskenderiye, Kudüs ve İstanbul ile birlikte beş patriklik merkezinden biriydi (Köker, 2014). Antakya'nın Kudüs'e yakın bir yerleşim yeri olması, Anadolu ve Yunanistan'a ulaşan yolların kavşağında yer alması nedeniyle,

Foto 2.15. Antakya Katolik kilisesi ve Sarımiye Camii

Kudüs'ten gönderilen havariler burada toplanmakta, Hıristiyanlığı yaymak için Anadolu ve Yunanistan'a gitmekte ve dönüşlerinde yine Antakya'ya uğramaktaydılar (Ömeroğlu, 2006). İşte bu gibi sebepler, Hıristiyanlığın ilk zamanlarında bölgede St. Pierre kilisesi gibi Hıristiyanlık açısından kutsal mekânların görülmesine yol açmıştır (Çetin, 2015). (Tablo 2.14.)

Antakya'da bulunan Hıristiyan cemaate ait St. Pierre kilisesi dünyanın ilk mağara kilisesidir (Ege, 2015). (Foto 2.17. ve Foto 2.18.) Hz. İsa'nın havarilerinden St. Pierre buraya gelmiş ve ilk dini toplantısını burada yapmıştır (Ege, 2015). St. Pierre kilisesi hem Ortodoks hem de Katolik Hıristiyanlar'da en önde gelen dört kiliseden biridir (Çetin, 2015).

Şekil 2.33. Birbirlerine çok yakın konumdaki farklı dinlere ait ibadethanelerin Google Earth görüntüsü

Foto 2.16. Çalışma sahasında Müslüman Hacı bir vatandaşa ait ev ile kilisenin yan yana bulunmasına örnek bir görünüm

Tablo 2.14. Antakya ve Çevresindeki Hristiyanlık Tarafından Kutsal Mekanlar, kaynak; Çetin 2015

Çeşit	Durum	İlçe	Kutsal Mekan
MANASTIR VE KİLİSE	İbadete Kapalı	Antakya	St. Pierre
		Belen	Meryem Ana Katolik Kilisesi ve Manastırı
		Samandağ	St. Simon Manastırı
		Yayladağı	St. Barlohom Manastırı
	İbadete Açık	Antakya	Antakya Ortodoks Kilisesi (St. Petrus ve St. Pavlus,), Antakya Katolik Kilisesi (St. Petrus ve St. Paul), Antakya Protestan Kilisesi
		Altınözü	Marcircos Türk Hristiyan Ortodoks Kilisesi, Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi
		İskenderun	Marcorcus (St. Georges) Ortodoks Kilisesi St, Maryo Hanna Kilisesi, St. Nikola Kilisesi, Latin İtaylan Katolik Kilisesi, Gospel Protestan Kilisesi, Asur Kilisesi, Karasun Manuk Ortodoks Ermeni Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi
		Samandağ	St. İlyas Kilisesi, Roma Ortodoks Kilisesi, Batayaz Ermeni Kilisesi, Vakıflı Ermeni Kilisesi
		Antakya	Kizmen ve Denyal
		Altınözü	Mar Georges I, Mar Georges II, Mar Yuhanna, Meryemana, Masurus, Mar Zekke, Mar İlyas
TÜRBE VE ZİYARET	İskenderun	St. Georges Kilisesi (Türbesi)	
	Samandağ	Kizmen ve Denyal, Kadis Mar Corcus	
	KUTSAL DİĞER MEKANLAR	İskenderun	Meryem Ana Havuzu
		Samandağ	Tarihi Seleucia de Pieria (Samandağ-Çevlik) Limanı

Saint Pierre kilisesi Hristiyanlığın ilk mabedi olarak kabul edilir. Ayrıca kilise Papalık tarafından 1983 yılında hac yeri olarak ilan edilmiştir. Kilise günümüzde anıt müze olarak kullanılmakta ve her yıl yerli ve yabancı binlerce turist tarafından ziyaret edilmektedir. (Tablo 2.15.) Ayrıca 29 Haziran günü St. Paul ve St. Pierre Antakya’da çok büyük bir ayin gerçekleştirdikten sonra Hristiyanlığı yaymak için Avrupa’ya (Roma’ya) gitmelerinden dolayı, her yıl 29 Haziran’da valilik izni ile ayin

düzenlenmektedir. (Ege, 2015). (Foto 2.19.)

Foto 2.17. St. Pierre Kilisesi

Foto 2.18. St. Pierre Kilisesi İç Görünümü

Foto 2.19. 29.06.2010 tarihinde Valilik izni ile düzenlenen Ayin Töreni, (Foto: Doç. Dr. Bayram ÇETİN)

Tablo 2.15. St Pierre Kilisesi Ziyaretçi Sayısı, kaynak; Hatay Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2014

Yıl	Yerli	Yabancı	Toplam
2012	66477	17503	83980
2013	47281	17551	64834
2014	15174	8006	23180

Hatay'daki Hristiyanlar ibadetlerini, düğün veya cenaze merasimlerini kilisede gerçekleştirmektedirler. Üç ayrı mezhebe (Ortodoks, Katolik, Protestan) ait kilise de Hatay'da bulunmaktadır.(Foto 2.20. Foto 2.21. ve Foto 2.22.) Her üç mezhebe bağlı ailelerin çocuklarının dini eğitimleri pederler tarafından verilmektedir. Her üç mezhebin ana dilleri Türkçe ve Arapçadır. Dualar ya da ayinler hem Türkçe hem de Arapça olarak gerçekleştirilmektedir. Örneğin Protestan Kilisesi'nde dualar Pazar günleri saat 12.00'da Türkçe, saat 14.00'da ise Arapça olarak gerçekleştirilmektedir.

Foto 2.20. Ortodoks Kilisesi

Hatay Hristiyanları, daha çok bölge kültürüyle ve Arap kültürüyle beslenmişlerdir (Başeymez, 2009). Bu nedenle bölgedeki Nusayriler ile Arap Ortodoks Hristiyanlar arasında birçok açıdan benzerlikler bulunmaktadır. Nusayriler ile Arap Ortodoks Hristiyanlar arasındaki kültürel benzerliklerin fazla olması Nusayrilerin Müslümanlardan çok Hristiyanlar'la yakın bir ilişki içerisinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Tarihi süreç içerisinde Ortodoks Hristiyanlar'ın Arapça'yı benimsemeleri ve Araplaşmaları da Hatay'ın coğrafi açıdan farklı kültürleri birbirleriyle kaynaştıran bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Hristiyanlık'ta Kudüs'ten sonra Antakya ikinci merkez olduğundan dolayı dünyanın dört bir tarafından Hristiyanlar Antakya'ya gelir ve buradaki diğer Hristiyanlar ile iletişim kurarlar (Başeymez, 2009). Hatay'daki Hristiyanların büyük çoğunluğu Ortodoks'tur. Az sayıda bulunan Katolikler ise ibadetlerini Türkçe gerçekleştirmektedirler (Başeymez, 2009).

Foto 2.21. Protestan Kilisesi

Foto 2.22. Katolik Kilisesi

Antakya Katolik kilisesi Vatikan' a bağlıdır. Aynı zamanda İskenderun'da da bir Katolik kilisesi bulunmaktadır. Din görevlileri Türk değildir. (Foto 2.23.) Başeymez (2009)'in ifade ettiğine göre Antakya Katolik kilisesinin pederi Demenico Bertoğlu, inançlarını yaşayıp, dini ayinlerini rahatça yaptıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda Antakya Katolik Kilisesinin iki de rahibesi bulunmaktadır. Rahibe Maria Grazia, kilisede yapılan sabah akşam duaları ve pazar dualarının kesintisiz olarak yapıldığını ifade etmektedir. Kilisenin ibadet dili Türkçe'dir (Başeymez, 2009).

Hatay'da diğer mezheplerin uzun bir tarihlerinin bulunmasına rağmen Protestanlar'ın böyle bir geçmişleri yoktur. Hatay'daki ilk Protestan Kilisesi 2000 yılında Antakya'da açılmıştır (Başeymez, 2009).(Foto 2.24.) Kilise görevlisi Meri FARA kilisenin çok az sayıda cemaati olduğunu belirtmektedir (Başeymez, 2009). Kilisenin bir din adamı vardır ve arazi çalışmaları sırasında elde edilen bilgilere göre Pazar günleri saat 12.00'da Türkçe, 14.00'da Arapça olmak üzere düzenli bir şekilde ayin ve dua gerçekleştirilmektedir. Ayıca İskenderun'da da bir adet Protestan Kilisesi bulunmaktadır.

Foto 2.23. Antakya Katolik Kilisesi İç Duvarından çekilen fotoğraf, Kilise Ruhani Reisinin Türk Olmadığı Görülmektedir.

Hatay genelinde yaşayan Hristiyan sayısı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat literatürde konuyla ilgili çalışma yapmış araştırmacıların farklı zamanlarda farklı

rakamlar telaffuz ettikleri görülmektedir. Verilen bu rakamlar bölgedeki günümüz Hristiyanlarının net toplam nüfusunu vermemesine rağmen zihinlerde bir fikir üretme açısından önemlidir.

Foto 2.24. Antakya Protestan Kilisesi

1990 yılındaki nüfus sayımına göre Altınözü ilçe merkezinin % 35'i Hristiyan'dır (Topçu, 2004). Altınözü ilçesindeki yerleşmelerden Tokaçlı Mahallesi'nin tamamı Arap Ortodoks Hristiyan, Sarılar Mahallesi'nde ise 150 Protestan ve 50'ye yakın Yahovanın Şahitleri bulunmakta geri kalan nüfusun tamamı da Ortodokslar'dan oluşmaktadır.

Sumbas (2006)' a göre Hatay bölgesinde yaşayan Ortodoks Hristiyan nüfusu 9300 civarında, Katolikler 80-100, Protestan 30-50 civarındadır (Sumbas, 2006). Ayrıca Antakya ilçesinde New Apostolik Hristiyan cemaati de bulunmaktadır. Bu cemaatin üye sayısının 50 civarında olduğu bilinmektedir (Sumbas, 2006). Bugün Hatay'daki Hristiyan nüfus hakkında net bir rakam verilmemekle beraber sayılarının 10.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Topçu, 2004).

İskenderun, Ortodoks cemaati ruhani reisi Papaz Dimitri Yıldırım, cemaatin durumu hakkında su bilgileri vermektedir: “Mersin ve Hatay civarında 10-12 bin kadar Arap Ortodoks yaşıyor. Bunların % 85'i Hatay, kalanı ise Mersin'dedir (Arslan, 2012). Altınözü, İskenderun, Samandağ, Antakya ve Arsuz ilçeleri Ortodoks Arapların yoğun olduğu ilçelerdir. Altınözü ilçesinde 550, İskenderun'da 400, Samandağ'da yaklaşık 350,

Antakya’da yaklaşık 150, Arsuz’da 25 Rum Ortodoks aile yaşamaktadır. Vaftiz defterine ise 1200 kişi kayıtlıdır (Arslan, 2012).

Çetin (2015)’e göre, Hatay’daki Hristiyan nüfus 1960 seçimlerine göre 7325, 1965 seçimlerine göre ise 7723 idi. Fakat daha sonraki yıllarda ekonomik sebepler ve çalışma imkânları nedeniyle önemli miktarda Hristiyan nüfus Avrupa’ya göç etmiştir. Bu sebeple bölgedeki Hristiyan nüfusunda azalma olmuştur. Bugün Antakya ve çevresinde 2500-3000 civarında Hristiyan yaşamaktadır (Çetin, 2015).

Hatay’daki Hristiyanlar; Antakya, İskenderun, Altınözü ve Samandağ ilçelerinde genelde şehir merkezlerinde yaşamaktadırlar (Topçu, 2004; Başeymez, 2009). Bugün Hatay’da yaşayan Hristiyanlar Türkler’in sahip olduğu bütün haklara sahiptirler. Dışarıda genellikle Türkçe, kendi içlerinde ise Arapça konuşmaktadırlar.

Hatay’daki din bakımından en kalabalık grup Müslümanlar olması itibariye bölge jeokültürün önemli bir parçası olması yönünden İslamiyet ve Müslümanlık bu bölge için önemlidir. Kuran-ı Kerim’de geçen Habib-i Neccar olayının da Antakya’da geçtiğine inanılmaktadır (Savcı, 2007). Yasin Suresinin 13-29. Ayetleri arasında ve El-Kahf suresinin 77. Ayetinde bu bölgeden bahsedilmiştir (Çetin, 2015). El- Kahf suresinin 77. Ayetinde Hz. Musa’nın ve Hızır’ın Antakya civarında buluştukları belirtilmektedir. Ayrıca Anadolu sınırları içerisinde inşa edilen ilk cami Antakya’da bulunan Habib-i Neccar Camii’dir. (Foto 2.25.) Bugün caminin içerisinde Hz. İsa’nın havarilerinden Yunus ve Yahya’nın türbeleri bulunmaktadır. (Foto 2.26.) İçerisinde Hz. İsa’nın havarilerinin ve onlara ilk inanan Habib-i Neccar gibi Hristiyanlara ait mezarları barındırmasıyla, Habib-i Neccar Camii, bugün adeta dinler arası hoşgörünün ve dayanışmanın bir simgesi olarak Antakya’da varlığını sürdürmektedir

Hatay bölgesi daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, Osmanlı döneminde de stratejik bir öneme sahipti. Çünkü Osmanlı yolları İstanbul merkez olmak üzere Anadolu ve Rumeli’de sağ, sol ve orta şeklinde üç ana kol halinde uzanmıştır. Anadolu’da sağ kol Üsküdar-Gebze-Eskişehir-Akşehir-Konya-Adana-Antakya yolu ile Halep ve Şam güzergâhını takip eden hac yolunu teşkil etmekteydi. O dönemde Hac yolu güzergâhının Hatay topraklarından geçmesi, bu bölgenin önemini artırmaktaydı (Halaçoğlu, 1995). 1990’lı yıllara kadar hacca gitmede daha çok karayolu tercih edilmesi, Hatay’ın da hac yolu güzergâhında bulunması ve bölgenin Habib-i Neccar Camii gibi kutsal mekânlara

(Tablo 2.16.) sahip olması nedeniyle, hac vazifesini yerine

getirmek için Mekke ve Medine'ye giden Müslümanlar'ın en fazla ziyaret ettikleri yerlerden birisi (Çetin, 2015), ayrıca önemli bir durak ve konaklama merkezi olmuştur. Nitekim Reyhanlı'da bir adet hac konaklama tesisi de bulunmaktadır. (Fakat bugün işlevini yitirmiştir) Tabi ki bugün karayolu güzergâhının güvenilir olmaması, çok zaman alması, zahmetinin daha fazla olması vb. nedenlerle 1990'lı yıllara kadar hacı adaylarının Antakya, Tarsus gibi yerlerde bulunan kutsal mekânları ziyaret etme gelenekleri son bulmuştur. Bunların yerine artık günümüzde hacca gidenler çok daha hızlı ve pratik olan havayolunu tercih etmektedirler.

Foto 2.25. Habib-i Neccar Camii

Hatay genelindeki Müslümanlar, Alevi ve Sünni olarak ayrılmışlardır. Hatay'daki Türk ve Arap Sünnileri arasında Türk ya da Arap şeklinde ayırt etmek gerçekten zordur, çünkü bu gruplar iç içe geçmiş bir yaşam biçimi benimserler. Türk Arap ayırımından daha ziyade mezhep farklılığı biz ve öteki tanımlamasında daha belirleyicidir (Sumbas, 2006). Arap Sünniler arasında dini kimlik Arap kimliğine baskın gözükmektedir. Arap Sünniler Türk-İslam anlayışını benimseyerek Türk topluluğu ile sentezlenerek birleşmektedirler (Doğruel, 2013).

Foto 2.26. Habib-i Neccar Camisi İçerisinde bulunan Yahya ve Yunus Hazretlerinin Türbesi

Burada Hristiyanlık ve İslamiyet’i bölge kültürü açısından kısaca değindikten sonra şunu da vurgulayarak belirtmek gerekir; Antakya’daki Arap Aleviler ile Arap Ortodoks Hristiyanları arasında sosyal etkileşim bakımından çok sayıda benzerlik bulunmaktadır (Doğruel, 2013).

Tablo 2.16. Hatay’da İnanç Turizmi Açısından İslam’la İlgili Potansiyel Kutsal Mekanlar, kaynak; Çetin, 2015

Mezhep	Çeşit	İlçe	Kutsal Mekan
SÜNNİ	CAMİ	Antakya	Habib-i Neccar, Ulu Camii, Ahmediye, Meydan, Ağca, Emirler, Halılağa, İhsaniye, Kantara, Kiremitli, Mahremiye, Orhanlı, Osmanlı, Sarımiye, Selvili, Semerciler, Şekercik, Şeyh Ali, Şeyh Muhammed, Yeni, Zülfikar
		Belen	Kanuni Sultan Süleyman Camii

Tablo 2.16.(Devam) Hatay’da İnanç Turizmi Açısından İslam’la İlgili Potansiyel Kutsal Mekanlar, kaynak; Çetin, 2015

SÜNNİ	MEZAR VE TÜRBE	Antakya	Habib- Neccar Türbesi, Şeyh Mezarları (3),
		Altınözü	Şeyh Mezarları (6)
		Belen	Abdurrahman Paşa Türbesi
		Kırıkhan	Beyazıt-1 Bestami Türbesi
		Reyhanlı	Şeyh Mezarları (2), Hz. Hızır Türbesi
		Yayladağı	Şeyh Ahmet Kuseyri Mezarı
NUSAYRİ (ARAP ALEVISİ)	MEZAR VE TÜRBE	Antakya	Habib-i Neccar Türbesi, Nebi Enbiya Türbeleri (18), Şeyh Mezarları (63), Hz. Hızır Aleyhisselam Türbesi (20)
		Altınözü	Nebi Enbiya Türbeleri (18), Şeyh Mezarları (17), Hz. Hızır Aleyhisselam Türbesi (2)
		Defne	Nebi Enbiya Türbeleri (4), Şeyh Mezarları (26), Hz. Hızır Aleyhisselam Türbesi (4)
		İskenderun	Nebi Enbiya Türbesi, Şeyh Mezarları (39), Hz. Hızır Aleyhisselam Türbesi (4)
		Samandağ	Nebi Enbiya Türbesi, Şeyh Mezarları (74), Hz. Hızır Aleyhisselam Türbesi (11)
DİĞER KUTSAL MEKANLAR	Samandağ	Musa Ağacı	

Hatay’daki kültür mozağini oluşturan bir diğer din grubu da Musevilik dinine inanan Yahudiler’dir. Hatay’daki Yahudilik kültürünün 2500 yıllık bir geçmişi vardır. Diğer din gruplarına benzer şekilde Hatay’daki Yahudi sayısı ile ilgili net ifadeler olmamasına rağmen, Vahapoğlu (1997)’na göre Hatay’da 135 civarında, Sumbas (2006)’a göre Hatay’da 50 civarında, Başeymez (2009)’e göre ise yaşları genelde 50 ve üzeri 70 civarında Yahudi yaşamaktadır. Yahudiler’in geçmişte bu bölgede ikamet edenlerin birçoğu İsrail Devleti kurulunca İsrail’e, bir kısmı İstanbul’a göç etmiştir. Soyadları genelde Semudioğlu, Kebudi veya Cemal olanlar ise günümüzde Hatay’da yaşamaya devam etmektedirler (Başeymez, 2009). Bölgedeki Yahudiler her türlü dini ritüellerini rahatça icra etmektedirler. Örneğin Musevilik inancına göre Cuma geceleri

gerçekleştirilen “Şabat duası” (Musevilik inancına göre dünya yaratıldığı zaman altı gün üzerine yaratılmıştır. Bunun anlamı da şudur; altı gün çalış yedinci gün dinlen. Böylece her hafta cumayı cumartesiye bağlayan yirmi dört saat dinlenilir. O gün herkes evde olur, yemekler önceden hazırlanır, evde yemek dahi yapılmaz) Antakya’daki Musevi ailelerden Kebudi ailesinin ibadetlerini icra ettiği sırada gerçekleştirdikleri dini ritüelleri TRT Belgesel’in çektiği “*Antakya, Çan, Ezan, Hazzan*” belgeselinde gösterilmiştir (TRT Belgesel, 2012). Hatay’da bulunan Yahudiler’in sayıları günümüzde az olmasına rağmen jeokültürel yapının önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Hatay’daki Yahudiler dini ibadetlerini ve özel gün merasimlerini havrada düzenlemektedirler. Antakya’da Yahudilere ait bir adet havra (sinagog) bulunmaktadır. Hazzan (Musevilik inancında Allah’a yapılan duaları yöneten ve idare eden kişi) Mordo Razan’ın ifade ettiğine göre Pazartesi ve Perşembe günleri en az on kişi olunması durumunda Tevrat çıkarılır ve böylece hazzan önderliğinde ibadet gerçekleştirilmiş olur (TRT Belgesel, Antakya, Çan, Ezan, Hezzan, 2012). (Foto 2.27.) Hamursuz bayramı Yahudiler’in dini bayramıdır ve nisan ayında kutlanır.

Foto 2.27. Antakya Musevi Havrası

Hatay’daki Yahudiler genel olarak Antakya’da ikamet ederler, diğer ilçelerde yaşayanların sayısı çok çok azdır (Topçu, 2004). Sadece Arsuz’da evi bulunanlar yazları

Arsuz'da ikamet etmektedir (Başeymez, 2009). Antakya Yahudileri Anadolu'ya yerleşen ilk Yahudiler'dir Antakya'daki Yahudiler'in konuştuğu diller başta Arapça, sonra Türkçe'dir. (Başeymez, 2009).

Görüldüğü üzere Hatay her yönüyle bir inanç şehridir. Üç kutsal dinin şah damarı adeta burada atmaktadır. Hatay'daki bütün topluluklar birbirleri ile iç içe yaşamakta bir Hristiyan, bir Müslüman, bir Alevi, Sünni ya da Yahudi'yle aynı apartmanı paylaşmaktadırlar (Başeymez, 2009). Ayrıca Hatay'da farklı dini gruplardan yaşayan komşular birbirlerinin bayramlarını kutlarlar. (Foto 2.28.)

Foto 2.28. Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı ve Antakya Belediye Başkanlarının Noel Bayramı Tebrik Mesajları

Foto 2.26.'da da görüldüğü üzere farklı siyasi görüş ve partilerden olan Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı Doç. Dr. Lütfü SAVAŞ ve Antakya Belediye Başkanı İsmail KİMYECİ Hristiyan âleminin Noel bayramlarını kutlamaktadırlar. İşte Hatay halkı da yöneticilerine benzer şekilde farklı dini gruptan olan hemşerilerinin dini hassasiyetlerine saygı göstermiş, farklılıkları ayrışma olarak değil, zenginlik olarak görmüşlerdir. Bölgenin hemen her yerinde görülen inançların kardeşliğinin bir örneği de Antakya'nın Üzümdalı köyünde yaşanmıştır:

“H. William daha sonraki yıllarda adı İlhami olan köy imamıdır. H. William aslen Avusturyalı'ydı. 1800'lü yılların sonlarında Avrupa'da talebe hareketlerinin olduğu sırada talebeler hapse atılmış. H. William da talebe hareketine karışmış ve hapishaneye düşmüştür. İlerleyen zamanlarda bir yolunu bulup hapishaneden kaçmış ve uzun bir seyahatten sonra Mısır'a gitmiş. Mısır'da ilahiyat tahsili görmüş ve Müslüman olmuştur. Daha sonra İlhami Hoca adıyla Üzümdalı köyüne imam olarak gelip yerleşmiş ve uzun seneler burada imamlık yapmıştır” (TRT Belgesel, 2012).

İlhami Hoca hadisesi yörenin ne kadar açık fikirli olduğunu göstermektedir. Sonradan Müslüman olmuş, ilahiyat tahsili alıp din adamlığına soyunan bir kişiyi Üzümdalı köyü hoşgörüle imam olarak kabul etmiştir. Zaten Hataylı olmanın temel öğelerinden biri, dinsel farklılığı ayrımcılığa düşmeden kabullenmektir. Bölgede sık kullanılan bir Arap atasözü şöyle der: *“Herkes kendi dinine yönelsin, Allah da yardımcısı olsun”* (Doğruler, 2013). Şüphesiz böylesi bir dinsel olgunluğa erişmek, gerçek dinsel özgürlüğün bir sonucudur.

2.4.4.Etnik Yapı

Ortadoğu ve Türkiye arasında bir köprü vazifesi gören Hatay'daki kimi toplulukların etnik kökenleri, çevre ülkelerdeki topluluklarla ortak özelliklere sahiptir. Ayrıca Hatay'ın sınır ili olması, sınır ülkelerdeki etnik kökenlerin benzerlerinin de bölgede görülmesine neden olmuş, bu durumda etnik çeşitliliğin artmasına yol açmıştır.

Hatay'daki etnik gruplar incelendiğinde nüfus bakımından en kalabalık olan grup Türk Sünniler'dir, Arap Aleviler (Nusayriler) Türk Sünniler'den sonra nüfus büyüklüğü bakımından ikinci sırada gelmektedir. Bölgede ayrıca önemli miktarda Arap Sünniler ve

Arap Hristiyan yaşamaktadır (Şerbetçi, 2011). Bunun yanında Hatay’da sayıları diğer etnik gruplar kadar fazla olmasa da Ermeni, Çerkez, Özbek, Kürt, Yörük gibi azınlık gruplar da yaşamaktadır. Dolayısıyla Anadolu’nun hiçbir yerinde Hatay’daki etnik mozaiği görmek mümkün değildir.

Konuyla ilgili tarih boyunca zaman zaman net rakamlar ya da oranlar verildiyse de bugün bölgedeki etnik grupların sayılarını net bir biçimde tespit etmek oldukça güçtür. Bölgedeki etnik yapıyı tarihi süreçte anlamak için ve eksik de olsa günümüze ait fikir üretme açısından etnik yapıyla ilgili bazı istatistikî bilgiler verilecektir. Bu bağlamda, 1891 yılında Antakya kazasında 6000’i şehir merkezinde olmak üzere 10.000 civarında Arap Alevi yaşamaktaydı (Yurt Ansiklopedisi, 1982). 1936 Fransız istatistiklerine göre Sancak’ta büyük çoğunluğu Türk ve Arap Alevi olan yaklaşık 220.000 kişi yaşamaktaydı (Duman, 2016). (Tablo 2.17.)

Tablo 2.17. Fransız Verilerine Göre 1936’da Sancak Nüfusu, kaynak: Duman, 2016

Grup	Nüfus Miktarı	Toplam Nüfusa Oranı (%)
Türkler	85.242	38,91
Alevi Araplar	62.026	28,31
Ermeniler	24.911	11,37
Sünni Araplar	22.461	10,25
Rum-Ortodoks Araplar ve Ermeniler dışındaki diğer Hristiyanlar	18.051	8,24
Kürtler	4.831	2,21
Çerkezler	954	0,44
Yahudiler	474	0,22
Diğerleri	130	0,06
Toplam	219.080	100

Hatay’da yapılan ilk seçimlere göre ise bölgede 35.847 Türk, 11.319 Alevi, 5.504 Ermeni, 1.845 Sünni Arap, 2.098 Rum – Ortodoks seçmen vardı. Bu seçmenlerin cemaatlere göre dağılımı Tablo 2.18’de gösterilmiştir. Tablo 2.17.’deki veriler ile Tablo

2.18.'deki veriler karşılaştırıldığında, önemli farkların olduğu görülmektedir. İki tablo arasında özellikle Türk Cemaati'ndeki artış oranı dikkat çekicidir. Bunun yanında Arap Alevileri'nin, Sünni Araplar'ın ve Kürtler'in oranı azalmıştır. Zaten bu duruma göre belirlenen dönemin meclisi toplam 40 kişiden oluşmuş ve dağılımı; 22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Sünni Arap, 2 Rum-Ortodoks şeklinde olmuştur. (Pehlivanlı ve ark., 2011; Duman, 2016).

Tablo 2.18. 22 Haziran 1938 İtibariyle Kayıt Edilen Seçmenlerin Cemaatlere Dağılımı, kaynak: Ada, 2005

Grup	Kayıt Edilen Seçmen Oranı
Türk Cemaati	45,8
Alevi Cemaati	25,8
Ermeni Cemaati	13,6
Rum-Ortodoks Cemaati	7,9
Arap Cemaati	5,1
Kürt Cemaati	0,8
Diğer Cemaatler	1
Toplam	100

Tablo 2.19. Seçim Sonuçları, kaynak; Duman, 2016

Grup	Meclisteki Vekil Sayısı	Meclisteki Vekil Oranı (%)
Türk Cemaati	22	55
Alevi Cemaati	9	22,5
Ermeni Cemaati	5	12,5
Rum-Ortodoks Cemaati	2	5
Arap Cemaati	2	5
Diğer Cemaatler	-	-
Toplam	40	100

Hatay'da yaşayan gruplarla ilgili literatürdeki rakamlar kronolojik olarak aktarılırken tam da Hatay'ın Anavatan'a katılmasının denk geldiği bu bölümde, Hatay'dan yaşanan göç olaylarına dikkat çekmekte fayda vardır. Zira bu göçler bölgenin

etnik yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla birlikte, bölgeden büyük göçler yaşanmış ve iki yıl içerisinde Hatay'dan 50.000 civarında insan göç etmiştir. Bunlar arasında en büyük grubu 22.000 kişi ile Ermeniler oluşturur. Ayrıca 10.000 civarında Sünni Arap ve Arap Alevi, 5.000 civarında ise Hristiyan bölgeden göç etmiştir (Duman, 2016). Netice itibariyle, bölgedeki Hristiyan nüfusta % 80'e varan çok büyük düşüş görülmüştür (Shields, 2011). Ancak özellikle Arap Alevileri'nin büyük bir kısmının Suriye'ye göç etmemesi, Hatay'daki çeşitliliğin muhafaza edilmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır (Kasaba, 2006).

Türkiye'de, 1965 yılı nüfus sayımına göre, Hatay'da 30.000 Arap Sünni, 148.072 Nusayri, 5000 Ortodoks bulunmaktaydı (Doğruel, 2013).

Turan (1973), doktora tezinde çalışma konusu olan dönemin Nusayri nüfusuyla ilgili şu bilgileri vermektedir; 1973 yılında Hatay'da; 45.000'i Antakya'da, 44.000'i Samandağ'da, 50.000'i İskenderun'da olmak üzere toplam 149.000 Nusayri yaşamaktadır (Turan, 1973).

Sumbas (2006), "*Antakya'da Etnik Yapılanmanın Siyasal Hayata Etkileri*" başlıklı çalışmada "*Antakya İlçesi 2003 yılı Etnik-Dinsel Kimliğe Göre Nüfus Sayıları*"(Tablo 2.20.) ilgili Hatay Valiliği kaynaklı bir istatistiki bilgi vermiş, Valilik bu verilerin 2003 yılının 7. ayında kaldırıldığını belirtmiştir. Dolayısıyla günümüzde bu gibi resmi verilere ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Ayrıca söz konusu bilgiler çalışma alanı Hatay ili olan tezin sadece merkez ilçesini yansıtmaktadır. Fakat ortaya konulan bu durum zihinlerimizde bir resim çizmesi ve fikir vermesi açısından önem arz etmektedir.

Doğruel (2013)'e göre nüfusları kesin olarak tespit edilememekle birlikte bugün Hatay'da 400.000 Nusayri, 4000 civarında Arap Ortodoks, 1000 civarında Ermeni yaşamaktadır (Doğruel, 2013).

Kaypak (2010)'a göre, Sünni Türkler ve Arap Aleviler (Nusayri) nüfus yoğunluğu açısından birbirine eşit gibidirler (Kaypak, 2010). Nusayriler ve Sünniler birbirlerinin hassasiyetleri konusunda bilinçlidirler ve sosyal hayatın herhangi bir yönünde aralarında çatışmalara neden olan bir nefret yoktur (Dalkılıç, 2008). Hatay'da Alevi-Sünni iş ortaklıklarına diğer topluluklara göre daha fazla rastlanılmaktadır (Başeymez, 2009). İki grup arasında pek tabii zaman zaman bazı konularda anlaşmazlıklar olabilmektedir fakat bu anlaşmazlıklar çatışmaya dönüşmeden minimum seviyede tutulmaktadır. Bugün il

genelinde bütün etnik gruplar birlikte barış içerisinde yaşamakta, beraber spor organizasyonlarına katılmakta, kültürel aktiviteler düzenlemekte, birbirlerinin iyi gününde de kötü gününde de, bayramlarda cenazelerde, hastalıkta, sağlıkta her zaman yanlarında olmakta ve dolayısıyla gündelik sosyal yaşantılarına devam etmektedirler. (Şekil 2.34.) Çoğu Nusayri'nin, Sünniler ile olan sosyal, dini, kültürel ilişkileri arkadaşça ve pozitifdir (Dalkılıç, 2008). Başeymez (2009)'e göre Nusayriler ile dikkat çeken nokta "Arap" kimliklerinin çok fazla üzerinde durmadıkları, dinsel kimliklerini sadece "Alevi" olarak yansıtmalarıdır. Hatay Alevilerinin bir başka özelliği ise "Laiklik" kavramına fazlasıyla vurgu yapmalarıdır (Başeymez, 2009).

Tablo 2.20. Antakya İlçesi 2003 Yılı Etnik-Dinsel Kimliğe Göre Nüfus Sayıları kaynak; Sumbas, 2006

Etnik-Dinsel Kimlik	Nüfus
Müslüman (Sünni)	139.015
Yahudi	358
Hristiyan	2239
Alevi	180.323
Arap	39.861
Ermeni	35
Toplam	361.831

Bölgede Türk Sünniler ile birlikte en kalabalık grubu oluşturan Nusayriler'in dünya geneli bir tablosunu çizmek gerekirse; dünya genelinde 2,2 milyon Nusayri yaşamakta, bunların 1,6 milyonu Suriye'de, 250 bini Türkiye'nin güney kesimlerinde yaşamaktadır (Dalkılıç, 2008). Türkiye'deki Nusayriler'in büyük bir bölümü ise Hatay civarında yaşamaktadır. Bu bölgede yaşayan Nusayriler, Hatay'ın Anavatan'a katılmasıyla iki farklı ülkeye (Türkiye ve Suriye) ayrılmışlardır.

Hatay'da genel olarak etnik gruplar ilin dört bir tarafına dağılmış durumdadırlar, fakat yer yer bazı bölgelerde bir grubun belirgin bir şekilde yoğunlaştığı da görülmektedir

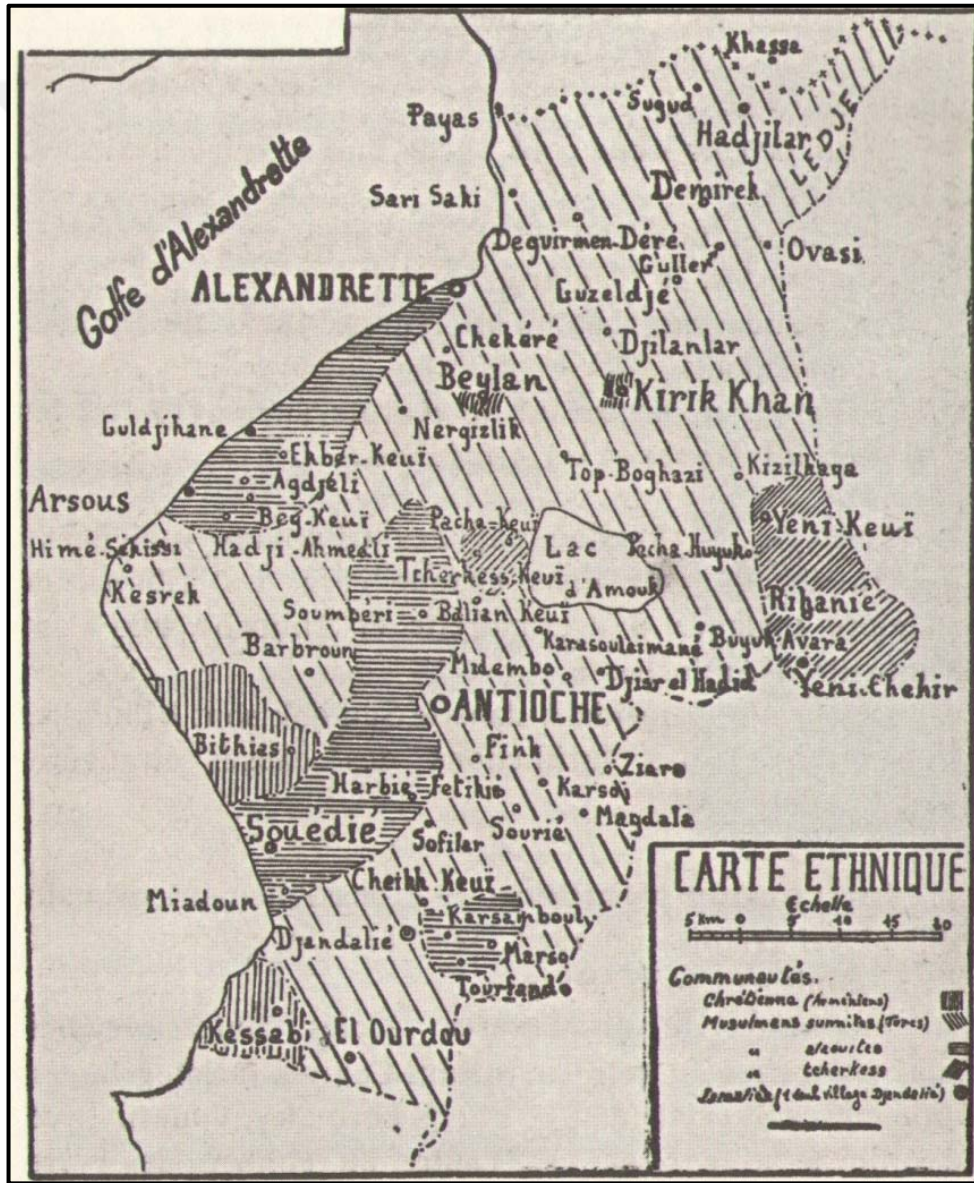
Şekil 2.34. Antakya Medeniyetler Korosu (Üç Semavi dine mensup kişilerden oluşmaktadır. Aralarında rahip, imam, rahibe, öğretmen, kuyumcu, esnaf gibi toplumun çeşitli kesimlerinden insanlar bulunmaktadır.), kaynak; www.facebook.com

Örneğin Hatay’da, bazı bölgelerde (Vakıflı, Samandağ, Yayladağı, Ovakent, Kurtuluş Mahallesi, Tokaçlı Mahallesi) sadece belirli topluluklar yaşamakta ve böylece insanların ırklarını veya dinlerini sormaya gerek kalmadan yaşadıkları yerden hangi dinden olduğu veya etnik kimliği açıkça anlaşılabilir. Günümüzde bölgede şu etnik gruplar şuralarda daha çok yayılmıştır demek oldukça güçtür. Çünkü konuyla ilgili resmi istatistikler mevcut değildir, ya da böylesi istatistikler tutulsa dahi doğal olarak kamuoyuyla paylaşılmamaktadır. Fakat Hatay’daki etnik grupların mekânsal dağılışı ile ilgili 1931 yılında Fransızların hazırlamış olduğu “*Antakya Turizm Raporunda*” dönemin Hatay’ına ait bir etnik dağılışı haritası mevcuttur. (Şekil 2.35.ve Şekil 2.36.) Elbette ki söz konusu harita oldukça eskidir, fakat 85 yıl önce hazırlanmış olan bu harita bölgedeki etnik grupların dağılışı açısından en azından bir fikir verme açısından önemlidir.

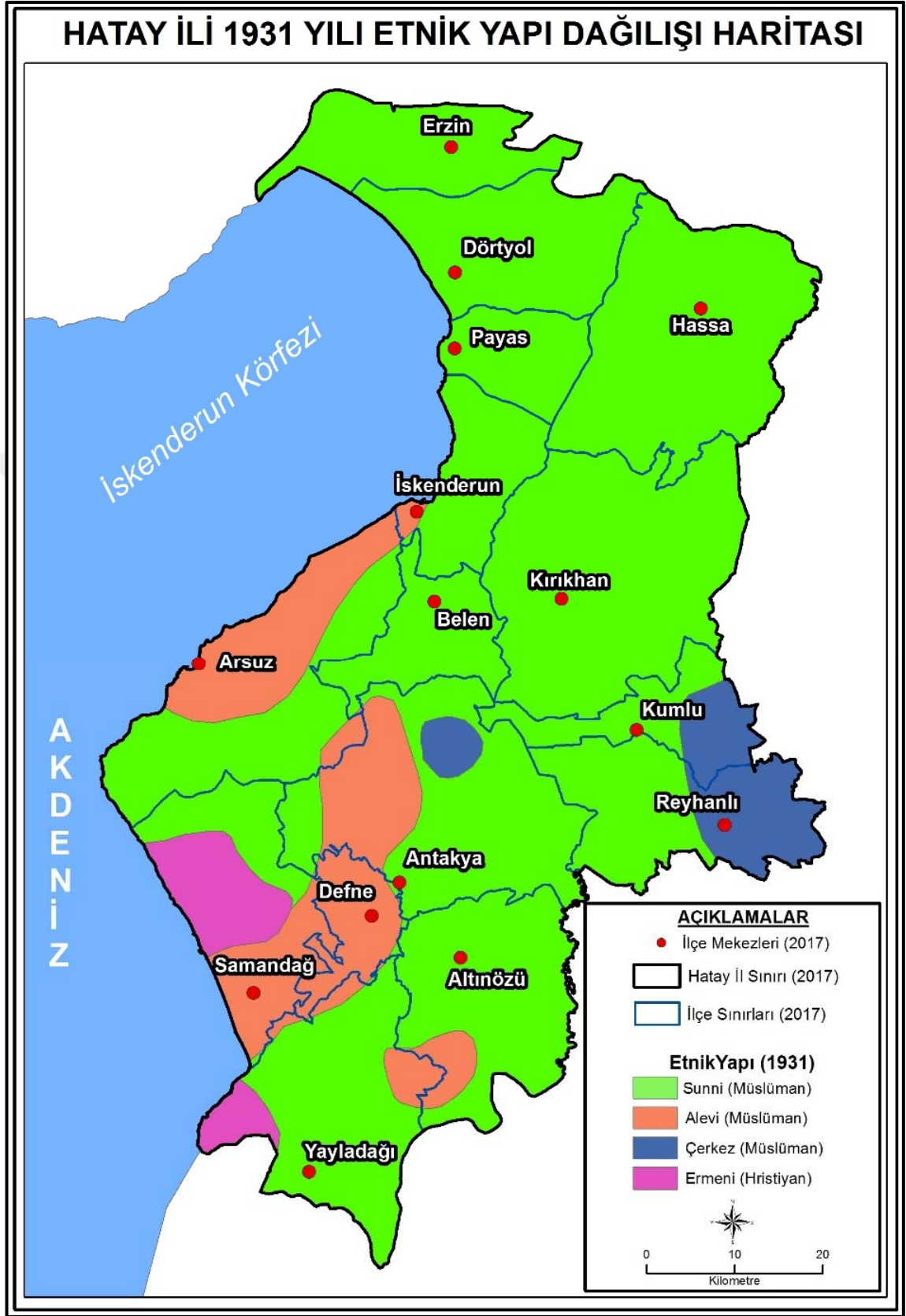
Daha önce de belirtildiği üzere günümüzde Hatay il geneline bakıldığında farklı etnik gruplar bazı bölgelerde yoğunlaşmışlardır. Bu bölgelere örnek olarak; Vakıflı’nın Türkiye’deki tek Ermeni köyü olması, Samandağ’da özellikle Arap Alevileri’nin ikamet etmesi, Ovakent’te Özbekler’in bulunması, Kırıkhan’da bazı mahallelere dönemin devlet politikası nedeniyle Aydın civarından gelen Yörükler’in bulunması verelebilir. Tabi ki bölge genelinde bu tip örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bugün Antakya’nın ortalama % 40’ını Aleviler oluşturmaktadır. Başta Antakya

merkez olmak üzere, Samandağ'ın neredeyse tamamında ve İskenderun'da çoğunluk olarak yaşamaktadırlar (Başeymez, 2009). Dalkılıç (2008)'a göre, Hatay'da 97 kasabada Nusayriler yoğun olarak yaşamaktadır. Buna göre; Antakya'da 6 kasabada, Dört Yol, Yayladağı ve Hassa'da birer kasabada, İskenderun'da 20 kasabada, Samandağ'da 23 kasabada Nusayriler yoğun olarak yaşamaktadır (Dalkılıç, 2008). Hatay'da Aleviler'in en yoğun yaşadığı yer ise Samandağ ilçesidir. İlçenin % 85'i Aleviler'den % 15'i Hristiyanlar'dan oluşmaktadır (Başeymez, 2009). Günümüzde büyükşehir yasasıyla beraber bu kasabaların idari birim olarak bir hükümleri olmasa da, dönemin Hatay'ındaki etnik yapı hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Şekil 2.35. İskenderun Sancağı'nın Etnik Haritası, kaynak; Jacquot, 1931

Şekil 2.36. İskenderun Sancağı 1931 Yılı Etnik Dağılışı Haritası, Jacquot, 1931'den değiştirilerek düzenlenmiştir

Ermeniler de Hatay’da yaşayan en eski topluluklardan biridir. Hatay’ın Anavatan’a katılmasından önce Antakya’da 6 adet Ermeni köyü olduğu belirtilmektedir (Başeymez, 2009). 1931 tarihli Fransızca turizm rehberi, Kırıkhan’dan “Ermeni kasabası” olarak söz etmektedir (Köker, 2014). 2000 yılında Hatay’da 120’si Vakıflı’da, 90 kişisi İskenderun’da, 2’şer aile de Kırıkhan ve Antakya da olmak üzere 250 civarında Ermeni yaşamakta olduğu tahmin edilmektedir (Topçu, 2004). Bugün ise Türkiye’nin tek Ermeni köyü olan Vakıflı köyü kalmıştır. Başeymez (2009)’e göre köyün yaşlıları diğer Ermeni köyleri gibi göç etmediklerini Türkiye’ye güvendiklerini belirtmektedirler. Ermenistan dışında tek Ermeni köyünün burası olması, turizm açısından her zaman Hatay’ın en uğrak köyü olmasına sebep olmuştur (Başeymez, 2009). Ermeniler ile ilgili 1960’larda 600 olan nüfus bugünlerde ortalama 140’tır. Vakıflı köyünde sürekli olarak ikamet eden 30 hane vardır (Başeymez, 2009). Köyde farklı bir Ermeni lehçesi kullanılmaktadır. Ana dilleri Ermenice olmakla birlikte Türkçe ve Arapça’yı da hemen herkes bilmekte ve konuşmaktadır. Başeymez (2009)’e göre köy halkı yeni neslin Ermenice’yi çok konuşmamasından yakınsalar da çocukların hemen hepsi Ermenice konuşabilmektedir. Hatay’daki Ermeniler; Vakıflı köyünden ibaret olmasına rağmen, azınlık kavramını hiç kullanmamakta, çünkü öyle hissetmediklerini belirtip, biz Hataylı’yız ve ayrıcalıklıyız diye de eklemektedirler. (Başeymez, 2009).

Ermeniler de, Arap Hristiyanlar gibi Ortodoks’tur. Fakat Arap Ortodokslar’dan farklı olarak, Gregoryen kilisesine bağlıdırlar. Milli kiliselerinin olması, onları diğer Ortodokslardan ayıran önemli bir özelliktir (Doğruel, 2013). Bölgedeki Ermeniler tarafından her yıl Ağustos ayının ikinci pazar günü Hristiyan âlemince kutsal sayılan Meryem Ana Yortusu kutlanmaktadır.

Etnik çeşitliliği artıran bir diğer grup olan Özbekler, Antakya’ya bağlı nüfusu 7000’in üzerinde (Çetin ve Gün, 2015) olan Ovakent mahallesinde, Türkmenler (Göçmenler) ve Kömürçukurlular (Yerliler) ile birlikte yaşamaktadır (Göçmez, 2008). (Tablo 2.21.)

Tablo 2.21. Ovakent Mahallesi Etnik Yapısı, kaynak; Göçmez,2008

<u>GÖCMENLER</u>		
1. Parakendeler	2. Kongratlar	3. Tavçılar
• Fergancılar	• Kavçınlar	• Ayıngiler
• Eşanlar	• Kavkalar	• Cumaliler
• Türkmenler	• Tilmehmetler	• Balıkçılar
• Çağataylar	• Kara Kongrat	• Karacalar
• Meymeneliler	• Ak Kongrat	• Sakavlar
• Dürmeniler	• Karakalpakistanlar	• Bürkeler
• Lakaylar	• Cüz	• Çoraklar
• Moğollar		
• Talkaniler		
<u>YERLİLER</u>		
1. Kömürçukurlular		

Konuyu toparlamak gerekirse, jeokültürel açıdan Hatay ili ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır: Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin oluşum sürecine yaklaşık 19 yıl sonra katılan Hatay, hızlı değişim ve bütünleşme politikalarına doğal olarak daha geç eklenmiştir. Dolayısıyla Fransızlar'ın Batı kültürü, kendi bölge kültürü ve yeni kurulan Türkiye kültürünün bir karışımı olan tarihin izleri bölgede hala devam etmektedir (Sumbas, 2006). Hatay'ın kendine özgü, geçmişten günümüze kadar devam eden ve gelecekte de kuvvetle muhtemel devam edecek olan çok dinli, çok dilli, çok etnikli bir “*Hataylılık*” kültürü vardır. Burada hemen şu hususa değinmekte yarar vardır; Hataylılık, kendine özgü, pek çok kültürü kaynaştıran, bütün bir bölgesel kültürü ifade etmektedir. Hatay kültürü, karşılıklı etkileşim içerisinde birbirlerinin varlıklarına saygı gösteren farklı kültürlerin, dinlerin, dillerin aynı coğrafyada bulunduğu bir kültürdür (Doğruel, 2013). Hele ki Hatay kültürünün içerisinde bir de “Antakyalılık Kültürü” vardır ki, bu kültür Hatay'daki mevcut farklılığın en yoğun yaşandığı kısmı ifade eder. Antakya sokaklarında farklı dinlere ait merasimlerin (Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Gadir Hum Bayramı, Noel, Aşura, Hamursuz vb.) beraber kutlandığı, farklı dinlere ve etnik gruplara ait ortak kutsal gün ve bayramların olduğu ve bu bayramların da beraber kutlandığı (Tablo 2.22.), Türkçe ve Arapça kelimelerin birbirine karıştığı, çeşitli dinlere ait kutsal mekânların (cami, kilise, havra vb.) birbirlerine yürüme mesafelerinde olduğu bütün farklılıkların iç içe yaşandığı bir yapı vardır. Bunun yanı sıra bölgede Hatay'ın kendine has farklı etnik ve dini gruplarının bir uzlaşma kültürü de vardır. Zaman zaman Anadolu'nun belirli bölgelerinde görülen etnik ve dini kökenli ciddi çatışmaların Hatay'da hiçbir zaman o boyuta çıkmaması bu uzlaşma kültürünün bir sonucu olarak

gösterilebilir. Tam bu noktada bir hususa dikkat çekilmelidir ki o da; bu uzlaşî kültürü, bölgedeki her farklı topluluğun kendi kimliğini ön planda tutmaması anlamına gelmemelidir. Aksine Hatay'daki her kesim kendi kimliğini ön planda tutmakta; Nusayriler, Sünniler, Hristiyanlar, Ermeniler vb. her topluluk kendi ritüellerini açıkça ve özgürce yerine getirmektedirler. Zaten Hatay'ı da Hatay yapan bu kadar çok unsurdan oluşan kültürü bir bütün olarak sunabilme başarısıdır. Fakat şurası muhakkak ki bu farklı gruplar hiçbir zaman Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrılmayı düşünmemişler ve ülkeyi bölücü söylem ve hareketlerden kaçınmışlardır. Aynı iklimde, aynı topraklarda, aynı havayı teneffüs ederek karşılıklı hoşgörü içinde uyumlu bir birliklik sağlamak ve her kesimin kendi öz kültürlerini koruyabilmeleri ve sürdürebilmeleri Hatay'a ayrı bir önem kazandırmıştır. Hatay için söylenen "Barış ve hoşgörü kenti, Medeniyetler şehri" gibi söylemler tüm grupların sahip çıktığı bir kimliktir. Hatay'daki çeşitli etnik ve dini gruplara ait pek çok kimse, evrensel bir insanlık fikrini benimsemiştir. Her grup Hatay'da barış içinde yaşadıklarının altını her defasında çizmekte ve kimse bu durumu bozmak istememektedir.

Tablo 2.22. Farklı Gruplar Tarafından Ortak Kutlanan Bayramlar, kaynak; Çalışma Sahasında Gerçekleştirilen Mülakatlar

Kutsal Gün	Kutsal Gün Tarihi	Ortak Kutlayan Gruplar
Iyd-ıl Kıddes	Her yıl 19 Ocak	Hristiyanlar & Nusayriler
İrtifa İsa İla Essema	28 Mayıs	Hristiyanlar & Nusayriler
Iyd-ıl Şabatağş(Yumurta Bayramı)-Paskalya Bayramı	Her 21 Mart'ta dolunayın görülmesinden sonraki ilk pazar	Hristiyanlar & Nusayriler
İyd Zuhur Elmesih Filard	20 Ağustos	Hristiyanlar & Nusayriler
Zuhur Meryem	18 Ekim	Hristiyanlar & Nusayriler
Ramazan Bayramı	Şevval Ayını 1. ve 3. Günleri arası ³	Nusayriler & Türk, Kürt ve Arap Sünniler & Çerkezler& Özbekler
Kurban Bayramı	Zilhicce ayının 10. ve 13. Günleri arası ⁴	Nusayriler & Türk, Kürt ve Arap Sünniler & Çerkezler& Özbekler

³ Hicri takvime göre Ramazan ayının bitimi Hicri takvim miladi takvimden 11-12 gün kısa olduğu için, Ramazan bayramı her sene bir öncekinden 11-12 gün erken kutlanır.

⁴ Hicri takvime göre Hicri takvim miladi takvimden 11-12 gün kısa olduğu için, Kurban bayramı her sene bir öncekinden 11-12 gün erken kutlanır.

Ayrıca Hatay’da var olan uzlaşma kültürünün yanında hassas bir denge de mevcuttur. Hatay’daki dengelerin hassaslığı daha önce bahsedilen coğrafi ve jeopolitik konumu vb. nedenlerden ileri gelmektedir.

Yüzyıllardır çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Hatay’ın çok kozmopolit bir yapısı vardır. Hatay, kendine özgü bu kozmopolit yapısıyla Türkiye’nin kültür başkenti konumundadır (Başeymez, 2009). Hatay’da bir evde Ayşe Teyze otururken, yan evde Barbara Teyze oturabilmektedir. Bu konuda Hataylı Yalçın Küçük’ün şu sözlerine yer vermek yerinde olacaktır: (İlker, 1999)

“Bugün de özlemini duyduğum benim çocukluğumdaki en sevdiğim arkadaşımın adı Züheyir’dir, bir Arap çocuğu. Bir George, Aldo, Micheal, tabi Güngör de var. Böyle bir toplumun çocuğuyum... Böyle bir söz uygunsuzsa çok karışık bir kentte büyüdüm ben. O bir avantaja dönüştü, dezavantaja da dönüşebilirdi. Bütün halkları seviyorum...”

Hatay, farklılıkların çok fazla olduğu, yer yer benzerliklerin de bulunduğu netice itibariyle çokkültürlülüğün yaşandığı bir yerdir. Hatay’daki çokkültürlü yaşam devlet politikası değil, bölgede yaşayan topluluklar tarafından doğal olarak gelişen bir yapıdır. Hatay’ı bu çok kültürlü yapısıyla bir arada tutan bu şehrin kendi sembolik hafızasıdır. Bu açıdan Hatay’daki çokkültürlülük son derece önemlidir. Günümüz dünyasında birçok yerde etnik kökenin farkları ya da fikir ayrılıkları şiddetli çatışmalara yol açmaya devam etmekteyken, bu kadar karışık kültür içerisinde böyle barışık ve huzur içinde yaşamak hem zoru başarmaktır, hem de insanlığa olumlu bir mesajdır. Hatay sadece Türkiye’nin değil, aynı zamanda Dünya’nın da kültürüne katkıda bulunan bir şehirdir.

Hatay kültürel çeşitlikleriyle, 3 dini, 6 mezhebi, çeşitli etnik kökenden bireyleri koynunda kardeşçe barındıran, 17 medeniyete ev sahipliği yapmış dünyaya örnek bir şehirdir. Hatay, olumsuzluklarla değil, güzel manzaralarla, çatışma ve kavgayla değil, barış huzur ve hoşgörüsüyle hafızalardaki yerini korumaktadır. Birtakım olumsuzluklar ve problemler yaşansa da bilinçli olan Hatay insanı bunun uzun süre sürmesine hiçbir zaman müsaade etmemiş ve bundan sonrada etmeyecektir.

Görüldüğü üzere Hatay Jeokültürü farklı dillerin, dinlerin ve mezheplerin yaşandığı çok etnikli yaşam alanıdır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok değişik kültürden, dinden ve etnik gruptan topluluklar bu bölgede beraber yaşamakta, bundan

sonraki süreçte de yaşamaya devam edeceklerdir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Hatay'daki farklı etnik ve dini kökenli insanlar birbirleriyle sevgi, saygı, barış, huzur ve mutluluk içerisinde şiddetten kaçınarak yaşamakta ama aralarında da zaman zaman siyasal çatışma, anlaşmazlıklar ve rekabet ortamı da var olmaktadır. Jeokültür potansiyeli açısından her ne kadar Hatay'ın kültürel zenginliği tam olarak ölçülmemişse de, hiç şüphesiz, bu şimdiki kadar ortaya konulan değerler belirleyici ve yönlendirici niteliktedir.

2.5. Jeoekonomik Açıdan Hatay

Jeopolitiğin alt dallarından biri olan jeoekonomi, yeryüzünde bulunan bölgelerin ekonomilerini inceleyen ve bölgelerin buldukları coğrafya ile ekonomik gücü arasında bağlantı kuran bir bilimdir (Yılmaz, 2009).

Jeoekonomi kavramını etimolojik olarak incelersek; “jeo” kelimesi “geo” sözcüğünden ileri gelmektedir. “Geo” sözcüğü ait olduğu kavrama bir “mekân” anlamı getirmektedir. Dolayısıyla “jeoekonomi” “mekân ekonomisi” şeklinde ifade edilebilir.

Jeoekonomi ile ilgili çalışmaların Arthur Dix'in 1925 yılında yayımladığı “*Geoökonomie*” başlıklı kitabıyla başladığı söylenebilir (İnan, 2011). Ancak bu tarihlerde jeoekonomi alanında pek bir gelişme kaydedilememiştir. Jeoekonomi kavramının yeniden biçimlendirilmesi ve popüleritesinin artması Amerikalı Edward Luttwak sayesinde olmuştur. Luttwak'ın “National Interest” dergisinde 1990 yılında yayımlanan “*From Geopolitics to Geoeconomics: The Logic of Conflict, Grammar of Trade*” başlıklı makalesi ve daha sonrasında 1993 yılında yayımladığı kitabı “*The Endangered American Dream: How To Stop United States From Becoming A Third World Country And How To Win The Geo-Economic Struggle For Industrial Supremacy*” ile kavram yeniden biçimlendirilmiştir (İnan, 2011).

Jeoekonomi kavramıyla uluslararası literatürde (Luttwak, 1993; Mc Kinley, 1994; İnan, 2008; Hasanov, 2012) birbirlerine benzer, birbirlerini tamamlayıcı çok sayıda tanım bulunmaktadır. Bu tanımlamaları yapanlardan birisi olan Luttwak (1993)'a göre jeoekonomi, coğrafyanın ticari alana taşınmasıdır. Hasanov (2012)'a göre jeoekonomi, bir devletin ya da devletler birliğinin ekonomik gücüne dayanarak uyguladığı jeopolitiktir. Kavram ile ilgili bir diğer tanım ise Mc Kinley'e aittir. Ona göre jeoekonomi; bölgeler, uluslar, devletler, şehirler ve şirketler için en yüksek gelişme

düzenini sağlamak üzere doğal kaynakların ve insan gücünün verimli bir şekilde bir araya getirildiği bir bilimdir (Mc Kinley, 1994). Jeoekonomi, bir bölgenin coğrafyasının etkilediği ekonomik potansiyelinin bölge güvenliği için stratejik kullanımı olarak da tanımlanabilir (İnan, 2008).

Jeoekonomi yeni bir bilim dalı olarak Soğuk Savaş sonrası yeniden biçimlenen devletlerarası ekonomik ve siyasal ilişkileri tanımlamak için kullanılmaktadır (İnan, 2008). Jeoekonomi yöntem olarak politikadan çok ekonomiye ve coğrafyaya önem vererek (İnan, 2008), mekân ekonomi ilişkisini ön planda tutar. Aynı zamanda jeoekonomi bölgelerin ulusal ve uluslararası stratejilerine de yön verir.

Jeoekonomi; ekonomi, coğrafya ve politikayı birleştiren disiplinler arası bir kavramdır. Dolayısıyla bu bilimlerin etkileşimi ile bölgelerin jeoekonomik durumları daha doğru analiz edilebilir. Jeoekonomik gücün temel bileşenleri ise coğrafya ve ekonomidir (İnan, 2008). Dolayısıyla bir bölgenin jeoekonomik potansiyeli incelendiğinde; coğrafya, ekonomi ve politika ön plana çıkar. Bu anlamda kavram; hem ekonomik, hem coğrafi, hem de siyasi bir disiplindir.

Jeoekonominin faktörleri arasında mekân, nüfus, hammadde kaynakları, tarım, ticaret, ulaştırma, sanayi unsurları sayılmaktadır (Torun, 2006). Jeoekonominin bu faktörlerinin kendi içerisinde de önemleri zamana ve mekâna göre değişmektedir.

Dünya genelinde jeoekonomiyi konu alan veya jeoekonominin neden olduğu olay, olgu, birliktelik ve durumlar incelendiği takdirde, I. ve II. Dünya Savaşları'nın asıl nedeni jeoekonomik (Torun, 2006) olduğu anlaşılmaktadır. Yine bakıldığı vakit Avrupa Birliği, NAFTA (North America Free Trade Agreement- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması), APEC (Asia-Pasific Economic Cooperation-Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği), G-8, KEİB (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi) vb. organizasyonlar jeoekonomik nedenlerle kurulmuştur (Torun, 2006).

Luttwak (1993)'a göre yaşadığımız çağ "*jeoekonomi çağı*"dır, Luttwak, ekonomik gücün, stratejik konumdan ve askeri güçten daha fazla önem kazandığını ve ülkelerin birbirleriyle daha fazla toprak gücü için değil, ekonomik güç için yarıştığını söylemektedir (Mamadouh, 1998).

Bunların yanında jeoekonomi kavramı bugün birçok kuramcı tarafından

bölgelerin ekonomik potansiyellerini ve ilişkilerini açıklamak için kullanılmaktadır. Çünkü jeoekonominin bölgesel, ulusal ve uluslararası siyasal ve ekonomik ilişkilerin biçimlenmesinde oynadığı rolün önemi gün geçtikçe artmaktadır. Jeoekonominin artan önemi neticesinde bugün dünyanın gelişmiş belli başlı ülkelerinde “Jeoekonomi Enstitüleri” kurulmaktadır.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de jeoekonomi kavramı özellikle son yıllarda hem konuyla ilgili, hem de konuya uzak fakat mekân ve ekonomi temelli çalışmalarda ve özellikle de gazete köşe yazılarında karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu yaygın duruma rağmen ülkemizde “jeoekonomi” kavramının tanımı üzerinde tam bir anlam birliğine varılmış değildir.

Aynı zamanda akademisyen de olan, eski Başbakanımız Ahmet DAVUTOĞLU, jeoekonomi kavramını çalışmalarında sıkça kullanmıştır. Özellikle “*Stratejik Derinlik*” başlıklı kitabında jeoekonomi kavramını çokça kullanmış ve şöyle değerlendirmiştir:

“Kalıcı ve kapsamlı bir stratejik yaklaşım geçmiş-konjonktür-gelecek bağlantısını kurabilen bir tarihi derinlik analizi ile iç-bölgesel-uluslararası parametreler arasında sağlıklı bir geçişkenlik kurabilen coğrafi derinlik analizinin kesişim alanında ortaya çıkar. Bir ülkenin stratejik derinliğinin zeminini oluşturan jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik unsurlar bu kesişim alanı içinde anlamlılık kazanır (Davutoğlu, 2003).”

Hatay’ın jeoekonomik önemi Anadolu’yu Ortadoğu’ya bağlayan en kısa ticaret yollarının üzerinde bulunması, bölgedeki en önemli limanlardan birine sahip olması, sınır ili olması vb. nedenlerden ileri gelmektedir. Tarihte İpek Yolu’nun geçiş güzergâhında bulunan Hatay, karadan ve denizden köprü görevi gören konumu ile kıtalar arasında büyük ticari faaliyetlere imkân sağlamış ve bu faaliyetlerin bir kısmı da bu bölgede gerçekleşmiştir.

Hatay jeoekonomisi; sınırları içerisindeki doğal kaynaklardan, tarım ve hayvancılık aktivitelerinden, ticaretten, sanayi vb. unsurlardan oluşmaktadır. Bölgede, demir-çelik mamulleri, otomobil filtresi, tarım araç ve gereçleri ve tarımsal ürünler başta olmak üzere yaş sebze ve meyve ile narenciye üretim ve ihracatı yoğun olarak yapılmaktadır. Bu bölümde Hatay jeoekonomisinde etkili olan unsurlar genel hatlarıyla işlenecektir.

2.5.1. Sanayi

Hatay ilinin sanayi yapısı incelendiğinde, bölgede daha çok çırçır, demir-çelik, makine sanayi ve mobilya imalatı işletmeleri ya da fabrikaları bulunduğu görülmektedir. Bu işletmeler bölge genelinde daha çok Antakya, İskenderun ve Dört Yol ilçelerinde bulunmaktadır. Özellikle Amik Ovası'nın en önemli tarımsal ürünü olan pamuğu işlemek üzere birçok çırçır ve prese fabrikası kurulmuştur. (Foto 2.29.)

Foto 2. 29. Çalışma alanındaki Çırçır Fabrikalarının birinden görünüm

Hatay ilinde üç adet organize sanayi bölgesi (Tablo 2.23.) bulunmasına rağmen bölgedeki, potansiyelde göz önünde bulundurulduğunda, bölge genelinde sanayileşmenin yeterince geliştiği söylenemez.

Tablo 2.23. Hatay İlindeki Organize Sanayi Bölgeleri (OSB), kaynak; ATSO, 2015

OSB	Kuruluş Yılı	Parsel Alanı (Hektar)	Üretim Yapan Firma Sayısı	İşçi Sayısı	Tüketilen Enerji Miktarı
Antakya	1995	150	53	2000	23.631.020 (kw)
İskenderun	1980	208	48	4878	1.163.267.210 (kw)
Payas	1995	53	31	1923	7.981.485 (kw)

Hatay'daki sanayi kuruluşlarının dağılımı firma sayısına göre değerlendirildiğinde, kağıt ürünleri ve basım sanayisinden sonra en az sayıda firmanın yer aldığı "Metal Ana Sanayi" sektörünün il ekonomisine ve istihdamına katkısı dikkat

çekici boyuttur. Hatay ili genelinde sanayide istihdam edilen 26.564 kişinin 11.704’ü (% 44) “*Metal Ana Sanayisinde*” çalışmaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Hatay İl Müdürlüğü, 2013). (Tablo 2.24.) Firma sayısı en fazla olan sektör ise Gıda Sektörü’dür.

Tablo 2.24. Hatay’daki Sanayi firmalarının sektörlere göre dağılışı ve istihdam sayısı, kaynak; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Hatay İl Müdürlüğü,2013

Sektör	Firma Sayısı	İstihdam Sayısı
Gıda	248	2.677
Metal Eşya	128	4.394
Kimya - Petrol, Kömür, Kauçuk ve Plastik	121	2.138
Dokuma Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	96	2.641
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	81	687
Maden, Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	82	2135
Metal Ana Sanayi	41	11.704
Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	188
Toplam	807	26.564

Alt sektörler itibarıyla Hatay sanayisi incelendiğinde ise; “demir ve çelik”, “filtre”, “zeytin ve zeytinyağı”, ”çırçır”, “mobilya” ve “ayakkabı” üretiminin ön plana çıktığı görülmektedir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Hatay İl Müdürlüğü, 2013). Bunlardan filtre sektöründe Hatay, Türkiye filtre sektörü üretiminin % 63’ ünü tek başına karşılamaktadır (DOĞAKA, 2013). Hatay eski Valisi Topaca’nın bir röportajında verdiği bilgilere göre, Hatay demir-çelik üretiminde Türkiye’deki toplam üretimin % 35-36’sını, kapasitesinin de % 45’ini kapsadığını belirtmektedir (www.sanalbasin.com). Hatay, ayakkabıcılık sektöründe ise Türkiye’nin belkemiği konumunda olup Türkiye’nin erkek ayakkabı ihtiyacının % 40’ı Hatay’dan karşılanmaktadır (ATSO, 2013; DOĞAKA, 2013).

2.5.2. Tarım ve Hayvancılık

Tarım, Hatay jeoekonomisindeki en önemli sektörlerden birisidir. Çünkü Hatay ilinin ekonomisi ağırlıklı tarıma dayalıdır. Alagöz (1944), bölgenin ekonomik durumunu

değerlendirirken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ekonomik çizgileri bakımından Hatay, coğrafi sınırları içerisinde, ovaların, Kuseyr gibi ekiciliğe elverişli platoların fazlalığı, ikliminin daha rutubetli oluşu sayesinde, kuraklığın tarla ziraatını tehdit ettiği Suriye’ye nazaran daha fazla çiftçidir. Ziraat alanları dağınık ve parçalı değil, Anadolu’nun diğer kısımlarında olduğu gibi devamlıdır” (Alagöz, 1944).

Tarımsal aktiviteler yönüyle hem bölge hem de ülke ölçeğinde önemli bir yeri bulunan Amik ovası 5000 yıldır ziraat yapılan verimli topraklara sahiptir. Pamuktan mısıra, hayvancılıktan meyveciliğe her türlü tarımsal aktivite burada yapılabilir. Üzerinde höyüklerden başka arızası bulunmayan Amik Ovası, aynı zamanda Hatay’ın tahıl deposudur (Alagöz, 1944). Bölgenin eski çağlardan beri çok verimli topraklara sahip olduğu tarihi eserlerde de simgelenmiştir. Bunların en meşhuru da bugün Hatay Arkeoloji müzesinde bulunan *“dört mevsim mozaïği”* dir.(Foto 2.30.)

Foto 2.30. Hatay Arkeoloji Müzesindeki Mevsimler Mozaïği Afişi (mozaïğin aslı henüz açılışı yapılmayan müzenin ikinci bölümünde bulunmaktadır)

Günümüzde ise iktisaden faal olan nüfusun % 61,6’sı tarım sektöründe istihdam edilmektedir (Açıcı, 2008). Bölgenin elverişli iklimi, verimli toprakları, suyun yeterli olması vb. nedenlerle bölgede 12 ay boyunca çeşitli tarım ürünleri yetiştirilebilme imkânı bulunmaktadır. Ayrıca bölgede yetiştirilen ürün çeşitliliği çok fazla olup, yılda 2 hatta 3

ürün yetiştirilebilmektedir. Hatay’da kıyı ovaları ve Amik Ovası’nda yetiştirilen tarım ürünleri, toprağın ne kadar verimli olduğunun bir kanıtıdır. (Foto 2.31.)

Foto 2.31. Hatay’daki Amik Ovasında ve Kıyı Ovalarında Yetiştirilen belli başlı ürünler; a. Erik (*Prunus domestica*), b. Mandalina (*citrus reticulata*), c. Şeftali (*Prunus persica*), d. Buğday (*triticum*), e. Pamuk (*gossypium hirsitum*)

Tarımsal aktiviteler açısından Hatay’da yer alan üretim faktörleri organik tarıma elverişlidir. Aynı zamanda daha önce bahsedilen bölgenin tarımsal aktiviteler için sahip olduğu avantajlar sayesinde, Türkiye geneli hasat zamanlarına göre bölgede hasat zamanı daha erken olmakta, böylece mevsimin ilk meyve veya sebzeleri bu bölgede yetiştirilmektedir. Bölge tarımı için ehemmiyeti fazla olan seracılık özellikle Samandağ ve çevresinde yaygındır. Bu sahada seracılığın yaygın ve önemli olmasının nedenlerinden biri, ısıtma giderlerinin düşük olmasıdır.

Hatay’da belli başlı yetiştirilen tarım ürünleri arasında turunçgiller ve zeytin ön plana çıkmaktadır. Bunlar arasında zeytinin 2013 yılında Hatay ilindeki üretim miktarı; 139.002 ton (ülkemiz toplamının % 12’si) yağlık zeytin, 19.417 ton (ülkemiz toplamının % 6’sı) sofralık zeytin olmak üzere toplam 158.419 tondur (ATSO, 2016). Hatay ili genelinde irili ufaklı yüzün üzerinde zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Çünkü Zeytin aynı zamanda sanayiye yönelik en önemli tarım ürünüdür

Hatay Valiliği İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2016) verilerine göre ildeki tarla bitkileri, meyve üretimi ve sebze üretimindeki yıllık üretim miktarlarında en fazla üretim meyvede olurken onu çok az bir fark ile tarla bitkileri üretimi izlemiştir. Hatay ilindeki sebze üretimi ise bu iki ürün çeşidine kıyasla onların yarısı civarındadır. (Tablo 2.25.)

Tablo 2.25. 2015 yılı tarla bitkileri, sebze ve meyve üretimi, kaynak: Hatay İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016

Ürün çeşidi	Yıllık üretim miktarı (ton)
Tarla bitkileri	1.111.932
Meyve Üretimi	1.191.346
Sebze Üretimi	505.598
Toplam	1.808.876

Hatay’da toplam 275.578 hektar tarım alanı bulunmaktadır (Hatay İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016). Bu tarım arazilerinin dağılımı Tablo 2.26’de gösterilmiştir. Buna göre ildeki tarım arazilerinin yarısından fazlasını tarla arazileri geriye kalan tarım arazilerini ise meyvecilik, zeytinlik, sebze ve bağ alanları oluşturmaktadır.

Tablo 2.26. Tarım Arazilerinin dağılımı (Hatay İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016)

Arazi	2015 (hektar)	
Tarla Arazisi	160.842	%58
Meyvecilik Alanı	27.996	%10
Zeytinlik	51.600	%19
Sebze Alanı	23.994	%11
Bağ Alanı	5.160	%2
Toplam	275.578	%100

Hatay ili, Türkiye genelinde tarımsal üretim değeri açısından 20. sırada bulunmaktadır (Hatay İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016). 2013 yılı verilerine göre ise Hatay; dört tarımsal ürün (maydonoz, pazı, erik, mandalina) üretiminde Türkiye’de 1. sırada, 14 tarımsal ürün üretiminde (Trabzon hurması, bezelye, şalgam,

marul, zeytin, havuç, pamuk, turunçgiller, soğan, biber) Türkiye genelinde ilk 5 içerisinde (Hatay Valiliği, 2013). (Tablo 2.27.)

Tablo 2.27. 2013 Yılı Hatay'daki Bazı Tarımsal Ürün Üretiminde Türkiye İçindeki Yeri, kaynak; Hatay Valiliği,2013

Ürün	Türkiye Sıralaması	Hatay'daki Üretim Miktarı	Türkiye Üretimine Oranı (%)
Maydonoz	1	19.986	36,4
Pazı	1	3.290	63,5
Erik	1	25.162	9,4
Mandalina (Satsuma)	1	204.983	39,0
Trabzon Hurması	2	6.292	22,2
Bezelye	2	908	25,0
Şalgam	2	226	15,1
Marul (Göbekli)	2	30.725	14,1
Zeytin	3	181.552	10,4
Havuç	3	34.031	5,7
Pamuk (kütlü)	3	269.918	10,5
Turunçgiller	4	574.225	15,9
Soğan (kuru)	5	132.515	6,2
Biber (salçalık)	5	53.560	7,3

İfade edilenlerden de anlaşılacağı üzere tarımsal potansiyeli bu derece önemli olan Hatay'da, hayvancılığın çok geliştiği söylenemez. Fakat Hatay'da hayvancılık çok gelişmemesine rağmen bölgedeki hayvan sayıları yine de kayda değerdir.(Tablo 2.28.) Bu bağlamda 2015 yılı itibariyle Hatay ilinde 126.883'ü büyükbaş, 339.059'u küçükbaş, 857.930'u kanatlı hayvan olmak üzere toplam 1.323.872 hayvan bulunmaktadır.

Tablo 2.28. 2015 yılı Hatay İlindeki Hayvan Varlığı, kaynak: Hatay İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016

Hayvanın Cinsi	Sayısı (2015)
Büyükbaş	126.883
Küçükbaş	339.059
Kanatlı	857.930
Toplam	1.323.872

Hayvancılığın çok gelişmediği Hatay’da, hayvancılık faaliyetleri açısından arıcılığın önemli bir yeri vardır. 2014 yılında 680 işletme tarafından toplam 835.721 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir. (Tablo 2.29)

Tablo 2.29. Hatay’da Arıcılık faaliyetiyle ilgili istatistiki rakamlar, kaynak; TÜİK 2014

Yıl	Hayvan Adı	Arıcılık yapan işletme sayısı(adet)	Yeni kovan sayısı	Eski kovan	Toplam kovan	Bal üretimi (ton)	Balmumu üretimi (ton)
2014	Arıcılık	680	95.079	1.006	96.085	835.721	39,74

2.5.3. Dış Ticaret

Hatay jeoekonomisinde dış ticaret, bölgenin sınır ili olması hasebiyle çok önemlidir. İskenderun limanı Akdeniz’e açılan bir kapı, aynı zamanda da Afrika’ya en yakın liman konumundadır. Bölgedeki dış ticaret daha çok sanayi ve tarım ürünlerine dayalıdır.

Hatay ili, 2010 yılında Türkiye ihracat rakamlarına göre en çok ihracat gerçekleştirilen 9. (1,7 milyar \$) il iken 2015 yılında 10. sıraya gerilemiştir. 2015 yılında Türkiye ihracatı bir önceki yıla göre % 8,7 oranında azalırken, 2010 yılına göre ise % 26 oranında bir artış meydana gelmiştir. Hatay ilinde ise 2015 yılı ihracatı bir önceki yıla göre % 13,6 azalarak Türkiye ortalamasına oranla daha fazla bir düşüş gerçekleşmiştir. 2010 yılına göre ise Hatay ili ihracatında % 8’lik bir artış meydana gelmiştir.(Tablo 2.30.)

Tablo 2.30. Türkiye ve Hatay İhracat Rakamları (\$), kaynak; TÜİK 2016

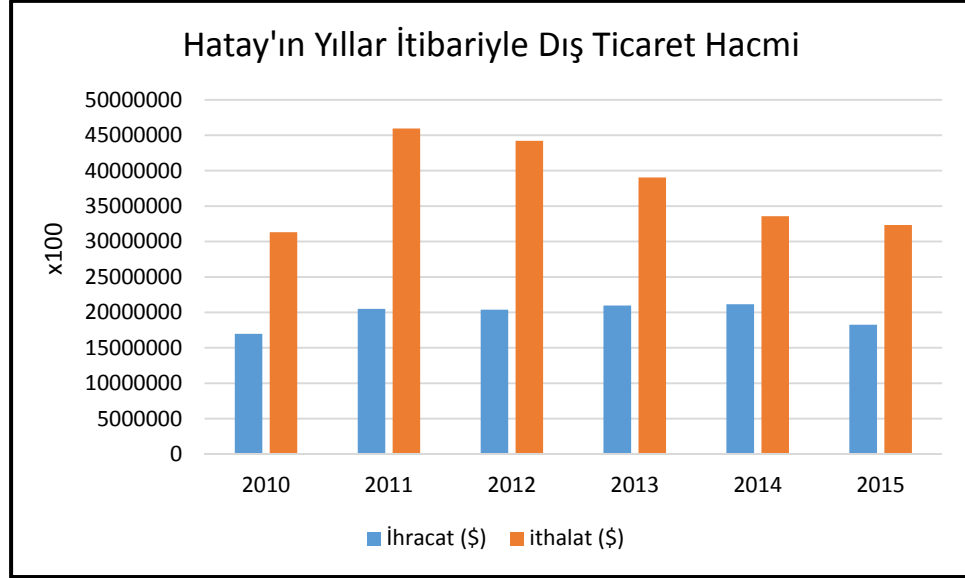
Yıl	Hatay İhracat	Değişim Oranı (%)	Türkiye İhracat	Değişim Oranı (%)	Türkiye İçindeki Payı (%)
2010	1.698.405.186	-	113.883.219.184	-	1,5
2011	2.050.554.653	20,7	134.906.868.830	18,5	1,5
2012	2.039.566.494	-0,5	152.461.736.556	13,0	1,3
2013	2.097.845.509	2,9	151.802.637.087	-0,4	1,4
2014	2.115.434.421	0,8	157.610.157.690	3,8	1,3
2015	1.827.172.200	-13,6	143.934.971.928	-8,7	1,3

İthalat rakamları incelendiğinde ise 2010 yılında Hatay ili, toplam 3,1 milyar \$ ithalat gerçekleştirerek Türkiye’de 7. sırada yer alırken, 2015 yılında 8. sıraya gerilemiştir (TÜİK, 2016). 2015 yılında Türkiye ithalatı bir önceki yıla göre % 11,4 oranında azalırken, Hatay ili ithalatı % 3,7 oranında azalmıştır. Bununla birlikte 2010-2015 yıllarını değerlendirdiğimizde 2015 yılı Türkiye ithalatı 2010 yılına göre % 13 oranında artarken, Hatay ili ithalatı ise % 3,2’lik artış meydana gelmiştir. (Tablo 2.31.)

Tablo 2.31. Türkiye ve Hatay İthalat Rakamları (\$), kaynak; TÜİK 2016

Yıl	Hatay İthalat	Değişim Oranı (%)	Türkiye İthalat	Değişim Oranı (%)	Türkiye İçindeki Payı (%)
2010	3.131.655.292	-	162.041.115.027	-	1,7
2011	4.594.570.191	46,7	206.449.384.237	27,4	2,1
2012	4.420.191.947	-3,8	197.074.597.746	-4,5	2,0
2013	3.904.332.130	-11,7	215.981.624.485	9,6	1,6
2014	3.357.784.199	-14,0	207.411.548.506	-4,0	1,5
2015	3.232.405.451	-3,7	183.778.668.809	-11,4	1,8

Hatay dış ticaretindeki rakamlar incelendiğinde, ithalat-ihracat oranlarındaki 2011 yılından sonraki düşüş Suriye’de yaşanan savaşın Hatay iline olan ekonomik anlamda olumsuz etkilerinin bir sonucudur. (Şekil 2.37.)

Şekil 2.37. Hatay İlinin 2010-2015 Yılları İtibariyle Dış Ticaret Hacmi, kaynak; TÜİK 2016

Burada ilginç olan husus ise Suriye'deki savaş, Hatay dış ticaretini olumsuz yönde etkilemesine rağmen 2015 yılında 2010 yılına göre % 97'lik artış ve 232 milyon \$ ile en fazla ihracat bu ülkeye yapılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Suriye'de her ne kadar savaş devam ediyor olsa da, Hatay ve Suriye'nin sınır olması ve iki ülke arasında insanların eskiden beri süre gelen komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin var olması neden olmuştur. Hatay ili 2015 yılı ihracatı büyük ölçüde Ortadoğu ülkelerinde yoğunlaşmıştır. Suriye'nin yanı sıra ilk 10 ülke arasında Suudi Arabistan, Irak, Mısır, Lübnan gibi yakın çevre ülkeleri yer almıştır.(Tablo 2.32.) Bu duruma, Hatay'daki Arapça'yı bilen çok sayıdaki vatandaş sayesinde Ortadoğu ile olan ticareti kolaylaşması neden olmaktadır. Tablo 2.32.'den de anlaşılacağı üzere Hatay ili, dış ticaretinde ekonomik olarak Ortadoğu'ya bağlıdır.

Tablo 2.32. Hatay İlinin İhracat Yaptığı İlk 10 Ülke (\$), kaynak; TÜİK,2016

Sıra	Ülke	2010 İhracat	2015 İhracat	2010 Yılına Göre Değişim Oranı (%)	2015 Payı (%)
1	Suriye	117.981.440	232.397.579	97,0	12,9
2	Suudi Arabistan	176.864.272	189.582.124	7,2	10,5
3	Irak	130.786.531	189.349.427	44,8	10,5
4	Mısır	149.578.410	160.585.869	7,4	8,9
5	Rusya Federasyonu	128.402.821	131.953.447	2,8	7,3

Tablo 2.32. (Devam) Hatay İlinin İhracat Yaptığı İlk 10 Ülke (\$), kaynak; TÜİK,2016

6	Romanya	118.153.141	77.407.178	-34,5	4,3
7	Lübnan	55.367.110	61.067.158	10,3	3,4
8	ABD	29.983.537	57.732.061	92,5	3,2
9	İtalya	109.101.936	48.717.645	-55,3	2,7
10	Fas	13.101.974	47.067.165	259,2	2,6
	Toplam	1.698.405.186	1.827.172.200	7,6	100,0

2015 yılında Hatay ili ihracatı Ortadoğu'ya yoğunlaşırken, ithalatın gerçekleştirildiği ülkelerin coğrafyası çeşitlilik göstermiştir. 2015 yılında gerçekleştirilen 3,2 milyar \$ ithalatın % 27'si (877 milyon \$) Rusya'dan, % 10'u (338 milyon \$) ise Çin'den gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında 2010 yılına göre ise Hatay ilinin toplam ithalat miktar oranında % 3,3'lük bir azalma meydana gelmiştir. (Tablo 2.33.)

Tablo 2.33. Hatay İlinin En Çok İthalat Yaptığı İlk 10 Ülke, kaynak; TÜİK 2016

Sıra	Ülke	2010 İthalat	2015 İthalat	2010 Yılına Göre Değişim Oranı (%)	2015 Payı (%)
1	Rusya Federasyonu	345.986.450	876.983.928	153,5	27,2
2	Çin	85.314.435	338.265.041	296,5	10,5
3	ABD	733.317.557	298.596.238	-59,3	9,2
4	Brezilya	231.728.937	198.581.794	-14,3	6,2
5	İngiltere	177.462.024	187.368.750	5,6	5,8
6	Avustralya	112.175.325	173.855.613	55,0	5,4
7	Ukrayna	184.002.460	130.722.772	-29,0	4,0
8	Kanada	168.127.686	11.0942.919	-34,0	3,4
9	Güney Afrika Cumhuriyeti	90.937.472	99.826.051	9,8	3,1
10	Almanya	131.078.515	97.740.860	-25,4	3,0
	Toplam	3.131.655.292	3.232.405.451	3,2	100,0

TÜİK, (2016), rakamlarına göre Hatay ilinden gerçekleştirilen yaklaşık 1,8 milyar \$ ihracatın % 40,2'si "Demir-Çelik Ana Sanayi" sektöründen gerçekleşmiştir. "Demir-Çelik" sektörünün ardından ise en fazla ihracat "Sebze-Meyve" ürünlerinde

gerçekleştirilmiştir. 2010 yılına göre “Sebze-Meyve” ihracatında düşüş meydana gelmiştir. Bunun yanında 2010 yılına göre “Motorlu Kara Taşıtları ve Motorları” ında ise oldukça yüksek bir artış (% 415,7) görülmektedir. Yine “Mobilya” ve “Demir Dışı Metal Cevherleri” ürünleri ihracatında da 2010 yılına göre yüksek bir artış görülmektedir. (Tablo 2.34.)

Tablo 2.34. Hatay İli En Çok İhracatı Gerçekleştirilen İlk 10 Ürün(\$), kaynak; TÜİK 2016

Ürün	2010	2015	2010 Yılına Göre Değişim Oranı (%)	2015 Payı (%)
Demir-çelik ana sanayi	714.009.208	735.909.674	3,1	40,2
Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	440.882.633	349.689.810	-20,7	19,1
Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	96.628.485	79.587.422	-17,6	4,3
Motorlu kara taşıtları ve motorları	11.213.867	57.826.726	415,7	3,2
Diğer genel amaçlı makineler	44.317.705	54.875.908	23,8	3,0
Mobilya	22.843.332	46.951.400	105,5	2,6
İşlenmiş sebze ve meyveler	35.452.461	40.778.964	15,0	2,2
Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	22.995.865	31.249.935	35,9	1,7
Motorlu Kara Taşıtlarının Römorkları ve karasörleri	17.383.967	23.960.282	37,8	1,3
Demir dışı metal cevherleri	11.568.584	22.719.920	96,4	1,2
Toplam	1.698.405.186	1.827.172.200	7,6	100,0

Hatay ili dış ticareti, ürün çeşitliliği açısından incelendiğinde, 2015 yılı Hatay ili dış ticaretinde en çok açık verdiği ürünler arasında (1) demir-çelik ana sanayi, (2) atık ve hurdalar ve (3) maden kömürü ilk 3 sırada yer almaktadır. 2015 yılında Hatay ilinde gerçekleştirilen yaklaşık 3,2 milyar \$ ithalatın % 55’i demir-çelik ana sanayi ile atık ve hurdalar sektöründe gerçekleşmiştir. Ayrıca “Sentetik Kauçuk ve Plastik Hammaddeler” ithalatı 2010 yılına göre % 485,5 artmıştır. İthalat oranı en fazla azalan ürün kategorisi % 65,2 ile “Diğer Özel Amaçlı Makineler” olmuştur. (Tablo 2.35.)

Tablo 2.35. Hatay İli En Çok İthalatı Gerçekleştirilen İlk 10 Ürün(\$), kaynak; TÜİK 2016

Ürün	2010	2015	2010 Yılına Göre Değişim Oranı (%)	2015 Payı (%)
Demir-çelik ana sanayi	362.888.636	1.144.915.281	215,5	35,5
Atık ve hurdalar	936.598.086	630.950.301	-32,6	19,5
Maden kömürü	512.045.785	624.352.096	21,9	19,3
Demir cevheri	285.027.500	283.026.731	-0,7	8,8
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	42.672.788	76.900.926	80,2	2,4
Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler	39.836.403	70.377.635	76,7	2,2
Rafine edilmiş petrol ürünleri	62.791.544	52.429.458	-16,5	1,6
Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	8.619.915	50.467.960	485,5	1,6
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	18.237.499	45.784.420	151,0	1,4
Diğer özel amaçlı makineler	114.138.522	39.743.219	-65,2	1,2
Toplam	3.131.655.292	3.232.405.451	3,2	100,0

Hatay ili gümrük müdürlüklerine göre dış ticaret rakamları Tablo 2.36.'da gösterilmiştir. Tablo 2.36. incelendiğinde dağın öbür tarafı olarak değerlendirilen bölgede bulunan İsdemir ve İskenderun Gümrük Müdürlükleri'nin bölge ekonomisi için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2.36. Hatay İli Gümrük Müdürlüklerine Göre Dış Ticaret Rakamları (milyon dolar), kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

Bölge Müdürlüğü	Gümrük Müdürlüğü	Yıl					
		2013		2014		2015	
		İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Doğu Akdeniz	Antakya	387	5	451	22	383	31
	Cilvegözü	31	0	76	0	66	0

Tablo 2.36.(Devam) Hatay İli Gümrük Müdürlüklerine Göre Dış Ticaret Rakamları (milyon dolar), kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

	İsdemir	1495	6489	1579	5757	1321	4823
Doğu Akdeniz	İskenderun	982	4027	1175	4136	1331	4012
	Yayladağı					0	0
	Toplam	2894	10521	3281	9915	3101	8866

2.5.4. Turizm

Hatay ili turizm açısından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Hatay, sahip olduğu özellikleri itibariyle başta inanç turizmi olmak üzere kültür, gastronomi, deniz, macera, sağlık, tarih gibi birçok açıdan turizm merkezi durumundadır. Literatürde bu bölgenin turizm potansiyelini ortaya koyma açısından birçok çalışma (Çetin, 2015; Türk,2009; Savran, 2011; Başçı 2011; Özşahin, 2015; Kaymaz ve Özşahin, 2013; Özşahin ve Kaymaz, 2015; Kaymaz, 2015; Kaymaz ve Özşahin 2015; Akkiprik, 2013) bulunmaktadır. Hiç şüphesiz bu çalışmaların her biri birbirinden değerli olmalarının yanında, bölge potansiyelini de ortaya koymaları açısından çok ehemmiyetlidir. Bahsedildiği üzere “Hatay ve Turizm” sözcükleri bir araya gelince ortaya zengin bir miras çıkar ve söz konusu bu zenginlik sadece birkaç sayfalık sınır ile pek tabi açıklanamaz. Fakat buradaki amaç, bölge jeoekonomisine katkısı, dolayısıyla Hatay ili jeopolitik önemini artırması bakımından turizm potansiyelini, ana hatlarıyla ortaya koymaktır.

Bölge sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikleriyle adeta bir açık hava müzesine benzer. (Tablo 2.37. ve Şekil 2.38.) Fakat Hatay bu potansiyelini çeşitli nedenlerle tam olarak kullanamamaktadır. Özellikle Suriye’de sıcak savaşın devam etmesi, Hatay’ın da konum itibariyle bu ülkeye sınır olması, il turizmini olumsuz yönde etkilemiştir. 2011 yılından itibaren Hatay’a gelen yerli ve yabancı turist sayılarında bir düşüş söz konusudur. (Tablo 2.38. ve Şekil 2.39. ve Şekil 2.40.) Ayrıca yine 2011 yılından sonra, Hatay’a gelen müze ve ören yeri ziyaretçi sayısında ve bu ziyaretçilerden elde edilen gelir miktarlarında da önemli ölçüde düşüş görülmektedir. (Tablo 2.39 ve Şekil 2.41.) Tablo 2.38. ve Tablo 2.39. ile Şekil 2.39., Şekil 2.40., ve Şekil 2.41.’den elde edilen sonuçlara göre insanlar Hatay iline turist olarak gelme konusunda bir kez daha düşünmekte ve bu konuda çekimser davranmaktadırlar. Sadece 2015 yılında Hatay’a gelen müze ve ören

yeri ziyaretçi sayısında önemli miktarda artış söz konusudur. Ayrıca o sene gelen ziyaretçiler Hatay'a yüklü miktarda gelir bırakmışlardır. 2015 yılındaki bu artışın nedenleri arasında bölge tanıtımının diğer illerde daha fazla yapılması, özellikle günümüzde popülaritesi artan gastronomi turizmi için şehre gelen turist sayısının artması vb. nedenler sayılabilir. 2015 yılında Hatay'a gelen müze ve ören yeri ziyaretçilerinin bir diğer özelliği ise bölgeye önemli miktarda para bırakmaları olmuştur. (Şekil 2.39.)

Tablo 2.37. Hatay İlindeki Potensiyel Turizm Lokasyonları, kaynak; Hatay Valiliği, 2016

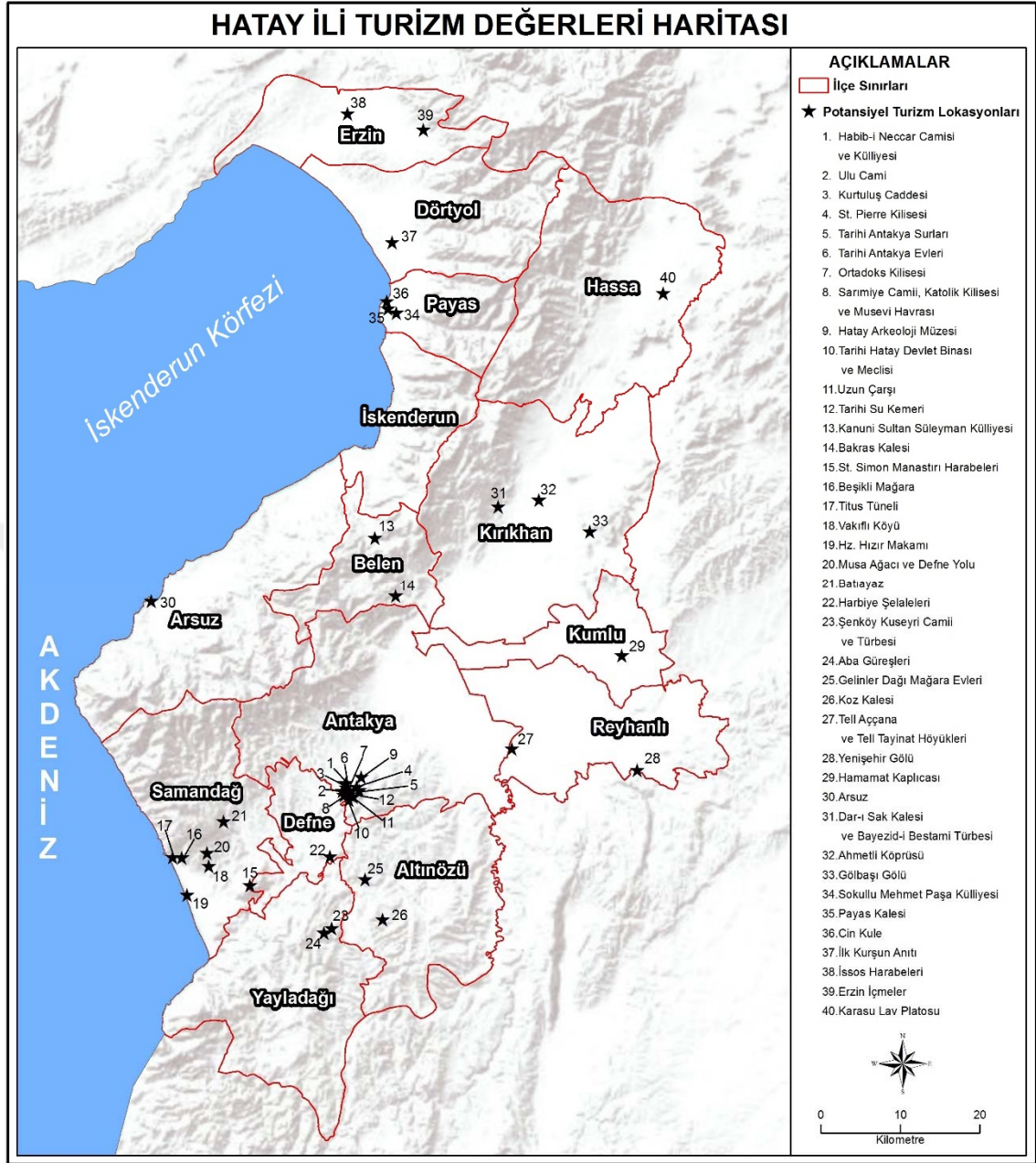
Lokasyon	İlçe
1. Habib-i Neccar Camisi ve Külliyesi	Antakya
2. Ulu Cami	Antakya
3. Kurtuluş Caddesi	Antakya
4. St. Pierre Kilisesi	Antakya
5. Tarihi Antakya Surları	Antakya
6. Tarihi Antakya Evleri	Antakya
7. Ortodoks Kilisesi	Antakya
8. Sarımiye Camii, Katolik Kilisesi ve Musevi Havrası	Antakya
9. Hatay Arkeoloji Müzesi	Antakya
10. Tarihi Hatay Devlet Binası ve Meclisi	Antakya
11. Uzun Çarşı	Antakya
12. Tarihi Su Kemerli	Antakya
13. Kanuni Sultan Süleyman Külliyesi	Belen
14. Bakras Kalesi	Belen
15. St. Simon Manastırı Harabeleri	Samandağ
16. Beşikli Mağara	Samandağ
17. Titus Tüneli	Samandağ
18. Vakıflı Köyü	Samandağ
19. Hz. Hızır Makamı	Samandağ

Tablo 2.37.(Devam) Hatay İlindeki Potansiyel Turizm Lokasyonları, kaynak; Hatay Valiliği, 2016

20. Musa Ağacı ve Defne Yolu	Samandağ
21. Batıyaz	Samandağ
22. Harbiye Şelaleleri	Defne
23. Şenköy Kuseyri Camii ve Türbesi	Yayladağı
24. Aba Güreşleri	Yayladağı
25. Gelinler Dağı Mağara Evleri	Altınözü
26. Koz Kalesi	Altınözü
27. Tell Aççana ve Tell Tayinat Höyükleri	Reyhanlı
28. Yenişehir Gölü	Reyhanlı
29. Hamamat Kaplıcası	Kumlu
30. Arsuz	Arsuz
31. Dar-ı Sak Kalesi ve Bayezid-i Bestami Türbesi	Kırıkhan
32. Ahmetli Köprüsü	Kırıkhan
33. Gölbaşı Gölü	Kırıkhan
34. Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi	Payas
35. Payas Kalesi	Payas
36. Cin Kule	Dörtyol
37. İlk Kurşun Anıtı	Dörtyol
38. İssos Harabeleri	Erzin
39. Erzin İçmeler	Erzin
40. Karasu Lav Platosu	Hassa

Tablo 2.38. Hatay İli Yıllara Göre Giriş Yapan Yerli ve Yabancı Turist Sayısı, kaynak; TÜİK 2016

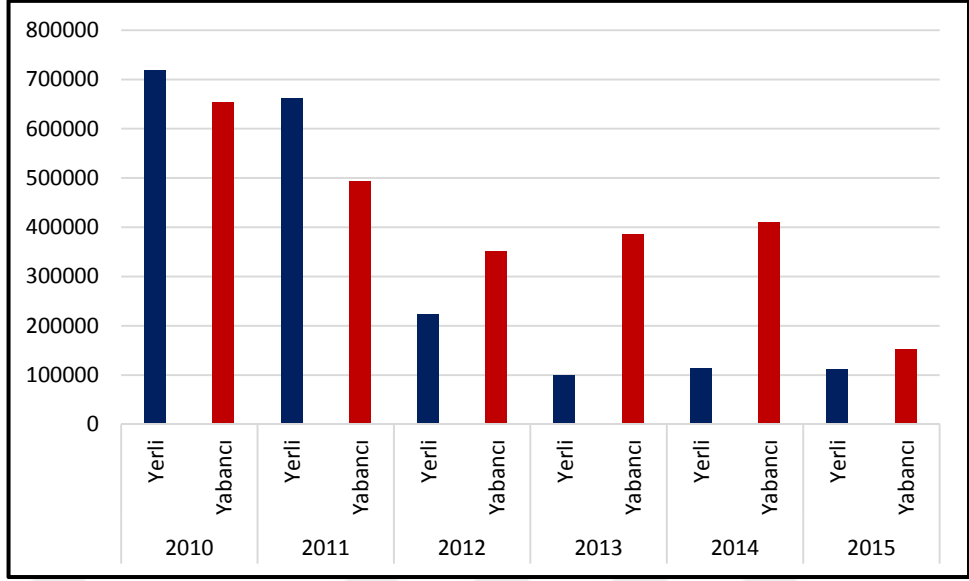
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Yerli	718417	661776	223535	99130	114004	112258
Yabancı	654039	493998	351435	385633	409636	152858
Toplam	1372456	1155774	574970	484763	523640	265116

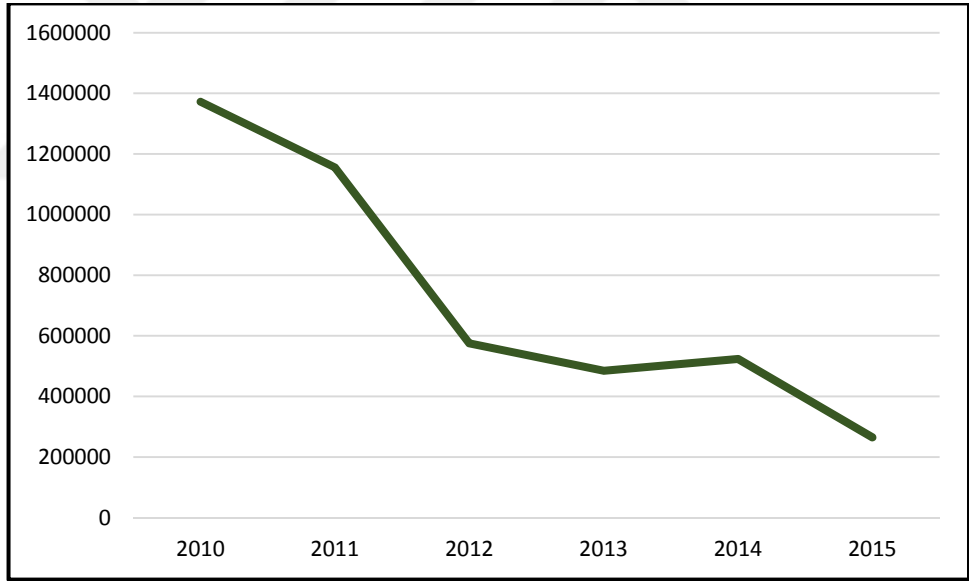
Şekil 2.38. Hatay İli Potansiyel Turizm Değerleri Haritası

Tablo 2.39. Hatay İli Yıllara Göre Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı, kaynak; ATSO 2015

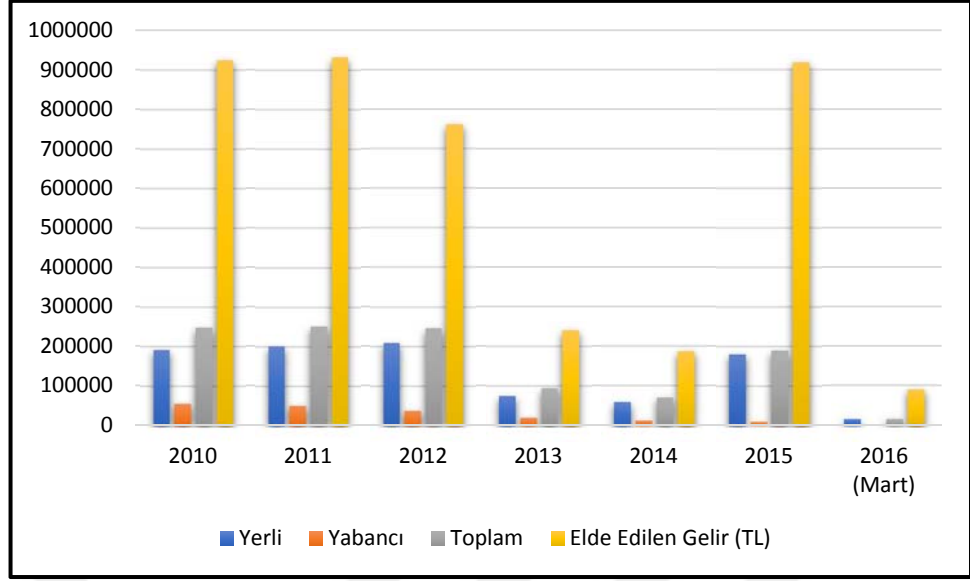
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (Mart)
Yerli	191493	200571	208623	74200	59607	180074	15825
Yabancı	55919	50455	37280	20092	12504	9181	458
Toplam	247412	251026	245903	94292	72111	189255	16283
Elde Edilen Gelir (TL)	925187	932240	761204	240643	187089	918175	89965

Şekil 2.39. Hatay İli Yıllara Göre Giriş Yapan Yerli ve Yabancı Turist Sayıları (2010-2015), kaynak; TÜİK 2016

Şekil 2.40. Hatay İli Yıllara Göre Giriş Yapan Turist Sayıları Çizgisel Değişimi, kaynak; TÜİK, 2016

Şekil 2.41. Hatay İli Yıllara Göre Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı, kaynak; ATSO 2015

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2013)'nın Hatay için hazırlamış olduğu doğa turizmi matrisine göre Samandağ (28X), İskenderun (26X) ve Dörttyol (25X), Hatay'ın doğa turizmi değerleri açısından öne çıkan ilçeleri olmuştur. (Tablo 2.40.)

Tablo 2.40. Hatay İli Ve İlçelerinin Öne Çıkan Doğa Turizmi Değerleri Matrisi, kaynak; Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma Ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2013

Aktivite/değer	Samandağ	Yayladağı	Altnözü	Reyhanlı	Kumlu	Kırıkhan	Hassa	Belen	İskenderun	Dörttyol	Erzin	Antakya
Toplamı	28	2	3	1	0	7	5	8	26	25	19	8
Rafting										X		
Canyoning/kanyon yürüyüşü									X	X		
Mağaracılık										X		
Dağ bisikletçiliği	X								X	X	X	X
Denizel değerler	X	X							X	X	X	
Dağ-yayla gezisi imkânı	X					X	X	X	X	X	X	
Peyzaj güzelliği/fotosafari	X					X	X	X	X	X	X	

Tablo 2.40.(Devam) Hatay İli Ve İlçelerinin Öne Çıkan Doğa Turizmi Değerleri Matrisi, kaynak; Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma Ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2013

Yaylada konaklama/kamping	X						X	X	X	X	X	
Düzenlenmiş doğa gezisi rotası	X						X	X	X	X		
Tabiata uyumlu kırsal miras gezisi	X		X									
Pansiyonculuk	X								X			
Aktif yaylacılık	X								X	X	X	
Kelebekgözlemciliği imkânı	X		X			X	X	X	X	X		
Kuş gözlemciliği imkânı	X					X	X					
Sportif olta balıkçılığı imkânı	X					X	X			X	X	
Milli park vb. sahalar											X	X
Estetik şelale bulunan yerler										X		X

2.5.5. Ulaşım

Hatay, kuzey-güney yönlü anayolların geçtiği bir güzergâh, bir geçiş yeri olarak kalmamış, doğudan gelen ve tarihte “İpek Yolu” diye adlandırılan önemli ticaret yolunun da önemli bir kavşağı olmuştur. Hatay, konumu itibariyle Halep’e giden en kısa ve güvenli yol olduğu için tüccarlar tarafından da tercih edilen bir güzergâh olmuştur.

Ulaşım yönünden Hatay ilinde; karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu ulaşım çeşitlerinin hepsi kullanılmaktadır. Fakat bu ulaşım çeşitleri arasında karayolunun bölge için farklı bir önemi vardır. Çünkü Hatay ilinde, Cilvegözü ve Yayladağı sınır kapılarının bulunması sebebiyle, gerek ulusal gerek de uluslararası karayolu ulaşımı oldukça önemlidir. Avrupa, Anadolu, Ortadoğu ve Güney Asya’yı birbirine bağlayan uluslararası E-91 karayolu (Foto 2.32.) Hatay’dan geçer. Bu karayolu ile Reyhanlı üzerinden Halep’e ulaşılmaktadır. Özellikle son dönemde yaşanan gelişmeler neticesinde ve Suriye’deki sıcak savaşın devam ettiği günümüzde bu yolun önemi kat kat artmıştır. Ayrıca çıkıntı biçiminden dolayı ülke karayolu ağına sınırlı yerlerden bağlantınının

sağlanması da, Hatay ili için karayolunun önemini artırmaktadır. E-5 karayolu ise Hatay'ın Türkiye karayolu sistemine bağlantısını sağlamaktadır (Açıcı, 2008). (Şekil 2.42.)

Foto 2.32. E-91 Karayolu

Hatay ilinde toplam uzunluğu 733 km olan yolların 80 km'si otoyol, 653 km'si devlet ve il yoludur. Bu 653 km'nin 372,3 km'si bölünmüş yoldur. (KGM, 2016). (Tablo 2.41)

Tablo 2.41. Hatay İli toplam yolun cinslerine göre uzunlukları (km), kaynak; KGM 2016

İl Plaka No	Devlet ve İl Yolları					Otoyol	Toplam	
	Asfalt Yollar			Geçit Vermez	Toplam	Bölünmüş Yol	Toplam	
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam					
31	219	391	610	43	653	372,3	80	733

Hatay karayolu ulaşım sektöründe Türkiye'de İstanbul'dan sonra en büyük araç potansiyeline sahip olup, kara, yolcu ve yük taşımada söz sahibi bir ildir. Karayolunun bu kadar önemli olmasının bir sonucu olarak da Hatay, Türkiye'nin en büyük ikinci tır filosuna sahip ildir.

Hatay ilinde demiryolu şehirlerarasında mevcut olup, il içinde mevcut değildir. İlde demiryolu ulaşımı sadece İskenderun'a kadar gelen tek hatlı bir demiryolu ile sağlanmaktadır. Bu hat genellikle yük taşımacılığında kullanılmaktadır.

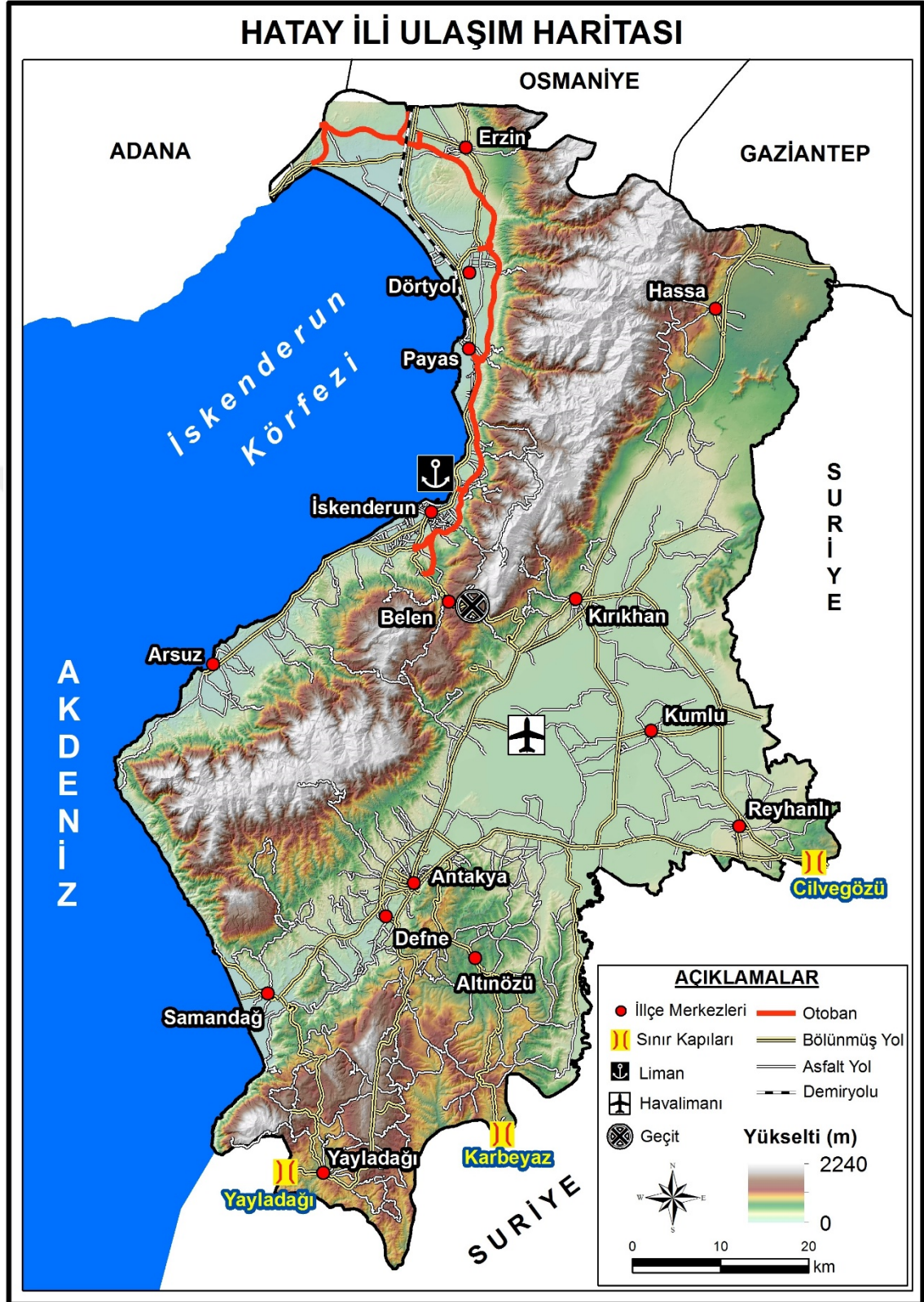
Hatay ilinde denizyolu ulaşımı İskenderun Limanı sayesinde önemli bir ulaşım çeşididir. (Foto 2.33.) Liman, demiryolu ve otoyollarla ticaret merkezlerine bağlıdır.

İskenderun Limanından Ankara, Adana, Karaman, Konya, Kayseri, Gaziantep, Kahramanmaraş başta olmak üzere organize sanayi bölgelerine ve transit ticarete önemli bir pazar olan Kuzey Irak bölgesine demiryolu ile ulaşım sağlanmaktadır.

Hatay ilinde hava yolu ulaşımı açısından bir adet havalimanı bulunmaktadır. Hatay havalimanı 9 Aralık 2007 tarihinde açılmıştır (<http://www.hatay.dhmi.gov.tr>) Bunun haricinde İskenderun'da 1935 yılında bir havaalanı kurulmuş olup, 1963 yılına kadar sivil taşımacılık alanında faaliyet göstermiş, ancak daha sonra yolcu taşımacılığına kapatılmış, sadece askeri amaçla kullanılmaktadır (Açıcı, 2008). (Foto 2.34.)

Foto 2.33. İskenderun Limanı

Görüldüğü üzere bir sınır ili olan Hatay genelinde ulaşım oldukça önemlidir. Fakat, özellikle İskenderun ilçesi, kara, deniz ve demiryolu ulaşımının kesiştiği bir

bölgede yer alması, Reyhanlı ve Yayladağı ilçeleri sınır kapılarına ev sahipliği yapması, Belen ilçesi Anadolu'yu Ortadoğu'dan ayıran Amanos Dağlarının üzerinde geçit oluşturması ile ayrı bir öneme sahiptir.

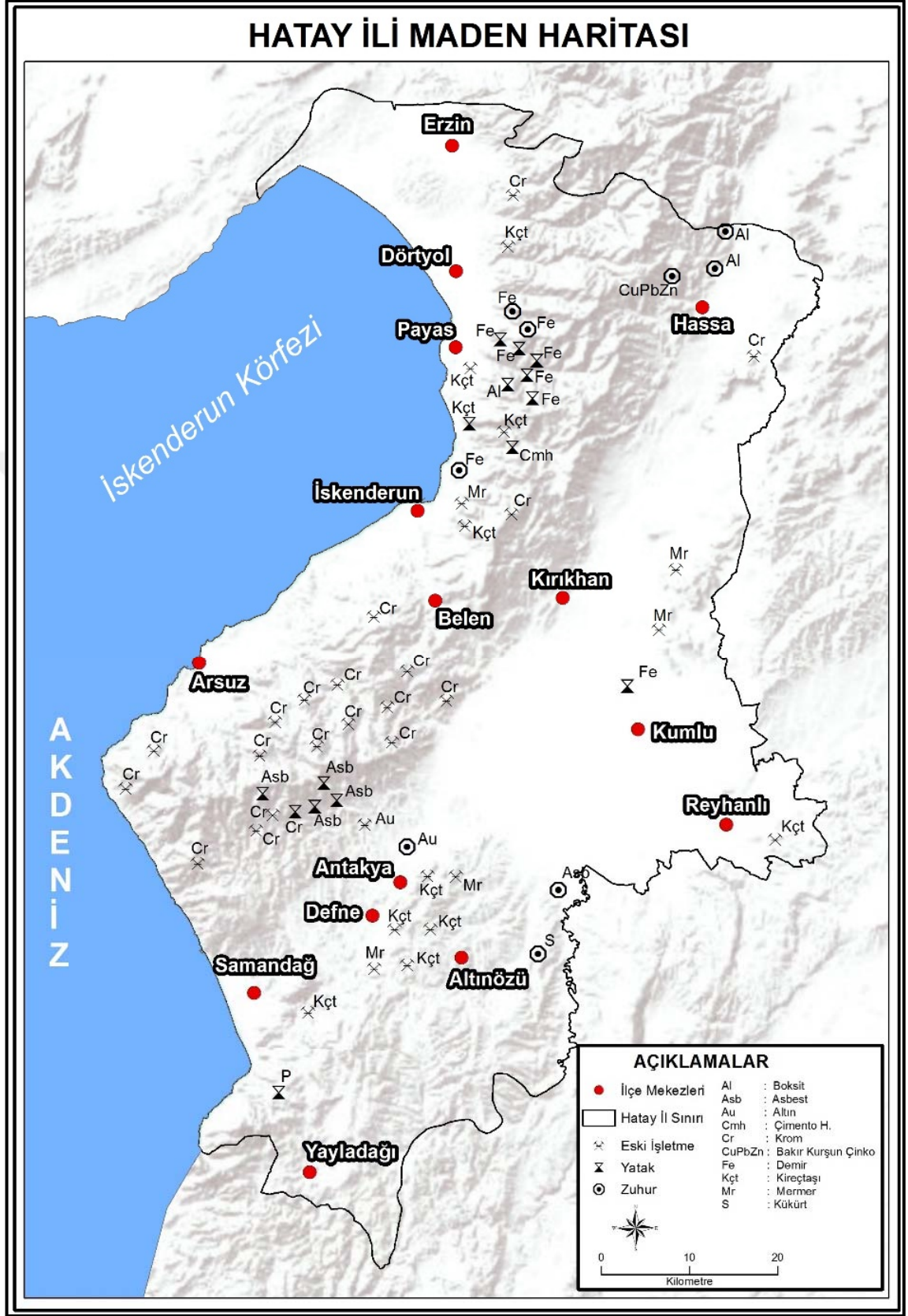

Foto 2.34. Hatay Havalimanı

2.5.6. Enerji ve Doğal Kaynaklar

Hatay ili, madencilik açısından oldukça zengin maden yataklarına sahiptir. Ayrıca Hatay'da bulunan maden yataklarının ekonomik değerleri de oldukça yüksektir. Hatay'da maden varlığı olarak altın, alüminyum, asbest, bakır, kursun, çinko, demir, kükürt ve mermer rezervleri bulunmaktadır (MTA; Açıcı, 2008). (Şekil 2.43.)

MTA'ya göre İskenderun ilçesindeki Payas sahası için 6.000.000 ton görünür, 62.000.000 ton da muhtemel ve mümkün olmak üzere toplam 68 milyon ton potansiyel demir cevheri tespit edilmiştir. Hatay ilinde potansiyel demir cevheri rezervi tespiti yapılan bir diğer çalışma alanı ise Kırıkhan ilçesindeki Katsal yatağı olup söz konusu yatak için toplam 6 milyon ton potansiyel demir cevheri tespiti yapılmıştır. www.mta.gov.tr).

Şekil 2.43. Hatay İli Maden Haritası, MTA'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

Ülkemizde yenilenebilir enerji kaynakların en önemlilerinden biri olan rüzgâr, Hatay ilindeki gibi topografyanın rüzgâr enerjisi üretmeye elverişli olduğu (yükselti farkının fazla olduğu ve denize kıyısı olan) yerlerde enerji üretimi için çok önemlidir. Hatay ilinde Amik ovası boyunca kuzeye doğru esen rüzgârlar hem iklimi şekillendirir, hem de alternatif enerji kaynakları oluşturur. Bu durumun doğal bir sonucu olarak Hatay, rüzgâr enerjisi yönünden oldukça zengin bir ildir. Bu bağlamda Hatay, rüzgâr enerjisi potansiyeli bakımından Türkiye'deki iller arasında ikinci sırada yer almaktadır (ATSO, 2016). Ayrıca Hatay ili, işletmede olan rüzgâr enerji santrallerinin kurulu güç bakımından illere göre yüzdesel dağılımında % 7,73 ile Türkiye'de dördüncü sıradadır (Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği, 2016).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü (2013) verilerine göre Türkiye'de illere göre kurulabilecek RES'lerin toplam alanı 22.834,85 km², toplam kurulu gücü ise 114.174,08 MW'tır. Hatay bu gruplandırmada 682,8 km² toplam alana ve 3.414.000 MW toplam kurulu güç kapasitesiyle 12. sırada yer alır. Hatay, Türkiye'de işletmede olan RES'lerin kurulu güç bakımından ise illere göre dağılımında ise 4. sırada yer alır. Ayrıca Türkiye'nin toplam kurulu gücünün % 7,67 (138,5 MW)'sini de Hatay oluşturmaktadır (Özşahin ve Kaymaz, 2013).

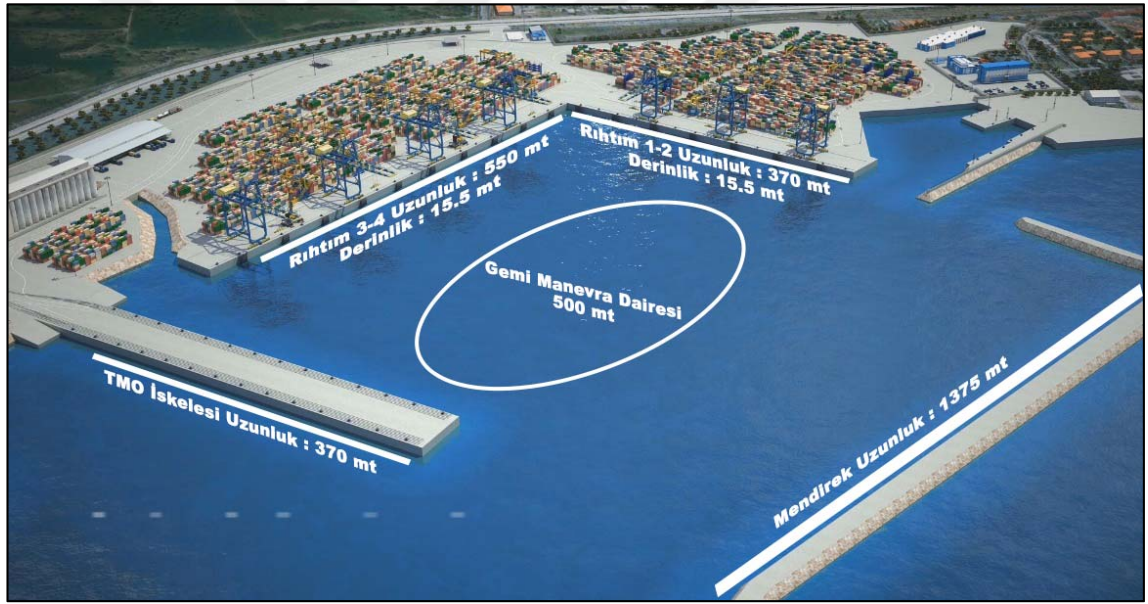
2.5.7. Diğer Faktörler

Daha önce de bahsedildiği üzere İskenderun'da bulunan limanın bölge ve ülke ve Ortadoğu için önemi oldukça fazla olup, Hatay'ın değerini ve önemini bir kat daha artırmaktadır. Çünkü İskenderun Limanı, Çukurova, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerine hizmet vermenin yanı sıra, Suriye, İran ve Irak gibi Ortadoğu ülkelerine transit geçişlerde hizmet etmektedir.

Yukarıda bahsedilen önemi hasebiyle liman, bölge jeoekonomisine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. İskenderun Limanı Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 30.12.2004 tarih ve 2004/128 sayılı kararı ile "İşletme Hakkının Devri" yöntemi ile özelleştirme kapsamına alınmış olup, yapılan ihale sonucunda, 372.000.000\$ bedelle ihaleyi kazanan Limak Yatırım Enerji Üretim İşletme Hizmetleri ve İnşaat A.Ş.,'ye 30.12.2011 tarihinde 36 yıl süreyle işletilmek üzere devredilmiştir (www.limakports.com.tr). İskenderun Limanı, konumunun yanında özellikleriyle de son derece önemli bir limandır. (Tablo 2.42. ve Şekil 2.44.)

Tablo 2.42. İskenderun Limanı Teknik Özellikleri, kaynak; www.limakports.com.tr

Liman Sahası	1.000.000.m ²
Rıhtım Sayısı	8 adet
Konteyner Rıhtım Derinliği	15,5 m
Genel Kargo Rıhtım Uzunluğu	732 m
Konteyner Rıhtım Uzunluğu	920 m
Konteyner Kapasitesi	1.000.000. TEU/ yıl
Dökme Yük Kapasitesi	2.500.000 ton/yıl
Genel Kargo Kapasitesi	600.000 ton/yıl
Ro-Ro Kapasitesi	120.000 araç/yıl
Ro-Pax Kapasitesi	30.000 tır/yıl

Şekil 2.44. LimakPort İskenderun'un Özellikleri, kaynak; www.limakport.com.tr

İskenderun Limanı'nda verilen başlıca hizmetler; konteyner, dökme, genel kargo, proje kargo elleçlenmesi, Ro-Ro Ropax, terminal, demiryolu bağlantılı terminal, depolama, pilotaj/romorkaj, atık alım hizmetleridir. (Şekil 2.45.)

Şekil 2.45. LimakPort İskenderun Konteyner Hizmeti, kaynak; www.limakport.com.tr

Bu özelliklerinin yanı sıra LimakPort İskenderun, insan kaynağı ihtiyacının % 80'ini (www.limak.port.com) İskenderun ve çevresinden karşılamasıyla birlikte bölge insanına da istihdam sağlamıştır.

Hatay jeoekonomisini incelerken, bölgede özellikle Antakya ve çevresinde yaygın olan el sanatlarının üzerinde durulmazsa konunun bir bölümü eksik kalmış olur. Bölgedeki bu tür işletmelerin her biri küçük ölçekteki işletmelerdir fakat bir bütün olarak bölge ekonomisine ciddi katkı sağlamaktadırlar. Bölgedeki belli başlı el sanatları faaliyetleri arasında; sedef ve ahşap işçiliği, tenekecilik, semercilik, ipek dokumacılığı, cimem, hasır örme, defne yağı ve sabunu yapımı, el işi ayakkabıcılık, kasğa (toprak kap) yapımı, üfleme cam gibi zanaatlar sayılabilir (Eraslan, 2009). Özellikle ipek işlemeciliği (ham ipek ayrıca önemli bir ihraç ürünüdür), sedef ve ahşap işçiliği (sedefli mobilya, sehpa, aksesuar, tavla, satranç takımları, hediyelik eşya) Hatay genelinde çok yaygın olup (ipek dokumacılığında özellikle Antakya, Defne ve Samandağ ilçeleri önde gelmektedir), bölge ekonomisine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. (Şekil 2.46. ve Şekil 2.47.)

Şekil 2.46. Ahşap işçiliği, kaynak; <http://www.helena.com.tr/katalog/helena.pdf>

Şekil 2.47. El yapımı sedef işlemeli ürünler, kaynak;
<http://center.helena.com.tr/galeri.php>

2.6. Değerlendirme ve Sonuç

Hatay ili, jeopolitik açıdan; yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda büyük bir önem arz etmektedir. Bu sonuç, tezin yazılma amaçlarından da biri olan “*Hatay ili jeopolitik açıdan stratejik bir değere sahiptir ve bu değer özellikle son yıllarda bölgede yaşanan gelişmeler sayesinde artmaktadır*” hipotezini, “*Hatay ili bu bölümde işlenen bütün özellikleriyle politik, stratejik, kültürel ve ekonomik açıdan muazzam derecede önemli bir güce sahiptir*” ifadesiyle sonuçlandırılmasına bir dayanak olmuştur. (Tablo

2.43.) Bu özellikleriyle Hatay, ülkemizde hatta dünyada yitirilmemesi gereken bir değerdir. Pek tabii bu kadar değerli olan bir bölge, doğanın kanunu gereği bazı sıkıntılarla da karşı karşıya kalmaktadır. Fakat hangi şartta ve hangi durumda olursa olsun, bu kadar değere sahip bir bölge dün olduğu gibi, bugün de, yarın da bu özelliğini iyi değerlendirmeli ve korumalıdır.

Tablo 2.43. Hatay İlinin güç kaynakları; Nye ve ark. (2003)'dan esinlenerek düzenlenmiştir

Güç Kaynağı	Derece
Konum	Kuvvetli
Biçim	Zayıf
Fiziki Yapı	Kuvvetli
Sınır	Zayıf
Nüfus	Kuvvetli
Dil	Kuvvetli
Din	Kuvvetli
Etnik Yapı	Kuvvetli
Sanayi	Zayıf
Ticaret	Orta
Tarım	Kuvvetli
Enerji ve Doğal Kaynaklar	Orta
Turizm	Orta
Ulaşım	Kuvvetli
Sosyal Değerler	Kuvvetli
Suriye Meselesi	Zayıf

Hatay ili, bulunduğu konum itibarıyla dünya üzerinde oldukça önemli bir noktada bulunmaktadır. Zaten bölge bu stratejik önemi neticesinde kadim çağlardan itibaren süregelen cazibe merkezi hüviyetini korumaktadır. Bu bakımdan Hatay, bulunduğu mekân itibarıyla daha önce de bahsedildiği üzere birçok açıdan köprü niteliği taşımaktadır.

Bilindiği üzere şehirlerin en önemli özelliklerinden biri, içinde barındırdığı çeşitli kesimlerden farklı farklı insanları bir arada tutmasıdır. Eğer bu özellikleri açısından bir şehre örnek verilmesi istenilirse, yeryüzünde akla gelen ilk yerlerden biri Hatay olur.

Hatay bölgesinde bu kadar çok çeşitli zenginliğin bir arada toplanması, bölgenin jeopolitik öneminden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu bölgede asırlardır birçok medeniyet var olmuştur. Dolayısıyla günümüze bu medeniyetlerin izlerini taşıyan değerli bir miras kalmıştır. Hatay ilindeki jeokültürel yapıyla ilgili bir diğer sonuç ise, bölgede çok çeşitli kesimden bulunan gruplar kendi içlerinde başkalarına da zarar vermeden özgürce hareket edebilmekte ve kendilerini rahatça ifade edebilmektedirler. Fakat bu gruplar, çalışma sırasında da tespit edildiği üzere hiçbir zaman “Hatay’ı, dolayısıyla ülkeyi bölücü” bir faaliyet içerisinde bulunmamışlardır. Öte yandan Hatay’da yaşayan topluluklar aynı zamanda bir sınır toplulukları olması hasebiyle, sınırın öbür tarafında yaşayan toplumların dertleriyle de dertlenmekte, fakat hiçbir zaman Türkiye Cumhuriyeti’ni sıkıntıya sokacak davranışlarda bulunmamaktadırlar. Bakıldığı vakit “öteki” bu kadar dar bir alanda bu kadar fazla olmasına rağmen, Hatay’daki topluluklar hiçbir zaman “öteki” kavramını düşmanca ve keskin sınırlarla ifade etmemektedirler. Bunun yanında, Hatay’daki her grup, yine aslında bölgenin bir doğası gereği, farklı kesimlerden kaynaklanan etkilere ve değişimlere maruz kalabilmektedir. Fakat her ne şartta olunursa olunsun Hatay, bölgesinde yaşanan gelişmelere karşı ayakta kalabilmek için dün olduğu gibi bugün de yarın da toplumda hiçbir kimseyi ötekileştirmemelidir. Hatay’ın tamamen kendi yapısı gereği hak ettiği “*Doğunun kraliçesi, Medeniyetler Şehri, Barış ve Hoşgörü diyarı*” gibi sıfatların ileride de sürdürülebilmesi çok önemlidir.

Bugün dünyada ve özellikle Hatay sınırlarında da devam eden çatışmaların önlenmesi ve sürdürülebilir bir barış ortamı sağlanması açısından bir “*Hatay Modeli*” oluşturulmalıdır. Bu model sayesinde Hatay, çok kimlikli ve çok etnikli bölgelerde barışı sağlamak için gerekli olan ortak yaşam kültürü, bir marka değer olarak kullanılabilir. Çünkü Hatay bölgesinde var olan barış, huzur, hoşgörü ve saygı ortamının sürdürülebilirliği özellikle içerisinde bulunduğumuz dönemde hem ülkemiz hem de dünya açısından önemi oldukça fazla olan bir örnek teşkil etmektedir.

Hatay ili jeoekonomisi açısından yapılan çalışma sonuç olarak şunu

göstermektedir ki, bölgede var olan bir ekonomik potansiyel ve canlılık söz konusudur. Fakat bu potansiyel yeterince kullanılamamaktadır. Bu potansiyeli daha da etkin bir şekilde değerlendirmek içinse, var olan unsurların her birini iyi değerlendirmek gerekir. Tarımda modern tarım teknikleri kullanılmalı, sanayi açısından bölgeye daha fazla yatırım yapılmalı, bu yatırımlarda daha çok yerel halk istihdam edilmeli, dış ticarete kendi ulusal firmalarımıza kolaylıklar tanıyarak ihracatı artırmalıdır. Özellikle her yönüyle bölgeyi derinden etkileyen Suriye meselesi için harcanan çeşitli ihtiyaçlar mümkün olduğunca Hatay bölgesinden karşılanmalıdır.

Hatay'ın jeoekonomik konumu Ortadoğu'ya, Kuzey Afrika'ya ve Akdeniz vasıtasıyla okyanuslara açılabilme olanağı sunmaktadır. Dolayısıyla Hatay ilinde var olan fiziki ve beşeri avantajlar kullanılarak jeoekonomik avantaja dönüştürülmelidir. Hatay, tarımda sanayileşmeyi geliştirerek ihracatını artırmalıdır. Hatay'daki turizm potansiyeli daha aktif hale getirilip farkındalık yaratılarak daha fazla turist çekilmelidir. Bunun yanında bölge jeoekonomisi, dünya ekonomisine entegre olmalı, bölgedeki ekonomik faaliyetler siyasi sınırları daha fazla aşmalıdır.

Hatay, mevcut yapısıyla jeopolitik analizlere ihtiyaç duyan ve dolayısıyla bu analizlere önem vermek zorunda olan bir bölgedir. Çünkü jeopolitik açıdan bu kadar hassas bir noktada bulunan Hatay, gerek ulusal gerek uluslararası birçok gücün de hedefinde olan bir bölgedir.

Hatay ili, jeopolitik, jeokültürel, jeoekonomik özelliklerini sinerji sağlayacak bir şekilde kullanırsa, ve bu kavramlar ile ilgili kendi gerçeklerini göz önünde bulundurursa anlamlı ve bütüncül bir yaklaşımla hareket etmiş olup, ulusal, bölgesel ve uluslararası anlamda kendini güçlendirir. Çünkü tezin bu bölümünde ifade edilenler göstermiştir ki; "jeo"suz bir politika, kültür ve ekonomi düşünülemez ve dolayısıyla coğrafya kaçınılmazdır.

Bir bölgenin jeopolitik durumunu etkileyen; fiziki yapı, konum, sınır, siyasi durum, jeokültür ve jeoekonomi gibi hususlar günümüzde ulusal ve uluslararası ilişkileri de en fazla etkileyen ve şekillendiren konulardır. Bu bağlamda Hatay ili jeopolitiğinin durumu, söz konusu açılardan analiz edilmiştir. Pek tabii jeopolitiğin de kendi doğası gereği, bu durum daha önce de belirtildiği üzere tez yazıldığı sıradaki güncel durumdur. Oysa çalışma alanı olan Hatay gibi bölgelerin jeopolitik durumu ya da önemi, özellikle

içerisinde bulunduğumuz konjonktürde sürekli olarak değişmektedir. Bunun yanında, Hatay'ın karşı karşıya kaldığı pek çok sorunda jeopolitiğinin önemli bir rolü vardır ve bu nedenlerle bu bölümde detaylı olarak işlenen kavramların Hatay açısından önemi oldukça fazladır. Nitekim Hatay ilinin jeopolitik önemi, son zamanlarda özellikle Suriye'de yaşanan gelişmeler neticesinde katlanarak artmıştır. Daha önce birçok kez ifade edildiği üzere Suriye'de yaşanan olumlu-olumsuz her gelişme Hatay'da çok derin ve oldukça uzun süren bir etki bırakmaktadır. Dolayısıyla bugün hala devam etmekte olan Suriye'deki savaş hali her şeyden önce insanlık açısından biran önce son bulmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HATAY İLİ HİDROPOLİTİĞİ

Hidropolitik, havzası birden fazla ülkenin sınırları içerisinde bulunan, yeraltı ve yerüstü doğal ya da yapay su kaynaklarının yarattığı siyasi ve hukuki sorunları fiziki, beşeri, mekânsal ve teknik yönleriyle birlikte inceleyen ve bu sorunlara hukuksal çerçevede çözümler arayan bir bilim dalıdır (Dursun, 2008). Hidropolitik terimi ilk kez John Waterbury tarafından yazılan ve 1979 yılında Syracuse University Press tarafından basılan “*Nil Vadisinin Hidropolitliği*” kitabında kullanılmıştır.

İnsanoğlunun en büyük hayat kaynağı olan su, şüphesiz bütün canlılar için hayati öneme sahiptir. Canlı hayatının var oluşundan itibaren, bütün canlıların en çok ihtiyaç duydukları kaynakların başında su gelir. Su, alternatifi olmayan bir doğal kaynak ve hayatın dört temel unsurundan biridir. İnsanoğlu suyu; beslenme, sağlık, tarım, sanayi, ulaşım vb. birçok alanda kullanmaktadır. Canlı hayatının bir parçası olan su, bu öneminin neticesinde insanlar tarafından hep su kaynaklarının bulunduğu mekânların çevresine yerleşmesine neden olmuştur.

Yeryüzünün yaklaşık % 70’i suyla kaplı olmasına rağmen, bu suların % 97’sini tuzlu sular (okyanus ve denizler), % 3’ünü tatlı sular oluşturmaktadır. Ancak bunun da % 68,3’lük bölümü buzullarda katı halde bulunmaktadır. Kalan suyun % 31,4’ü yer altı sularını oluşturmakta, % 0,3’ ü tatlı yüzey suyu olarak; göller (% 87), bataklıklar (% 11) ve akarsularda (% 2) bulunmaktadır (US Geological Survey, 2010). Az miktardaki kullanılabilir bu suyun da dünya üzerindeki dağılışında da dengesizlik bulunmaktadır. Bu dengesizlik neticesinde dünya genelinde bazı bölgeler ciddi su sıkıntısı çekmektedir. Bu bölgelerden Afrika ile Ortadoğu su sıkıntısı çeken bölgelerin başında gelir.

Dünya genelinde 1,2 milyar insan güvenilir içme suyundan yoksun yaşarken, 2,4 milyar insan da sağlık koşullarına uygun suya erişememektedir. Her gün çoğunluğu çocuk ve yaşlılardan oluşan yaklaşık 14-30 bin kişi suyla ilgili önlenebilir hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmektedir (Ekinci, 2013).

Su sadece insanlar için değil, bütün canlılar için gereklidir. Bu hayati öneminden dolayı su hiçbir zaman baskı ve tehdit unsuru olarak kullanılmamalıdır (İlgar ve Khalef, 2003). Fakat ne yazık ki, dünyada su kaynaklarının yeterli olmadığı her yerde su

potansiyel bir çatışma nedenidir. Bu çatışmanın sadece ülkeler arasında olması gerekmez; bölgeler, topluluklar (grup, aşiret vb.), hatta bireyler arasında bile olabilir (Tırıl, 2010). İnsanlık tarihi boyunca stratejik bir doğal kaynak olma özelliğini hiçbir zaman kaybetmeyen su; günümüzde sadece yaşamsal kullanımıyla kalmamakta, gittikçe önem kazanan stratejik bir silaha da dönüşmektedir.

Su 21. yy'da dünyadaki en stratejik unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu durumu tetikleyen en önemli neden şüphesiz su tüketimindeki ihtiyacın artmasıdır. Suya olan talebin küresel dünyada sürekli arttığı, su kaynaklarının azaldığı, nüfus artışı sorununun hızla devam ettiği, kentleşme ve sanayileşmenin de su rekabetini daha da arttırdığı düşünülünce, su sorunun uluslararası politikada önemli bir konu olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır (Akbaş ve Mutlu, 2012). Sanılanın aksine bu durum, küresel boyutun aksine daha çok ülkelerin coğrafi konumlarına göre bir sorun teşkil etmektedir (Bağış, 2004).

Dünya genelinde artan kuraklık ve suyun önemi neticesinde, 21. yy. da suları paylaşan ülkeler arasındaki en önemli anlaşmazlıklardan birisi su paylaşımı konusunda olacaktır. Yapılan çalışmalar sonucu 2025 yılında dünya genelinde 3 milyar insanın su sıkıntısı yaşayacağı tespit edilmiştir (Maden, 2013).

3.1. Kavramsal Çerçeve

Bir akarsu doğduğu yerden döküldüğü yere ya da tükendiği noktaya kadar, beslendiği kollarıyla birlikte ayrılmaz bir bütündür. Ancak farklı ülkelerden kaynaklar katılması ya da farklı ülkelerden geçerek bir havzaya sularını boşaltması sonucu akarsu üzerindeki egemenlik, hükümlanlık, kullanım durumu gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (İlgar ve Khalef, 2004). Bir akarsuyun kullanımıyla ilgili aşırı kullanım, tuzlanma, kuraklık, kirlenme, taşkın vb. çevre sorunları tüm mecrayı etkilemektedir. Bu etkilenme neticesinde havza ülkeleri arasında çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunları incelemeden önce konuyla ilgili bazı kavramları açıklamak yerinde olacaktır.⁵

---

⁵Kavramlar açıklanırken tek bir kaynağa bağlı kalınmamış literatürdeki farklı kaynaklardan farklı tanımlamalarla açıklanmıştır. Ayrıca literatürdeki farklı tanımlamalar yapıldıktan sonra kendi tanımımız yapılmıştır.

Ulusal Su; kaynağından ulaştığı denize, göle ya da bir başka akarsuya kadar, bir ülkenin sınırları içinde kalan akarsu ve göllerdir (Pazarcı, 2003). Bir ülkenin sınırları içerisinde doğup yine aynı ülkenin sınırları içerisindeki bir havzaya sularını boşaltan yeryüzü sularına ulusal akarsu adı verilmektedir (Rüştü ve Selem, 2004). Bir ülkenin resmi sınırları içinde kaynağını alıp yine aynı ülkenin resmi sınırları içerisindeki bir havzaya sularını deşarj eden yeryüzü sularına ulusal akarsu adı verilir (Ilgar ve Khalef, 2004). Ulusal su; bir ülkede doğup o ülkede denize, göle dökülen veya kurak arazide kaybolan nehirdir (Cirit, 2007). Yukarıdaki ifadelerden hareket ile en geniş anlamda ulusal su; kaynağından ulaştığı denize, göle, ya da bir başka havzaya veya arazide kuruyup tükeninceye kadar belirli bir ülkenin resmi sınırları içerisinde kalan bütün yeraltı ve yer üstü sularına denir.

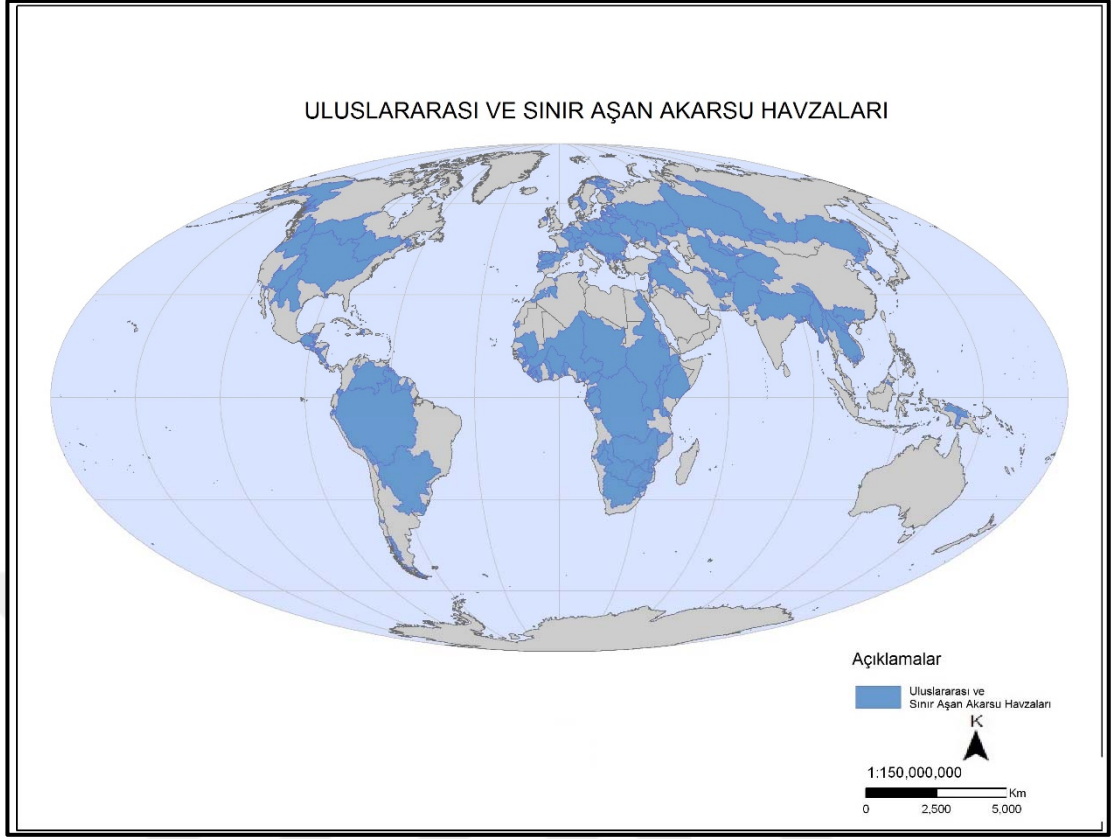
Uluslararası su; esasında sınır aşan sular ile aynı anlamı taşımaktadır, fakat bazı ülkeler sınır aşan su kavramı yerine uluslararası su kavramını kullanmayı tercih etmektedirler. Bu durumda söz konusu akarsu, havza devletleri dışında birden çok ülkenin de söz sahibi olduğu anlamına gelmektedir (Osib, 2012). Coğrafi yaklaşıma göre; iki veya daha fazla devletin topraklarına yayılan bir akarsu havzası, uluslararası su niteliğini taşır (Ilgar ve Khalef, 2004). Uluslararası su; iki ülke arasında sınır teşkil eden ve bu nedenle iki ülkenin aynı anda kullanımına olanak tanıyan sudur (Tacar, 1998). Yılmaz'a göre uluslararası su; iki farklı devletin topraklarında yer alıp, bu devletlerarasında sınır oluşturan ve her iki ülke arasında paylaşımına tabi olan sulardır. Uluslararası su "iki veya daha çok devletin ülkesinden geçen veya devletlerarasında sınır teşkil eden sular" (Sar, 1970) olarak tanımlanmaktadır. Bir suyun uluslararası su olarak ifade edilebilmesi için ise her şeyden önce bütün havza ülkelerinin taraf olduğu bir anlaşmanın olması gerekir (Pazarcı,1993;Şen, vd. 2002). Literatürdeki tanımlardan da anlaşılacağı üzere uluslararası su; en az iki ya da daha fazla ülkenin arasında sınır oluşturan veya iki ülkenin sınırları içerisindeki alanlarda görülen ve bütün havza ülkelerinin katıldığı bir anlaşma neticesinde, havza ülkeleri arasında paylaşımına tabi olan, ayrıca üzerinde herhangi bir fiziki ilişkisi olmayan farklı ülkelerinde hak ve söz sahibi olduğu sulardır.

Sınır aşan su; kaynağından sona erdiği noktaya kadar birden fazla ülkenin sınırları içerisinde geçen sulardır (Kırkıcı, 2014). "Sınır aşan su" kavramı bir ülkede doğduktan sonra başka bir ülkeye ya da ülkelere geçen suları tanımlamak için kullanılan

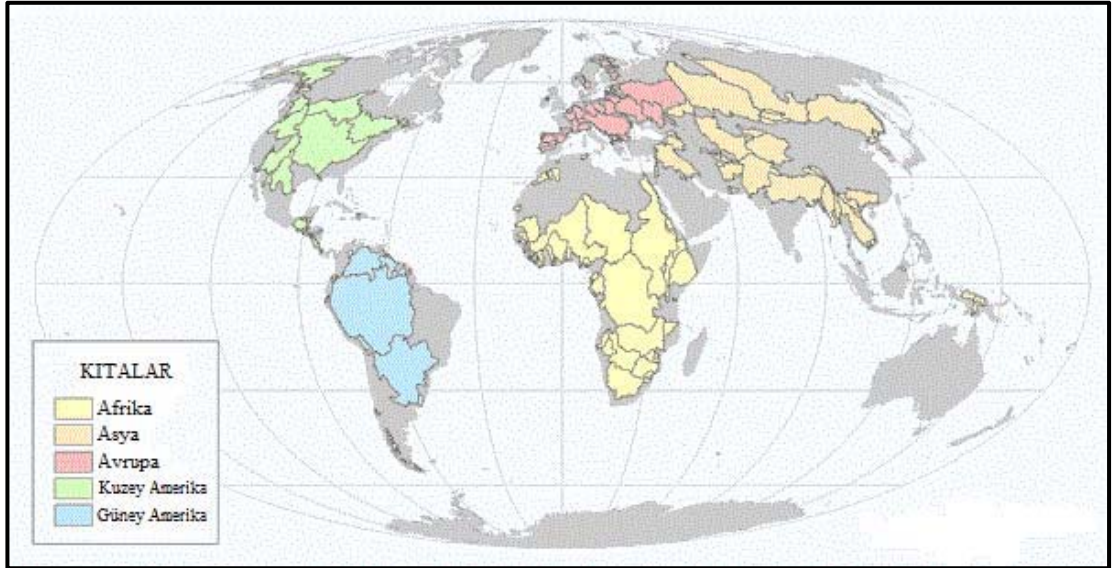
bir kavramdır. Diğer bir ifadeyle sınır aşan sular bir ülkeden doğan ve bu ülke toprakları üzerinde aktıktan sonra bir veya birden çok ülkenin sınırlarını aşarak akışını sürdüren sulara denmektedir (Esenyel, 2001). Sınır aşan su, bir devletin sınırları içinde doğarak başka devlet veya devletlerin sınırlarına geçip buralarda aktıktan sonra denize dökülen sulardır (Yılmaz, 2015). Cirit (2007)'e göre ise sınır aşan su; bir devletin topraklarından doğup başka bir devletin veya devletlerin topraklarından akan sular veya bir ülkeden kaynaklanan ve bu ülkenin toprakları üzerinde aktıktan sonra bir veya birden fazla ülkenin sınırlarını aşarak akışını sürdüren sulara denmektedir. Yukarıdaki tanımlamalardan yola çıkarak sınır aşan su; bir ülkenin resmi sınırları içerisinde doğan ve bu kaynağından sona erdiği yere kadar doğmuş olduğu ülkenin sınırlarından hariç en az bir veya daha fazla ülkenin daha sınırları içerisinde akan sulara denmektedir. Bu tanımlardan hareketle “sınır aşan su” ile “uluslararası su” aynı anlama gelmektedir. Fakat aralarındaki fark; sınır aşan suyla ilgili herhangi bir konuda karar verme yetkisi veya su üzerinde hak talep etme hakkı yalnızca havza ülkelerine aittir, oysa uluslararası su da ise havza devletleri tek başlarına karar veremezler. Uluslararası sularda kullanım durumları ve haklar uluslararası komisyon tarafından belirlenir.

Bugün dünya genelinde 263 tane sınır aşan su bulunmaktadır. (Şekil 3.1. ve 3.2.) 145 farklı ülkenin paylaştığı bu akarsu havzaları Dünya karalarının % 45'ini, yüzeysel su akışının ise % 60'ını oluşturmaktadır. Öte yandan dünya nüfusunun % 40'ı ise bu havzalarda yaşamaktadır (Varis ve ark., 2008; Orhon, 2015,; UN Water, 2008; UN Water, 2013; Kibaroglu, 2007; Maden, 2013; Kılıç, 2012). Bu sulardan yararlanma amacıyla, çeşitli ülkeler arasında yapılmış 300 civarında antlaşma bulunmaktadır (Öziş vd., 2004; Biswas, 1994). Dünya genelindeki akarsulardan en fazla ülkenin paylaştığı akarsu 17 ülke ile Tuna Nehri'dir (Karpuzcu, 2009).

Sınır oluşturan su; iki ülkenin resmi sınırının tamamını ya da bir kısmını oluşturan sulardır. Söz konusu sınır genellikle talveg hattından sadece eğer akarsuda ulaşım yapılabilir ise, ulaşım yapılabilen bölümün ortasından geçmektedir (Kırkıcı, 2014). Literatürdeki tanımlara dayanarak sınır oluşturan su kavramını; herhangi iki ya da daha fazla ülkenin resmin sınırlarının bir bölümü veya tamamını oluşturan sular olarak tanımlayabiliriz.

Şekil 3.1. Uluslararası ve Sınır aşan Akarsu Havzaları, Transboundary Freshwater Dispute Database, 2010'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

Şekil 3.2. Dünya genelindeki sınır aşan su havzalarının kıtalara göre dağılımı, kaynak; Orhon, 2015

Kıyıdaş ülke; sınır aşan suyun bütün akış istikameti boyunca herhangi bir kesiminde toprağı bulunan ülkelere kıyıdaş ülke (Akça, 2014) denmektedir. En geniş ve kapsamlı anlamıyla kıyıdaş ülke; herhangi bir sınır oluşturan veya sınır aşan akarsuyun belirli bir kesim ya da kesimlerinde toprağı bulunan ve o sınır oluşturan veya sınır aşan su üzerinde hakkı bulunan ülkelerdir.

Memba (Yukarı kıyıdaş) Ülke; sınır aşan suyun akış yönünün yukarisında bulunan ülkeleri ifade etmektedir (Akça,2014) Literatürdeki tanımlardan hareketle Yukarı Kıyıdaş Ülke; sınır oluşturan veya sınır aşan suların akış yönüne göre yukarı kesimde kalan ve su kaynağına yakın olan yani su kaynağını kontrol eden ülkelere denir.

Mansap (Aşağı kıyıdaş) Ülke; sınır aşan suyun akış yönünün aşağısında bulunan ülkeleri ifade etmektedir (Akça, 2014). Yine literatürden hareketle aşağı kıyıdaş ülke, sınır oluşturan veya sınır aşan suların akış yönünün aşağı kesiminde yer alan ve su kaynağının kontrolünün kendilerinde olmadığı ülkelerdir.

Yukarıda açıklanan terimler ışığı altında çalışma alanı sınırlarında kalan ve sınır oluşturan veya sınır aşan sular olan Asi nehri, Afrin ve Karasu Çaylarının havza ülkelerine göre hangi statüde olduğu veya her bir havza ülkesinin kendi çıkarları doğrultusunda kendilerince kabul ettiği durum Tablo 3.1.' de gösterilmiştir.

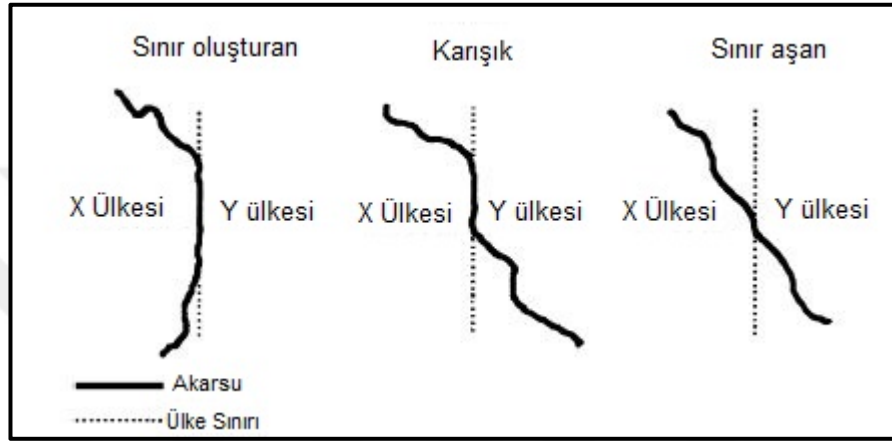
Tablo 3.1. Asi Nehri Nehri, Afrin ve Karasu Çayları'nda Havza ülkelerinin kabul ettikleri durum

	Havza Ülkeleri	Ulusal Su	Sınır aşan Su	Sınır oluşturan Su	Aşağı kıyıdaş Ülke	Yukarı Kıyıdaş Ülke
ASI NEHRİ	Lübnan		*			*
	Suriye	*			*	
	Türkiye		*	*	*	
AFRİN ÇAYI	Türkiye		*	*	*	*
	Suriye		*		*	*
KARASU ÇAYI	Türkiye			*		
	Suriye					

Tablo 3.1.'de de görüldüğü üzere Asi Nehri, Afrin ve Karasu Çayları'nda havza ülkeleri arasında sorunu tanımlama konusunda bile görüş ayrılıkları vardır. Söz konusu

akarsular sınır aşan su mu? Uluslararası su mu? Ya da Suriye'nin iddia ettiği gibi ulusal su mu? Pek tabii Suriye'nin bu iddiasının hiçbir hükmü yoktur. Fakat ilerleyen sayfalarda belirtileceği üzere söz konusu akarsuların üzerindeki anlaşmazlıklar daha suların tanımlamasından başlamaktadır.

Toset ve ark., (2000), ülkeler tarafından paylaşılan nehirleri 3 kategoriye ayırmışlardır; sınır oluşturan nehirler, sınır aşan nehirler, karışık (hem sınır oluşturan hem de sınır aşan) nehirler.(Şekil 3.3.)

Şekil 3.3. Paylaşılan nehir çeşitleri, Toset ve ark., 2000'den değiştirilerek düzenlenmiştir

Hatay ili hidropolitiği konusunda işlenecek olan akarsulardan Toset ve ark., (2000), tanımlarına göre Asi Nehri ve Afrin Çayı karışık; hem sınır oluşturan hem de sınır aşan akarsu, Karasu Çayı ve Güre Deresi sınır oluşturan akarsu, Curcurun, Muratpaşa, Nişrinli ve Kale Dereleri ise sınıraşan akarsu sınıfına girmektedir.

3.1.1. Su Paylaşımı Konusunda Görüş, Doktrinler ve Su Paylaşımı Sorunu

Uluslararası ve sınır aşan sulardan faydalanmaya yönelik dünya genelinde çeşitli görüşler ve bu görüşlere bağlı olarak çeşitli doktrinler ileri sürülmüştür. Bu farklı görüşlerin belli başlı nedenleri havzaların farklılığı, kullanım alan ve amaçlarının farklılığı, her ülkenin çıkarlarının farklılığı, ihtiyaçların, topografyanın, iklimin farklılıkları, ülkelerin gelişim düzeyi farklılıkları, ülkelerin siyasi yapı farklılıkları vb. nedenlerdir. Bu farklı görüşleri kısaca açıklamak gerekirse;

a) Mutlak Egemenlik Doktrini (Harmon Doktrini)

Mutlak egemenlik doktrini 1895 yılında Jadson Harmon tarafından ileri sürülmüş (Toklu, 1999), ilk kez ise 1895 yılında ABD ile Meksika arasında uygulanmıştır (Bağış, 2004).

Yukarı kıyıdaş devletlerin, aşağı kıyıdaş devletlerin hak ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmadan, sular üzerinde istediği uygulamayı (baraj yapımı, suyun akışını değiştirme vb.) yapabileceğini savunur. Dolayısıyla suyun kaynağının çıktığı ülkenin hâkimiyeti (tek ülke egemenliği) esastır. Bu doktrin içeriğinde barındırdığı birçok olumsuz özelliği nedeniyle terk edilmiştir.

b) Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini

Bu görüş tamamen aşağı kıyıdaş ülkelerin yararına bir görüş olup mutlak egemenlik görüşüne bir tepki olarak doğmuştur (Bağış, 2004). Bu doktrine göre bir ülke kendi sınırları içerisinde geçen uluslararası veya sınır aşan suları komşu ülke veya ülkelerin aleyhine kullanamaz. Yani yukarı kıyıdaş ülkenin uluslararası veya sınır aşan sularını akışını durdurmaya, kirletmeye, saptırmaya hakkı yoktur. Dolayısıyla ülkelerin keyfi uygulamaları da söz konusu değildir.

Doğal durumun bütünlüğü doktrininin uygulanmaya konması durumunda üç sonuç ortaya çıkmaktadır:

1- Yukarı kıyıdaş devlet, nehrin fiziki durumunda bir değişiklik yapamaz.

2- Aşağı kıyıdaş devletin, memba devletinin kendi ülkesindeki kullanımlarına karşı veto yetkisi vardır.

3-Aşağı kıyıdaşın muhtemel kullanımları korunmaktadır (Sar, 1970).

c) Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini

Ön kullanım üstünlüğü doktrinine göre ise bir ülke kendi topraklarından geçen uluslararası veya sınır aşan suyu diğer havza devletlerinden önce kullanmaya başlamışsa, kazanılmış bir hak olarak, sudan öncelikli olarak kullanma hakkına sahiptir.

d) Adil Kullanım Doktrini

Bu doktrin hem aşağı kıyıdaş ülkelerin, hem de yukarı kıyıdaş ülkelerin akarsu imkânlarından eşit bir biçimde yararlanma görüşüne dayanır. Uluslararası bir komisyon

tarafından benimsendiği için günümüzde diğer doktrinlere göre daha fazla geçerliliği bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun "Devletlerin Ekonomik Hak ve Yükümlülükleri" hakkındaki 12 Aralık 1974 tarihli kararının 3. Maddesi'nde (Rüştü ve Salem, 2004) , uluslararası ve sınır oluşturan veya sınır aşan akarsuların kullanımında hakkaniyete uygun kullanım görüşü benimsenmiş olup, uluslararası hukuk komisyonunu kıyıdaş ülkelerin aşağıdaki ilkeleri dikkate alarak hareket etmesini istemiştir;

- Coğrafi, hidrografik, iklimsel, ekolojik, doğal nitelikteki etkenler,
- Kıyıdaş devletlerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları,
- Bir kıyıdaş ülkedeki kullanımın diğer kıyıdaş ülkelere olan etkileri,
- Sınır aşan suların mevcut potansiyel kullanımları,
- Sınır aşan suyun doğal özelliklerinin korunması, geliştirilmesi ve su kaynaklarının ekonomik kullanımı (Bağış, 2004).
- Kıyıdaş ülkelerin her birinde söz konusu akarsuya bağımlı nüfus,
- Suyun mevcut ve tasarlanmış kullanımları,
- Su kaynağının korunması, geliştirilmesi ve kullanımının ekonomisi ile bu doğrultuda yapılacak masraflar,
- Su kaynağının sürdürülebilirliği,
- Mevcut veya tasarlanmış belli bir kullanım için, aynı değerdeki seçeneklerin varlığı olarak belirtilmiş, belli süre önceden haber verme ve izin alma (Öziş ve ark., 2004; Biswas, 1994).

Maden (2013)'e göre su ile ilgili anlaşmazlıkların tarihi, iki Sümer Şehri olan Lagash ve Umma'nın Dicle Nehri ile ilgili anlaşma yapıp su savaşını sona erdirdikleri M.Ö. 2500'lü yıllara kadar gitmektedir. Bu tarihten sonra büyük su kütlelerini kapsayan anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu anlaşmaların çoğu suyollarının ulaşım amaçlı kullanımı ile ilgilidir. Günümüzde ise suyollarının ulaşım dışı kullanımı ile ilgili anlaşmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

1997 yılına kadar dünya genelinde uluslararası hukukta sınır aşan nehirlerin sularından havza ülkelerinin ulaşım dışında nasıl yararlanacaklarına ilişkin bir hüküm bulunmamaktaydı (Günel, 1998). Avrupa'da Sanayi devrimiyle beraber nehir ulaşımının önem kazanması ve Afrika kıtasında iç kısımlara ulaşmak için sadece nehir sularının

elverişli olması, ülkeleri uluslararası nehir kullanımında anlaşmazlıklara sürüklemektedir. Bu bakımdan dünya genelinde uluslararası nehir kullanımıyla ilk hukuki rejim, 9 Haziran 1815 tarihinde Viyana Senedinde karara bağlanmıştır (Günel, 1998).

İnsanlık hidropolitik tarihi incelendiğinde 20. yüzyılın ikinci yarısında su kaynaklarından yararlanmada rekor seviyelere ulaşıldığı görülmektedir (Bilen, 2000). 2000 yılına kadar inşa edilen 37.000 büyük barajın % 90'ı 1950 yılından sonra inşa edilmiştir (Yılmaz, 2015).

Daha önce de ifade edildiği üzere ne yazık ki su, yaşanan gelişmeler neticesinde uluslararası savaşın çıkmasında potansiyel bir kaynak olma yolunda hızla ilerlemektedir. Çünkü birçok ülke, kendi sınırları dışındaki sulara bağımlı durumdadır. Özellikle Ortadoğu ve Afrika'da aşağı kıyıdaş ve yukarı kıyıdaş ülkeler arasında uluslararası anlaşmazlıkların çıkması kuvvetle muhtemeldir. Dünyadaki nüfus artışı karşısında su kaynaklarının yetersiz kalması, özellikle tarih boyunca su sıkıntısı çeken Ortadoğu gibi bölgelerde, ülkeler arasında paylaşılan su kaynaklarının önemini bir kat daha artırmıştır. Körfez Savaşı sonrası Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmesinin gündeme geldiği bir dönemde, "Dünya Su Zirvesi Girişimi" adlı kuruluşun başkanı olan Amerikalı Joyce Starr'ın 21.'nci yüzyıla ilişkin projeksiyonları ve suyun, 21. yüzyılda Ortadoğu ülkeleri arasında silahlı ihtilafların kaynağı olabileceğine dair tezleri ve bundan dolayı bir "Ortadoğu Su Konferansı"nın toplanması için başlattığı girişimler, Ortadoğu'da suyun bir "politik kavram" olarak anlaşılmasında özel bir paya sahiptir (Çandar, 1993). Konuyla ilgili detaylı çalışmalar yapmış olan popüler bilim adamlarından Cooley, Starr, Remans, Amery, Bulluoch, Darwish yayınlarında su savaşlarının kurak bölgelerde özellikle de Ortadoğu'da çıkabileceğini işaret etmektedir (Maden, 2013). Bilindiği üzere Ortadoğu'da bundan önceki savaşlar petrol yüzünden çıkmıştır ve ne yazık ki bundan sonraki olası bir savaşın ise su yüzünden çıkması kuvvetle muhtemeldir. Daha önce de ifade edildiği üzere dünya üzerinde 200'ün üzerinde ülkeler arası paylaşımına konu olan su vardır. Bu suların hatırı sayılı bir kısmı da Ortadoğu olarak ifade edilen bölgede bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı tarih boyunca stratejik olarak önemini hep korumuş ve ülkeler arası paylaşımında daima anlaşmazlık konusu olmuştur. Çalışma alanında yer alan sınır oluşturan ve sınır aşan su kapsamında değerlendirilen Asi Nehri havzası ve bu havzanın içindeki akarsular (Afrin ve Karasu Çayları) da söz konusu sularındandır.

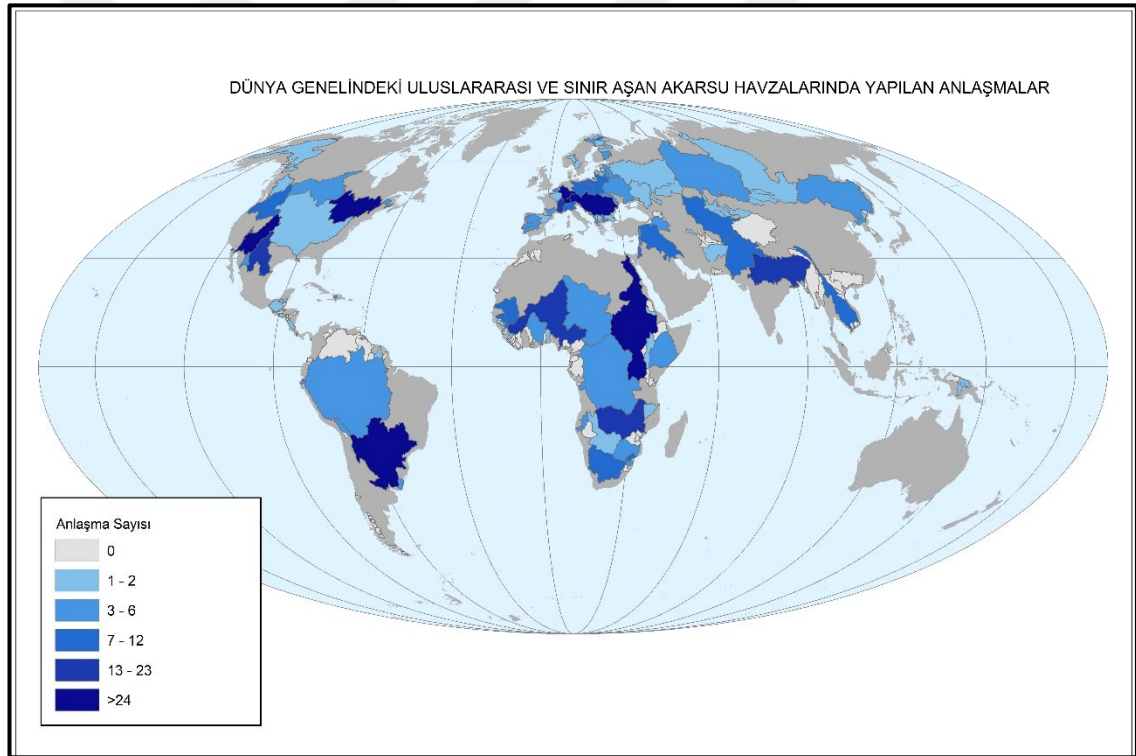
Sınır oluşturan ve sınır aşan suları paylaşan ülkeler arasındaki sorunlar genellikle üç kategoride ele alınmaktadır: (Tiryaki, 1994)

- Suları nitelik ve nicelik yönünden değiştirmeyen faydalanmalar, (hidroelektrik santralleri, tomruk yüzdürülmesi, vb.)
- Tüketici veya yoksun bırakıcı faydalanmalar,
- Nitelik değiştirici faydalanmalar.

Bunun yanında su kaynakları ile ilgili anlaşmazlığı oluşturabilecek potansiyel faktörlerin başlıcaları; söz konusu suyun her ülke için önemi, her bir ülkenin göreceli gücü (özellikle de askeri gücü) ve kıyıdaşların pozisyonu olarak sayılabilir. Genelde sınır oluşturan, sınır aşan ya da uluslararası bir akarsu havzasında işbirliği olmamasının nedeni havzada var olan etnik, dini veya ideolojik düşmanlıklara bağlıdır. Fakat bazı durumlarda suyun kendisi de düşmanlığın sebebi olabilmektedir. Dünyada sınır oluşturan ve sınır aşan sular üzerinde meydana gelen anlaşmazlıklarda sorun sadece suların paylaşımından kaynaklanmamakta, aksine ekonomik, politik, dini çatışmalar vb. konular çatışma nedenleri olabilmektedir. Nitekim Ürdün Nehri üzerindeki çatışma temelinde ekonomik ve politik faktörlerin rol oynadığı anlaşmazlığa güzel bir örnektir (Bilen, 2001). 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşında ülkeler arasında tarih boyunca devam eden temelinde dini nedenlerin bulunduğu çatışma ortaya çıkmıştır, burada su paylaşımı sorunu ise sadece var olan potansiyel ateşi tutuşturup körüklemiştir. Ayrıca kıyıdaş ülkelerin konumunu da içeren göreceli güç ilişkileri, uyumsuzlukların doğasını etkileyen başka bir güçtür. Aşağı ya da yukarı kıyıdaş bir ülke, eğer havzanın baskın gücü ise, ya kendisi diğer havza ülke veya ülkelerini dikkate almadan bir proje geliştirebilmekte, ya da diğer ülkelerin kendisini etkileyebilecek kullanımlarını engelleyebilmekte ve bu durum da suyun kullanımı ile ilgili bir çatışmaya yol açabilmektedir. Bunların yanında bir havzadaki ülkelerin farklı genel gelişmişlik düzeyleri de, hidropolitik durumu etkileyebilmektedir. Çünkü bir ülke geliştikçe, evsel ve endüstriyel su talebi, artmaktadır. Özellikle nüfus artışının yüksek olduğu bölgelerde bu durumun baskısı daha ağır hissedilmektedir (Kılıç, 2011). Günümüzde ise, nüfusun hızlı bir şekilde artması ve endüstrinin yaygınlaşması ile beraber, devletler eskiye oranla, sınır aşan ve sınır oluşturan sulardan gittikçe daha fazla oranlarda yararlanmaktadır. Bu durum da aynı akarsuya kıyısı bulunan ülkeler arasında sorunlara yol açmaktadır. Ancak birden çok devleti ilgilendiren ve faydalanmalarına konu olan, sınır aşan ve sınır oluşturan akarsulara ilişkin, tüm devletler tarafından kabul gören

bir düzenlemenin yokluğu, var olan ve kısmen kabul gören düzenlemelerin de ayrıntıdan uzak oluşu nedeniyle, bu tür faydalanmaların çakışması sonucu ortaya çıkan uyuşmazlıklar, hukuki yollardan değil, siyasi yollardan çözüme ulaştırılmak durumunda kalmaktadır. Çözüm yollarının en çok tercih edileni havza üzerinde anlaşma yapmaktır. Ancak uluslararası veya sınır aşan akarsular hakkında işlerlik kazanan anlaşmalar, ancak ilgili devletler tarafından varılan anlaşmalardan ibarettir (Ilgar ve Khalef, 2003). Bilen (2000)'e göre literatürde dünya genelinde 217 adet su anlaşması yapıldığı ifade edilmiş (Şekil 3.4.) ve bu anlaşmalar üç gruba ayrılmıştır:

1. Sınır oluşturan su anlaşmaları,
2. Su tahsisine yönelik olmayan bölgesel işbirliği anlaşmaları,
3. Havza ülkeleri arasında su tahsisi içeren sınır aşan sularlar ilgili anlaşmalar.

Şekil 3.4. Uluslararası ve Sınır aşan akarsu havzalarında yapılan anlaşmalar, Transboundary Freshwater Dispute 2011' den değiştirilerek düzenlenmiştir.

3.2. Sınır Aşan Sular Açısından Türkiye

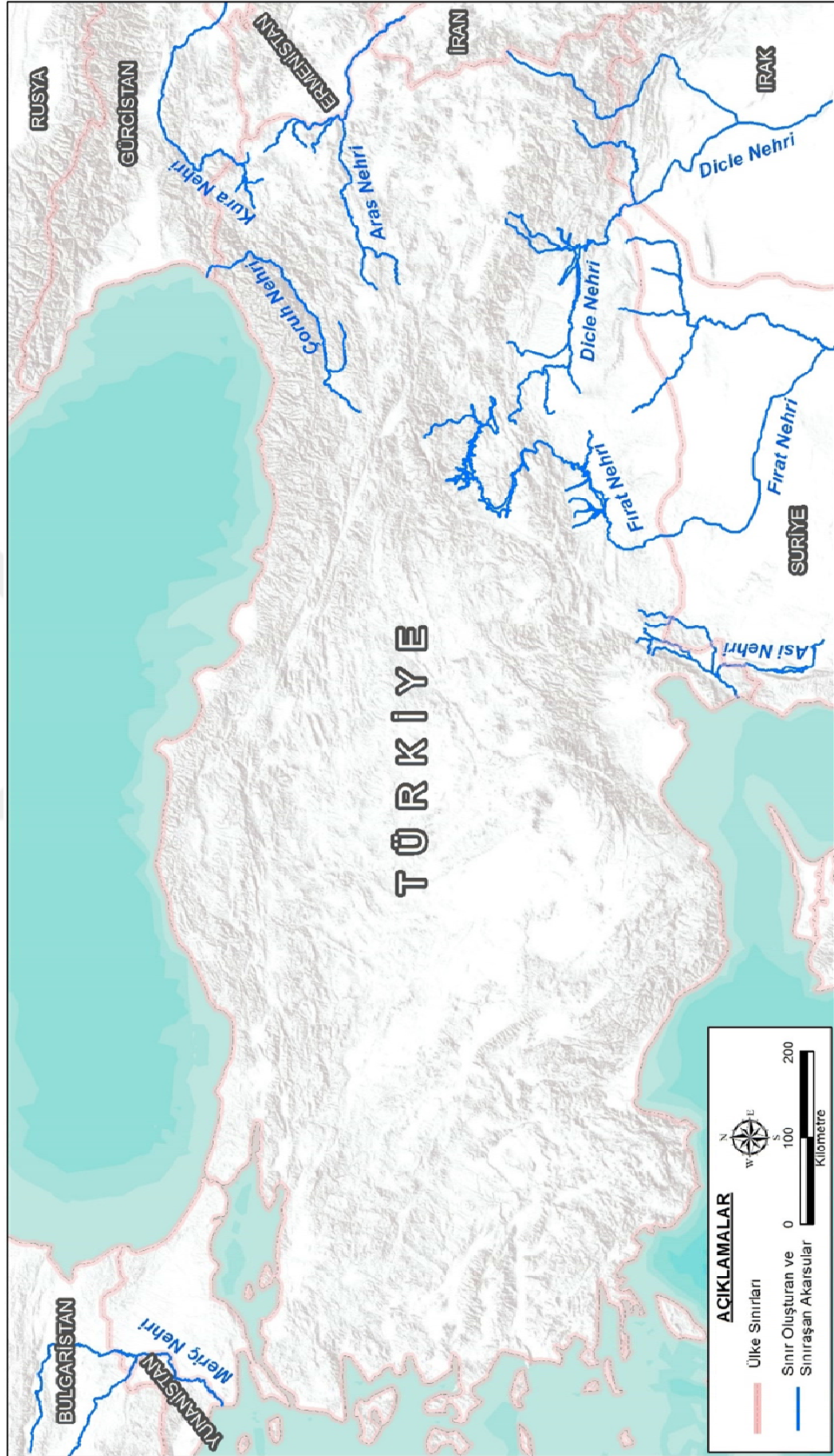
Türkiye'nin 2949 km olan kara sınırlarınının 615 km'sini sınır aşan ve sınır oluşturan sular oluşturmaktadır. Ayrıca bu rakam toplam kara sınırlarımızın % 22'sine denk gelmektedir (Kibaroğlu ,2013; Toklu, 1999; Bilen, 1996).

Türkiye için sınır aşan sular meselesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" görüşü altında işlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası, sınır oluşturan ve sınır aşan sular politikasının aşağıdaki ilkelere dayanması gerekir:

- Ulusal çıkarların ön planda tutulması,
- Karşılıklı esasının uygulanması,
- Uluslararası norm ve standartlara uygun davranışların tercih edilmesi,
- Barışın korunması için azami çabanın gösterilmesi (Tacar, 1998).

Türkiye'nin sınır oluşturan ve sınır aşan ana akarsuları; Meriç, Çoruh, Kura, Aras, Fırat, Dicle ve Asi Nehirleri ve bu nehirlerin kollarıdır. (Şekil 3.5.) Türkiye, Ortadoğu'nun en önemli akarsularından olan Fırat ve Dicle Nehirleri'nde, yukarı kıyıdaş ülke konumundadır. Aynı zamanda Gürcistan'a doğru akan Çoruh ve Kura Nehirleri'nde ve Türkiye Ermenistan sınırında akış gösterdikten sonra Azerbaycan'a doğru akan Aras nehrinde de yukarı kıyıdaş ülke konumundadır. Türkiye Bulgaristan'dan ülkemize doğru akış gösteren Meriç ve Tunca Nehirleri, Yunanistan'dan gelen Arda Nehri ve Lübnan'da doğup Suriye topraklarından ülkemize katılan Asi Nehirleri'nde ise aşağı kıyıdaş ülke konumundadır. (Şekil 3.5.)

Rüşü ve Salem, (2004), Türkiye'de 27 adet sınır aşan su belirlemiştir, bunlardan 5 tanesi sınır oluştururken, 22 tanesi sınır aşan su konumundadır. Fakat çalışma alanında yapılan analizler sonucunda sınır oluşturan sulara 3 adet yeni akarsu eklenmiştir. Fakat burada şu hususa dikkat çekmek gerekir; sınır oluşturan veya sınır aşan suların büyüklüğü bu rakamların ifade edilmesinde belirleyicidir. Dolayısıyla Hatay ili hidropolitigi kapsamında değerlendirilen Asi Nehri, Afrin ve Karasu Çaylarının eksik olanları da gerekli olan yerlere ilave edilmiştir. Yine burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da akarsuların bazılarının hem sınır oluşturan, hem de sınır aşan akarsu kategorisine beraber girmeleridir. (Tablo 3.2. ve Tablo 3.3)

Şekil 3.5. Türkiye'nin Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Ana Akarsuları

Tablo 3.2. Türkiye'nin Sınır oluşturan akarsuları (Rüştü ve Salem,2004'den değiştirilerek düzenlenmiştir)

Akarsu Adı	Havza Ülkeleri
Aras Nehri	Türkiye-Azerbaycan-İran-Ermenistan
Arpaçay	Türkiye-Ermenistan
Hezil Çayı (Dicle'nin kolu)	Türkiye-İrak
Meriç	Bulgaristan-Yunanistan-Türkiye
Mutlu Deresi (Rezve)	Türkiye-Bulgaristan
Asi Nehri Havzası	Türkiye-Suriye
Karasu Çayı	Türkiye-Suriye
Afrin Çayı	Türkiye-Suriye

Tablo 3.3. Türkiye'nin Sınır aşan akarsuları (Rüştü ve Salem,2004)

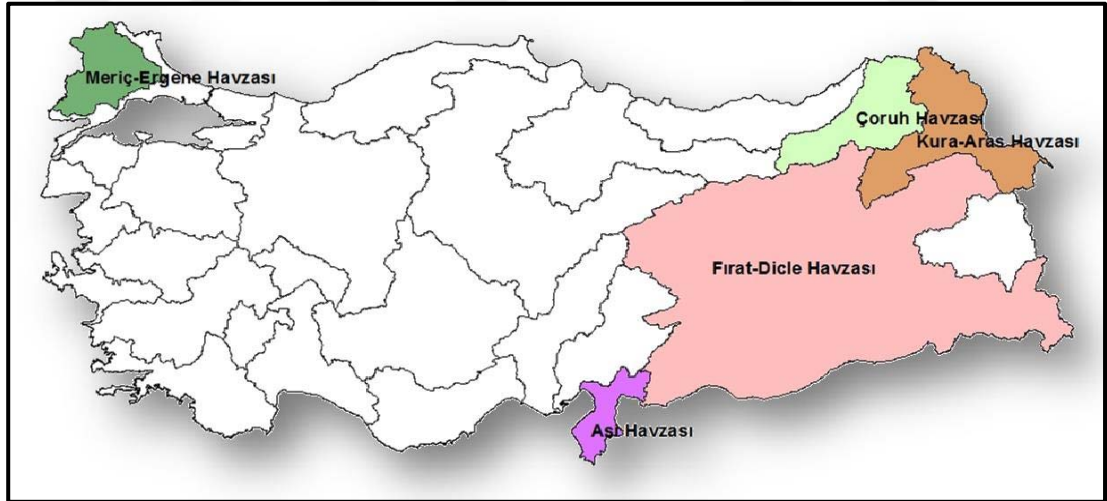
Akarsu Adı	Havza Ülkeleri
Afrin Çayı	Türkiye-Suriye-Türkiye
Asi nehri	Lübnan-Suriye-Türkiye
Balık Suyu	Türkiye-Suriye
B.Circop Suyu(Fırat'ın kolu)	Türkiye-Suriye
Culap Deresi(Fırat'ın kolu)	Türkiye-Suriye
Çoruh Nehri	Türkiye-Gürcistan
Dicle Nehri	Türkiye-Suriye-İrak
Drahini Deresi (Hezil'in kolu)	Türkiye-İrak
Fırat Nehri	Türkiye-Suriye-İrak
Habur Çayı (Res-ul Ayn Pınarı)	Türkiye-Suriye
Karacacurum Çayı	Türkiye-Suriye
Kocadere (Veleka)	Türkiye-Bulgaristan
Kura	Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan
Nerduş Çayı	Türkiye-Suriye
Nusaybin Çağ	Türkiye-Suriye
Sabun Suyu (Afrin'in kolu)	Türkiye-Suriye-Türkiye
Sacir Suyu (Fırat'ın kolu)	Türkiye-Suriye
Sarısı	Türkiye-İran
Senpas Suyu	Türkiye-Suriye

Tablo 3.3.(Devam) Türkiye'nin Sınır aşan akarsuları (Rüştü ve Salem,2004)

Şemdinli Çayı (Zap'ın kolu)	Türkiye-Irak
Zerkan Suyu	Türkiye-Suriye
Zap Suyu (Dicle'nin kolu)	Türkiye-Irak

Ülkemizde toplam 5 adet sınır oluşturan ve sınır aşan akarsu havzası bulunmaktadır. (Şekil 3.6.) Türkiye'nin toplam su potansiyeli incelendiğinde ise ülkemiz sularının % 64'ünün ulusal su, % 36'sının ise sınır aşan su olduğu görülmektedir (Akça, 2014).(Şekil 3.7.). % 36'lık sınır aşan suların havzalara göre dağılışı incelendiğinde ise 5 adet olan sınır aşan su havzasının (toplam su potansiyeli içindeki payı % 36) dağılımı şu şekilde olmaktadır (Akça, 2014):(Şekil 3.8.)

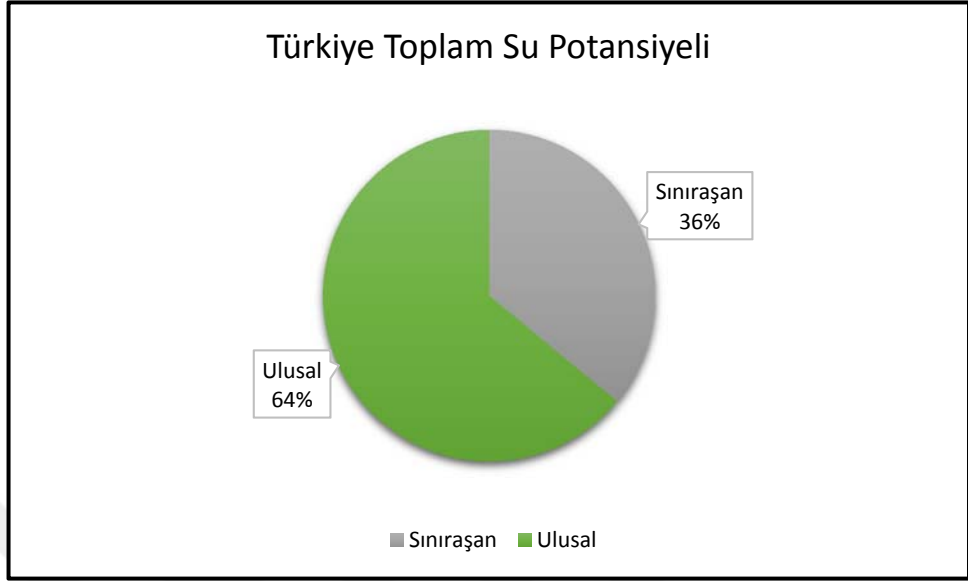
- %28,4 Dicle – Fırat Havzası
  - %0,7 Meriç – Ergene Havzası
  - %0,6 Asi Havzası
  - %3,4 Çoruh Havzası
  - %2,5 Aras Havzası
- } %36

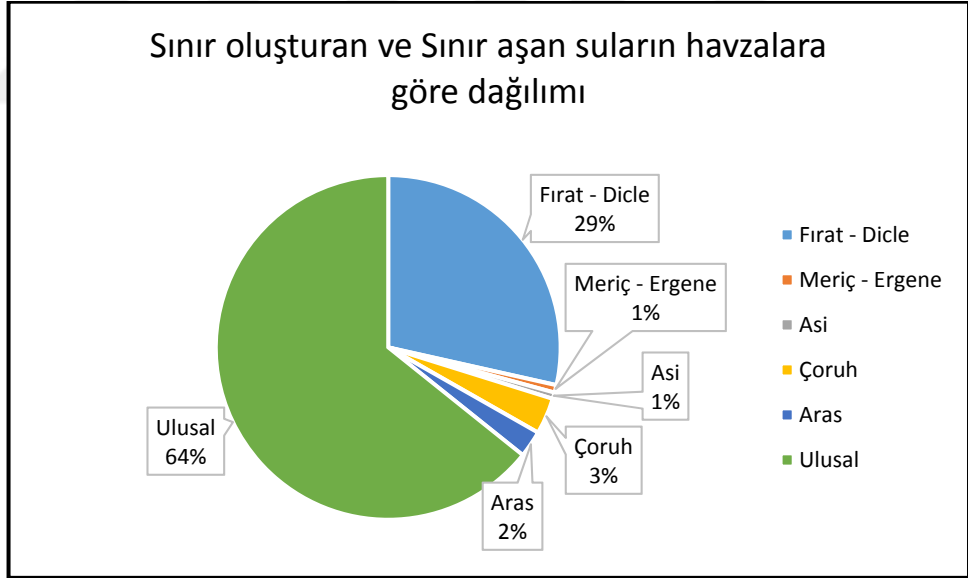
Şekil 3.6. Türkiye'nin Sınır aşan su havzaları, kaynak; Perçin, 2014; Orhon, 2015

Şekil 3.7. ve 3.8.'den de anlaşılacağı üzere sınır oluşturan ve sınır aşan suların ülkemize katkısı dikkate alındığında, Türkiye için sınır oluşturan ve sınır aşan sular politikası son derece önemli bir konuma gelmektedir (Akça, 2014). Bu suların içerisinde de Fırat ve Dicle havzalarının (Tablo 3.4.) önemi açık bir şekilde görülmektedir. Bunun yanında her sınır oluşturan ve sınır aşan nehir havzasının kendisine göre belirli özellikleri

ve önemi vardır. Türkiye'nin diğer sınır aşan havzalarına baktığımızda aşağı kıyıdaş konumunda olduğu Asi Nehri havzası ayrı bir öneme sahiptir.

Şekil 3.7. Türkiye su potansiyeline sınır aşan ve ulusal suların katkısı

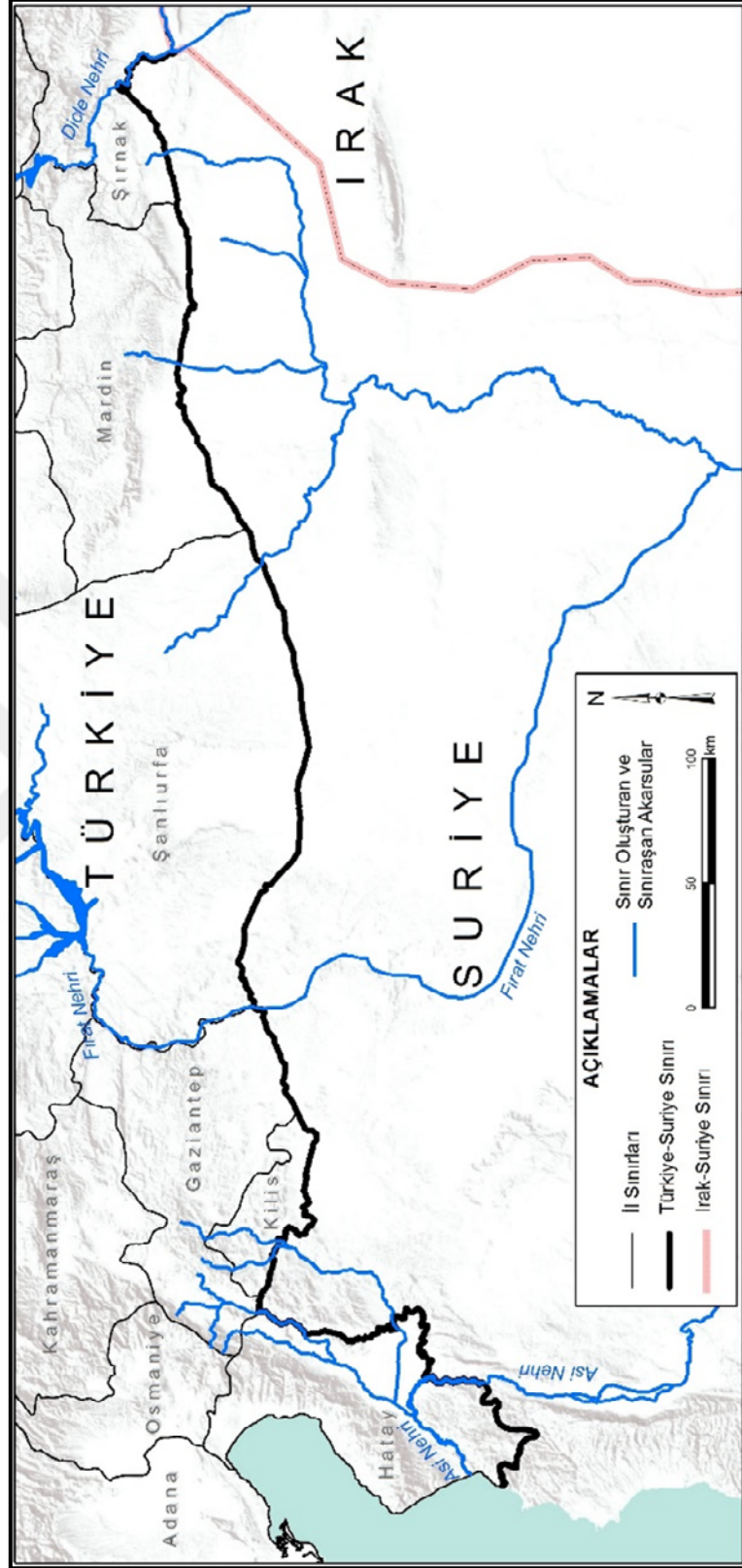
Şekil 3.8. Ulusal Sınır aşan suların havzalara göre dağılışı

Tablo 3.4. Türkiye'nin Sınır aşan Su Potansiyeli (Orhon, 2015; OSİB, 2012; Onur ve ark. 2010)

Sınır aşan nehir havzası	Kıyıdaş ülkeler	Türkiye'deki havza alanı (km ²)	Türkiye'nin toplam kullanılabilir su potansiyeline oranı (%)
Fırat-Dicle	Suriye-Irak-Türkiye	184.918	28,5
Çoruh	Gürcistan-Türkiye	19.872	3,4
Kura-Aras	Gürcistan-Azerbaycan-Türkiye	27.548	2,5
Meriç-Ergene	Bulgaristan-Yunanistan-Türkiye	14.560	0,7
Asi	Lübnan-Suriye-Türkiye	7.796	0,6
Toplam		254.694	35,7

Türkiye'nin 904,4 km olan Suriye ile kara sınırında Asi Nehri, Fırat ve Dicle Nehirleri olmak üzere üç adet ana akarsu ve bu akarsuların kolları bazı bölümlerde sınırı çizmekte, bazı bölümlerde sınırı aşmaktadır. (Şekil 3.9.) Bu akarsulardan Dicle Nehri, Suriye topraklarına hiç girmemekle beraber Türkiye-Suriye sınırının bir bölümü ile Suriye-Irak Sınırının çok küçük bir bölümünü oluşturduktan sonra Irak topraklarında akış gösterip Basra körfezinden denize dökülmeden önce Fırat Nehri ile birleşip Şatt'ül Arab ismini almaktadır. Fırat Nehri ise Dumlu Dağı (Erzurum)'dan kaynağını alıp (İzbırak, 1996), güneye doğru akışını sürdürürken Gaziantep ve Şanlıurfa illeri arasındaki idari sınırı çizdikten sonra ilk olarak Suriye, daha sonrada Irak topraklarına geçerek Dicle Nehri ile birleşip Basra Körfezine dökülür.

Şekil 3.9. Türkiye-Suriye Sınırı ve Sınır Boyunca Akan Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Ana Akarsular

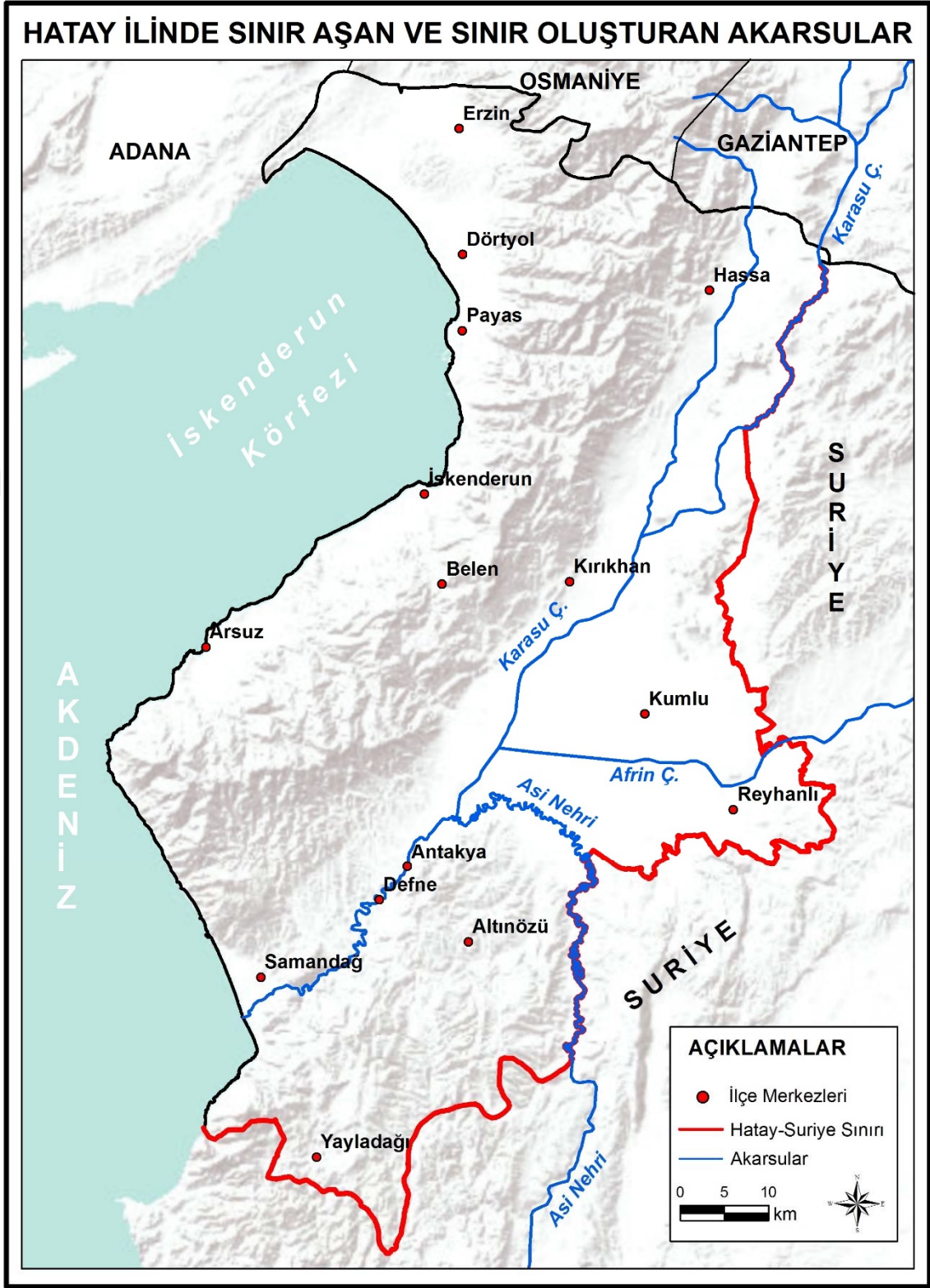
3.3. Hidropolitik Açıdan Hatay

Hatay-Suriye sınırında irili ufaklı çok sayıda sınır oluşturan ve sınır aşan akarsu mevcuttur. (Şekil 3.10.) Bu akarsulardan üç ana akarsu; Asi Nehri, Afrin ve Karasu Çayları sınırın bir bölümünü oluşturur. Fakat diğerlerinden farklı olarak Karasu Çayı hiçbir yerde Suriye topraklarına girmez, sadece Türkiye-Suriye Sınırı boyunca akar. Hatay ilinin 279.3 km uzunluğundaki Suriye sınırının toplam 87.7 km'sini 52 km ile Asi Nehri, 32.1 km ile Karasu Çayı, ve 3.6 km ile Afrin Çayı çizer. Asi Nehri ve Afrin Çayı hem sınır oluşturan, hem de sınır aşan akarsu; Kureyşi, Muratpaşa, Curcurun, Kale ve Nişrinli Dereleri ise sınır aşan akarsu kategorisine girer. (Tablo 3.5.) Türkiye bu sınır aşan akarsulardan Asi Nehri, Muratpaşa ve Curcurun Derelerinde mansap, Kureyşi, Kale ve Nişrinli Derelerinde ise memba ülke konumundadır (Karataş ve Korkmaz, 2012). Afrin Çayı'nda ise hem mansap hem de memba ülke konumundadır (Tablo 3.5.)

Tablo 3.5. Çalışma alanındaki (Hatay ili) sınır aşan ve sınır oluşturan akarsular

		Akarsu Adı	Ülkeler		
Sınır Oluşturan Akarsular		Asi Nehri ⁶	Türkiye-Suriye		
		Karasu Çayı	Türkiye-Suriye		
		Afrin Çayı ⁶	Türkiye-Suriye		
		Güre Deresi	Türkiye-Suriye		
Sınır Aşan Akarsular			Mansap	Memba	
		Asi Nehri ⁶	Lübnan-Suriye- Türkiye	*	
		Afrin çayı ⁶	Türkiye-Suriye- Türkiye	*	*
		Kureyşi Deresi	Türkiye-Suriye		*
		Muratpaşa Deresi	Türkiye-Suriye	*	
		Curcurun Deresi	Türkiye-Suriye	*	
		Kale Dere	Türkiye-Suriye		*
		Nişrinli Deresi	Türkiye-Suriye		*

⁶ Asi Nehri 22 km, Afrin Çayı ise 3.6 km boyunca Türkiye-Suriye sınırını çizdikten sonra ülkemize katıldığı için hem sınır oluşturan hem de sınır aşan su kategorisinde yer almıştır.

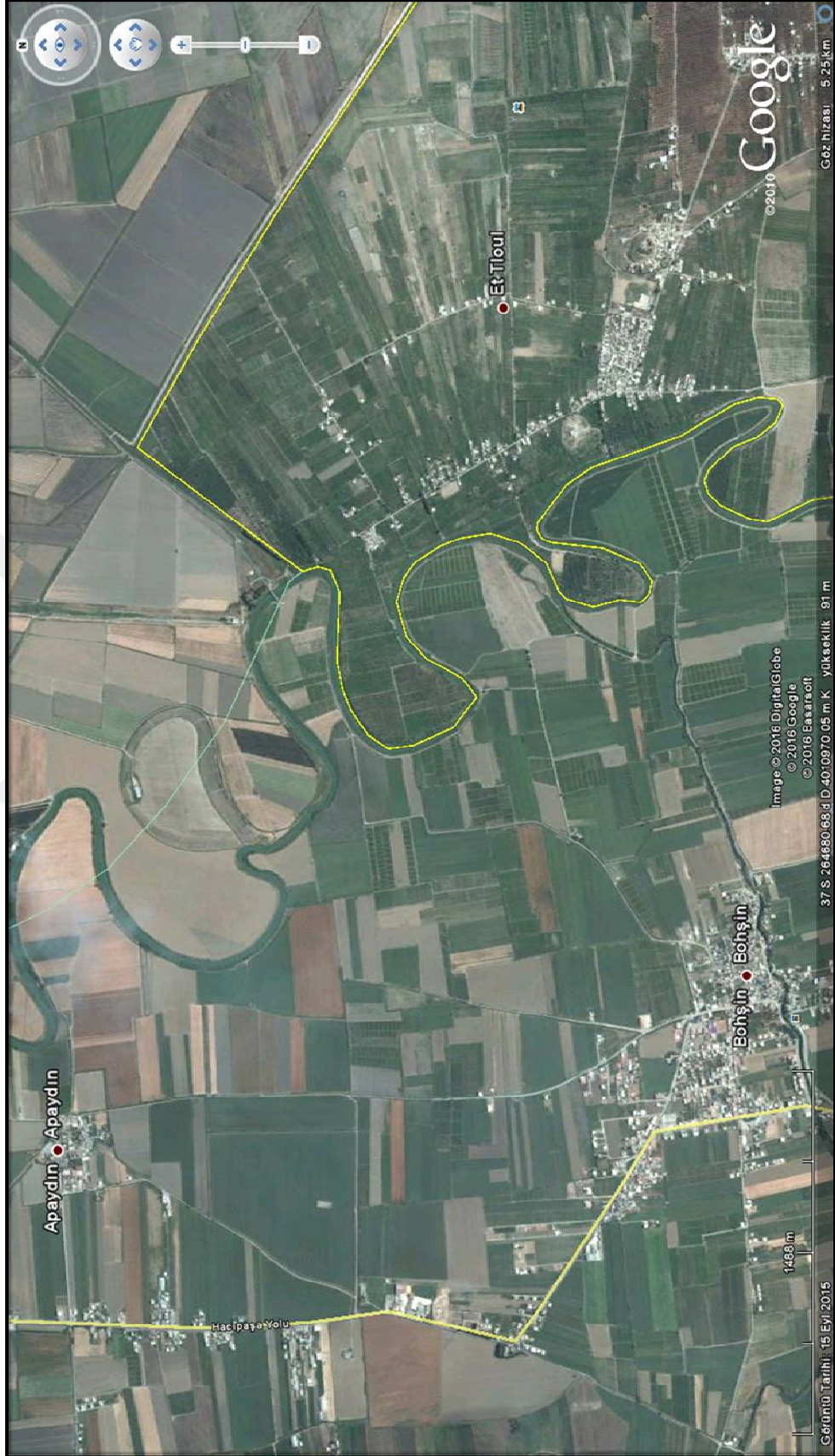
Şekil 3.10. Hatay İlindeki Sınır oluşturan ve Sınır Aşan Ana Akarsular

3.3.1. Asi Nehri

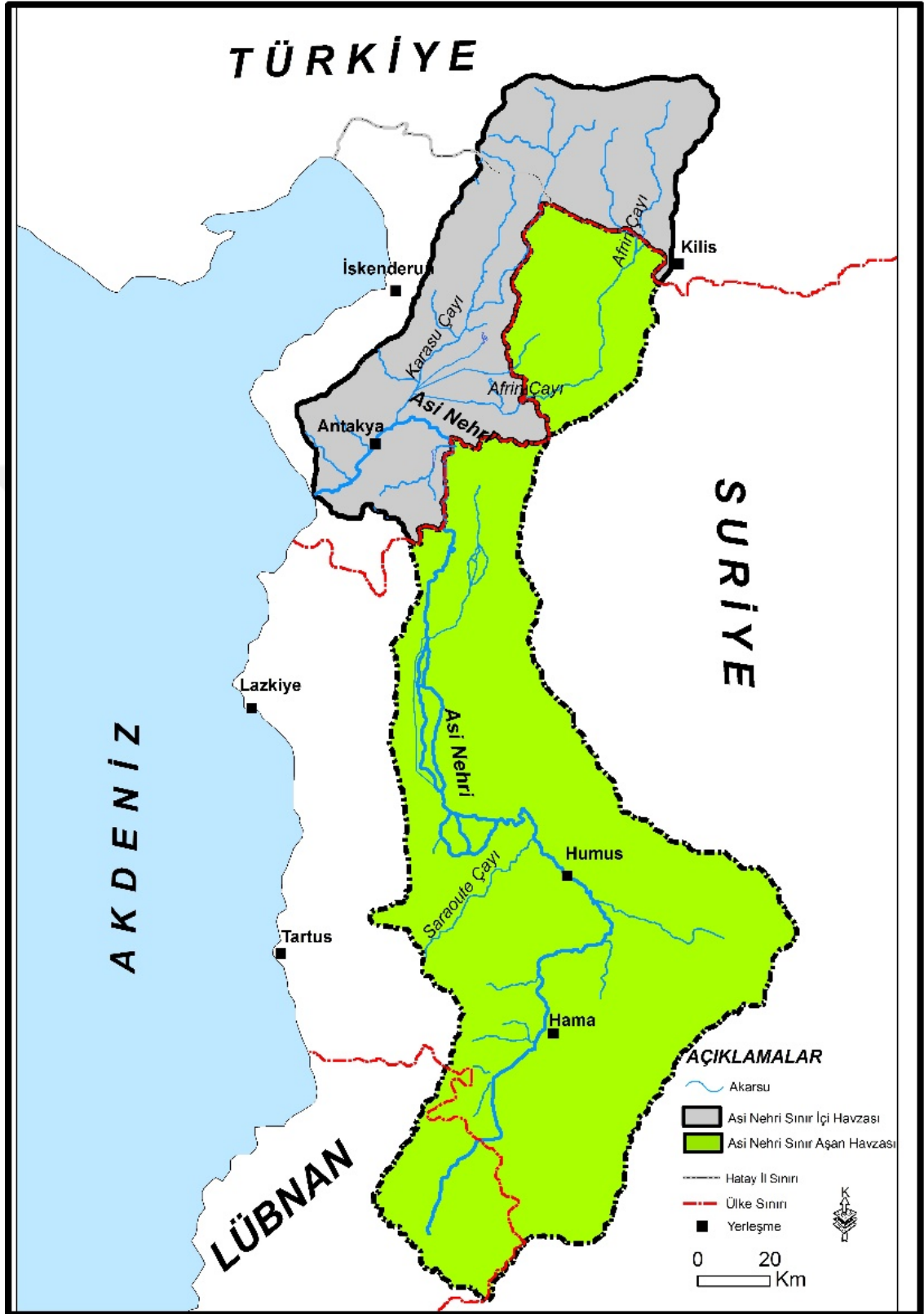
Asi Nehri Havzası 24.660 km² alan ile (% 69'u Suriye'de, % 23'ü Türkiye'de, % 8'i Lübnan'da) sınır aşan bir havza konumundadır (Lehner ve ark., 2008). (Tablo 3.6.) Kuzeye doğru akan Asi Nehri Lübnan'daki Lübnan Dağları'nın doğu yamaçları ve Cebelüşşarki (Anti Lübnan Dağları) arasındaki (Dalar, 2010) Beka Vadisi'nde Baalbek kentinin yakınlarında Rasul-Ayn ve Al-Labwah adlı akarsuların birleşmesinden oluşup, (Rasel-Ayn ve Al-Labwah, nehrin ana kaynaklarını oluşturur (Salha, 1995)) kıyıya paralel şekilde kuzeye doğru yol alır. 40 km Lübnan'da aktıktan sonra, 325 km Suriye'de akar ve buradaki Humus, Hama ve Ghab ovalarını sulayan nehir Etun (Zambakiye) (Karakılçık ve Erkul, 2002) köyü yakınlarından başlayarak Türkiye-Suriye sınırı boyunca akar. Asi Nehri Türkiye ve Suriye arasında 52 km sınır oluşturduktan sonra, Bohşin'in kuzeydoğusunda tamamen Türkiye topraklarına geçmektedir. (Şekil 3.11. ve Foto 3.1.) Asi Nehri 88 km Türkiye topraklarında akış gösterir. Türkiye topraklarında Amik Gölü'nün kurumasıyla Karasu, Balıklı Gölü kanalı ve Afrin çayının birleşmesiyle oluşan bir akarsuya dönüşen Küçük Asi kolunu alır (Dalar, 2010). Ayrıca Nehir Reyhanlı-Antakya ilçeleri arasındaki 3,5 km'lik idari sınırı çizer (Atasoy, 2012). Amik Ovası'nı sulayan nehir, güney-kuzey yönündeki akış yönünü Amik Ovası'nda değiştirir ve batıya doğru dirsek yapar. Antakya şehri yakınlarında, doğu-batı yönünde dar bir boğaza girer ve Harbiye çağlayanlarını oluşturur. Daha sonra Antakya'nın doğusundaki Samandağ ilçesinin 6 km güneybatısından delta yaparak Akdeniz'e dökülür (Azarkan, 2003; Dursun, 2014; Özey, 1997). (Şekil 3.12. ve Şekil 3.13.) Asi nehri Levant bölgesindeki nehirlerin aksine kuzeye doğru aktığı için "Asi" olarak adlandırılmıştır (Dalar, 2010).

Tablo 3.6. Asi nehri künyesi

Paylaşan Ülkeler	Lübnan, Suriye, Türkiye
Havza Alanı	24.660 km ²
Havza Alanı Paylaşımı (%)	Lübnan(%9), Suriye(%68), Türkiye(%23)
Havza Alanı Paylaşımı (km ²)	Lübnan(2.040), Suriye(16.910), Türkiye(5.710)
Uzunluk	556 km
Ortalama yıllık akım	1.2 milyar m ³
Sulanan alan	300.000 hektar
Havza nüfusu	5.86 milyon kişi

Şekil 3.11. Asy Nehrinin tamamen Türkiye topraklarına girdiği noktanın Google Earth Görüntüsü

Şekil 3.12. Asi Nehri Havzası

Foto 3.1. Asi Nehri

Sınır aşan ve sınır oluşturan akarsu niteliğindeki Asi Nehri Havzası, güney ve doğuda Suriye sınırı, batıda Amanos Dağları ve Akdeniz kuzeyde Ceyhan havzasıyla çevrelenmiştir. Asi Nehri Havzası Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı güneybatı Asya’ da Akdeniz’ in doğu kıyısında yer alır (Korkmaz ve Karataş, 2009). Kızıldeniz fay zonu üzerinde Aqaba körfezinden Amanoslar’a kadar uzanan Asi Nehri tektonik hareketler tarafından şekillenmiştir (Weulersse, 1940).

Lübnan yamaçlarından Toros eteklerine kadar uzanan Asi Nehri, Levant bölgesinin en büyük nehridir. Ayrıca Asi Nehri, Türkiye’nin sınır oluşturan ve sınır aşan suları konusunda önemli bir yere de sahiptir.

3.3.1.1. Asi Nehri Havzası’nın İklimi

Asi nehri havzasında iklim olarak karakteristik Akdeniz iklimi görülür. Bu özelliği nedeniyle Levant Bölgesi’ndeki diğer akarsulardan farklıdır (www.water-security.org). Yağışlar kış aylarında yağmur şeklinde iç kesimlerden kıyı kesimlere

Şekil 3.13. Asi Nehri hidrolojisi ve topoğrafyası, www.water-security.org'dan değiştirilerek düzenlenmiştir (25.04.2015)

doğru artarak devam eder. Ortalama yağış mekânsal olarak değişmekle birlikte 644 mm/yıl' dır (FAO, 2009; UN-ESCWA, 2013). Havzanın topografik özelliklerinden dolayı havza genelinde oldukça değişken yağış miktarları görülür. Yağışlar Lübnan'da

güneyden kuzeye azalır, sonra Suriye bölümünde tekrar artar. Türkiye topraklarında ise Amanos Dağları'nın etkisiyle özellikle orografik yağışlar bol miktarda görülür. Yağışlar genellikle Aralık, Ocak, Şubat aylarında yoğun olmak üzere Ekim'den Mayıs'a kadar sürer. Yağışların % 50'den fazlası kış aylarında görülür. Yazları ise belirli bölgelerde görülen sağanaklar haricinde yağış yok denecek kadar (% 0-% 1.9) azdır. Havzanın Lübnan kısmının iklimi yarı kurak ve kuraktır, bu bölümde yıllık ortalama yağış 400 mm altındadır (UN-ESCWA, 2013). Havzanın Suriye topraklarında ise batıdaki dağlık kesimde yağışlar yıllık 600-1500 mm arasında iken, doğu kısmında 400-600 mm ile daha düşüktür (FAO, 2009). Türkiye bölümünde ise karakteristik Akdeniz iklimi görülür. Havza genelindeki ortalama sıcaklık yine bölgesel olarak değişmekle beraber ortalama ise 16-18⁰C'dir (Dursun, 2014; UN-ESCWA, 2013). Yıllık ortalama sıcaklık rejimi Akdeniz iklimine aittir. En düşük sıcaklıklar Ocak ayında, en yüksek sıcaklıklar ise Ağustos ayında görülür.

3.3.1.2. Asi Nehri'nin Rejimi ve Debisi

Weulersse Asi Nehri'ni tanımlarken O'nu; ortalama akımının ve rejiminin düzenliği, yıkıcı sellerin görülmediği ve yatağının değişmezliğiyle ifade eder (Weulersse, 1940). Asi Nehri'nin akımı genellikle yağışların artışı nedeniyle kış aylarında zirveye ulaşır, yaz aylarında ise akım düşüktür ve akımın büyük kısmı yeraltı deşarjlarından sağlanır.

Asi nehrinin yıllık akışı 2400 milyon m³ tür (Dursun, 2014). Asi Nehri Havzası 300.000-350.000 hektar alanı sular, bu alanın % 58'i Suriye topraklarına, %36'sı Türkiye topraklarına, % 6'sı Lübnan topraklarına aittir (Dursun, 2014).

Nehrin toplam yıllık kapasitesi 2,5 milyar m³ tür (Dalar,2010). Asi Nehri'nin ortalama debisi ise 30 m³/sn'dir (Akgül, 2014).

Dünya Bankası verilerine göre Asi Havzası'ndaki kullanılabilir su rezervi 3.900 milyon m³'tür ve bunun 2.730 milyon m³'ü kullanılmaktadır. Yine Dünya Bankası verilerine göre 2.230 milyon m³ sulama suyu kullanılmakta, bunun % 43'ünü (958.9 milyon m³) yüzey suları oluşturmaktadır (World Bank, 2011).

3.3.1.3. Asi Nehri Havzası'nda Nüfus ve Yerleşme

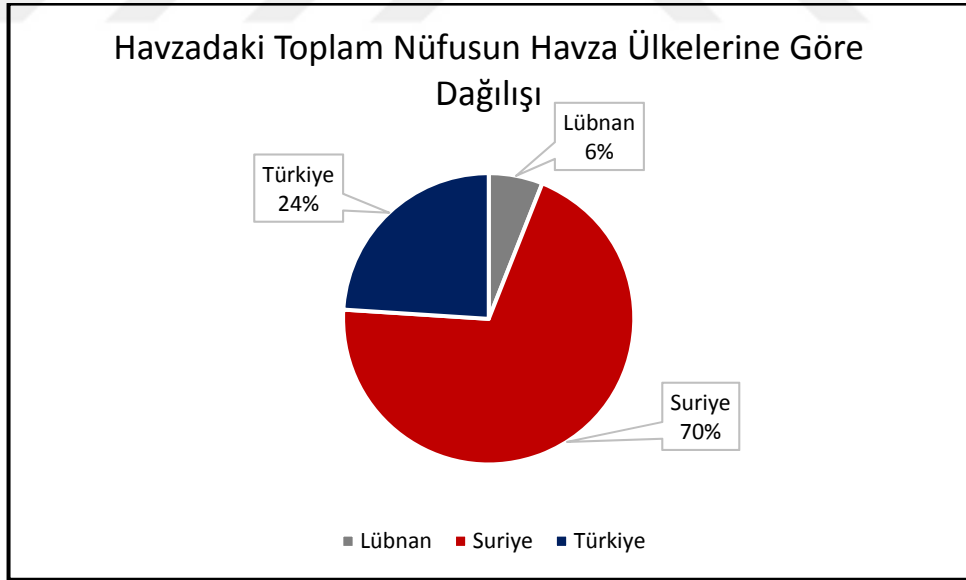
Literatürdeki kaynaklara göre Asi nehri havzasında yaklaşık 6 milyon kişi yaşamaktadır (www.water-security.org; UN-ESCWA, 2013). (Tablo 3.7.) Fakat tezin

önceki bölümlerinde de değinildiği üzere özellikle Suriye’de son dönemlerde savaş hali neticesinde bu rakamda ciddi değişiklikler olmuştur. Dolayısıyla havza nüfusuyla ilgili güncel verilere ulaşmak imkânsızdır.

Tablo 3.7. Asi Nehri Havzasındaki toplam nüfus ve havza ülkelerine göre dağılışı, www.water-security.org ve UN-ESCWA, (2013)’den değiştirilerek düzenlenmiştir.

Havza Ülkeleri	Havza sınırları içerisindeki nüfus		Kaynak
	Milyon	% oran	
Lübnan	0.38	6	Localiban, 2009
Suriye	4.2	70	Syrian Arab Republic Humanitarian Response Plan
Türkiye	1.4	24	TÜİK,2010
TOPLAM	5.7	%100	

Asi Nehri havzasındaki toplam nüfusun % 70’i Suriye topraklarında, % 24’ü Türkiye topraklarında, % 6’sı ise Lübnan’da yaşamaktadır. (Şekil 3.14.)

Şekil 3.14. Asi Nehri havzasındaki toplam nüfusun havza ülkelerine göre dağılışı

Nehir havzasında nüfus yoğunluğu açısından km²'ye 215 kişi düşmektedir (www.water-security.org). Nüfus özellikle Humus, Hama ve Antakya şehirlerinde yoğunlaşmıştır.

Asi Nehri havzasının Suriye kısmındaki nüfus miktarı ve artış hızı Türkiye (Korkmaz ve Karataş, 2009) ve Lübnan'daki bölümünden daha fazladır. Bu durum Suriye'nin Asi Nehri sularının kullanımını diğer havza ülkelerine göre daha da artırmıştır.

Suriye'deki iç karışıklıklar ülkenin en yoğun nüfuslu alanlarından biri olan Asi Nehri Havzası'nın Suriye topraklarındaki kısmından toplu göç hareketlerine yol açmıştır. Havzanın Suriye kısmında yaşayan 4 milyon insanın yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ü geçtiğimiz üç yıl içerisinde bölgeden göç etmiştir. Şekil 3.15. havzadaki göç eden kişilere ev sahipliği yapan alanları ve göç eden insanları oransal olarak göstermektedir. 2014 Şubat rakamlarına göre sadece Asi Nehri Havzası'nın Suriye topraklarından kalan kısmından 1,4 milyon sığınmacı Lübnan ve Türkiye'ye göç etmiştir (www.water-security.org). Nüfustaki bu yer değiştirmeler havza merkezindeki yoğun nüfuslu alanları boşaltıp, havza kenarındaki alanların nüfus miktarını artırarak havza içerisinde nüfusun mekânsal dağılışını değiştirmiştir.

Asi Nehri ve havzası tarih boyu büyük medeniyetlerin beşiği olmuştur. Havza Sümer, Asur, Selçuklu gibi Doğu; Makedon ve Roma gibi Batı medeniyetlerinin izlerin taşıdır. Asi nehrinin sınır belirleyici özelliği tarih boyunca hep var olmuştur. Mısırlılar ve Finikeliler aralarında Asi Nehri'ni sınır tayin etmişlerdir, 12.yy da Haçlılar Antakya ve Halep Krallıkları arasında yine Asi Nehri'ni kalıcı sınır olarak kullanmışlardır (Dursun, 2014). Yine köklü medeniyetlerden Amurrular Asi Nehri'ni kuzey sınırı için kullanmışlardır.

Dünya genelinde birçok havzada olduğu gibi Asi Nehri Havzası'ndaki yerleşmelerin de yerleşme tarihi ve mekânsal dağılışları su kaynaklarının kullanılabilirliği ile alakalıdır. Havzanın üst kesiminde bulunan en eski tesislerin yapımı Bronz Çağa dayanır. Bu altyapı sistemleri Hellenistik dönemden Roma ve Bizans dönemine kadar uzanır (www.water-security.org). Asi Nehri havzasındaki yerleşmeler nehir kıyısında çok eski zamanlardan beri görülmektedir. Bu bağlamda havzada çok sayıda tarihi yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşmelerden bazıları; Lübnan'daki Baalbek Suriye'deki Kadeş,

Emesa, Arethusa, ve Apemea, Türkiye'deki Antakya şehirleridir (www.water-security.org).

Şekil 3.15. Asi Nehri Havzasındaki Göç Eden Nüfus, www.water-security.org'dan değiştirilerek düzenlenmiştir (11.03.2015)

3.3.1.4. Asi Nehri Havzası'nda Arazi Kullanımı

Asi Nehri havzasındaki arazi kullanımı; su kaynakları, iklim özellikleri, arazinin elverişliliği ve bölgenin sosyal, kültürel ve politik konumuyla yakından ilgilidir. Bütün bu değişkenler arazi kullanımı üzerinde çeşitliliğe ve hızlı değişime neden olmaktadır.

Havzada toprak ve su kaynakları bakımından en elverişli alanlar Ghab ve Amik Ovası ve Afrin civarında görülmektedir. Bu alanlarda daha çok hububat, meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır. Bu bağlamda Asi nehri havzası bölgesel ekonomiye katkısı bakımından önemli ölçüde tarımsal alanı kapsamaktadır.

Havzanın tamamı incelendiğinde havza alanın % 45'i iklim, toprak, topografik vb. kısıtlardan dolayı ekilememiştir. Step ve ormanlık alanlar ise havzanın % 20'sini kapsar (www.water-security.org). Geriye kalan % 35'lik kısımda ise şehirleşme vb. etkilerin elverdiği sürece ekilip dikilebilme imkânı bulunmaktadır. Bu % 35'lik ekilebilir alanın arazi kullanımı ve ürün desenine bakıldığında, değişimin önemli ölçüde olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli nedenler ise, Suriye'deki Ghab bataklığının ve Türkiye' deki Amik gölünün kurutulmasıdır. Söz konusu bölgelerde eskiden daha çok kuru tarım yapılmaktayken, değişen arazi kullanımları neticesinde bölgede daha çok sulu tarım yapılmaya başlanmıştır.

3.3.1.5. Asi Nehri Havzası'ndaki Ülkelerin Asi Nehri Üzerindeki Politikaları

3.3.1.5.1. Lübnan'ın Asi Nehri Üzerindeki Politikası

Lübnan, on beş ulusal ve üç uluslararası nehir ile Ortadoğu'da yeraltı ve yerüstü su kaynakları bakımından zengin sayılabilecek ülkelerden birisidir (Azarkan, 2003). 1970'li yıllarda ülkede başlayan iç savaş neticesinde Lübnan, ulusal ve uluslararası sularını plansız ve düzensiz bir şekilde kullanmaya başlamış ve özellikle İsrail ve Suriye ile yaşanan su problemlerinde pasif bir konuma gelmiştir. Bu yıllarda ülkenin içerisine düştüğü siyasi iktidarsızlık ülkenin diğer sınır aşan sularında olduğu gibi Asi Nehri politikasına da yansımıştır.

Lübnan, nehrin kendi sınırları içerisindeki kısmında sulama suyu ihtiyacını karşılamak için iki adet regülatör inşa etmiştir (Maden, 2007). Bu regülatörlerden ayrı olarak da, çeşitli amaçlarla Asi Nehri üzerinde baraj inşa etmeyi planlamaktadır. Bu amaçlardan belli başlıları; Hermel ve Baalbek şehirlerinin su ihtiyacını karşılamak, 6.100 hektarlık bir alan için sulama imkanı sağlamak, Asi Barajını inşa ederek Bekaa Vadisini

sulamak, hidroelektrik santralini kurmaktır (Scuhemann ve ark., 2011). Fakat Lübnan çeşitli nedenlerden dolayı (özellikle de Suriye'nin etkisinden dolayı) günümüze kadar bu isteklerinin çok azını yerine getirebilmiştir.

Lübnan hükümeti, Suriye ile 1962 yılında Asi Nehri kullanımı konusunda bir komite oluşturmuştur. Bu komite Lübnan'a yıllık 100 m³ 'lük bir kullanım tahsis etmiştir (Azarkan, 2003). 1994 yılına gelindiğinde ise, bu tarihte Lübnan'ın Suriye ile yaptığı antlaşma Lübnan açısından zaten olumsuz durumda olan Asi Nehri sularının kullanma durumunu daha da kötü hale getirmiştir. Antlaşmaya göre Suriye Lübnan'a yıllık 80 milyon m³ su bırakırken, kendisi 400 milyon m³ lük kullanım hakkına sahiptir. Daha önce bahsedilen ülkedeki siyasi iktidarsızlık neticesinde bu antlaşma, Lübnan tarafından hiçbir sorun çıkarılmayarak yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla Asi Nehri'nde yukarı havza ülke konumunda bulunan Lübnan, nehrin paylaşımı ve kullanımı konusunda bir iradeye sahip değildir (Azarkan, 2003). Bu durumun bir başka nedeni de Lübnan'ın sulamada kullandığı ana kaynağın Asi Nehri değil, Litani Nehri olmasıdır (Scuhemann ve ark., 2011). Lübnan, ülke geneli incelendiğinde Asi Nehri'nden sulamada ve diğer amaçlarda çok az yararlanmaktadır. Bunun yanında ülke, sınırlı olarak kullandığı Asi Nehri'nden tarımda, balık yetiştiriciliğinde ve turizm faaliyetlerinde yararlanmaktadır.

Görüldüğü üzere Lübnan'ın Asi Nehri üzerinde pek bir olumsuz dayatması söz konusu değildir. Lakin Asi Nehri üzerinde Suriye'nin dayattığı haksız paylaşımlara ses çıkarmaması ve nehir üzerinde üçlü bir anlaşmaya yanaşmaması Türkiye açısından ciddi sorun teşkil etmektedir.

3.3.1.5.2. Suriye'nin Asi Nehri Üzerindeki Politikası

Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere Suriye, Ortadoğu Bölgesi'nde Batılı güçlerin destekleriyle kurulmuş bir devlet olup, Baas Rejimi'yle yönetilen ülkede savaş hali devam etmektedir. İran ve Rusya ile uzun yıllar yakın ilişki kurmuş olan ülke, yakın komşusu olan İsrail ile savaşlar yapmış, Lübnan'ı işgal etmiş, Türkiye ile de çoğunlukla çatışma içinde olmuştur. Bütün bu karmaşık ilişkiler, Suriye'yi, karşılaştığı sorunların çözümü bakımından, çeşitli ittifak arayışlarına yöneltmiştir. Suriye'nin içinde bulunduğu bu durum, Türkiye ve Irak ile yaşadığı sınır aşan su sorununda da ülkeyi benzer arayışlara itmiştir (Akbaş ve Mutlu, 2012).

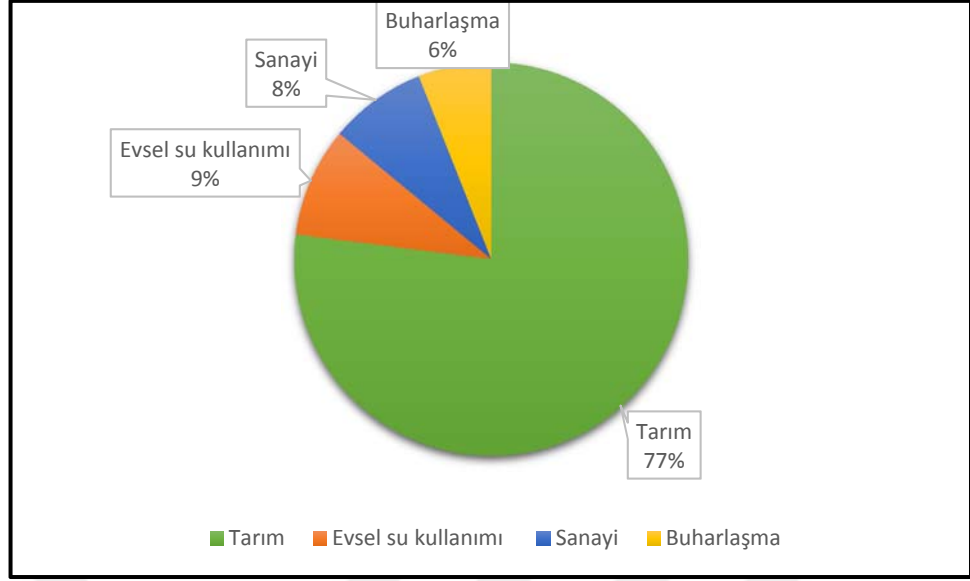
Ülkenin su potansiyelinden bahsetmek gerekirse; Suriye'nin yıllık su kapasitesi 30,79 milyar m³'tür. Bu toplam kapasitenin ise 21,64 milyar m³'ü yerüstü ve 5,1 milyar m³'ü yer altı suyudur (Demir ve Pamukçu, 1996). Suriye'deki Golan Tepeleri, bölgede en önemli su kaynaklarına sahip alan olmakla beraber, İsrail işgali altındadır. Bunun yanında Asi Nehri Havzası sınırları açısından değerlendirildiğinde Suriye topraklarında bulunan Al Ghab bölgesi yer altı suyu bakımından havzanın en zengin bölgesidir (www.water-security.org). Bu zenginliğin farkında olan Şam Rejimi'nin başlattığı Ghab projesi azami kapasitesine ulaşmış ve Suriye halkının % 12,5'i (1,5 milyon kişi) Ghab vadisinde yaşamaktadır (Arnon, 1999).

Suriye'nin su politikası nehirden nehre değişmektedir. Fırat ve Dicle nehirlerinde aşağı havza ülkesi konumunda bulunan Suriye, bu nehirlerde doğal durumun bütünlüğü ve adil kullanım doktrinlerine dayanmaktadır. Fakat Türkiye'nin aşağı havza ülkesi durumunda olduğu Asi nehri üzerindeki tavrı ise tam tersidir. Dolayısıyla Suriye'nin Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki savunduğu tezler ile Asi Nehri üzerinde savunduğu tezler birbirleriyle çelişmektedir. Fakat Türkiye'ye göre (-ki gerçek olan da budur) Fırat ve Dicle nehirleriyle, Asi nehrinin durumları paralellik göstermektedir. Suriye'nin sınır aşan su yaklaşımı kendi çıkarlarını önceleyen, mümkün olduğunca çok suyu kontrol etme anlayışına dayanan ve Asi Nehri örneğinde olduğu gibi, kendi içinde çelişkiler taşıyan bir yaklaşımdır (Akbaş ve Mutlu, 2012).

Suriye Asi Nehri üzerinde kendisine göre düzenleme yapmaya 1937 yılında Kattinah Barajı'nın yapımı ile başlamıştır. Söz konusu barajın yapımı 1976 yılında tamamlanmış (Dursun, 2014), bununla beraber ülke 1950 yılından beri Asi Nehri Havzası'nı yoğun olarak kullanmaktadır.

Asi Nehri Suriye için, su kullanım miktarına göre Fırat Nehri'nden sonra ikinci sırada gelmektedir. Dünya Bankası (2001)'nin verilerine göre söz konusu nehir, Suriye'nin 1/5 su ihtiyacını karşılamaktadır. Asi Nehri Havzası'nın Suriye topraklarında kalan kısmının toplam suladığı alan 1989 yılında 155.300 hektar iken, 2008 yılında 215.000 hektar alana artış göstermiştir.

Suriye Asi Nehrinden % 77 tarımda, % 9 evsel su kullanımında, % 8 ise sanayi faaliyetlerinde yararlanmaktadır (UN-ESCWA, 2012).(Şekil 3.16.)

Şekil 3.16. 1992-2009 Suriye’deki Ası Nehri Su kullanımında sektörel dağılımlar, ESCWA-BRG, Suriye Sulama Bakanlığı, 2012’den değiştirilerek düzenlenmiştir

Suriye’deki sulama kapasitesinin artması neticesinde Ası Nehrinin Suriye sınırlarındaki havzasında irili ufaklı birçok baraj inşa edilmiştir. (Tablo 3.8.) Bu barajların neden olduğu nehrin yoğun ve düzensiz bir şekilde kullanılmasından dolayı Ası Nehri Havzası’nın sürdürülebilirliği tehlike altındadır. Şekil 3.17. ve Tablo 3.8.’te Ası Nehri üzerindeki önemli barajlar gösterilmiştir.

Ası Nehri üzerinde birçoğu Suriye topraklarında bulunmak üzere 40 adet baraj vardır (www.water-security.org). Bu barajlardan sadece 3 tanesi Türkiye’dedir. Lübnan da ise 1 adet baraj bulunmaktadır. Suriye’de bulunan barajların en büyük iki tanesi Ar-Rastan ve Kattinah barajlarından enerji üretimi sağlanmaktadır. Diğer barajlar ise sulama ve akımı kontrol altında tutma amacıyla kullanılmaktadır. Barajlar haricinde de Ası Havzası’nın Suriye topraklarında kalan kısımda yarısı ruhsatsız olmak üzere yaklaşık 160.000 kuyu açılmıştır (Wihbey ve Berman, 2000).

Tablo 3.8. Ası Nehri Havzasındaki belli başlı önemli barajlar, Inventory of Shared Water Resource in Western Asia (2013)’dan değiştirilerek düzenlenmiştir

ÜLKE	BARAJ	TAMAM. TARİHİ	KAPASİTE (milyon m ³)	AMAÇ	AÇIKLAMA
LÜBNAN	Assi Barajı	Yapım aşamasında	27 (1.bölüm) 37 (2.bölüm)	Sulama, Hidroelektrik, su rezervi	2 ayrı bölümden oluşan barajın 1. Bölmesini Çinli bir firma 2005 yılında yapmaya başladı, 2006 yılındaki Lübnan-İsrail savaşında İsrail yapım aşamasındaki barajı bombaladı.

Tablo 3.8.(Devam) Asi Nehri Havzasındaki belli başlı önemli barajlar, Inventory of Shared Water Resource in Western Asia (2013)'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

S U R İ Y E	Rustan	1960	228	Hidroel ektirik, Sulama	Yüzey alanı rezervuarı: 21 km ² Sulatılan alan:22.000 hektar
	Mehardeh	1960	50	Sulama	Yüzey alanı rezervuarı: 4.5 km ² Sulatılan alan:72.000 hektar
	Kattinah	1976	200	Hidroel ektirik, Sulama	Yüzey alanı rezervuarı: 60 km ² Sulatılan alan:22.000 hektar
	Kastoun	1992	27	Sulama	Yüzey alanı rezervuarı:3 km ² Sulatılan alan: 3.000 hektar
	Zeyzoun	1995	71	Sulama	Baraj Asi nehrinin baypas kanalında yer alır. 2002 yılında Suriye'deki barajın yıkılması sonucu Suriye'de sivil kayıplar oldu, bazı köyler zarar gördü, Türkiye'de ise bazı tarım alanları su altında kaldı. Baraj o tarihten itibaren halen onarım aşamasındadır.
	Afamia	1997	27.5	Sulama	Yüzey alanı rezervuarı:1.8 km ² Sulatılan alan: 5.470 hektar
	Zeita	2003	80	Su rezervi	Suriye-Lübnan Sınırından geçen Asi'nin bir kolu tarafınan beslenmektedir.
	Tahtaköprü	1975	2000	Sulama ve Taşkın Korum a	Yüzey alanı rezervuarı:24.3 km ²
	Yarseli	1989	55	Sulama	Yüzey alanı rezervuarı:4 km ²
	Reyhanlı	2010	460(hm ³)	Sulama , Taşkın dan Korun ma ve Yeraltı sularını n korunm ası	Yapım aşamasında

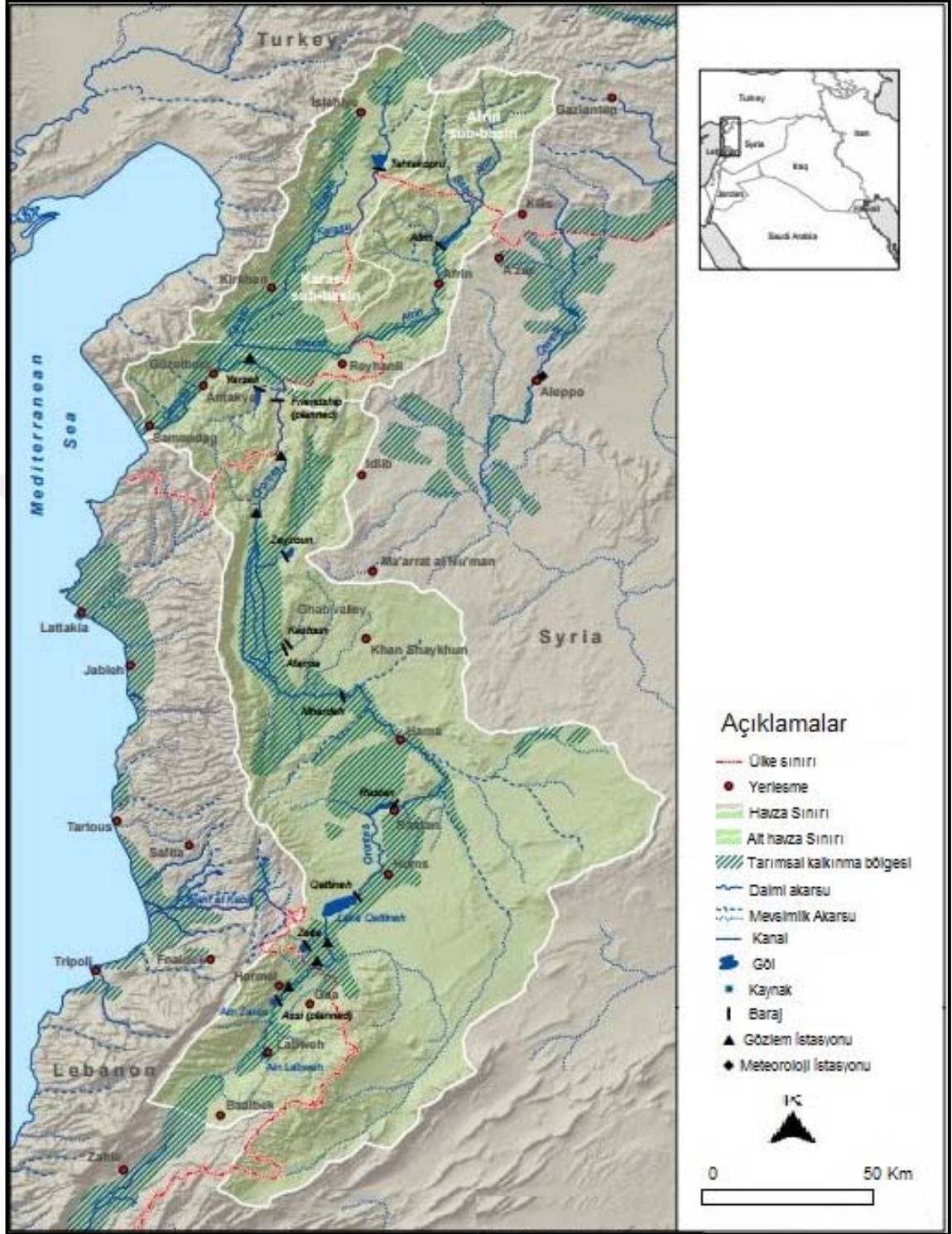
Tablo 3.8.(Devam) Ası Nehri Havzasındaki belli başlı önemli barajlar, Inventory of Shared Water Resource in Western Asia (2013)'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

Türkiye & Suriye	Dostluk Barajı	Yarım kaldı	110	Sulama,Hidroelektrik ,Taşkın kontrolü	Suriye ve Türkiye 2009 yılında Sınırdaki Dostluk Barajının Yapımı için anlaşmaya vardılar. Fakat Arap Baharı neticesinde Suriye'de çıkan iç karışıklıklar neticesinde iki ülke ilişkilerinin bozulması neticesinde baraj yapımı yarım kalmıştır.
-----------------------------	----------------	-------------	-----	---------------------------------------	--

Suriye, Ası Nehri Havzası'ndan 1992-2009 yılları arasında toplam 227.000 hektar alanı sulamıştır. Bu alanın 130.000 hektarlık kısmını yeraltı suyu kaynaklarından, geri kalan 97.000 hektarlık kısmını ise yüzey sularından karşılamaktadır (UN-ESCWA, 2012). (Şekil 3.18.) Havzanın Suriye topraklarında kalan kısmında yeraltı su kapasitesi ise 1.607 milyon m³'tür (UN-ESCWA, 2012). Havzanın yer altı suları Suriye'de tarımda sulanan 85.000 hektar alanın % 56'sını besler (Alchami, 2000). Nehir havzası Suriye'deki iç karışıklıktan önce Suriye'de tarımsal üretimin % 25'ini karşılamaktaydı (www.water-security.org).

Şekil 3.18. 1992-2009 Ası Nehri Havzasından yeraltı ve yerüstü sularına göre Suriye'de Sulanan Alan, ESCWA-BGR, Suriye Sulama Bakanlığı,2012'den değiştirilerek düzenlenmiştir

Şekil 3.17. Ası Nehri Havzasındaki önemli barajlar, ESCWA-BRG, Suriye Sulama Bakanlığı, 2012'den değiştirilerek düzenlenmiştir

Suriye'de Ghab projesinin tamamlanmasıyla ortaya çıkan arazi kullanımı ve yetiştirilen tarım ürünlerindeki değişim, nüfus miktarı ve sanayileşmedeki artış su ihtiyacını artırmıştır. Bu ve bunun gibi (haklı-haksız) birçok nedene dayanan Şam Rejimi iki ülke arasındaki 1939 yılında imzalanan anlaşmayı yok sayarak Türkiye'ye bırakılan

suyu her geçen yıl azaltmıştır. Oysa 1939 Antlaşması'na göre, iki ülke arasında, Asi Nehri suları için eşit paylaşım kabul edilmiştir. Söz konusu nehir Türkiye topraklarında yılın büyük bölümünde hemen hemen kuru durumdadır (İnan, 1994). Böyle bir durumda eşit paylaşımın değil fiili olarak kısmi paylaşımın bile gerçekleşme olasılığı neredeyse kalmamaktadır.

Suriye Sulama Bakanlığı, Asi Havzası'nın toplam su potansiyelinin ülkenin ihtiyacı olan suyun sadece % 85'ini karşılayabileceğini belirtmektedir (UN-ESCWA, 2012). Bu yaklaşım tarzı da Suriye'nin Asi Nehri sularını Türkiye ile hakkaniyet ölçüsünde paylaşmasını engellemektedir.

Asi Nehri Havzası'nın Suriye topraklarında kalan kısmında 4 milyondan fazla insan yaşamaktadır ve bu nüfusun temel geçim kaynakları tarım ve sanayidir (www.water-security.org). Havzanın Suriye kısmında Humus ve Hama gibi ülkenin iki büyük şehri ve birçok orta ölçekli sanayi şehri bulunmaktadır. Bu durum neticesinde Asi Nehri Havzası Suriye'deki en önemli sanayileşmiş bölgelerden birisi konumuna gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında ise Humus şehrinde 1948 yılında kurulan şeker fabrikası ve 1957 yılında açılan petrol rafinerisi etkili olmuştur. Ayrıca 1970 ve 80'lerde Kattinah Gölü yakınlarında açılan gübre fabrikaları bölgedeki sanayileşmeyi hızlandırmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise kimyasal ve ilaç sanayinde kullanılan bitkilerin bu bölgede üretilmesiyle sanayi faaliyetleri bu bölgede toplanmıştır. Tarım ve sanayileşmedeki bu gelişmelerin doğal sonucu olarak Asi Nehri Havzası'nda nüfus hızla artmıştır.

Suriye, Amik Ovası'nı sulayan Asi Nehri'nin sularını her yaz kesmekte ve tarımsal üretimi sekteye uğratmaktadır (Özey, 1997). Kışın zaman zaman bilgi vermeden Asi üzerindeki barajların kapaklarını açarak Hatay'ı su basmasına neden olan Suriye, yazın ise nehre hiç su vermemektedir. Yaz aylarında akan az miktarda su ise yoğun bir kirlilik yükü taşımaktadır. Böylece Amik Ovası'nın verimli toprakları yazın susuz kaldığı gibi aynı zamanda zehirlenmektedir (Dalar, 2010). Görüldüğü üzere Suriye'nin Asi Nehri üzerinden Türkiye'ye verdiği zarar sadece baraj kurmak ve kuyu açmakla kalmamakta, aynı zamanda çok az miktarda ve düzensiz olarak verdiği suları da kirletmektedir. Bu durumun en büyük nedeni Asi Nehri Havzası'nın Suriye toprakları arasında kalan kısmında sanayi tesisleri yoğun olarak görülmesidir. Sanayi tesislerindeki

bu yoğunluk yıldan yıla artış göstermiştir. Bu durum Arap Baharı neticesinde Suriye’de çıkan iç karışıklıkların başlamasına kadar devam etmiştir. Suriyeli Uzman Yahia Bakour “*Humus il sınırlarında bulunan gübre fabrikaları, Humus Şehri’nin kanalizasyon sistemi ve tarımsal drenaj Asi Nehri üzerinde aşırı kirliliğe neden olmaktadır*” (Bakaour, 1992) sözleriyle Türkiye’nin Asi Nehri’nde bir mansap ülkesi olarak karşılaştığı su kirliliği problemini itiraf etmektedir. Suriye topraklarında Katinah Gölü’nün yakınlarında 1957 yılında inşa edilen petrol rafinerisi, Katina Gölü’nün batısında 1976 yılında inşa edilen gübre üretim tesisleri (Kırkıcı, 2014) ve Türkiye sınırı yakınlarındaki zeytinyağı fabrikaları Asi Nehri’ni önemli ölçüde kirletmektedir. Havzanın Türkiye bölümünde ise sanayi tesislerinin yoğunluğu daha azdır ve daha çok küçük işletmeler şeklinde görülür.

2011 yılından önce Asi Nehri Havzası’nın Suriye toprakları içinde kalan bölümü şiddetli ekonomik ve çevresel krizlere maruz kalmıştır (www.water-security.org). 2011 yılından itibaren ise bu bölge ülkedeki en önemli çatışma alanlarından birisidir. Suriye topraklarındaki Asi Nehri Havzası şuanda devam eden çatışmalarda ve bundan sonra devam etmesi muhtemel çatışmalarda anahtar bölgelerden birisi konumundadır. Bütün bu gelişmeler göz önüne alındığında Suriye topraklarında Asi Nehri aşırı derece kullanılmakta ve kirlenmektedir. Dolayısıyla daha önce de ifade edildiği üzere mansap ülke konumundaki Türkiye’ye Asi nehri suları çok az miktarda düzensiz ve oldukça kirli bir şekilde ulaşmaktadır.

Bütün bu durumların haricinde bir de belki de en önemlisi olarak Suriye’nin asılsız iddiaları vardır. Buna göre Suriye, Türkiye ve Fransa arasındaki antlaşmayı kabul etmemekte ve Hatay’ın kendi topraklarına ait olduğunu iddia etmektedir. Hala bazı Suriye propaganda haritalarında Hatay Suriye toprakları içerisinde gösterilmektedir. Bu duruma yerinde bir örnek olarak yaşanan şu gelişme verilebilir; Şam yönetimi 1950’lerde Asi Nehri üzerinde kurmayı planladığı baraj ve sulama tesislerinin proje finansmanı için Dünya Bankasına müracaat etmiştir. Fakat Dünya Bankası, durumdan etkilenebilecek diğer havza devletlerinin çıkarlarının gözetmek ilkesinden hareketle, Suriye’yi aşağı kıyıdaş ülke olan Türkiye ile görüşmesini tavsiye etmiştir. Kendi toprağı olarak gördüğü yerde proje onayını Türkiye’den almak istemeyen Suriye, kredi talebini geri çekmiştir (Toklu, 1999). Oysa ülkemiz, Suriye ve Irak’la Fırat ve Dicle konusunda çeşitli görüşmeler yaparak, 1987 Protokolü ile suyun neredeyse yarısını aşağı kıyıdaş ülkelere bırakırken; Suriye, Asi Nehri’nde aşağı kıyıdaş ülke konumunda bulunan Türkiye’nin

ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamakta ve bu nehirle ilgili olarak Türkiye ile görüşme sürecini bile başlatmamaktadır (Bilen, 1996). Bu durum ise doğal olarak Asi nehri hidropolitiği üzerinde iki ülke açısından negatif bir rol oynamaktadır (Dursun, 2014). Suriye'ye göre Fransa Hatay'ı, 1939'da Türkiye'ye İkinci Dünya Savaşı'nda kendi müttefikleri yanında yer alsın diye vermiştir. Şam rejimine göre Türkiye ve Suriye sınırı Hatay'ın kuzeyinden geçmektedir. Bu nedenle Suriye'ye göre, Asi Nehri de sınır aşan su değildir (Zehir, 2003). Bu yaklaşımla Hatay'ı kendi toprağı Asi Nehri'ni de ulusal suyu kabul eden Şam Rejimi, suyun paylaşımına da yanaşmamaktadır. Fakat bu iddialarının hukuki bir zemini olmadığı için, Suriye Türkiye'nin Asi Nehri üzerindeki baraj yapımlarından rahatsız olduğundan dolayı PKK'yı desteklemeyi seçmiştir. Buradaki amaç gayrı hukuki ve gayrı ahlaki yollardan Türkiye' de iç karışıklık çıkararak ülkeyi istikrarsızlaştırmaktır. Unutulmamalıdır ki kendi iç işlerinde istikrarı bulan bir devletin dış politikada da etkin bir rol izlemesi muhakkaktır. Fakat ne hazindir ki Suriye bizim üzerimizde bu hain emellerine ulaşmayı beklerken, kendi ülkesinde 2011 yılında Arap baharı neticesinde başlayan iç karışıklıklar gün geçtikte şiddetlenmiş ve bugün bir savaş halini almıştır.

1998 yılında ABD Suriye Büyükelçisi Velid el Muallim bir ABD televizyon kanalında yayımlanan bir programda “*Asla unutmadık, Hatay Suriye’de çalınmış bir vilayettir*” sözleri ile ve aynı yıl Suriye Enformasyon Bakanı Muhd Salman’ ın “*Hatay hiçbir zaman vazgeçilmeyecek ulusal bir meseledir*” sözleriyle Asi Nehri ve Hatay konusunun aynı başlık altında değerlendirildiğinin ve konunun Türkiye için ne kadar hassassa, Suriye için de en az bir o kadar hassas olduğunun göstergesidir. Şam Rejimi Asi Nehri'ni diğer havza devletleri ve özellikle Türkiye ile tartışmaktan kaçınmaktadır. Çünkü Şam Rejimi'ne göre, Asi Nehri üzerinde herhangi bir müzakere Türkiye'nin Hatay bölgesi üzerindeki egemenliğinin kabulüne eşdeğerdir (Adams, 2002). Görüldüğü üzere Şam Rejimi, Hatay politikasına ters düştüğü için Asi Nehri ile ilgili konuları Türkiye ile müzakere masasına getirmemektedir (Erciyes, 2004). Hatay'ın statüsü Suriye'nin mandateri sıfatıyla Fransa ile yapılan antlaşmalar çerçevesinde çözüldüğü için Suriye'nin Hatay hakkındaki talepleri, uluslararası hukuk bakımından geçerli değildir. Ancak Suriye, Hatay'ın statüsünü etkilememek ve Asi Nehri'nden yararlanacağı suyun azalmamasını sağlamak düşüncesiyle, Asi Nehri konusunda antlaşma yapmak istememektedir (Salha, 1995). Bu bağlamda Suriye tarafında yaşanan gelişmeleri biraz irdelemek gerekirse;

Hafız Esad'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Beşer Esad göreve geldiği ilk zamanlarda gerek su konusunda gerekse diğer konularda Türkiye ile işbirliği yanlısı olmuştur. Hatta Ocak 2004 tarihinde 57 yıl sonra Türkiye'ye gerçekleştirilen ziyaret ile birlikte Şam yönetimi Türkiye sınırlarını resmi olarak tanımış ve böylelikle Hatay sorunu da ortadan kalkmış olmaktadır (Ayhan, 2009). Hatay ili, bugün hala Suriye halkı için duygusal bir öneme sahip olsa bile siyaseten Hatay sorunu önemini kaybetmiştir ve bir daha gündeme gelmesi zor gözükmemektedir (Gündoğdu, 2011). Aralık 2009'da Suriye'den Ankara'ya gelen bir Suriye heyeti dönemin Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu başkanlığındaki Türk yetkililerle iki ülke arasında yıllardır sorun teşkil eden Asi Nehri sularının paylaşımı konusunda Asi Nehri üzerinde bir dostluk barajının inşası konusunda görüş alışverişinde bulunmuşlardır (Gündoğdu, 2011). Nitekim 2011 yılında Dostluk barajının yapımına başlanmış fakat iki ülke arasında gelişen olumsuz olaylar neticesinde baraj yapımı tamamlanamamıştır. Suriye-Türkiye arasındaki sıcak ilişkiler Asi Nehri hidropolitikiği üzerinde önemli etkilere yol açmıştır fakat Arap baharı neticesinde Suriye'de başlayan iç karışıklık neticesinde zaten zayıf ve temeli olmayan bu iyi ilişkiler aniden kesilmiştir. Dolayısıyla Asi Nehri hidropolitikiği de bölgedeki politik dengelerden ve meydana gelen gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmektedir (Dursun, 2014).

3.3.1.5.3. Türkiye'nin Asi Nehri Üzerindeki Politikası

Dünya'da su kaynakları ve insan arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla birçok çalışma yapılmış, bu ilişki çeşitli indekslerle açıklanmıştır (Yılmaz, 2015). Bu çalışmalardan en yaygın kullanılanı Fallenmark indeksidir (Serageldin, 2000; Çiçek ve Ataol, 2009). (Tablo 3.9.)

Tablo 3.9. Fallenmark indeksi, Yılmaz (2015)'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

Kişi Başına Kullanılabilir Tath Su (m ³ /yıl)	Etkisi
10000+	Su Zengini
2500-10000	Yeterli Su
1700-2500	Kırılgan/Savunmasız
1000-1700	Su stresi/azlığı
500-1000	Su kıtlığı
< 500	Mutlak Kıtlık

Fallenmark indeksine göre Asi Havzası ülkelerinin yıllık kişi başına kullanılabilir su miktarı incelendiğinde (Tablo 3.10.); sanılanın aksine Türkiye'nin su zengini bir ülke olmadığı, tam tersi su kıtlığı yaşayan bir ülke olduğu, yine aynı şekilde Suriye ve Lübnan'ında bu indekse göre su azlığı yaşayan ülkelere olduğu söylenebilir.

Tablo 3.10. Asi Nehri Havza ülkelerinin yıllık kişi başına kullanılabilir su miktarı, Yılmaz (2015)'dan değiştirilerek düzenlenmiştir

Ülke	Kişi Başına Kullanılabilir Tattı Su (m ³ /yıl)
Lübnan	1300
Suriye	1200
Türkiye	1543

Türkiye, Ortadoğu'daki sınır aşan sular meselesinde hidropolitik ve jeopolitik açıdan oldukça stratejik ve önemli bir role sahiptir.

Asi Nehri Havzasının Türkiye tarafında kalan kısmının en önemli barajları Tahtaköprü ve Yarseli barajlarıdır (Dursun, 2014). Zaten ülkemiz topraklarında toplamda üç adet baraj bulunmaktadır. Havza üzerindeki en önemli barajlardan birisi de Dostluk Barajı olacaktır. Fakat Suriye'de Arap Baharı'nın tetiklediği olaylar sonucu çıkan karışıklıklar neticesinde iki ülke arasında çıkan anlaşmazlıklar ve bu durum dostluk barajının yapımını belki de bir daha yapılmamak üzere erteledi.

Türkiye Suriye ile her görüşmesinde (Arap baharı neticesinde Suriye'de başlayan iç karışıklıklardan önce) Asi Nehri sorununu sürekli olarak gündeme getirmekteydi. Fakat Suriye Asi nehri konusunda hiçbir zaman pazarlıklara yanaşmamaktadır. Daha öncede ifade edildiği üzere bunun iki nedeni vardır; birincisi, Türkiye'nin, Suriye'nin Fırat ve Dicle nehirleri için dayandığı doktrinler neticesinde ileri sürdüğü tezleri Asi nehri için ileri sürmesi, ikincisi ise Suriye'nin Hatay'a ilişkin politikasıdır. Çünkü Şam rejimi meseleyi bir iç mesele olarak görmektedir.

Türkiye Asi Nehri'ne özellikle içme, kullanım, tarım, hayvancılık, enerji endüstriyel sektörler açısından ihtiyaç duymaktadır. Türkiye sınırlarında Asi Nehri'ne Karasu, Afrin, Küçük Asi, ve Defne çayları katılmaktadır. Aynı zamanda Asi nehri havzası boyunca en önemli kollarını Türkiye'den alır.(Karasu, Afrin, Küçük Asi ve Karadere Çayları)

Son 50-60 senede Asi Nehri'nden Türkiye'ye gelen su miktarında önemli ölçüde azalmalar yaşanmıştır. Asi Nehri'nden Türkiye'ye 1950-60 döneminde gelen su miktarı 1.592 milyon m³ iken, bu değer 2000-2005 döneminde 529 milyon m³'e düşmüştür (Korkmaz ve Karataş, 2009).

Türkiye, Asi Nehri'nin suları ile Fırat Nehri'nin suları arasında bir paralellik olduğunu düşünmektedir. Suriye ise bu paralelliği işine gelmediği için inkâr etmektedir (Dursun, 2006). Bakıldığı vakit Türkiye'nin haklı bir biçimde üzerinde durduğu bu paralellik temelde iki nehrin de sınır aşan su statüsünde olmasından kaynaklanmaktadır. Aralarındaki tek fark; Fırat Nehri'nde Türkiye'nin yukarı kıyıdaş konumunda olması ve Asi Nehri'nde de Suriye'nin yukarı kıyıdaş ülke pozisyonunda olmasıdır. Türkiye'ye göre hangi pozisyonda olması bir şeyi değiştirmemektedir, fakat Suriye'nin bir nehirde söylediğiyle diğer nehir konusundaki görüşleri birbiriyle çelişmektedir.

Netice itibariyle her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının bildiği gibi, Türk dış politikasında barış önceliklidir. Çünkü biz ülkemizin toprakları işgal altında olduğu bir dönemde bile Ulu Önder Atatürk gibi “Yurtta sulh, cihanda sulh” sözünü benimsemiş bir milletiz. Dolayısıyla Türkiye, sadece komşularıyla değil, aynı zamanda tüm dünya ile iyi komşuluk ve dostluk esasına dayanan ilişkiler kurmuştur. Türkiye'nin sınır aşan su politikası da bu ilkeler doğrultusunda oluşmaktadır (Akbaş ve Mutlu, 2012). Türkiye, her zaman olduğu gibi, “sınır oluşturan, sınır aşan ve uluslararası su” ile ilgili konularda kıyıdaşlarıyla olan ilişkisini “iyi komşuluk” politikası üzerine inşa etmiştir ve bundan sonra da bu şekilde inşa etmeye devam edecektir (Kıbaroğlu, ve ark., 2005).

3.3.1.6. Asi Nehri'nde Ortaya Çıkan Sorunlar ve Başlıca Nedenleri

Daha önceki sayfalarda detaylı olarak ele alınan ve Arapçada “Nehrül-Asi” olarak, uluslararası literatürde ise “Orontes” olarak adlandırılan Asi Nehri, hakkında en çelişkili bilgilere sahip olunan akarsu olma özelliğini taşımaktadır (Kesik, 2009).

Asi nehri ile ilgili sınır aşan su sorunu havza ülkeleri olan Lübnan, Suriye ve Türkiye arasındadır. Fakat daha önce de belirtildiği üzere Lübnan'ın Asi Nehri üzerinde pek bir beklentisi de etkisi de bulunmamaktadır. Açıkçası bu durum da Suriye'nin işine gelmektedir. Asi Nehri'ni paylaşma sorunu uzun yıllardan beri ülkelerin gündemindedir. Daha önce de ifade edildiği üzere Asi nehrini Suriye ulusal su, Lübnan sınır aşan su. Türkiye ise sınır oluşturan ve sınır aşan su olarak kabul etmektedir. Nehir suyunun

hukuksal boyutuyla alakalı paylaşım ve kullanımı konusunda havza ülkeleri arasında ciddi yaklaşım farklılıkları vardır. Her ülke kendi tezinin doğruluğunu kabul ettirmek için soruna farklı gerekçelerle yaklaşmaktadır.

Asi nehrinde çıkan sorunların başlıca kaynakları şunlardır:

- Tanımlamada zorluluk,
- Havzanın üç ayrı ülke topraklarından oluşması,
- Ülkelerin verileri arasındaki tutarsızlık,
- Siyasi iktidarsızlık,
- Havza ülkelerinin savunduğu tezlerin farklı oluşu,
- Dış güçlerin müdahalesi,
- Havza devletlerinin hiçbirinin su zengini olmaması,
- Nehrin jeopolitik ve hidropolitik önemi,
- Havza devletlerinden sadece Türkiye’de sulamada ileri tekniklerin kullanılması,
- Nehrin uzunluğu ile ilgili rakamların standart olmaması,
- Nehrin yıllık ortalama su hacmi ülkelere göre değişiklik göstermesi,
- Havza alanına ilişkin değişik rakamların bulunması,
- Bir başka ülkenin toprakları üzerinde resmen talepte bulunan bir ülke ile müzakere yürütmenin zor olması,
- Baraj yapımı,
- Havza devletleri arasında yanlış politikaların izlenmesi,
- Su kaynaklarının yanlış yönetiminden dolayı zaten az olan mevcut kullanılabilir temiz tatlı su kaynakları gün geçtikçe azalması, ihtiyacı karşılayamayacak seviyeye gelmesi
- Su kaynaklarının çok farklı amaçlar için kullanılması,
- Su kaynağındaki mekânsal ve mevsimlik değişkenler,
- Sınır oluşturan ve sınır aşan suyun kendi karakteristik özellikleri,
- Küresel iklim değişikliği,
- Su kirliliği,
- Taşkın ve sel ile ilgili kararlar,
- Sunulan önlemlerin öngörülemeyen etkileri,

- Ülkeler arasındaki sınırların havza sınırıyla örtüşmemesi,
- Su yatağındaki sapmalar,
- Hızlı nüfus artışı,
- Erişilebilir suyun azalması,
- Güç eşitsizliği,
- Politik, ekonomik ve Kültürel bağımlılıklar,
- İdeolojik görüş ayrılıkları,
- Problemlerin istikrarlı olamaması ve dönüşüme devam etmesi,
- Türkiye ve Lübnan'ın aksine Şam rejiminin kendi çıkarlarını ön planda tutması,
- Asi nehri üzerinde havza devletleri tarafından ortak bir anlaşma yapılamaması.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere ilk olarak havzadaki esas problemi net bir biçimde tanımlayamamak aslında diğer bütün ortaya çıkan sorunların temel nedenidir. Sorunun merkezinde ekosistemi koruma mı, sınır oluşturan ve sınır aşan su paylaşımı mı, toprak kullanımı mı veya su kıtlığı ile ilgili problemler mi var, bu konuda fikir birliği yoktur. “Sorun nedir?” İlk olarak bu çok basit soruyu cevaplamak çözümlerin doğasını da değiştirecektir.

Tablo 3.11.’ de görüldüğü üzere; ülkeler arasında su kaynaklarının miktarıyla ilgili verilerin her bir ülke tarafından farklı ifade edilmesi anlaşmazlığın en önemli nedenlerinden biridir. Bu nedenle su miktarı üzerinde devletlerin ortak bir anlayışa sahip olmamaları Asi nehri gibi sınır aşan sularda içinden çıkılmaz durumlara neden olmaktadır.

Tablo 3.11. Literatürdeki çeşitli kaynaklarda ifade edilen Asi Nehri toplam uzunluğu ve alanı, Korkmaz ve Karataş (2012)’den değiştirilerek düzenlenmiştir

KAYNAK	UZUNLUK (km)	ALAN (km²)
U.S Army Corps of Engineers,1991	571	22.500
Arısoy ve Türkoğlu,1998	448	37.900
Rammal,1992	450	
Akamandor, 1994	248	

Tablo 3.11.(Devam) Literatürdeki çeşitli kaynaklarda ifade edilen Asi Nehri toplam uzunluğu ve alanı, Korkmaz ve Karataş (2012)'den değiştirilerek düzenlenmiştir

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü,1975		22.624
Suriye Tarım ve Tarımsal Reform Bakanlığı,2001	485	
US Agency for International Deveploment Bureu for the Near East, 1993	511	17.000
Türkiye ve İstatistik Yıllığı, Meydan Lauresse Türkiye İstatistik Cep Yıllığı	381	
Lübnan Araştırma Dergisi	450	
Türkiye Dış İşleri Bakanlığı Dicle-Fırat Suları Raporu, Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu Kitabı Scheumann vd.,2011	248	37.900
Karataş ve Korkmaz, 2012	556	21.743

Asi Nehri Havzasındaki meydana gelen gelişmeler kronolojik olarak incelediğinde (Tablo 3.12.) son 30 yılda havza üzerinde sulamayla ilgili yatırımlar (baraj ve kanal yapımı gibi) yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 3.12. Asi Nehri Havzası üzerinde meydana gelen belli başlı önemli olayların kronolojisi, Dursun 2014'ten değiştirilerek düzenlenmiştir

Yıl	Olay	Ülkeler	Açıklama
1937	Kattinah barajının yeniden inşası	Suriye	Tarihi Kattinah barajı yeniden inşa edildi, yapımı 1976 yılında tamamlandı
1939	Antlaşma	Türkiye-Suriye	Türkiye ile Suriye 19 Mayıs 1939 yılında Ankara'da imzaladıkları anlaşma neticesinde Asi nehri ve Afrin çayının hakça paylaşılması kararlaştırılmıştır. Ancak Suriye bu antlaşmayla üstlendiği taahhütleri hiçbir zaman yerine getirmemiştir, Asi Nehri'nin sularını bitirme derecesinde kullanmıştır. Bu anlaşmanın bir diğer özelliği ise Türkiye ve Suriye arasındaki Asi nehrinin sularının paylaşımıyla ilgili ilk anlaşma olmasıdır.
1939	Suriye'de Fransız kolonisi	Suriye-Türkiye-Fransa	Asi Nehri Fransız mandası döneminde Türkiye'ye katılan Hatay topraklarında denize dökülür

Tablo 3.12.(Devam) Asi Nehri Havzası üzerinde meydana gelen belli başlı önemli olayların kronolojisi, Dursun 2014'ten değiştirilerek düzenlenmiştir

1939	Fransa ve Türkiye arasında protokol imzalanması	Fransa-Türkiye	19 Mayıs 1939 tarihinde Fransa ile Türkiye arasında imzalanan protokolün 3.maddesine göre; Karasu ve Afrin Çayıları ve Asi Nehrinin sınır teşkil eden kısımlarında ve söz konusu çayların ve nehrin en derin noktası olan Thalveg hattı sınır kabul edilecek ve sınır boyunca bu sulardan her iki taraf halk eşit bir şekilde yararlanacaktır(Orhan, 1994).
1940-1970	Amik Gölünün Kurutulması	Türkiye	1940-1970 arası dönemde Amik gölü kurutuldu.
1942	Ölçümlerin Başlaması	Türkiye	Asi nehri havzasında kurulmuş ve kurulacak olan su yapılarının boyutlandırma ve işletme esaslarının daha duyarlı bir biçimde belirlenebilmesi için havzada yapılan ilk ölçümler 1942 yılında başlamıştır.
1950	Ghab Vadisi Projesi	Suriye-Türkiye-Lübnan	Suriye Dünya Bankasından Ghab Vadisi Projesini gerçekleştirmek için borç aldı.
1955-1967	Proje	Suriye	Hollanda firması olan NEDECO 1955 yılından 1967 yılına kadar Asi Nehri havzasının Suriye topraklarındaki kısmında iki baraj, iki büyük drenaj kanalı ve diğer tarımsal kanalları içeren proje tamamlanmıştır.
1962	Komite oluşturuldu	Suriye-Lübnan	Lübnan, 1962 yılında Suriye ile Asi nehri kullanımı konusunda bir komite oluşturmuştur
1963	Akım gözlem istasyonlarının açılması	Türkiye	DSİ tarafından akım gözlem istasyonları açılmıştır.
1993	Su sorunlarının çözülmesiyle ilgili yapılan görüşmeler	Suriye-Türkiye	1993 yılında Türkiye ile Suriye arasındaki su sorunlarının çözülmesiyle ilgili yapılan görüşmelerde Türkiye Fırat-Dicle ile birlikte Asi Nehrinin de görüşmelere dâhil edilmesini istemesinden dolayı Suriye görüşmelerden ayrılmış ve Asi nehriyle ilgili sorunların tartışılmasını reddetmiştir.
1994	Asi Sularının Paylaşılması Antlaşması	Suriye-Lübnan	Suriye ve Lübnan arasında gerçekleşen iki taraflı antlaşma (antlaşmaya Türkiye dâhil edilmemiştir)

Tablo 3.12.(Devam) Asi Nehri Havzası üzerinde meydana gelen belli başlı önemli olayların kronolojisi, Dursun 2014'ten değiştirilerek düzenlenmiştir

2002	Taşkın	Suriye- Türkiye	Hama şehrinin yanında bulunan Zeyzoun barajının aniden kapakları açılıp ve 70 milyon m ³ civarında su taşmıştır. Yaşanan felakette 22 Suriye vatandaşı hayatını kaybetmiş, Suriye'de ve Türkiye'de bazı köyler ve tarım alanları su altında kalmıştır.
2004	Antlaşma	Suriye- Türkiye	22 Aralık 2004 tarihinde Türkiye ve Suriye ilk Serbest Ticaret Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşma ile iki ülkenin sınırları tanımlanmış ve Suriye Hatay'ın Türkiye sınırları içerisinde kaldığını kabul etmiştir.(Kibaroglu ve ark., 2005)
2009	Asi Dostluk Barajı Projesi	Suriye- Türkiye	Suriye ve Türkiye iki ülke sınırında Asi Dostluk Barajının yapımı konusunda anlaşmaya vardı.
2011	Asi Dostluk Barajı Projesi	Suriye- Türkiye	6 Şubat 2011 tarihinde Asi Dostluk Barajının temelleri atılmasına rağmen iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasından dolayı baraj inşası tamamlanamamıştır.
2011	Arap Baharı	Lübnan- Suriye- Türkiye	Arap Baharı neticesinde yaşanan iç karışıklıklar kısa sürede havza ülkelerinden Lübnan ve Suriye'ye sıçramış, Lübnan olaylardan çok fazla etkilenmemesine rağmen, Suriye'deki savaş hali halen devam etmektedir. Arap Baharı Türkiye'ye sıçramamasına rağmen, sınırlarımızın hemen ötesinde şiddetli çatışmaların yaşanması Türkiye'yi de çok boyutlu olarak etkilemiştir.

Korkmaz ve Karataş, 2009 yılında yaptıkları çalışmada Asi Nehri'nin Türkiye'ye giriş yaptığı Demirköprü Karakolu'ndan ve denize dökülmeden Samandağ yakınlarından aldıkları numuneler neticesinde Asi Nehri su kalitesi analiz sonuçlarını ortaya koymuşlardır.(Tablo 3.13.)

Tablo 3.13. Asi Nehri Su Kalitesi Analiz Sonuçları, kaynak; Korkmaz ve Karataş,2009

Ölçüm Zamanı	Ölçüm Yeri	DO ₂ %	NH ₃ N Mg/L	NO ₂ N Mg/L	Zn Mg/L	K Mg/L	Σ P Mg/L	pH
Şubat 2006	Demirköprü Karakolu	65,6	6,1	0,13	0,005	4,26	0,40	8.09
	Deniz Öncesi	74	5,2	0,11	0,018	4,37	0,50	8.28
Ağustos 2007	Demirköprü Karakolu	73,5	2,8	0,06	0,009	-	<0,50	8.0
	Deniz Öncesi	155	2,3	0,03	0,013	-	<0,50	8.61
Nehir Suları için kullanılan değer		40	0,5	0,05	0,003	2,0	0,65	6,0-9,0

1994 yılında Suriye ve Lübnan arasında yapılan anlaşma gereği yıllık akımı 400 milyon m³ olan Asi nehri sularının 72 milyon m³'ü Lübnan'a, 328 milyon m³'ü ise Suriye'ye bırakılmıştır (Yetim, 2006). Bu durum nehir sularının 4/5 'inden fazlasının hiç kirlenmeden Suriye' ye bırakıldığını göstermektedir (Korkmaz ve Karataş, 2009). Dolayısıyla bu durum ve yukarıda yapılmış ölçüm sonuçları Asi Nehri sularının Suriye' de aşırı kirlenmeye maruz kaldığını göstermektedir (Korkmaz ve Karataş, 2009). Bunun nedeni endüstriyel atık suların arıtılmadan nehre boşaltılması, tarımsal faaliyetler ve kontrolü sağlanamamış kanalizasyon atıklarıdır (United Nations, 2002). Bu önemli miktardaki kirliliğin ortaya çıkmasında Humus civarındaki fosfatlı gübre fabrikaları, kimyasal atık üreten endüstri kuruluşları ve petrokimya tesisleri başlıca rol oynamaktadır (Korkmaz ve Karataş, 2009). Ayrıca sadece Hama ve Humus şehirlerinde günlük 1000 tondan fazla katı atık toplanmakta ve bu atıklar şehirlerin hemen yanında bulunan açık çöplüklerde hijyensiz bir şekilde depolanmaktadır (Ministry of State for Environmental Affairs, 2003). Asi nehrinin su kalitesi nehrin doğduğu kesimde ve nehri besleyen kollarda temiz iken, antropojenik aktivitelerle (tarım ve sanayi aktiviteleri) birlikte nehrin orta kesiminde kötüleşmektedir (Dursun, 2014).

Şam rejiminin Asi Nehri havzasındaki bu tutumları, havzanın Türkiye kısmında 125.645 hektar alanda yapılan sulu tarımı tehdit etmektedir (Korkmaz ve Karataş, 2009). Bugün su yetersizliğinden dolayı havzanın Türkiye topraklarında 134.000 hektar alanda sulu tarım yapılamamaktadır ve bununla beraber pamuk rekoltesinde % 65 oranında düşüş gerçekleşmiştir (Salha, 1995). Havzanın Türkiye topraklarında bu gelişmeler yaşanırken, Suriye Asi Nehri'ni kullanarak 1992-2003 yılları arasında tarımsal üretimde % 158 oranında artış sağlamıştır (Alloush, 2005). Bu durum ise uluslararası ve sınır aşan sular ile ilgili doktrinlerden günümüzde en yaygın biçimde kullanılan “ Adil Kullanım Doktrini” ne uymamaktadır.

Görüldüğü üzere Asi Nehri'nde ortaya çıkan sorunların temel kaynağı Suriye'dir. Fakat bunun haricinde az miktarda da olsa Lübnan ve Türkiye'nin de özellikle havzanın kirlenmesinde payları yok değildir. Örneğin, 2000 yılında Asi Nehri havzasının Lübnan kısmında iyon ve ağır metallerin bulunması bölgenin doğal koşullarıyla ilgilidir. Fakat, bu kirletici miktarlarının önemli ölçüde artması tarım aktivitelerinin ve şehirleşmenin sonucudur (Saad ve ark., 2004). Meselenin Türkiye boyutu incelendiğinde ise ülkemizde de maalesef bilinçsiz kullanımdan dolayı zaten kirli olan Asi Nehri'nin kirliliği daha da

artmaktadır. (Foto 3.2.) Kısacası önceki sayfalarda detaylı bir şekilde izah edildiği üzere Asi Nehri'ndeki sorunların temel kaynağı ülkemiz değildir ve söz konusu nehir ülkemiz topraklarına zaten sorunlu bir şekilde giriş yapmaktadır, fakat bu durum bizim nehri kirletme konusundaki beceri gerçeğimizi de göz ardı etmemizi gerektirmez.

Foto 3.2. Asi Nehrinden bir görünüm

3.3.2. Afrin Çayı

Hatay ili hidropolitigi başlığı altında değerlendirilen bir diğer akarsu Afrin Çayı'dır. Çünkü Afrin Çayı hem sınır oluşturan hem de sınır aşan nehir kapsamında değerlendirilmektedir. Kaynağını ülkemizden alıp, daha sonra başka ülkenin topraklarına girip tekrar ülkemizde dönerek burada son bulan Afrin Çayında Türkiye, hem aşağı çığır hem de yukarı çığır ülkesidir. Afrin Çayı kaynağını ülkemiz topraklarında Gaziantep'in batısındaki Sof Dağları'nın güney yamaçlarından kaynağını alan Boz Afrin (Karataş ve Korkmaz, 2012) ve yine Gaziantep'te bulunan Kartal Dağlarından aldıktan sonra güneye doğru akış gösterir ve Kilis sınırları içerisinde akarken Suriye topraklarına girer. Suriye'deki Afrin kasabasından geçen çay daha sonra Reyhanlı'nın kuzeyinde Hatay-Suriye sınırında 3,6 km aktıktan sonra tekrar Türkiye topraklarına girer. (Şekil 3.19. ve Foto 3.3.) Çayın toplam uzunluğu 171,6 km olup 94,2 km'si Türkiye topraklarında, 73,8

km'si Suriye topraklarında, geriye kalan 3,6 km ise Türkiye-Suriye sınırında akar (Karataş ve Korkmaz, 2012).(Tablo 3.14.)

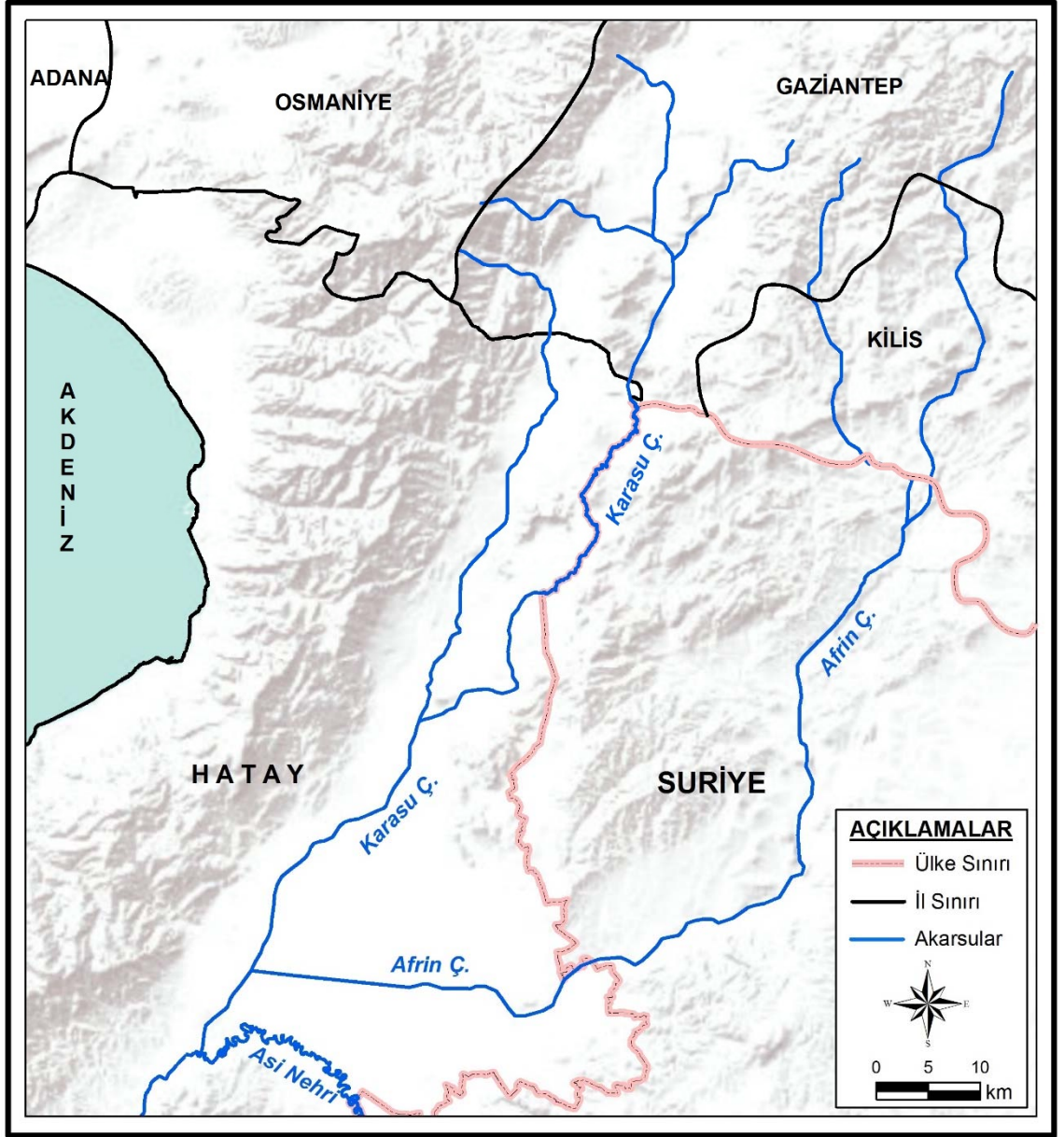

Foto 3.3. Afrin Çayı

Türkiye ve Suriye arasında ortak kullanıma tabi olan Afrin Çayı'nda bu ortak kullanımın şartları 19 Mayıs 1939 yılında imzalanan protokol ile belirlenmiştir (Rüştü ve Salem, 2004). Fakat söz konusu anlaşmaya rağmen, Asi Nehri'ndeki benzer sorunlar nehrin önemli kollarından biri olan Afrin Çayı'nda da yaşanmaktadır.

Tablo 3.14. Afrin Çayı künyesi

Akarsu	Ülkeler	Uzunluk (km)	
Afrin Çayı	Suriye	73,8 (%43)	
	Türkiye	36,2 (%21,1)	
		Hatay	58 (%33,8)
		Gaziantep-Kilis	
	Türkiye-Suriye Sınırı	3,6 (%2,1)	
Toplam		171 (%100)	

Şekil 3.19. Afrin ve Karasu Çayları Lokasyon Haritası

1950-1960 döneminde Afrin Çayının Türkiye topraklarında kalan kısmının potansiyeli 359,5 milyon m³ iken, 2000-2005 döneminde 160 milyon m³'e düşmüştür (Korkmaz ve Karataş, 2009). Ayrıca Suriye, Afrin Çayı havzasında yılda 200 milyon m³ suya ihtiyaç duymaktadır (Yetim, 2006). Bu durum ilerleyen zamanlarda Türkiye'nin Afrin Çayı'ndan Ası Nehri'nde olduğu gibi özellikle yaz aylarında neredeyse hiç yararlanamayacağını göstermektedir (Korkmaz ve Karataş, 2009).

3.3.3. Karasu Çayı

Sınır oluşturan su kategorisine girmesi ile Hatay ili hidropolitiği kapsamında ortak kullanıma tabi olan Karasu Çayı, Hatay ilinin en önemli üç akarsuyundan biridir. Karasu Çayı kaynağını Gaziantep'in Nurdağı ilçesindeki Kartal Dağları ve batısındaki Akçadağ'dan doğan küçük dereler oluşturur (Karataş ve Korkmaz, 2012). Tahtaköprü Gümrük Karakolu'ndan Kaletepe Köyü doğusuna kadar 31,2 km boyunca Türkiye-Suriye Sınırı'nı çizen çay (Foto 3.4.) bu noktadan sonra güneybatıya yönelir ve Küçük Asi kanalında son bulur (Karataş ve Korkmaz, 2012). (Şekil 3.19. ve Tablo 3.15.) Karasu Çayı Türkiye-Suriye sınırı boyunca 31,2 km akmasına rağmen hiçbir bölgesinde Suriye topraklarına dâhil olmaz. Dolayısıyla çayın sınır çizgisini oluşturduğu bölümde Türkiye-Suriye arasında ortak kullanıma tabidir. Bu ortak kullanım şartlarını belirleyen anlaşma Afrin Çayı'nda olduğu gibi 19 Mayıs 1939 yılında imzalanan protokoldür (Rüştü ve Salem, 2004).

Foto 3.4. Kaletepe kuzeydoğusunda Karasu Çayının Türkiye-Suriye Sınırını oluşturduğu bölgenin görünümü, kaynak; Karataş, 2014

Tablo 3.15. Karasu Çayı künyesi

Akarsu	Ülkeler	Uzunluk (km)
Karasu Çayı	Türkiye	52 (%36,6)
		Gaziantep
		60,9 (%42,4)
	Hatay	
	Türkiye-Suriye Sınırı	31,2 (%21)
Toplam		144 (%100)

3.3.4. Hatay’da Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Diğer Akarsular

Hatay ilinin daha önceki sayfalarda belirtilen 3 önemli sınır oluşturan ve sınır aşan akarsuları (Asi Nehri, Afrin Çayı, Karasu Çayı) haricinde de sınır oluşturan ve sınır aşan akarsuları bulunmaktadır. Bu akarsular hem uzunlukları hem de önemleri itibariyle daha önceki sayfalarda isimleri zikredilen akarsular kadar etkiye sahip değildir. Bu akarsular içerisinde Güre Deresi, Muratpaşa Deresi, Curcurun Deresi, Kureyşi Deresi, Kale Dere ve Nişrinli Deresi yer almaktadır. Güre Deresi Türkiye-Suriye sınırı boyunca 7,6 km akar. (Foto 3.5.) Türkiye sınır aşan akarsulardan Muratpaşa ve Curcurun Dereleri’nde mansap, Kureyşi, Kale ve Nişrinli Dereleri’nde ise memba ülke konumundadır. (Tablo 3.16)

Tablo 3.16. Hatay İlindeki Diğer Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Akarsular

	Akarsu	Mansap	Memba
Sınır oluşturan	Güre Deresi		
Sınır aşan	Muratpaşa Deresi	*	
	Curcurun Deresi	*	
	Kureyşi Deresi		*
	Kale Dere		*
	Nişrinli Deresi		*

Foto 3.5. Güre deresinin Türkiye-Suriye sınırını oluşturduğu bölgeden bir görünüm, kaynak; Karataş, 2014

3.4. Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak görüldüğü üzere sınır oluşturan ve sınır aşan sular ne zaman tartışma konusu olursa devletler mutlaka kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Hele ki bu devletler arasında Suriye gibi sorunlu ilişkilere sahip, aynı zamanda da kendi içinde tutarsız bir devlet varsa söz konusu akarsu üzerinde hakkaniyetli bir paylaşım yapmak pek mümkün değildir. Ama her şeye rağmen paydaş devletler kendi çıkarlarını koruyup

ve diğer havza devletlerinin haklarını da gözeterek “*Adil Kullanım Doktrini*” ne göre davranmalıdır. Başta sınır oluşturan ve sınır aşan sular olmak üzere uluslararası havzaların yönetimi, paylaşım temelinde değil, ekolojik sürekliliğin ve dengenin sağlanması temelinde ve hukuki egemenlik haklarına karşılıklı saygılı olarak gerçekleştirilecek bilimsel tabanlı iş birliğine dayandırılmalıdır. Buradaki hassas nokta iş birliği meselesidir. Çünkü konuyla ilgili en zor aşama bütün havza ülkelerinin hem fikir olduğu işbirliğine varmaktır. Oysaki mutlak surette her sınır oluşturan ve sınır aşan su kaynaklarının birlikte yönetimi için ortak proje geliştirilmesine yönelik iş birliği yapılmalıdır. Diğer bir değişle hakkaniyetli su paylaşım anlaşmaları hidropolitik dengeler için bir ön koşul yaratmakta ve politik güçleri çatışma yerine iş birliği tarafında olmaya sevk etmelidir.

Çalışma alanı sınırları içerisinde kalan sınır oluşturan ve sınır aşan sularda yaşanan problemleri en aza indirmek için konuyla ilgili uzmanlar (coğrafyacılar ve hidrojeolojistler vb.) sorunun çözülmesinde havzadaki gerçek su potansiyelinin belirlenmesi vb. yollarla önemli bir rol oynamalıdır. Bunun için de ilk adım olarak söz konusu bilimsel kişilerin havza devletleriyle iyi ve profesyonel ilişkiler kurması gerekmektedir. Bunun yanında sınır oluşturan ve sınır aşan akarsulardaki sorunlar üzerinde net ve doğru çözümler aranmalıdır. Su regülasyonunu barajlar vasıtasıyla sağlama gibi mühendislik odaklı çözümler mi bulunmalı, yoksa ülkeler arası politik anlaşmaların temel alınacağı çözümlere mi odaklanmalı? Ya da farklı tipte çözümleri içerecek, akarsu dinamiklerini mümkün olduğunca yakalayabilmeyi amaç edinen bir çözüm bileşkesi mi bulunmalı? Eğer bulunacaksa bu bileşke nasıl olmalı? Havza ülkeleri bu çözüme nasıl karar vermeli? Sunulan her çözümün avantajları ve dezavantajları neler? Bütün bu soruların her birisine cevap verebilmelidir. Pek tabii bu sorulara cevaplar aranırken havza ülkeleri hidrolojik envantere, havzanın iklim ve morfolojisine, yer altı kaynaklarına, hidrojeolojisine, toprak özelliklerine, bitki örtüsüne arazi kullanımına, su çekilme oranına, atık su boşalmasına, havza devletlerinin su kaynaklarındaki kalite ve miktarı gözlemlemeye dikkat etmelidir. Bu bağlamda hidrolojik koşullar dağılımı zaman ve mekan dağılımı açısından kayıt altına alınmalı ve kıyıdaş ülkeler arasında bilgi değişimlerini anlamak ve onları stabilize hale getirmek için paylaşılmalıdır. Paylaşılan bu bilgiler ışığında paydaş ülkeler tarafından ortak bir şekilde belirlenen bağımsız ve tarafsız bir komitenin havza üzerinde yapacağı planlı projeler anlaşmazlığın çözülmesine ya da

en aza indirilmesine yardımcı olacaktır. Daha önce paylaşılması ifade edilen verilere ek olarak ise, bütün kıyıdaş ülkeler havzadan kaynaklanan kuraklık, sel ve taşkın gibi doğal afetlerin önüne geçebilmek için erken uyarı sistemlerindeki bilgileri havza ülkeleriyle paylaşmalıdır. Böylelikle anlaşmazlığın en aza indirgenmesi için havza ülkeleri tarafından ortaklaşa kararlaştırılan bir model ile su kaynaklarının şeffaf ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesinin yolu açılmış olacaktır.

İfade edilenlerin haricinde havzadaki su kıtlığının önüne geçebilmek için, havza devletlerinin çoğunlukla tarım ülkeleri olmalarından dolayı, tarımda en az fire ile ileri sulama teknikleri uygulanmalı ve yüzey ve yeraltı sularının tuzlanma oranları en aza indirilmelidir. Özellikle Asi Nehri ve Afrin Çayı'nda yaşanan sorunların kaynağını doğru tespit edebilmek ve kalıcı çözümler üretebilmek için öncelikle akarsuların akımı ve rejimlerindeki değişim, havzalardaki nüfus artışı, sanayileşme, arazi kullanımı vb. konular belirlenmeli ve bütün bu etkilerin akarsuların miktarına ve kalitesine olan etkisi ortaya konmalıdır.

Türkiye'nin sınır oluşturan ve sınır aşan su sorununu, bölgede çıkarları bulunan büyük güçlerin inisiyatifine bırakmadan, hareket alanını genişletecek şekilde yönetmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye diğer havza ülkelerinin olumsuz tutumlarına rağmen meseleye öncülük etmelidir. Bu konuda Türkiye'nin yapacağı ilk uygulamalardan biri verilerin standardizasyonu teklif edilmesi ve havza devletleri tarafından oluşturulan gezici bir komite ile bütün havza ülkelerinde de veri toplanması olmalıdır. Çünkü daha önce tezin birçok yerinde de ifade edildiği üzere havza ülkelerinin nüfus büyüklükleri, ihtiyaçları, su kaynakları farklıdır ve dolayısıyla su paylaşımı yapılırken bu durum da göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla havza devletlerinin suyu etkin bir şekilde kullanabilmesi için gerçek miktarda ihtiyaç duyduğu su miktarının tanımlanması gerekir.

Bütün bu ifade edilenlerin haricinde şurası unutulmamalıdır ki; Asi Nehri, Afrin ve Karasu Çayları sorunu sadece su kullanımıyla sınırlı değildir. Bu akarsular üzerindeki sorun aynı zamanda güvenlik ve terör olaylarına da konu olduğu için meselelerin birlikte değerlendirilmeleri gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışması sırasında önceki bölümlerde her bir bölümde, o bölüme ait değerlendirme ve sonuç ayrı ayrı verildiği için (bkz. 2.6. Değerlendirme ve Sonuç, 3.4. Değerlendirme ve Sonuç); bu bölümde özetle ve genel olarak konunun toparlanması ile sonuç ve önerilerin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Çalışmaya başlarken ki dayanak noktalarımızı oluşturan 5 adet hipotez çalışma süresince test edilerek elde edilen sonuçlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.(Tablo 4.1.)

Tablo 4.1. Tez çalışmasına başlarken ortaya konulan hipotezler ve bu hipotezlerin sonuçları

<u>Hipotez</u>	<u>Sonuç</u>	
	<u>Geçerli</u>	<u>Geçersiz</u>
H.1. Hatay ili, siyasi coğrafya açısından stratejik ve hassas bir noktada bulunmaktadır.	✓	
H.2. Hatay ilindeki var olan fiziki ve beşeri çeşitlilik bölgeye çok sayıda avantajı da beraberinde getirmektedir. Bununla beraber Hatay ilinin, zaman içerisinde değişmekle beraber bazı dezavantajları da bulunmaktadır.	✓	
H.3. Hatay ili, Suriye sınırındaki illerimizden biri ve en güneydeki ilimiz olması hasebiyle bölgede yaşanan olumlu-olumsuz her türlü gelişmeden ciddi şekilde etkilenmekte ve bu etki hem erken zamanda başlayıp, hem de uzun sürmektedir.	✓	
H.4. Jeokültürel açıdan Hatay ili, çok farklı kesimden insanı bir arada barış içinde barındırmasıyla dünya üzerindeki en önemli mekânlardan biridir.	✓	
H.5. Hatay ilinde görülen farklı topluluklar arasındaki hoşgörünün, başta devlet politikası vb. nedenlerden ileri gelmesinden dolayı hiçbir zaman kaybolma tehlikesi bulunmamaktadır.		✓

Hatay ili gerek jeopolitik gerekse hidropolitik bakımından hem ulusal hem de uluslararası alanda oldukça büyük önem arz eden bir bölgede yer almaktadır. Bu sonuç, çalışmaya başlarken ortaya konan “*Hatay ili, siyasi coğrafya açısından stratejik ve hassas bir noktada bulunmaktadır*” geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

“Hatay ilindeki var olan fiziki ve beşeri çeşitlilik bölgeye çok sayıda avantajı da beraberinde getirmektedir. Bununla beraber Hatay ilinin, zaman içerisinde değişmekle beraber bazı dezavantajları da bulunmaktadır.” hipotezi geçerli bir hipotezdir. Çünkü çalışma sahasında bulunan fiziki ve beşeri unsurlar bölge jeopolitiğini ve hidropolitiğini genel anlamda olumlu olarak etkilemesine rağmen zaman zaman çalışma süresince de ifade edildiği üzere bazı yönlerden olumsuz anlamda etkilemiştir.

“Jeokültürel açıdan Hatay ili, çok farklı kesimden insanı bir arada barış içinde barındırmasıyla dünya üzerindeki en önemli mekânlardan biridir.” hipotezi tez çalışması boyunca test edilerek geçerli bir hipotez olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü Hatay, çok farklı toplulukların bir arada sevgi, barış ve hoşgörü içerisinde bir arada yaşadığı bir yerdir. Bu bakımdan Hatay ili, jeokültür çalışmaları açısından dikkate değer bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu kadar çok farklı grubun bu kadar sınırlı bir alanda birbirleriyle içi içe yaşadığı bir bölge aynı zamanda yüksek miktarda risk içermektedir. Çünkü bu dengelerin ve hoşgörünün değişmeyeceğini ya da bozulmayacağını düşünmek gerçekten uzak bir yaklaşım olur. Dolayısıyla bölgede var olan bu yapı gerek toplumun her kesimince, gerekse siyasiler tarafından desteklenmeli ve dış güçlerin müdahalelerine izin verilmemelidir.

“Hatay ilinde görülen farklı topluluklar arasındaki hoşgörünün, başta devlet politikası vb. nedenlerden ileri gelmesinden dolayı hiçbir zaman kaybolma tehlikesi bulunmamaktadır” hipotezi geçersiz bir hipotezdir. Çalışma süresince de sıkça ifade edildiği üzere jeokültürel açıdan Hatay’ın kendine özgü yapısı bir devlet politikası sonucunda oluşmamış, aksine burada yaşayan farklı kesimlerin kendi sembolik hafızaları tarafından doğal olarak ortaya çıkmıştır. Bu hipotezle alakalı ikinci bir yanlışlık ise buradaki var olan yapının hiçbir zaman kaybolma tehlikesinin bulunmadığı ifadesidir. Çalışma alanında böyle bir husus söz konusu değildir. Her ne kadar hoşgörü ve barıştan sıkça söz edildiyse de bölgede son derece hassas bir denge söz konusudur ve bu durum adeta bıçak sırtıdır. Dolayısıyla bu yapı her ne kadar bölgenin kendi dinamikleri tarafından bozulmak istenmese de özellikle dış güçler tarafından yapılan müdahaleler tarafından kaybolma tehlikesi bulunmaktadır.

Çalışma süresince Hatay ilinde jeoekonomik açıdan mevcut bir potansiyel olduğu fakat bu bu potansiyelin yeterince kullanılmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada bölge ekonomisinin önemli bir kısmının Arap ülkeleriyle gerçekleştirilen ihracata dayandığı ortaya konmuş ve Hatay ilinde var olan jeoekonomik potansiyelin yeterince

kullanılmamasının sadece kendisine değil, ihracatını gerçekleştirdiği ülkelere de bağlı olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda şöyle bir sonuca varılmıştır; “Jeoekonomik açıdan Hatay İlinin önemli bir potansiyeli bulunmasına rağmen bu potansiyel yeterince kullanılmamaktadır. Bu potansiyeli meydana getiren ana unsurlar ise tarım, sanayi ve ulaşımdır. Bu ana unsurlar bölge ihracatında önemli bir paya sahiptir. Dolayısıyla ihracatın gerçekleştirildiği ülkelerde yaşanan her türlü gelişme (ki bu gelişmeler özellikle son yıllarda olumsuz yönde meydana gelmektedir) Hatay ilindeki var olan potansiyelin kullanılmamasında bir engel teşkil etmektedir.”

Hatay ilindeki jeokültürel ve jeoekonomik yapı birbiriyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Çünkü jeokültürel açıdan bölgede var olan bu kadar çok çeşitli toplumun birbirleriyle iç içe yaşaması, jeoekonomik açıdan Hatay ilinin kendi kendine yeten bir ekonomiye sahip olmasının bir sonucudur.

Hatay ili jeopolitik, jeokültürel, jeoekonomik ve hidropolitik potansiyelini reel bir güce dönüştürebilecek köklü bir alt yapıya sahiptir. Fakat bu durum büyük avantajları beraberinde getirmesiyle birlikte aynı zamanda ciddi riskler de içermektedir.

Jeoekonomik açıdan Anadolu ile Ortadoğu arasında, jeokültürel açıdan ise Doğu ile Batı arasında bulunan Hatay ili, konumunun gereği jeoekonomik ve jeokültürel parçalanmalara yol açmasını önleyici bir strateji belirlemeli ve belirlediği bu stratejiye mutlak surette bağlı kalarak sürekli onu geliştirmelidir. Hatay ili bunu yapabildiği sürece jeokültürel ve jeoekonomik bütünleşmeyi gerçekleştiren stratejik bir bölge olmaya devam edecektir.

Hatay ilindeki var olan sınır oluşturan ve sınır aşan akarsular hidropolitik perspektifte değerlendirildiğinde söz konusu sular paydaş ülkelerle sorunlara yol açtığı görülmektedir. Fakat tez çalışmasından şu anlaşılmıştır ki; sınır oluşturan ve sınır aşan sular konusunda sorunun kaynağı Türkiye değildir. Aksine ülkemiz her daim sorunlara çözüm arayan bir ülke konumunda olmuştur. Ama özellikle paydaş ülkelerden Suriye'nin kabul edilemez tavırları sorunun çözülmesine yönelik girişimleri dahi engelleyici niteliktedir.

Hatay ili, bir sınır ili olması ve sadece en kısa kenarından ülkemize bağlı olması hasebiyle uluslararası etkilerden kaynaklanan değişimlere açıktır. Söz konusu değişimlerin bölgede olumsuz anlamda gerçekleşmesine izin verilmemeli, aksine değişimler olumlu bir şekilde süzgeçten geçirilerek bölgede var olan tüm unsurlarla sentezlenmelidir.

Son olarak tez çalışmasının içeriğini oluşturan hemen hemen bütün konuları etkileyen Suriye'deki savaş bir an önce son bulmalıdır. Hatay halkının bize ve tüm dünyaya öğrettiği üzere; dili, dini, ırkı, mezhebi, rengi ne olursa olsun bir insanın en doğal ve temel hakkı olan özgürce yaşama hakkı hiç kimsenin elinden alınmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, A., 1995. Anadolu'nun Jeopolitik önemi ve Türkiye'ye Yönelik Tehditler. Stratejik Etütler Bülteni, Genelkurmay Askeri tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 96-106
- Açıcı, Y., 2008. Hatay İli'nin Sosyo Ekonomik Yapısı ve Gelişme Potansiyeli. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Ada, S., 2005. Türk Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.17
- Adamof. E.E.,1972. Anadolu'nun Taksim planı, Sovyet Devlet Arşivi gizli belgelerinde. Gün Matbaası, İSTANBUL
- Adams, M., 2002. Water Security Policy: The Case of Turkey, Near East South Asia Center for Strategic Studies (NESA). National Defence University, WASHINGTON DC
- Afetinan, A., 1998. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi. TTK Yay., s.135
- Akbaş, Z., Mutlu, Ç., 2012. Uluslararası politikada Irak ve Suriye' nin Sınırşan su sorununa Yaklaşımı ve Türkiye : Beklentiler ve Gerçekler. C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:13, Sayı:1, ss.213-240
- Akça, Ç.,2014. Sınırşan sularla ilgili Uluslararası Hukuki Metinlerin değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, ANKARA
- Akçakora, E.,2000, Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk dış Politikasındaki Yeri. Atatürk Dönemi Dış Politikası, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, ANKARA
- Akengin, H., 2015. Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekan Yönetimi. Pegem Akedemi, 4. baskı
- Akkiprik, A., 2013. Hatay İlinin Doğa Turizmi Değerleri. II. Doğu Akdeniz Sempozyumu
- Alagöz, C.A., 1944. Coğrafya Gözüyle Hatay. Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, c.2, s.,2, ss. 203-220
- Andrews, P.A., 1989. Ethnic Groups in Republic of Turkey. L.Reichert Wiesbaden
- Arnon, S., 1999. Rivers of Fire, Rowman ve Littlefield,Maryland. s.208

- Arslan, S. (2012). “Hatay’da Osmanlı Dönemi Rum Ortodoks Kiliseleri”. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, KAYSERİ.
- Aslan, K., 1991. Milli Mücadele’de Dörtüyl. Hatay
- Atalay, İ., 2004. Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. Meta Basım, İZMİR
- Atasoy, A., 2012. Reyhanlı İlçesi’nin Coğrafyası. MKU Yayınları, Yay. No:36
- Atasoy, A. Geçen, R, Korkmaz, H.,2012. Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye (Hatay) – Suriye Sınırı. Ankara Üniversitesi, Türkiye coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (TÜCAM) VIII. Coğrafya Sempozyumu (18-19 Ekim 2012), ANKARA
- Atasoy, A., 2016. Hassa İlçesi’nin (Hatay) Vejetasyon Coğrafyası. Turkish Studies - ISSN: 1308-2140, Volume 11/8 Spring 2016, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9386>, p. 43-78 ANKARA/TURKEY
- Atasoy, A., 2016. Hassa (Hatay) Bazalt Platosunda Öne Çıkan Tipik Volkanik Şekiller İle Lav Akıntısı Yapıları. TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı),Volume 11/2 Winter2016, p. 85-112. ANKARA/TURKEY
- Atay, E., 2011. Hatay’ın Dünyadaki Simgesi: Geyik Böcekleri, MKU Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi, s.5, HATAY
- Avcı, M. 2005. “Çeşitlilik Ve Endemizm Açısından Türkiye’nin Bitki Örtüsü”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi Sayı 13, Sayfa 27–55, İSTANBUL
- Aydiner, G., 2001. Açılış Konuşması. Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, ANKARA
- Ayhan, V., 2009. Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni Bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Ortadoğu Analiz.
- Ayrancı, Z., 1996. Türkiye-Suriye İlişkileri Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

- Azarkan, E.,A.,2003. Asi Nehri Sorunu. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 7
- Bağış, A.İ.,2004. Ortadoğu Su Meselesinde Türkiye ve Gerçekler. Hidropolitik Akademi, ANKARA
- Bakour, Y.,1992. Planning and Management of Water Resources in Syria, the Country Experiences with Water Resources Management. WB Technical Paper No: 175, The World Bank, Washington D. C.
- Balbay, M., 2006. Suriye Raporu. Cumhuriyet Kitapları, İSTANBUL
- Başçı, A., 2011. Türkiye’de İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus’un Yeri Önemi ve Turistik Ürün Potansiyelinin Değerlendirilmesinde Tanıtım Faaliyetlerinin Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Başyemez, F., 2009. Çok kültürlülük Açısından Hatay: Sosyolojik bir yaklaşım. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Bayat, M.,1986. Milletlerarası Politika. A.Ü.S.B.F. Yay., ANKARA
- Baykal, S., Oran, B., Erhan, Ç., Tellah, E., Keskin, F., Fırat, M., Aydın, M., Arat, T., Demir, A.,1996. Çağlar Boyu Antakya. Akbank Yayınları, İSTANBUL
- Bekaroğlu, E., 2012. “Comment on “MIS 5a and MIS 3 relatively high sea-level stands on the Hatay-Samandağı coast, Eastern Mediterranean, Turkey”.
- Bilge, S., 1958. Jeopolitik. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c.13, s.3, s.s.150-174
- Bilge, S., 1966. Milletler arası Politika. , A.Ü.S.B.F. Yay.,ANKARA
- Bilen, Ö., 1996. Ortadoğu Su Sorunu ve Türkiye, TESAV y., s.103, ANKARA.
- Bilen, Ö., 2000. Ortadoğu Su Sorunu ve Türkiye. TESAV y., s.103, İkinci Baskı, ANKARA
- Bilen, Ö., 2001. Hydro Political And Technical Assessment Of The Waters In The Middle East, Fourth Annual General Meeting of the European Business Congress (EBC) 13th June, ANTALYA

- Biswas, A.K.,1994. International waters of Middle East from Euphrates- Tigris to Nile. Oxford Universty Press,s.9-20
- Blanchard, R., 1929. Asie Occidentale, Geographie Universeller. c.8, PARİS
- Cengiz, A.K., 2006. Dil-Kültür İlişkisi Açısından Hatay’da İki Dillilik. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Cirit, H., 2007. Sınır aşan sular ve Türkiye. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim dalı
- Connery, C.L., 2001. Ideologies of Land and Sea; Alfred Thayer Mahan, Carl Schmitt and the Shaping of Global Myth Elements. Boudary 2, V.28, No.2
- Cömert, S., 2000. Jeopolitik, Jeostrateji ve Strateji. Harp Akademileri Basım Evi, İSTANBUL
- Cömert, S., 2001, Jeopolitik ve Türkiye’nin yer aldığı Yeni Jeopolitik ortam, Harp Akademileri komutanlığı Yay., İSTANBUL
- Çalışkan, V., 2002. Amik Ovası’nın Beşerî ve İktisadî Coğrafyası. Basılmamış Doktora Tezi, T. C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşerî ve İktisadî Coğrafya Anabilim Dalı, İSTANBUL
- Çandar, C.,1993. “Türkiye için Bir ‘Supolitik’ Olabilir mi?”, içinde Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, Sabahattin SEN (drl.), s.447, İSTANBUL
- Çetin, B., Gün, İ., 2015. Türkiye’ye Göç Eden Özbeklerde İktisadi Kültür ve Adaptasyon Süreci Ovakent Örneği (Hatay), Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Hayati DOĞANAY, Atatürk Üniversitesi Yayınları
- Çetin, B., 2015. Sacred Places in Antakya as a Potential for Faith and Cultural Tourism (Turkey), Tourism Environment and Sustainability, St. Kliment Ohridski Universty Press
- Dalar, M., 2010. Asi Nehrinin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi ve Geleceği. Ortadoğu Analiz
- Dalkılıç, M., 200., Nusayriyah: An Esoteric Living Religious Sect In The Secular Milieuof Turkish Republic. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:7

- Davutoğlu, A., 2003. Stratejik Derinlik. Küre Yayınları, İstanbul
- Demir, A.F., Pamukçu, Ö.K., 1996. Fırat-Dicle Havzasında Türkiye'nin Su Politikası, Değişen Dünya ve Türkiye. Derleyen; Faruk Sönmezoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul
- Demirci, A., 2005. Küreselleşen Dünyamızda Coğrafyanın Siyasal Gücü ve Türkiye Ölçeğindeki Rolü. Marmara Coğrafya Dergisi, s.12, İstanbul
- Deniz, T., 2013, Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme, Doğu Coğrafya Dergisi, c.18. s.29
- Doğan, U., Koçyiğit, A., Varol, B., Özer, İ., Molodkov, A., Zöhra, A., 2012. MIS 5a and MIS 3 relatively high sea-level stands on the Hatay-Samandağ Coast, Eastern Mediterranean, Turkey. Quaternary International 262, 65-79.
- Doğruel, F., 2005. İnsaniyetleri Benzer. İletişim yayınları, İSTANBUL
- Doğruel, F., 2013. Sınırdaki Kültür: Türkiye-Suriye Sınırında Hatay'ın Çokkültürlülüğünün Koşulları. Suriye İç Savaşının Hatay İline Etkileri, Füsun Sayek TTB Raporları
- Doğruel, F., 2013, An Authentic Experience Of "Multiculturalism" At The Border City Of Antakya, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, c.13,s.26, ss. 273-295.
- Duğın, A., 2003. Rus Jeopolitiği-Avrasyacı Yaklaşım. çev. Vgar İmanov, Küre Yay., İSTANBUL
- Duman, L., 2016. Vatan'ın Son Parçası Hatay'daki Uluslaştırmaya Politikaları. İletişim Yayınları, İSTANBUL
- Dursun, A.,2006. Kutsal Topraklar ve Paylaşılmayan Sular: Fırat ve Dicle. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İSTANBUL.
- Dursun, Y., 2008. Dünyanın Tanımsız Alanları, Sınır oluşturan ve Sınır aşan sular. Cumhuriyet Strateji, 8 Aralık 2008/232
- Dursun, Y., 2014. Hydropolitics of the Asi-Orontes River and Regional Instability. Hydropolitic Acedemy

- Ege, İ., 2014. Amik Ovası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi. Doğu Mat Grup Matbaacılık Ltd. Şti.
- Ege, İ., 2015. Saint Pierre (Kilisesi) Mağarası (Antakya/HATAY). Akedemik Sosyal Araştırmalar Dergisi, yıl; 3, s.16, ss. 165-188
- Eğimli, A.T., Işık, Ş., 2012. Akdeniz’de Çokkültürlülüğün Yükselen Sesi: Antakya Medeniyetler Korosu. Çağdaş Yerel Yönetimler, c.21,s.2,ss.49-67
- Ekinci, N., 2013. Ortadoğu’ nun Su problemi. Akademik Perspektif
- Elmas, Ç.,2013. Türkiye’nin Bölgesel ve Küresel Anlamda Etkinliğinin Kaynakları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL
- Elmaz, Ç., Kalay, M., 2006. Chelonia mydas (L. 1758) ve Caretta caretta (L. 1758)’nin Kazanlı Kumaslındaki Üreme Başarısı. Ekoloji Dergisi, C.15, s.58, ss. 28-32
- Eraslan, A., 2009. Antakya ve Çevresinde El Zanaatları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.6, s.12, ss.373-402
- Erciyes, E.,2004. Ortadoğu denkleminde Suriye-Türkiye İlişkileri, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Ergil, D., 1995. Çokkültürlülük ve Çok Dillilik. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi c.50, s.3
- Erkin. F.C., 1980. Dış İşlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar. c.I,s.86, ANKARA
- Erciyes, E.,2004. Ortadoğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İSTANBUL.
- Esenyel, Ö., 2001. Türkiyenin Su potansiyeli ve potansiyelin kullanılması, İSTANBUL
- Evans, G., Newnham, J.,1998, The Penguin Dictionary of International Relations, Penguin Books
- Fırat, M., Kürkçüoğlu, Ö., 2001. “Sancak (Hatay) Sorunu,” Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. C.I, der. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 279-292.
- Fredirick, L., 1942. Let Us Learn Our Geopolitics in Andrew Gyorgy: (November 1943).

"The Geopolitics of War: Total War and Geostrategy". The Journal of Politics, 5 (4): pp.347–362.

Glassner, M., Fahrer, C., 2004. Political Geography. John Wiley & Sons, USA

Göçmez, E., 2008. Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbeklerin Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ovakent Beldesi Örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Göney,S., 1993. Siyasi Coğrafya. Üniversite Yayın no : 3820, Fakülte yayın no: 103, İstanbul

Gönlübol, M., 1987. Olaylarla Türk Dış Politikası. ANKARA

Gray, C.S., 2003. Coğrafya Kaçınılmazdır. Jeopolitik, strateji ve Coğrafya, Editör: Colin S. Gray ve Geoferry Sloan, Çeviri: Tuğrul KARABACAK, ASAM Yay. ANKARA

Gümüüşcü, O., 2010. Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı. BİLİG, s.52,ss.79-104

Günaltay, Şemseddin, 1987. Yakın Şark II, Anadolu en eski çağlardan Aşhanenmişler istilasına kadar, ANKARA

Gündoğdu, S., 2011. Türkiye Suriye ilişkilerinde Su sorunu ve Terörizme Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ISPARTA

Günel, K., 1994. Coğrafyanın Siyasal Gücü, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İSTANBUL

Günel, K., 1995. Siyasal Coğrafya'da Yeni Yaklaşımlar. Türk Coğrafya Dergisi, s.30, ss.457-461, İSTANBUL

Günel, K., 1998. Fırat ve Dicle Sularının Paylaşılma Sorunu.

Gürkaş, B.,2007. Bölgesel bir güç olarak İran'ın jeopolitik konumu, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İSTANBUL

Halaçoğlu, Y.,1995. 14-17. Yıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı. ANKARA

Halaçoğlu, A., Öztürk, M., 1995. Hatay'ın Anavatana katılmasında Dörttyol'un Yeri ve Önemi. Sanat Kitapevi, ANKARA.

- Hasanov, A.,2012. Jeopolitik. Babıalı Kültür Yayıncılığı
- Hatipoğlu, S., 2001. Hatay'ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri, Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, Atatürk Araştırmalar Merkezi Yay.
- Hatipoğlu, S., 2002. Hatay'ın Türkiye'ye Katılması, Türkler, Yeni Türkiye Yay., c.16, s.687, ANKARA
- Hatipoğlu, S., 2010. Atatürk'ün dış politika zaferi, Hatay Araştırmaları I, Antakya Belediyesi Yayınları, HATAY
- Hatipoğlu, S., 2011. Türk Fransız Mücadelesi Ortadoğu Geçitleri, 1915-1921, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, ANKARA
- Haushofer, C., 1941. Wehr-Gepolitik. BERLİN
- Haushofer, C., Obst, E., Lautensach, H. ve Maull, O.,1928. Bausteine zur Geopolitik. Kurt Vowinckel Verlag, BERLİN
- Hinnesbuch R.A., 1996. State, Civil Society and Political Change in Syria. Civil Society in the Middle East, New YORK
- Ilgar, R., Khalef, S.,2003. Uluslararası sular konusunda Türkiye'nin Yapmış olduğu anlaşmalara Genel Bir Bakış. Cumhuriyetimizin İlanının 80. Yılı ve uluslararası Su yılı anısına, Ulusal Su Günleri, 1-2-3 Ekim 2003, Bildiri Kitabı. s.119 ANKARA
- Ilgar, R., Khalef, S.,2004. Türkiye'nin Sınıraşan akarsu anlaşmalarına coğrafı açıdan bir bakış, Marmara Coğrafya Dergisi, İSTANBUL
- İlhan, S., 1971. Jeopolitikten taktiğe, Harp Akademileri Yayını, s.61, İSTANBUL
- İlhan, S., 1986. Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri. Belleten
- İlhan, S.,1989. Jeopolitik Duyarlılık. Türk Tarih Kurumu Yay. ,ANKARA
- İlhan, S.,1999. Dünya Yeniden kuruluyor. Ötüken Yayınları, İSTANBUL
- İlker, M., 1999. Yalçın Küçük'e armağan. YGS Yay, s.20, İSTANBUL
- İnan, Ş., 2008. Jeoekonomi ve Türkiye'nin Jeoekonomisi. Yayımlanmamış doktora Tezi
- İnan, Ş., 2011. Dünyada ve Türkiye'de Jeoekonomi Çalışmaları ve Jeoekonomi ğretimi, Bilgi Strateji Dergisi, c.2, s.4

İncil, Elçilerin Eylemleri , 11. Bölüm, 25-26. Ayetler

(http://www.incil.com/doc/incil_html/frame1.html) (Erişim tarihi:

14.12.2016)

İşcan, İ., 2004, Uluslararası ilişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş

Yansımaları, Uluslararası İlişkiler, c.1, s.2, ss. 50

Jones, S.B., 1945. Boundary-Making: A handbook for Statemen. Treaty Editors and

Boundary Commissioners, Rumford Press, WASHINGTON

Kagei, A., Benseler, W., Benseler G.,1959. Wörterbuch der Griechischen Eigennamen

II. GRAZ

Karabağ, S., 2014. Jeopolitik Açından Sınırlar. Pegem Akedemi, ANKARA

Karabulut, B., 2004. Jeostrateji ve Jeopolitiğin Ülke Dış Politikalarındaki Yeri.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Karagel, H., 2012. Mülki İdare Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

ve Türkiye'deki Geçerli Uygulamalar. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VII. Coğrafya Sempozyumu, 18-19 Ekim 2012 Bildiriler Kitabı, s. 96-106, ANKARA

Karakılçık, Y., Erkul, H., 2002. Sürdürülebilir Akarsu Yönetimi ve Tersine Akan nehir :

Asi. Detay Yayıncılık, ANKARA

Karataş, A., Korkmaz, H., 2012. Hatay İl'inin Su Potansiyeli ve Sürdürülebilir Yönetimi.

Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Yayın No:40

Karataş, A., 2014. Karasu Çayı'nın Hidrografik Planlaması. Yayımlanmamış Doktora

Tezi

Karpuzcu, M., 2009. Transboundary Waters and Turkey. DSİ Genel Müdürlüğü, İdari ve

Mali İşler Matbaası, Ankara

Kasaba, R., 2006. Antakya'da Farklı Kimlikler: Tarihsel Bir Bakış. Akdeniz Dünyası:

Düşünce, Tarih, Görünüm, editör: Kudret Emiroğlu, Oktay Özel, Eyüp Özveren ve Süha Ünsal, s.199-213, İletişim Yayınları, İstanbul

Kaymaz, Ç.K., Özşahin, E., 2013. Hatay İlinin Potansiyel Eko turizm Alanlarının Coğrafi

- Açıdan Değerlendirilmesi. II. Doğu Akdeniz Sempozyumu,
- Kaymaz, Ç.K., 2015. Antakya Kentsel Sit Alanının Kültür Turizmi Yönüyle Değerlendirilmesi, Kent Çalışmalar II, PEGEM AKADEMİ
- Kaymaz, Ç.K., Özşahin, E., 2015. Harbiye Şelalesi (Defne-Hatay) Doğal Ortam Özellikleri ve Turizm Potansiyeli. Coğrafyaya Yeni Yaklaşımlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi
- Kaypak, Ş., 2010. Antakya'nın Kent kimliği açısından İrdelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi, C.7, s.14, ss.373-392
- Kesik, Ü.,2009. Ortadoğu'da Su Sorunu ve Türkiye'nin Sınırşan Suları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, BOLU
- Keyman, F, ve Aydın, S., 1993. Modernleşme ve Milliyetçilik. Gündoğan Yayınları, ANKARA
- Kılıç, S., 2011. Nil Nehri Havzasının Hidropolitik Tarihi Ve Son Gelişmeler. Ortadoğu Analiz, rapor no: 11
- Kılıç, S., 2012. Sınırşan Sulardan Faydalanmalara İlişkin Temel Yaklaşımlar. Ortadoğu Analiz, c.5, sayı 52,
- Kırkıcı, D.D., 2014. Sınır aşan Sular bağlamında Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri.
- Kıbaroğlu, A., Klaphake, A., Kramer, A., Scheumann, W., Carius, A.,2005. Cooperation of Turkey's Transboundary Waters. Adelphi papers,October,2005,s.71
- Kıbaroğlu, A., 2007. Küresel su politikalarının evrimi: Gelişmiş ve Gelişmekte olan ülkelerin ayrışan yolları. TES-İŞ Dergisi, Dosya kuraklık su sorunları,ss.68-72
- Kıbaroğlu, A., 2013. Türk Dış Politikası ve Su. Ortadoğu Analiz, c.5, sayı 53,
- Kirişçi, K., 2000. The Case of the Kurds in Turkey. Gladney Dru (ed), Making Majorities: Constituting the Nation in Japan, China, Korea, Malaysia, Fiji, Turkey, and the United States, Stanford University Press, ss. 227-245, Stanford
- Kocakenar, M. Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_d%C4%B1%C5%9F_polit

ikas%C4%B1nda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf (Erişim tarihi 13.05.2016)

- Kocaoğlu, M., 1995. Uluslar arası İlişkiler Işığında Ortadoğu. Genelkurmay Yay., ANKARA
- Koçak, Ö., Şahin, H., 2010. Eskiçağ Tarihi Araştırmalarında Jeopolitiğin Yeri. (<http://istanbul.dergipark.gov.tr/download/article-file/12569>) (Erişim tarihi 02.02.2017)
- Korkmaz, H., 2008. Antakya-Kahramanmaraş Graben Alanında Kurutulan Sulak Alanların (Amik Golu, Emen Golu Ve Gavur Golu Bataklığı) Modellerinin Oluşturulması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.5, S. 9, ss. 19-37.
- Korkmaz, H., Karataş, A., 2009. Asi nehrinde su yönetimi ve ortaya çıkan sorunlar. MKU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 6, s. 2, ss.18-40
- Kondeleon, C., 2000. Antioch: The Lost Ancient City. Princeton, Princeton University Pres.
- Köker, S., 2014. Orlando Carlo Calumeno Koleksiyonundan Kartpostallarla Antakya, İskenderun ve Musa Dağı Ermenileri. Birzamanlar Yayıncılık, İSTANBUL
- Kuşçu, V., 2008. Samandağ'ın (Hatay) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası. Yayımlanmamış Doktora Tezi
- Kymlicka, W., 1998. Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi. Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İSTANBUL
- Lacaquot, P., 1931. Antioche Centre de Tourisme.
- Lör, İ., 2010. Hatay'ın Anavatana Katılması Stratejisinin Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Lutwak, E., 1993. The Endangered American Dream: How To Stop the United States from Being a Third World Country and How To Win the Geo-Economic Struggle for Industrial Supremacy. Simon and Schuster, p.27, NEW YORK
- Mahyew, S., 2004. Dictionary of Geography. Oxford Univeristy Press

- Mamadouh, V.D., 1998. Geopolitics in the Nineties: On Flag Many Meanings. Geojournal, v.46, n.4, Springer, AMSTERDAM
- Mc Kinley, C., 1994. Geo-Economics, The New Science. Conway Data Inc., Norcross
- Minghi, J.V., 1963. Boundary studies in Political Geography. Annals of the Association of American Geographers, v.53, no.3, 531-548
- Muir, R., 1997. Political Geography-A new Introduction. Macmillian Pres, LONDON
- Mursalolu, M., 2001. Hatay'ın Anavatana katılışının 60.yıldönümü, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Maden, T.E., 2007. Ortadoğu İçin Örnek Bir İş Birliği: Türkiye-Suriye Asi Nehri Dostluk Barajı, <http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/1360?s=orsam%7Cturkish>
- Maden, T.E., 2013. Sınır aşan Su Havzalarında İşbirliği Sorunu. Ortadoğu Analiz, 5(53)
- Nye, J., Robert J., George S., 2003. Introduction to International Relations, Theories and Approaches, Oxford University Press, NEW YORK
- Onay, Y.,2002. Soğuk Savaş Sonrası düzenin getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğine yansması ve Tehdit Farklılaşması. Jeopolitik, y.1, s. 3, s.s.93
- Onay, Y.,2005. Küresel Jeopolitik Durum ve Rusya Değerlendirmesi.
- Oran, B., 2001. Küreselleşme ve Azınlıklar, İmaj, ANKARA
- Owens, M.T., 1999. In Defense of Classical Geopolitics, Nawal War College Review, vol.52, no.34
- Onur, A.K., Özgüler, H., Fakioğlu, S., 2010. Ulusal ve Sınırşan Su Havzalarının Yönetiminde Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri. DSİ Genel Müdürlüğü Etüd ve Plan Dairesi Başkanlığı. Günce, Türkiye Bilimler Akademisi.
- Oregon State University, 2010. International River Basins, Transboundary Freshwater Dispute

- Oregon State University, 2011, Number of Agreements per International Basins, Transboundary Freshwater Dispute
- Orhon, K.B., 2015. Sınıraşan Yerüstü Suların Yönetiminde Dünya ve Türkiye Uygulamaları, Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, ANKARA
- Ömeroğlu, C. 2006. Antakya Kentinin Özgünlüğü ve Günümüz Koruma Sorunlarının Antakya Kentsel Sit alanında İrdelenmesi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, ANKARA.
- Öngör, S., 1963. Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, c.18, s.1
- Özder, 2012. Jeokültürel Dokunun Oluşmasında Eğitimin Değiştirici Rolü: Arnavutluk Örneği.Yayımlanmamış Doktora Tezi
- Özey, R.,2002. Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. Aktif Yay., İSTANBUL
- Özey R.,2012. Dünya ve Türkiye ölçeğinde Siyasi Coğrafya. Aktif yay., İSTANBUL
- Özey, R., 1997. Türkiye'nin Sınır aşan Suları ve Sorunları. Doğu Coğrafya Dergisi, s.2
- Özgüven, İ., 2012. Hatay Dağ Ceylanı Yok Ediliyor. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Hatay Şubesi
- Öziş, Ü., Özdemir, Y., Dalkılıç, Y., Türkman, F., Baran, T., 2004. Su siyaseti açısından sınır aşan Fırat Dicle Havzası. Silahlı kuvvetler Dergisi, s.382, sy. 16-33, ANKARA
- Öztürk, J., 2009. Hatay Ağzı, ADANA
- Öztürk, J., 2014. Hatay İli Samandağ İlçesinde İki Dilli Konuşurların Ağız Özellikleri. Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı, Editörler: Nurettin Demir-Faruk Yıldırım, Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, ADANA
- Özşahin, E., 2015. Hatay İlinde Macera Turizmi Potansiyelinin Coğrafi Yaklaşımla İncelenmesi. Turkish Studies, c.10, s.2, ss. 749-772
- Özşahin, E., Kaymaz, Ç.K., 2013. Rüzgar Enerji Santrallerinin (RES) Yapım Yeri Seçimi Üzerine Bir CBS Analizi: Hatay Örneği, TÜBAV Bilim Dergisi, c.6, s.2, ss.1-18

- Özşahin, E., Kaymaz, Ç.K., 2015. Asi Nehri Deltasının (Hatay) Arkeolojik Turizm Potansiyelinin Coğrafi Açından Değerlendirilmesi, JASS, s.34, ss.83-101
- Pakalın, M.Z., 1993. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II-III, MEB yay., ANKARA
- Pazarcı, H., 1993. Uluslararası Hukuk Dersleri.2.Kitap, 3. Baskı, Turhan Kitapevi
- Pazarcı, H., 2003. Uluslararası Hukuk Dersleri.2.Kitap, ANKARA
- Pehlivanlı, H., 2001. Eskiçağdan Günümüze Antakya ve İskenderun Bölgesinin Jeopolitik Önemi, Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, Atatürk Araştırmalar Merkezi Yay.
- Pehlivanlı, H., Sannay, Y., Yıldırım, H., 2001. Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, ANKARA
- Perçin S., 2014. Genel Hatları İtibariyle ABD, AB ve Türk Su Hukuku, Ankara- Orman ve Su İşleri Bakanlığı Uzmanlık Tezi
- Ratzel, F., 1897.. Politische Geographie, LIEPZİNG
- Rüştü, I., Selem, K., 2004, Türkiye'nin Sınır aşan akarsu anlaşmalarına Coğrafi açıdan bir bakış, Marmara Coğrafya Dergisi 10;53-72
- Saad, Z., Slim, K., Kaspard, V., El-Samad, O., 2004. Spatial and Temporal Variability in the Quality of Surface Water in a Semi-arid Mediterranean Region (River Orontes-Lebanon). European Journal of Water Quality, 35: p.177-193
- Salha, S.,1995. Türkiye, Suriye ve Lübnan İlişkilerinde Asi Nehri Sorunu, Dış Politika Enstitüsü y., ANKARA
- Sar, C.,1970. Uluslararası nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı. ANKARA
- Sarınay, Y., 2001. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Hatay. Anavatana katılışının 60. Yıl dönümünde Hatay, Atatürk Araştırmalar Merkezi Yay., ANKARA
- Savcı, N., 2007. Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatana Katılışı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi

- Scuhemann, W., Sagsen, İ., Tereci, E., 2011. Orontes River Basin : Downstream Challanges and Prospects for Cooperation. Researchgate
- Sevüg, İ.H., 1975. Atatürk ve Hatay, Kemalizm, 152, 76 (1), s.23
- Seyfeli, E., 1996. Milli Mücadelenin İlk Kurşununun Hatay'dan Atılması ve Mustafa Kemal Paşa. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s.35, c.12, ss. 401-402
- Shields, S.D., 2011. Fezzes in the River: Identity Politics and European Diplomacy in the Middle East on the Eve of World War II. Oxford Universty Press, OXFORD
- Sofoglu, A., Dağistan, A., 2008. İşgalden Katılıma Hatay, Phoneix Yayınevi, ANKARA
- Soysal, İ., 2000. Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945). TTK Basımevi, c.1, ss.12-13, ANKARA
- Sökmen, T., 1992. Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar. TTK basımevi, ss.20-21
- Spykman, N.J., 2004. The Geography of the Peace, Hartcourt Brace. NEW YORK
- Stein, M., 2007. Osmanlı Kaleleri ve Avrupa'da Hudut Boyları. çev.G.Ç. Güven, Türkiye İş Bankası Yay., İSTANBUL
- Sumbas, A., 2006. Antakya'da Etnik Yapılanmanın Siyasal Hayata Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Süer, B., 2012. Suriye'de değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi, Akademik Ortadoğu, ss.1-20
- Süslü, A., 2001. Önsöz, Anavatana katılımının 60. Yıl dönümünde Hatay, Atatürk Araştırmalar Merkezi Yay., ANKARA
- Şen, Y., 2013. Suriye'de Arap Baharı. Yasama Dergisi, s.23
- Şen, Z., Öziş, Ü., Avcı, İ., Bilen, Ö., Zehir, C., Birpınar, M.E., 2002. Sınır aşan sularımız. Su vakfi yayınları, İstanbul.
- Şengör, A. M. C. ve Yılmaz, Y. 1983. Türkiye'de Tetis'in Evrimi: Levha Tektoniği Açısından Bir Yaklaşım. Türkiye Jeoloji Kurumu Yerbilimleri Özel Dizisi No: 1, Ankara.
- Şerbetçi, S.Z., 2011. Evaluation of Cultural Tourism Potential in terms of Geograpyh in

Hatay. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

- Tacar, P., 1998. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı özel sayısı, Cilt;14,Sayı;42
- Tarakçı, N., 2013. Devlet Adamlığı Bilimi, TASAM Yayınları, İSTANBUL
- Taşdemirci, E., 1989. Jeopolitik ve Türkiye'nin Jeopolitik durumu. Silahlı Kuvvetler Dergisi, No.323, s.s.25-55
- Tezkan, Y., Taşar, M.M., 2002. Dünden Bugüne Jeopolitik, Ülke Yayınları, s.96, İSTANBUL
- Tırlı, A.,2010. Sınır aşan sular: Türkiye ve Paydaşlarının Sınır Aşan Sular Politikalarına Siyasal ve Ekolojik Bir Bakış. VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, 329-341.
- Tiryaki, O., 1994. Sınır Aşan Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu. Hak Yayını, İSTANBUL
- Toklu, V.,1999. Su Sorunu Uluslararası Hukuk ve Türkiye. Turhan Kitabevi Yayınları, s.21, ANKARA
- Toset, H.P.W., Gleditsch, N.P., Herge, H., 2000. Shared Rivers and interstate conflict,Political Geography. 19(6), 971-996
- Topçu, Z., 2004. Hatay'da Yaşayan Gayr-i Müslim Dini Gruplar Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi
- Topuz M., Karabulut M., Korkmaz H., Geçen R., 2014. Hatay İli Yağışları Ve Kuzey Atlantik Salınımı(Nao) İlişkisi. International Congress Of The Turkish Association Of Geographers, 438-445. (Tam Metin Bildiri)(Yayın No:2669045)
- Topuz M., Karabulut M., Korkmaz H. 2016. Trend Analysis Of Precipitation In Hatay. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 1186-1194. (Yayın No: 3004294)
- Torun, A., 2006. Türkiye'nin Jeoekonomik Stratejilerinde Gürcistan'ın Yeri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi
- Turan, A., 1973. Les Nusayris de Turquie Dans la Region D'Hatay, PARİS
- Tutar, A.,1997. 20. Yy Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası. yayınlanmamış doktora tezi

- Tümertekin, E., Özgüç, N., 2004. Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekan. Çantay Kitapevi
- Türk, H., 2009. Evliyalar Diyarı Hatay. Karahan Kitapevi, ADANA
- Türkçe Sözlük,1998. I-II, TDK Yay., ANKARA
- Türkmen, A.F.,1937. Mufassal Hatay Tarihi, Coğrafya, c.1, İSTANBUL
- Tüzün, S., 1989. İki Büyük Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Uçarol, R., 1978. Jeopolitik. İSTANBUL
- Ulaş, B., 2011. Jeopolitik: Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Üyelik Süreci. İSTANBUL
- United Nations, 2002. Johannesburg Summit 2002 Syrian Arap Republic country Profile.
- UN Water, 2008. Transboundary Waters: Sharing Benefits, Sharing Responsibilities. SPAIN.
- UN-ESCWA, 2012. Orontes River Basin, , Inventory of Shared Water Resources in Western Asia.
- UN-ESCWA and BGR, 2013. Orontes River Basin, Inventory of Shared Water Resources in Western Asia.
- UN Water, 2013. Tranboundary Waters. <http://www.unwater.org/topics/transboundary-waters/en/>
- U.S. Geological Survey,2010. <http://ga.water.usgs.gov/edu/earthwherewater.html> (02.10.2010)
- Ürkmez, N.,2015, 1. Dünya Savaşında İskenderun'un Stratejik Konumu ve İşgali, Savaş Tarihi ve Araştırmaları Uluslararası Kongresi, Çanakkale
- Vahapoğlu, H., 1997. Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar, MEB, İSTANBUL
- Varis O., Tortajada, C., ve Biswas, A.K. 2008. Management of Tranboundary Rivers and Lakes. Springer-Verlag, BERLİN

- Wallerstein, I., 2016. Jeopolitik ve Jeokültür Değişmekte Olan Dünya-Sistem Üzerine Denemeler. Türkçesi: Mustafa Özel, Küre Yayınları
- Wolferen, K.Y., 1992. Japon Gücünün Sırrı. çeviren; İnci KURMUŞ, Türkiye İş Bankası, Kültür Yay. Yayın no: 308, ANKARA
- Weulersse, J., 1940. L'Oronte. Étude de Fleuve, Arrault, Tours
- Wihbey, P.M., Berman, I., 2000. The geopolitics of water, Institute for Advanced Strategic and Political Studies, IASPS Research Papers in Strategy, No:10
- Yeler, A., 2011. Aleviler Suriye'nin Neresinde?. TASAM
- Yerasimos, S.,1995. Milliyetler ve Sınırlar. İletişim Yay. İSTANBUL
- Yetim, M., 2006, A Bargaining Framework for Explaining International Water Rights Conflicts: The Case Of the Euphrates and Tigris. Austin: The Universty of Texas
- Yıldırım, H., 2001. Hatay Meselesinin Türkiye Lehine Çözümünün Türk-Sovyet İlişkilerine Yansıması. Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, Atatürk Araştırmalar Merkezi Yay.
- Yılmaz, M., 2015. Ortadoğu'da Su Sorunu Kapsamında Türkiye'nin Sınır aşan Sularının Jeopolitik Önemi.
(http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_36.pdf)
(Erişim: 02.02.2017)
- Yılmaz, Y. 1984. Amanos Dağları'nın Jeolojisi. (Cilt: 3), T.P.A.O. Rap. No:1920 (Yayımlanmamış), ANKARA
- Yılmaz, S., 2009. Jeopolitik ve Jeostrateji, Jeopolitik Aylık Stratejisi Dergisi, Yıl:8, s.61
- Yorulmaz, Ş., 1998. Fransız Manda Yönetiminde İskenderun Sancağı (Hatay)'nın Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Durumuna İlişkin Bazı Kayıtlar 1918-1939. V. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu
- Yurt Ansiklopedisi, 1982. Türkiye İl İl- Dünü, Bugünü, Yarını, c.5, Anadolu Yayıncılık, İSTANBUL

Zehir, C., 2003. Türkiye'nin Uluslararası Su Politikaları ve Sınır aşan Sular. Zekai Şen ve Sevinç Sırdaş (Ed.), Suyumuzun Geleceği ve Türkiye Su Politikaları, Su Vakfı, 101-130, İSTANBUL

İnternet kaynakları

<http://www.iskenderunhaber.com/2016/06/17/itso-meclisinde-ekonomik-gostergelerle-hatay-iskenderunun-genel-durumu-anlatildi/> (11.03.2016)

www.haberturk.com/gundem/haber/1291973-sinirin-tamamina-duvar-orulecek
(21.01.2017)

<http://www.haberler.com/suriye-sinirina-beton-duvar-7596134-haberi/> (21.07.2017)

<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201609281025033888-suriye-turkiye-sinir-duvar/>
(21.07.2017)

<http://doguakdeniz.gtb.gov.tr/baglanti-idarelerimiz/cilvegozu-gumruk-mudurlugu>
(12.12.2016)

<http://doguakdeniz.gtb.gov.tr/baglanti-idarelerimiz/yayladagi-gumruk-mudurlugu>
(12.12.2016)

<http://ggm.gtb.gov.tr/> (13.12.2016)

<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-suriye-arasindaki-vize-kaldirildi-gundem-1140074/>
(13.11.2016)

<http://www.ilkehaber.com/haber/sinirda-bayramlasma-izdihama-sebep-oldu-2707.htm>
(24.11.2016)

<http://www.haberoku.com.tr/haber/4822/sinirda-bayramlasma-yogunlugu/> (18.11.2016)

<http://www.yeniakit.com.tr/haber/suriye-sinirinda-bayramlasma-6368.html> (18.11.2016)

<http://www.hataygazetesi.com/suriyedeki-ates-nakliyecileri-yakti> (08.04.2016)

<http://www.antakyaturu.com/index.php?okod=211> (17.08.2016)

<http://www.helena.com.tr/katalog/helena.pdf> (10.12.2016)

<http://center.helena.com.tr/galeri.php> (10.12.2016)

www.mta.gov.tr, 2007 (24.10.2016)

<http://www.hatay.dhmi.gov.tr/havaalanlari/sayfa.aspx?hv=24&mnu=2548#.WD7X0bKLSM8> (26.08.2016)

<http://www.sanalbasin.com/tusiaddan-vali-topacaya-ziyaret-12527132/> (19.07.2016)

<http://hatay.tarim.gov.tr/IcerikResimleri/SolMenuResimleri/sunum-001.jpg>
(19.07.2016)

<https://www.facebook.com/AntakyaMedeniyetlerKorusu/photos/a.267976226611680.63759.250883674987602/1169790083096952/?type=1&theater> (01.12.2016)

<http://www.limakports.com.tr/tr/limakports/tarihce> (22.11.2016)

<http://www.limakports.com.tr/tr/liman-ozellikleri/liman-teknik-ozellikleri> (22.11.2016)

<http://www.limakports.com.tr/tr/makine-ve-ekipman> (22.11.2016)

<https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/sinir.zul?> (02.11.2016)

<http://www.ozyurtgazetesi.com/hatayda-441-suriyeli-firma-var-32578.html>
(23.12.2016)

<http://aa.com.tr/tr/turkiye/reghanli-saldirisi-davasi-ankarada-gorulecek/98967>
(03.01.2017)

<https://www.water-security.org/article/the-orontes-a-complex-river> (25.04.2015)

<https://www.water-security.org/article/population-displacements> (11.03.2015)

<https://www.water-security.org/article/population-density-and-demographic-trends>
(03.03.2015)

<https://www.water-security.org/article/land-use> (12.03.2015)

http://usam.aydin.edu.tr/analiz/TURKIYE_ICIN_JEOPOLTK.pdf (Erişim: 03.02.2017)

Harita Rapor Bülten ve Yıllıklar

AFAD, 2016, Afet Raporu, Barınma Merkezlerindeki Son Durum (07.03.2016)

ATSO, 2013, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası Stratejik Plan 2013-2017

ATSO, 2015, Hatay Sosyo-Ekonomik Rapor 2015, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası

ATSO, 2016, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Hatay İl Müdürlüğü,2013

DOĞAKA, 2013.

DOĞAKA, 2013. Yatırımcılar İçin Hatay Rehberi.

FAO,2009, Ortadoğu'da Sulama Figürleri, Aquasat anketi FAO 34. Rapor,Roma

Hatay İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023

Hatay İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016, Brifing Dosyası (2015 yılı)

Hatay Valiliği, 2013

Hatay Valiliği, 2016

Hatay Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2014

Hatay Valiliği İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016, 2015 Yılı Brifing Dosyası

KGM, 2016, İllere göre Devlet ve İl Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları, Karayolları Genel Müdürlüğü

KGM, 2016, Yıllar İtibariyle Hizmete Açık Yollar, Karayolları Genel Müdürlüğü

KOM, 2016, kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2015 Raporu, Ankara

MTA, Genel Müdürlüğü, İl Maden Potansiyelleri

ORSAM, 2015, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, Rapor no.195

Syria Irrigation Ministry, 2012, Orontes River Basin

Syrian Arab Republic Ministry of State for Environmental Affairs, 2003 Strategy & National Environmental Action Plan for the Syrian Arab Republic, World Bank/UNDP

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2016, Gümrük Müdürlüklerine Göre Dış Ticaret Raporu,(14.06.2016)

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2013
T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı 2012, Havza Yönetimi ve Su Bilgi Sistemi Çalışma
Grubu Raporu.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü (2013)

TRT Belgesel, 2012, Antakya, Çan, Ezan, Hazzan, 4. Bölüm

TÜİK, 2014, Hayvancılık İstatistikleri

TÜİK, 2015, Nüfus ve Demografi İstatistikleri

TÜİK, 2016, Nüfus ve Demografi İstatistikleri

TÜİK, 2016, Dış Ticaret İstatistikleri

TÜİK, 2016, Turizm İstatistikleri

Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği, 2016, Türkiye Rüzgar Enerjisi İstatistik Raporu

World Bank,2001, Suriye Sulama Sektör Raporu, Washington D.C

World Bank, 2011, Syrian Arab Republic Irrigation Sector Report.